

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Донкоглова Тетяна Олександрівна

УДК 338.23:336.74:331.5(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

МОНЕТАРНІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ПІДВИЩЕНИХ РИЗИКІВ

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

07 «Управління та адміністрування»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі «Управління та адміністрування» за спеціальністю «Фінанси, банківська справа та страхування»

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Т.О. Донкоглова

Науковий керівник: Лук'яненко Ірина Григорівна, заслужений діяч науки та техніки, доктор економічних наук, професор

Київ - 2024

АНОТАЦІЯ

Донкоглова Т.О. Монетарні інструменти регулювання ринку праці України в умовах підвищених ризиків. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, 2024.

Економіка України наразі перебуває у періоді значних випробувань, викликаними повномасштабною війною з росією. Військові дії призводять до руйнації соціальної та промислової інфраструктури, знищення виробничих підприємств, порушення логістичних ланцюгів, погіршення інвестиційного клімату та неконтрольованої міграції населення. Мільйони громадян вимушені були покинути свої домівки, що створює значні демографічні зміни та впливає на трудовий капітал країни. Відтік кваліфікованих працівників, зміна структури зайнятості, внутрішнє переміщення населення та зниження рівня зайнятості є ключовими наслідками війни в контексті стану ринку праці. Ці процеси призводять до зростання рівня безробіття, зниження реального рівня доходів, збільшення навантаження на соціальні системи та поглиблення існуючих диспропорцій на ринку праці.

Крім того, війна спричиняє значну економічну дестабілізацію не лише на ринку праці, а також на фінансових ринках, посилюючи фінансову нестабільність. Втрата виробничих потужностей, зниження рівня інвестицій, обмеження економічної діяльності у зонах бойових дій та зростання частки витрат на оборону призводять до зменшення економічного зростання та макроекономічної дестабілізації. Це вимагає від українського уряду та Національного банку України впровадження ефективних заходів для збереження фінансової стійкості та підтримки макроекономічної стабільності, у тому числі й через заходи з регулювання ринку праці.

Монетарна політика відіграє значиму роль у врегулюванні ринку праці України, особливо в умовах значної економічної нестабільності та підвищених ризиків, спричинених війною. Вона є важливим інструментом, що дозволяє регулювати економічну активність, стабілізувати фінансовий сектор і сприяти розвитку ринку праці через вплив на рівень зайнятості, доходи населення та економічне зростання. В умовах військових дій, які спричинили значний дисбаланс на ринку праці, монетарна політика має адаптуватися для досягнення подвійної мети — збереження макроекономічної стабільності та забезпечення стимулюючих умов для відновлення ринку праці. Важливим каналом впливу монетарної політики на ринок праці є процентні ставки. Зниження облікової ставки сприяє здешевленню кредитних ресурсів для бізнесу, що стимулює розширення виробництва та створення нових робочих місць. Це дозволяє підприємствам залучати додаткову робочу силу та знижувати рівень безробіття. Разом із тим, у контексті боротьби з інфляцією, яка значно підвищується в умовах військових ризиків, застосування жорсткої монетарної політики може обмежити економічну активність, що знижує попит на робочу силу. Тому ключовим завданням монетарної політики є знаходження балансу між стимулюванням економічної активності та забезпеченням цінової стабільності.

Обмінний курс є ще одним важливим механізмом монетарного впливу. Волатильність валютного курсу створює додаткові виклики для бізнесу, особливо для експортно орієнтованих галузей, а відповідно й частки зайнятих у цих сферах. Стабілізація курсу національної валюти є важливим завданням для монетарних органів, оскільки вона сприяє передбачуваності бізнес-середовища, що позитивно позначається на інвестиційних рішеннях компаній і, як наслідок, на зайнятості. Військові дії суттєво впливають на рівень довіри до національної валюти, тому в період підвищених ризиків важливо впроваджувати ефективні заходи для забезпечення стабільності валютного ринку. Стимулювання економічної активності в умовах макроекономічної нестабільності також вимагає застосування специфічних монетарних інструментів, які спрямовані на підтримку населення та бізнесу. Це можуть бути програми кредитування для малого та

середнього бізнесу, пільгові умови кредитування для окремих секторів, що найбільше постраждали від війни, зокрема для промислових підприємств, які втратили частину потужностей через бойові дії. Монетарна політика в умовах війни повинна мати гнучкий і адаптивний характер, забезпечуючи підтримку ринку праці шляхом зниження соціальних і економічних наслідків військової кризи.

Дисертаційна робота присвячена комплексному аналізу впливу монетарної політики на ринок праці України в умовах тривалих військових дій, економічної нестабільності та підвищених ризиків. Актуальність теми обумовлена необхідністю ефективного регулювання ринку праці в нових умовах через механізми монетарної політики, що сприяє збереженню макроекономічної стабільності та забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку країни. Дослідження включає теоретико-методологічне обґрунтування впливу монетарних інструментів на ринок праці та емпіричний аналіз їх дієвості в умовах підвищених ризиків та зовнішніх шоків.

Мета роботи полягає у розвитку теоретико-методологічних засад та розробці адекватного економетричного інструментарію для оцінювання впливу монетарної політики на основні показники ринку праці України за умов підвищених ризиків. Для досягнення поставленої мети було вирішено низку завдань, серед яких дослідження теоретико-методологічних аспектів впливу монетарної політики на розвиток ринку праці, визначення ключових монетарних інструментів, обґрунтування їх застосування для стабілізації ринку праці, розробка симульативної макромоделі української економіки та проведення сценарного аналізу впливу монетарних заходів на ринок праці.

Об'єктом дослідження є стимулювання розвитку ринку праці України за різних монетарних умов та підвищених ризиків, а предметом – теоретико-методологічні засади та емпіричний аналіз впливу інструментів монетарної політики для запобігання дестабілізації українського ринку праці. Інформаційною базою роботи стали положення законодавчих та нормативно-правових актів України, аналітичні матеріали Національного банку України, Державної служби

статистики та інших державних органів, статистичні дані, наукові публікації українських і зарубіжних учених.

Наукова новизна роботи полягає у розробці економетричного інструментарію для емпіричного оцінювання взаємозв'язку між інструментами монетарної політики та ключовими показниками ринку праці в умовах підвищених ризиків. Уперше розроблено концептуальні підходи до комплексного оцінювання монетарних заходів, спрямованих на стабілізацію ринку праці через використання авторської симультаивної макромоделі України. Побудована модель забезпечує можливість проведення сценарного аналізу за різних макроекономічних умов для дієвих заходів монетарної політики, здатних запобігти розвитку дестабілізуючих процесів на ринку праці.

Удосконалено визначення категорії «ринок праці», запропоновано його розгляд як невід'ємної складової соціально-економічного розвитку, яка відображає систему відносин між суб'єктами господарювання у процесі формування попиту і пропозиції робочої сили. Це дозволило обґрунтувати концептуальну модель ринку праці та конкретизувати його основні специфічні риси. Внесено вдосконалення у підходи до аналізу впливу монетарних інструментів, зокрема через канали облікової ставки, довгострокових ставок та обмінного курсу, що дало змогу більш точно формалізувати зв'язки між монетарним сектором і ключовими показниками ринку праці. Розроблено інструментарій сценарного аналізу для визначення адекватних дій центрального банку у відповідь на внутрішні та зовнішні шоки. На основі проведеного дослідження розроблено рекомендації щодо застосування монетарних інструментів для підтримки ринку праці, зокрема у контексті тривалих військових дій, які включають обґрунтування стратегічних заходів для забезпечення зайнятості, зменшення безробіття та стабілізації економічної активності. Розроблено підходи до інтеграції монетарної, фіскальної та соціальної політики для зниження негативного впливу макроекономічних шоків на ринок праці України.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання для розробки стратегічних заходів монетарної політики з метою регулювання ринку праці в умовах підвищених ризиків та економічної нестабільності. Наукові результати можуть бути застосовані Національним банком України, Міністерством соціальної політики, іншими державними органами для обґрунтування та ухвалення рішень щодо підтримки стабільності та запобігання дестабілізації ринку праці. Запропоновані рекомендації також можуть бути використані у навчальному процесі при підготовці фахівців з економіки, фінансів та управління.

Результати проведеного дослідження були частково використані у діяльності Українського центру сприяння розвитку публічно-приватного партнерства, зокрема в межах аналітичного дослідження щодо перспектив післявоєнного відновлення міст та залучення приватного бізнесу до відбудови інфраструктури України й трудового потенціалу. На основі розробленої авторської макромоделі симулятивних рівнянь використано сценарії впливу монетарної політики на ринок праці України в короткостроковій перспективі з урахуванням внутрішніх і зовнішніх ризиків (довідка №2024/02/2 від 16.02.2024). Також результати дослідження були застосовані фахівцями групи компаній «Інтеграл-Буд» при підготовці фінансово-аналітичних звітів щодо макроекономічного середовища й динаміки попиту на ринку первинної нерухомості. Зокрема, використано аналіз впливу монетарної політики на добробут населення, зайнятість, рівень доходів і міграційні процеси, що прямо впливають на попит на первинну нерухомість у центральних та західних регіонах України. Результати сценарного аналізу також були враховані при прийнятті управлінських рішень компанії в умовах нестабільного макроекономічного середовища (довідка №11/04/2024 від 19.04.2024). Окрім цього, теоретико-методологічні розробки та симулятивна модель використовуються у навчальному процесі Національного університету «Києво-Могилянська академія» під час викладання курсів: «Фінанси», «Гроші та кредит», «Економіко-математичне моделювання II (Економетрика)»,

«Макроекономічний аналіз та монетарна політика», «Фінансова економетрика» (довідка від 21.05.2024).

Ключові слова: монетарна політика, трудовий потенціал, ринок праці, зайнятість, безробіття, міграція, ризик, економіко-математичний інструментарій, державна політика, фінансовий ринок, фінансові відносини, таргетування інфляції, банківський сектор, поведінкові чинники, економічне зростання.

ANNOTATION

Donkohlova T.O. Monetary Instruments for Regulating Ukraine's Labor Market under Heightened Risks. - Manuscript. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of 07 "Management and Administration" in specialty 072 "Finance, Banking, and Insurance." - National University "Kyiv-Mohyla Academy," Kyiv, 2024.

The economy of Ukraine is currently undergoing significant challenges caused by the full-scale war with Russia. Military actions have led to the destruction of social and industrial infrastructure, the devastation of manufacturing enterprises, disruptions in logistical chains, a deteriorating investment climate, and uncontrolled migration of the population. Millions of citizens have been forced to leave their homes, resulting in significant demographic changes and impacting the country's labor force. The outflow of skilled workers, changes in employment structure, internal displacement, and declining employment levels are key labor market consequences of the war. These processes have triggered rising unemployment, a decrease in real incomes, increased pressure on social systems, and a deepening of existing labor market imbalances.

Furthermore, the war has caused substantial economic destabilization, not only in the labor market but also in financial markets, intensifying financial instability. The loss of production capacity, a decline in investment levels, constraints on economic activity in combat zones, and an increased share of defense expenditures have led to reduced economic growth and macroeconomic destabilization. This necessitates the implementation of effective measures by the Ukrainian government and the National

Bank of Ukraine to maintain financial resilience and macroeconomic stability, including measures for labor market regulation.

Monetary policy plays a crucial role in regulating Ukraine's labor market, particularly in conditions of significant economic instability and heightened risks caused by the war. It serves as an important instrument for managing economic activity, stabilizing the financial sector, and fostering labor market development by influencing employment levels, household incomes, and economic growth. Under the conditions of war, which has caused significant labor market imbalances, monetary policy must adapt to achieve dual objectives—preserving macroeconomic stability and creating conditions conducive to labor market recovery. One of the critical channels through which monetary policy impacts the labor market is interest rates. Reducing the discount rate facilitates cheaper credit resources for businesses, encouraging production expansion and the creation of new jobs. This enables companies to hire additional workers and reduce unemployment. However, in the context of combating inflation, which significantly increases under war-related risks, implementing tight monetary policy may constrain economic activity and reduce labor demand. Therefore, the key task of monetary policy is to balance economic stimulation and price stability.

The exchange rate is another critical mechanism of monetary influence. Currency rate volatility poses additional challenges for businesses, especially export-oriented industries, and subsequently affects employment in these sectors. Stabilizing the national currency exchange rate is an essential task for monetary authorities, as it fosters predictability in the business environment, positively influencing corporate investment decisions and, consequently, employment. Military actions significantly undermine trust in the national currency, making it vital to implement effective measures to stabilize the foreign exchange market during periods of heightened risk.

Stimulating economic activity in conditions of macroeconomic instability also requires the application of specific monetary instruments aimed at supporting the population and businesses. These include loan programs for small and medium-sized enterprises and preferential credit terms for sectors most affected by the war, particularly industrial enterprises that have lost part of their capacities due to combat actions.

Monetary policy during wartime must be flexible and adaptive, providing labor market support by mitigating the social and economic consequences of the military crisis.

The dissertation research is devoted to a comprehensive analysis of the impact of monetary policy on Ukraine's labor market in conditions of prolonged military actions, economic instability, and heightened risks. The relevance of the topic stems from the need for effective labor market regulation under new conditions through monetary policy mechanisms, which contribute to maintaining macroeconomic stability and ensuring sustainable social and economic development of the country. The research includes theoretical and methodological justification for the impact of monetary instruments on the labor market and an empirical analysis of their effectiveness under heightened risks and external shocks.

The aim of the study is to develop theoretical and methodological foundations and create appropriate econometric tools for assessing the impact of monetary policy on key labor market indicators in Ukraine under heightened risks. To achieve this goal, a range of tasks was addressed, including studying the theoretical and methodological aspects of monetary policy's impact on labor market development, identifying key monetary instruments, justifying their application for labor market stabilization, developing a simultaneous macroeconomic model of Ukraine's economy, and conducting scenario analysis of monetary measures' impacts on the labor market.

The object of the study is the stimulation of Ukraine's labor market development under various monetary conditions and heightened risks. The subject of the study is the theoretical and methodological foundations and empirical analysis of the impact of monetary policy instruments on preventing labor market destabilization in Ukraine. The information base for the research includes legislative and regulatory acts of Ukraine, analytical materials from the National Bank of Ukraine, the State Statistics Service, and other government agencies, as well as statistical data and scientific publications by Ukrainian and foreign researchers.

The scientific novelty of the work lies in the development of econometric tools for the empirical assessment of the relationship between monetary policy instruments and key labor market indicators under heightened risks. For the first time, conceptual

approaches to comprehensive evaluation of monetary measures aimed at labor market stabilization have been developed through the use of an original simultaneous macroeconomic model of Ukraine. The model provides opportunities for scenario analysis under various macroeconomic conditions to determine effective monetary policy measures capable of preventing labor market destabilization.

Improvements have been made in defining the category "labor market," proposing its consideration as an integral component of socio-economic development, reflecting the system of relations between economic agents in the formation of labor supply and demand. This allowed for the substantiation of a conceptual labor market model and the specification of its main specific features. Enhancements were made in the approaches to analyzing the impact of monetary instruments, particularly through channels such as the discount rate, long-term rates, and the exchange rate, enabling more precise formalization of relationships between the monetary sector and key labor market indicators. Tools for scenario analysis were developed to determine appropriate central bank actions in response to internal and external shocks. Based on the research findings, recommendations for the application of monetary instruments to support the labor market, particularly in the context of prolonged military actions, have been developed. These include substantiation of strategic measures to ensure employment, reduce unemployment, and stabilize economic activity. Approaches to integrating monetary, fiscal, and social policies to mitigate the negative impact of macroeconomic shocks on Ukraine's labor market were proposed.

The practical significance of the obtained results lies in their potential use for developing strategic monetary policy measures to regulate the labor market under heightened risks and economic instability. The scientific results can be applied by the National Bank of Ukraine, the Ministry of Social Policy, and other government agencies for justifying and making decisions to support labor market stability and prevent destabilization. The proposed recommendations can also be used in the educational process for training specialists in economics, finance, and management.

The research findings have been partially implemented in the activities of the Ukrainian Center for Public-Private Partnership Development, particularly in an

analytical study on the prospects for post-war urban recovery and the involvement of private business in rebuilding Ukraine's infrastructure and labor potential. The original simultaneous macroeconomic model was used to analyze scenarios of monetary policy impacts on Ukraine's labor market in the short term, considering internal and external risks (Reference No. 2024/02/2 dated February 16, 2024). Additionally, the research results were applied by experts from the "Integral-Bud" company group in preparing financial and analytical reports on macroeconomic conditions and primary real estate market dynamics. Specifically, an analysis of the impact of monetary policy on population welfare, employment, income levels, and migration processes, which directly affect demand for primary real estate in central and western regions of Ukraine, was utilized. The scenario analysis results were also considered in the company's managerial decisions under unstable macroeconomic conditions (Reference No. 11/04/2024 dated April 19, 2024). Moreover, theoretical and methodological developments and the simultaneous model are used in the educational process at the National University "Kyiv-Mohyla Academy" for courses such as "Finance," "Money and Credit," "Econometric Modeling II (Econometrics)," "Macroeconomic Analysis and Monetary Policy," and "Financial Econometrics" (Reference dated May 21, 2024).

Keywords: *monetary policy, labor potential, labor market, employment, unemployment, migration, risk, economic-mathematical toolkit, state policy, financial market, financial relations, inflation targeting, banking sector, behavioral factors, economic growth.*

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Донкоглова Т. О. Вплив монетарної політики в період правового режиму воєнного стану на ринок праці в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. Т. 8, вип. 1. С. 47–53. <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.47-53>
2. Насаченко М. Ю., Донкоглова Т. О. Оцінювання впливу монетарних інструментів на ринок праці України в умовах зростаючих ризиків *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2024. Т. 9, вип. 1. С. 72-79. DOI: 10.18523/2519-4739.2024.9.1.72-79
3. Донкоглова Т., Решетилів Д. Види монетарних інструментів та особливості їх використання для стимулювання економічного розвитку держави. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. 4(36). С.302-315. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4\(36\)-302-315](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4(36)-302-315)
4. Lukianenko I., Donkohlova T. Comparative Analysis of Current Trends in Wage Dynamics in Ukraine and in the European Union. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2019. Т. 4, вип. 1. С. 66–74. <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2019.4.1.66-74>
5. Лук'яненко І. Г., Донкоглова Т. О. Емпірична оцінка процесів дестабілізації на ринку праці України. *Ефективна економіка*. 2018. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6517> (дата звернення: 30.10.2024).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Donkohlova T. Labor Market Imbalances in Ukraine. *Національні та світові фінансово-економічні системи в умовах сучасних викликів* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 23 січня 2019 р.) / редкол.: Лук'яненко І. Г., Прімерова О. К. Київ : Інтерсервіс, 2019. С. 26–28. <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/15515>
2. Lukianenko I., Donkohlova T. Dynamic approach of the key destabilizing factors on the ukrainian labor market. *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної*

конференції «Стратегії, моделі та технології управління економічними системами», 8-9 жовтня 2020 року, Хмельницький / [відп. ред. Хрущ Н. А. та ін. ; Хмельницький національний університет та ін.]. Хмельницький : ХНУ, 2020. С. 125–129. http://lib.khnu.km.ua/konfer_HNU/2020/konfer_20.pdf

3. Donkohlova T., Shportyuk V. A Dynamic Analysis of the Key Destabilizing Factors on the Ukrainian Labor Market. Wage Management. *3rd Annual Research Conference "Theory and practice of system dynamics in finance"* : proceedings, December 7, 2020, Kyiv / ed. by Olena Primierova ; National University of Kyiv-Mohyla Academy, Department of Finance, Center of Financial and Economic Research. Kyiv, 2020. P. 5-9. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/19751>

4. Donkohlova T. Empirical analysis of the impact of monetary policy on the labor market in Ukraine during the wartime. *31st RSEP International Conference on Economics, Finance and Business*, 22-23 June 2023, MERCURE Paris 19 Philharmonie La Villette, Paris, France. P. 1–7. <https://doi.org/10.19275/RSEPCONFERENCES261>

5. Donkohlova T. Empirical analysis of the impact of monetary policy on the labor market in Ukraine during wartime. *Стратегічні пріоритети розвитку фінансової системи України в умовах невизначеності* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Київ, 22 лютого 2023 року / редкол.: Лук'яненко І. Г., Прімерова О. К. ; Національний університет "Києво-Могилянська академія". Київ : Інтерсервіс, 2023. С. 45–50. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/27026><https://ekmair.ukma.edu.ua/items/464aba5d-92e5-4c55-9499-e521e4a77f4e>

6. Донкоглова Т.О. Аналіз динаміки оплати праці в Україні у період нестабільності. *Актуальні питання фінансової політики України задля забезпечення фінансової стабільності*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 22 лютого 2024 р.) – Київ: НаУКМА. – 2024. – 159 с.; С.38-40. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/10e471ef-0cef-4532-a86d-456cb23a73b7/content>

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Фінансова політика в умовах тінізації та дисбалансів на ринку праці: методологія та інструментарій: монографія / Лук'яненко І. Г., Віт Девід, Олісевич М. О., Шумська С. С., Близнюк В. В., Прімерова О. К., Семко Р. Б., Зварич О. В., Токарчук Т. В., Дадашова П. А., Новік А. Ю., Донкоглова Т. О., Насаченко М. Ю., Донкоглова Н. А. ; за ред. І. Г. Лук'яненко. Київ : НаУКМА, 2020. 443 с. С. 32–63. (п.1.2, розд.1). <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d21088ea-ecca-4754-8607-e489f948a12f/content>. **Свідectво про авторське право на твір №101897** Колективна монографія "Фінансова політика в умовах тінізації та дисбалансів на ринку праці: методологія та інструментарій", автори: Лук'яненко І. Г., Віт Девід, Олісевич М. О., Шумська С. С., Близнюк В. В., Прімерова О. К., Семко Р. Б., Зварич О. В., Токарчук Т. В., Дадашова П. А., Новік А. Ю., Донкоглова Т. О., Насаченко М. Я., дата реєстрації 18 січня 2021 р.
2. The role of informal institutions in the development of the financial services market / Maksym Dubyna, Olena Panchenko, Olena Bazilinska, Tetyana Donkohlova, Alla Shpomer, Oksana Rudenko. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol. 21, no. 11. P. 207-215. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.11.29>

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПЛИВУ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК РИНКУ ПРАЦІ.....	29
1.1. Сутність ринку праці та особливості здійснення його регулювання в сучасних ринкових економіках.....	29
1.2. Монетарні інструменти та особливості їх застосування в умовах макроекономічної нестабільності.....	44
1.3. Теоретико-методологічні аспекти використання монетарних інструментів для регулювання ринку праці.....	58
Висновки до розділу 1.....	75
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ЗАСТОСУВАННЯ МОНЕТАРНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В НЕСТАБІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	78
2.1. Актуальні тенденції макроекономічного розвитку України у взаємозв'язку з ринком праці України.....	78
2.2. Сучасні тенденції розвитку ринку праці в Україні в умовах складних викликів.....	101
2.3. Розробка та обґрунтування специфікації макроеконометричної моделі України для оцінювання взаємозв'язку між монетарним сектором та ринком праці в умовах зовнішніх та внутрішніх ризиків.....	120
Висновки до розділу 2.....	138
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕСТАБІЛІЗУЮЧИХ ПРОЦЕСІВ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ.....	141

3.1. Сценарний аналіз впливу інструментів монетарної політики на стан ринку праці України з урахуванням внутрішніх та зовнішніх ризиків.....	141
3.2. Особливості відновлення та розвитку регіональних аспектів ринку праці України в період нестабільності.....	170
3.3 Рекомендації щодо вдосконалення підходів до регулювання ринку праці в умовах підвищених ризиків в Україні.....	192
Висновки до розділу 3.....	199
ВИСНОВКИ.....	203
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	210
ДОДАТКИ.....	227

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Надзвичайні виклики, які постають перед економікою України в останні роки практично не мають аналогів в сучасній європейській історії. Вони пов'язані, в першу чергу, з тривалим періодом військових дій, безпрецедентною руйнацією інфраструктури, енергетичного сектору, знищенням та пошкодженням виробничих підприємств, міграцією, значним відтоком працездатного населення, кваліфікованої робочої сили, зростанням обсягу внутрішнього переміщення населення, диспропорцією на ринку праці та іншими негативними факторами. Загалом через початок збройної агресії росії проти України, український ринок праці зазнав суттєвих змін. Війна вплинула на зайнятість та безробіття, міграцію населення, а також на економічну та соціальну ситуацію країни загалом. Втрати частини населення, територій та промислових об'єктів призвели не лише до глибокої гуманітарної кризи, але спричинили серйозну економічну дестабілізацію. В той же час, не зважаючи на такі суттєві виклики та ризики, українському уряду, Національному банку України вдається втримати ситуацію, зокрема стабільність банківської системи та фінансову стабільність загалом, що сприяє і підтримці зайнятості на загальнонаціональному та регіональному рівнях.

Слід зазначити, що стан ринку праці є одним із визначальних соціально-економічних індикаторів, які суттєвим чином впливають на суспільний розвиток, макроекономічну та фінансову стабільність, а також конкурентоспроможність національної економіки країни. У свою чергу, оскільки ринок праці є складовою частиною економічної системи, на нього впливають більшість політичних і соціально-економічних процесів та викликів, що відбуваються у державі. Однак, сучасний стан ринку праці України визначається складною політико-економічною ситуацією, яка характеризується загальною рецесією, триваючим спадом виробництва, посиленням зовнішньої та внутрішньої міграції в умовах тривалого військового конфлікту. Дані фактори призводять до стрімкого розвитку негативних

тенденцій на ринку праці, зокрема значного зростання бідності населення; надмірної диференціації в доходах; підвищення безробіття; зростання кількості трудових мігрантів, особливо серед молодого населення країни тощо. При цьому актуалізується проблематика визначення ефективних інструментів регулювання ринку праці, зокрема і монетарних. В даному контексті малодослідженими та такими, що вимагають поглибленої перевірки залишаються питання як загальної можливості застосування монетарних інструментів щодо регулювання ринку праці України, так і емпіричного аналізу наявності такого впливу

Відповідно, особливої важливості та актуальності набуває не тільки теоретико-методологічне обґрунтування, але й системне емпіричне дослідження визначення суттєвості взаємозв'язку між монетарною політикою та ринком праці України, зокрема виявлення і оцінювання прямого та опосередкованого впливу найбільш дієвих інструментів монетарної політики на основні показники ринку праці України в умовах підвищених ризиків та зовнішніх шоків, що є важливою складовою формування економічної політики держави в короткостроковій та середньостроковій перспективах з врахуванням тривалих військових дій та особливостей повоєнного відновлення України.

Світова економічна наука володіє значним досвідом у дослідженні сутності ринку праці, його ролі, місця та особливостей в системі ринкових відносин. Творчі досягнення видатних вчених, таких як А. Сміт, Т. Мальтус, М. Фрідмен, Дж. Кейнс, Ф. Хайєк, Я. Адаам, П. Самуельсон, С. Брю, М. Макконел, А. Оукен, В. Філіпс, О. Бланшар та інших, стали класичними в цьому контексті. Серед сучасних західних та українських науковців, які займаються проблемами ринку праці, зайнятості та безробіття, взаємозв'язку соціально-трудова відносин і ринку, особливостями регулювання ринку праці в сучасних ринкових економіках, а також досліджують питання державного регулювання зайнятості, тощо слід відзначити Д. Богиня, Л. Гриневич, О. Грішнова, Т. Клебанова, Е. Лібанова, О. Примостка, Н. Шаманська, І. Терон, Р. Барро, Дж. Борхес, С. Мойен, К. Велш та інші.

Доволі широке коло як українських, так і західних науковців та практиків активно досліджують окремо питання, пов'язані з особливістю застосування

монетарних інструментів в умовах підвищених ризиків та макроекономічної нестабільності. Серед них слід відмітити праці В. Міщенко, А. Сомика, М. Дубини, С. Ніколайчука, Р. Лисенко, О. Примостки, М. Кужелева, С. Шумської, М. Скрипниченко, Л. Сидельнікової, О. Прієрової, М. Забаштанського, Н. Версаль, С. Глущенко, С. Науменкової, І. Школьник, О. Койбона, Л. Россі, Ф. Матезіні, Г. Сімоли, Дж. Тейлора, Д. Лакстона, С. Куми, М. Педемонте та інших. При цьому на сьогодні проблематика використання монетарних інструментів для регулювання ринку праці, включаючи як загальні теоретико-методологічні аспекти впливу монетарної політики на розвиток ринку праці, так і перспективи та особливості застосування монетарних інструментів для розвитку ринку праці в Україні з врахуванням суттєвих дестабілізуючих процесів залишається не достатньо дослідженою. Практично відсутні дослідження щодо емпіричного оцінювання впливу монетарних інструментів на стан ринку праці України в умовах підвищених ризиків, спровокованих тривалими військовими діями, значною втратою працездатного населення, міграцією, диспропорціями на ринку праці тощо, зокрема на основі економіко-математичних методів та моделей. Серед українських науковців, які впроваджують методи економіко-математичного моделювання у дослідження впливу монетарної політики та фінансової стабільності на макроекономічну систему країни, зокрема на стан ринку праці та динаміки його основних індикаторів, у період невизначеності варто виокремити праці О. Воронцові, В. Гейця, Т. Гнатюк, Л. Гур'янової, Н. Чернової, І. Лук'яненко, М. Забаштанського, П. Дадашової, М. Олісевич, Ю. Городніченко, О. Корабліна, А. Новік та інших.

Поглиблений аналіз теоретичних та емпіричних досліджень українських та західних вчених дозволяє зробити висновок, що системне вирішення зазначених проблем, окрім теоретико-методологічного підґрунтя, потребує зокрема розвитку та розробки економіко-математичного інструментарію, включаючи і економетричні макромоделі, для оцінювання впливу інструментів монетарної політики на основні показники ринку праці України в умовах підвищених ризиків, спровокованих зокрема тривалими військовими діями, руйнацією інфраструктури, значним відтоком працездатного населення та іншими непередбачуваними викликами.

Актуальність, а також теоретична та практична значимість вирішення проблеми визначення основних інструментів прямого та опосередкованого впливу монетарної політики на стан українського ринку праці в умовах поглиблених ризиків та нових викликів, пов'язаних з тривалими військовими діями за різних можливих сценаріїв розвитку для України, а також недостатній рівень емпіричних досліджень даної проблематики в нових реаліях сьогодення, зумовили вибір теми, мети, завдань, об'єкта і предмета дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано на кафедрі фінансів Національного університету «Києво-Могилянська академія» згідно держбюджетних науково-дослідних тем «Методологія та інструментарій підтримки прийняття фінансових рішень в умовах глобальної нестабільності та підвищених ризиків», (№ держреєстрації: 0120U103966, термін виконання: 2020-2025), а також «Методологія та економіко-математичний інструментарій оцінки впливу тіньової економіки та дисбалансів на ринку праці на фінансову стабільність та економічне зростання в Україні» (№ держреєстрації: 0117U004233, термін виконання: 2017-2019 рр.).

Особистий внесок автора полягає у розкритті теоретико-методологічних засад особливостей впливу монетарної політики на розвиток ринку праці України та емпіричній перевірці дієвості застосування монетарних інструментів для його стимулювання в нестабільному середовищі, а також визначенні стратегічних напрямів монетарної політики для регулювання дестабілізуючих процесів на ринку праці України в умовах підвищених ризиків, військових дій та повоєнного відновлення на основі розробленого економіко-математичного інструментарію.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розвиток теоретико-методологічних засад та розробка адекватного економетричного інструментарію для оцінювання впливу монетарної політики на основні показники стабільності ринку праці України в умовах підвищених ризиків, а також визначення ключових інструментів монетарної політики для запобігання розвитку дестабілізуючих явищ на ринку праці України, спровокованих тривалими військовими діями, руйнацією

інфраструктури, значним відтоком працездатного населення та іншими непередбачуваними подіями.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких основних завдань:

1. Дослідити теоретико-методологічні аспекти впливу монетарної політики на стан та розвиток ринку праці, а також особливостей його регулювання в сучасних ринкових економіках;

2. Визначити та узагальнити особливості застосування монетарних інструментів для регулювання ринку праці в умовах підвищених ризиків та макроекономічної нестабільності для розвинених країн та країн, що розвиваються з врахуванням їхніх індивідуальних характеристик;

3. Обґрунтувати доцільність використання монетарних інструментів для запобігання розвитку дестабілізуючих подій на ринку праці України в умовах значних викликів;

4. Систематизувати та визначити адекватні економіко-математичні підходи й інструментарій для моделювання особливостей взаємозв'язку монетарних інструментів та основних показників ринку праці в короткостроковій та довгостроковій перспективах з врахуванням нестабільного зовнішнього та внутрішнього середовища;

5. Розробити авторську економетричну симульативну макромодель української економіки, для проведення поглибленого емпіричного аналізу взаємозв'язку між основними показниками монетарного сектору та ринку праці, а також визначення дієвих монетарних інструментів впливу на стан українського ринку праці в короткостроковій та середньостроковій перспективах з урахуванням нових викликів та тривалих військових дій;

6. Провести сценарний аналіз впливу інструментів монетарної політики на стан ринку праці України за різних початкових умов та припущень з урахуванням внутрішніх та зовнішніх ризиків;

7. Дослідити основні напрями відновлення ринку праці України в нових реаліях в середньостроковій та довгостроковій перспективах;

8. Визначити перспективні напрями монетарної політики для регулювання дестабілізуючих процесів на українському ринку праці та підвищення їх впливу на рівень зайнятості в Україні в умовах нових викликів та з урахуванням можливих ризиків у коротко- та середньостроковій перспективах.

Об'єктом дослідження дисертаційної роботи є стимулювання розвитку ринку праці України за різних монетарних умов та підвищених ризиків.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та емпіричний аналіз впливу інструментів монетарної політики для запобігання розвитку дестабілізуючих процесів на українському ринку праці та зниження негативного впливу макроекономічних шоків на рівень зайнятості в Україні в умовах нових викликів та тривалих військових дій.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань у дисертаційній роботі було застосовано сукупність загальнонаукових та спеціальних теоретико-методологічних й емпіричних методів і підходів, поєднання яких дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Методи наукового абстрагування, системний та структурний методи, методи синтезу та узагальнень застосовано для дослідження сутності ринку праці та особливостей його регулювання в сучасних ринкових економіках; поняття монетарної політики та її основних інструментів, а також визначення характеру взаємозв'язку між ключовими показниками ринку праці та інструментами монетарної політики в умовах підвищених ризиків. За допомогою порівняльного методу здійснено систематизацію досвіду щодо використання монетарних інструментів для регулювання ринку праці в різних країнах, проведення бюджетно-податкової політики в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою. Порівняльний візуальний та статистичний аналіз часових рядів застосовувалися для дослідження історичної динаміки основних показників макроекономічного розвитку, монетарних показників та показників ринку праці як в Україні, так і країнах з різним рівнем економічного розвитку. За допомогою економіко-математичного інструментарію, зокрема методу симулятивних систем рівнянь та сценарного аналізу досліджено та емпірично оцінено взаємозв'язки між ключовими інструментами монетарної політики та

показниками ринку праці в Україні за різних початкових умов, можливих ризиків та дестабілізуючих факторів. Методи індукції, дедукції та узагальнення використовувались при формулюванні висновків дослідження.

Інформаційну базу дослідження формують положення законодавчих та нормативно-правових актів України з питань формування та реалізації монетарної та соціально-економічної політики, офіційні статистичні та аналітичні матеріали Національного банку України, Міністерства соціальної політики, Міністерства економіки, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Державної служби зайнятості, аналітичні звіти експертів, а також відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених, інтернет-ресурси.

Статистичний аналіз, попередня обробка даних, а також побудова та оцінювання макроекономічної симульативної моделі України проводились з використанням спеціалізованого пакету прикладних програм Eviews та програмного забезпечення Microsoft Excel 365.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у вирішенні наукової проблеми розвитку теоретико-методологічних засад та розробки економетричного інструментарію для емпіричного аналізу взаємозв'язку між інструментами монетарної політики та ключовими показниками ринку праці щодо визначення стратегічних напрямів монетарної політики, спрямованих на запобігання дестабілізуючих процесів на ринку праці України в умовах підвищених ризиків та тривалих військових дій, а саме :

вперше:

- розроблено концептуальні підходи щодо комплексного оцінювання та визначення ключових інструментів монетарної політики, спрямованих на запобігання розвитку дестабілізуючих процесів на ринку праці України на основі реалізації авторської економетричної симульативної моделі України, яка відрізняється від існуючих одночасно як агрегованістю, так і достатньою деталізацією взаємозв'язків між монетарним сектором та ключовими показниками ринку праці України, що дозволяє проводити широкий спектр сценарного аналізу за обмеженої інформаційної бази для визначення дієвих заходів монетарної

політики, спрямованих на подолання негативних наслідків дестабілізації ринку праці з урахуванням підвищених ризиків, тінізації та військових дій за різних припущень та умов як в короткостроковій, так і середньостроковій перспективах;

удосконалено:

- визначення категорії «ринок праці» на основі критичного системного аналізу сформованих у наукових роботах підходів до її трактування, а саме запропоновано такий ринок розглядати як невід'ємну сферу соціально-економічного розвитку суспільства, систему правових, соціально-трудова, економічних та організаційних відносин, котрі виникають між суб'єктами господарювання у процесі формування попиту і пропозиції робочої сили, узгодження їхніх інтересів з її купівлі та продажу цього ресурсу. Це дозволило науково обґрунтувати концептуальну модель ринку праці та конкретизувати основні специфічні риси його функціонування та розвитку в межах національної економіки;

- концептуальні підходи щодо розкриття сутності та дієвості використання монетарних інструментів для впливу на функціонування і розвиток економічних систем, включаючи ринок праці в умовах підвищених ризиків та макроекономічної нестабільності через такі основні канали, а саме: використання облікової ставки, використання довгострокових ставок та використання обмінного курсу, що дозволяє адекватно формалізувати взаємозв'язки між основними каналами монетарної політики та ключовими показниками ринку праці за допомогою економіко-математичних методів та моделей;

- інструментарій проведення сценарного аналізу для визначення та обґрунтування необхідних адекватних дій центрального банку у відповідь на значні зовнішні та внутрішні шоки на ринку праці України у короткостроковому та середньостроковому періодах, спровоковані ризиками макроекономічної дестабілізації, тінізації та тривалими військовими діями.

дістали подальшого розвитку:

- підходи до визначення основних факторів регіонального розвитку ринку праці України з урахуванням підвищених ризиків військових дій, дивергенції заробітної плати, тінізації секторів економіки та інших негативних факторів, які

впливають на визначення стратегії макроекономічного розвитку регіонів і продовження проведення політики децентралізації.

- обґрунтування стратегічних заходів монетарної політики для регулювання дестабілізуючих процесів на українському ринку праці та підвищення їх впливу на рівень зайнятості в Україні в умовах нових викликів, спровокованих зростанням обсягу внутрішнього переміщення населення, перерозподілом робочої сили, загрозою змін у структурі зайнятості та іншими можливими ризиками у коротко- та середньостроковій перспективах.

- методологічні засади для визначення монетарних та інституційних заходів на основі розробленої концептуальної схеми соціальних, фінансових та політичних ризиків та їх прямого та опосередкованого впливу на стан ринку праці під час тривалого проведення військових дій.

- узагальнення та удосконалення рекомендацій щодо комплексу необхідних реформ зі сторони НБУ, Міністерства економіки України та уряду задля реалізації ефективної спільної взаємоузгодженої монетарної, фінансової та соціальної політики на шляху до стабілізації ринку праці, відновлення трудового капіталу країни та повоєнної відбудови української економіки.

Практичне значення отриманих результатів полягає у формуванні науково обґрунтованих пропозицій та можливості використання розробленого економетричного інструментарію, зокрема авторської симулятивної секторальної макромоделі України для оцінювання як прямих, так і зворотніх взаємозв'язків між основними макроекономічними показниками та визначення дієвих заходів монетарної політики за різних макроекономічних сценаріїв та можливих ризиків, спрямованих на запобігання розвитку дестабілізуючих процесів на ринку праці України, спровокованих тривалими військовими діями, руйнацією інфраструктури, значним відтоком працездатного населення та іншими непередбачуваними викликами.

Теоретико-методологічні розробки і практичні рекомендації можуть бути застосовані Національним банком України, Міністерством соціальної політики, а також іншими державними органами для обґрунтування та ухвалення

управлінських рішень в частині підтримки стабільності та запобігання розвитку негативних подій на ринку праці України в умовах невизначеності та підвищених ризиків у короткостроковій та середньостроковій перспективах.

Наукові авторські розробки й отримані результати було частково враховано у діяльності Українського центру сприяння розвитку публічно-приватного партнерства, зокрема в рамках здійснення аналітичного дослідження щодо досвіду післявоєнного відновлення міст та перспектив залучення приватного бізнесу з застосуванням механізму державно-приватного партнерства задля відновлення інфраструктури України та її трудового потенціалу після завершення війни було використано результати реалізації сценаріїв впливу монетарної політики на стан ринку праці України в короткостроковій перспективі з урахуванням внутрішніх та зовнішніх ризиків на основі розробленої та оціненої на реальній інформації авторської макромоделі симульативних рівнянь (довідка №2024/02/2 від 16.02.2024), а також частково використані й фахівцями групи компаній забудовника «Інтеграл-Буд». Зокрема, у рамках підготовки фінансово-аналітичних звітів компанії щодо оцінювання поточного макроекономічного середовища та динаміки попиту на ринку первинної нерухомості було використано результати сценарного аналізу впливу монетарної політики на добробут населення, рівень доходів, рівень зайнятості, стимулів до міграції та інших факторів, які прямо впливають на попит на первинну нерухомість у центральних та західних регіонах України. Крім того, результати сценарного аналізу, розроблені на основі оціненої на реальній інформації авторської макромоделі симульативних рівнянь були використані при прийнятті управлінських рішень компанії в умовах нестабільного макроекономічного середовища та підвищених ризиків і короткого горизонту планування (довідка 11/04/2024 від 19.04.2024).

Теоретико-методологічні положення, методичні розробки та практичні результати проведеного наукового дослідження, зокрема щодо особливостей застосування монетарних інструментів, для регулювання розвитку ринку праці України в умовах військового стану, а також розроблена авторська симульативна модель оцінювання впливу монетарних інструментів на український ринок праці в

короткостроковій та середньостроковій перспективах використовуються у навчальному процесі при викладанні дисциплін: «Фінанси», «Гроші та кредит», «Економіко-математичне моделювання II (Економетрика)», «Макроекономічний аналіз та монетарна політика», «Фінансова економетрика» на бакалаврській та магістерській програмах спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» факультету економічних наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» (довідка від 21.05.2024).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є оригінальною, самостійною і завершеною науковою працею, яка відображає авторський підхід щодо теоретико-методологічних засад та емпіричного оцінювання впливу монетарних інструментів щодо регулювання ринку праці України в умовах підвищених ризиків. Усі наукові результати та висновки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно. З наукових робіт, які написані у співавторстві, у дисертації використано лише ті результати та положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати та висновки науково-дослідної роботи оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Національні та світові фінансово-економічні системи в умовах сучасних викликів» (м. Київ, 23 січня 2019 р.); 7-й Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегії, моделі та технології управління економічними системами» (м. Хмельницький, 8-9 жовтня 2020 року); 3-й щорічний науково-дослідній конференції «Теорія та практика системної динаміки у фінансах» (м. Київ, 7 грудня 2020 р.); 31-й міжнародній конференції з економіки, фінансів та бізнесу (MERCURE, м. Париж, Франція, 22-23 червня 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «*Стратегічні пріоритети розвитку фінансової системи України в умовах невизначеності*» (м. Київ, 22 лютого 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «*Актуальні питання*

фінансової політики України задля забезпечення фінансової стабільності» (м. Київ, 22 лютого 2024 р.).

Публікації. Основний зміст дисертаційної роботи відображено в 13 наукових працях загальним обсягом 4,3 друк. арк., серед них: 6 статей – у наукових фахових виданнях України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук; категорія «Б», а також 1 наукова праця, яка додатково відображає наукові результати дисертації - у зареєстрованому в міжнародних наукометричних базах (Web of Science Core Collection, Index Copernicus) та підпункт 1.2 у першому розділі колективної монографії, 6 публікацій - в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 252 сторінки. Робота містить 51 рисунок на 51 сторінці, 23 таблиці на 27 сторінках, 8 додатків на 26 сторінках. Список використаних джерел складається із 139 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПЛИВУ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК РИНКУ ПРАЦІ

1.1. Сутність ринку праці та особливості здійснення його регулювання в сучасних ринкових економіках

Ринок праці є невід'ємним компонентом функціонування ринкової економіки та складним об'єктом для вивчення та всебічного аналізу. Основні параметри його функціонування характеризуються поточними тенденціями розвитку національної економіки. Більш того у багатьох країнах центральні банки визначають забезпечення позитивної динаміки зміни показників, які характеризують ринок праці як мету власної діяльності, однією із основних цілей розбудови національного господарства. Подвійні повноваження деяких центральних банків включають цільові показники інфляції та зайнятості, що змушує їх враховувати здоров'я ринку праці під час встановлення монетарної політики держави. Відповідно й модель економічної політики держави будується з урахуванням таких стратегічних напрямів.

Ринок праці відображає в межах національної економіки процеси економічного пожвавлення, активізації господарських відносин, що зазвичай супроводжується створенням нових робочих місць і призводить до зниження рівня безробіття. Аналіз економічної активності, галузей та секторів господарства, де вони виникають, також дає уявлення про поточні економічні тенденції в країні. При цьому дефіцит кадрів впливає на формування основних напрямів політики зайнятості, яку сучасні країни активно реалізують для нівелювання диспропорцій, які можуть виникати на ринку праці.

Ринок праці, маючи потужний потенціал до впливу на економічний розвиток країни, функціонування суб'єктів господарювання, є результатом економічних перетворень та впроваджуваної моделі економічної політики. Безпосередньо на

функціонування такого ринку значний вплив здійснює велика кількість чинників ендогенного та екзогенного характеру.

Відповідно, актуалізується важливість поглибленого аналізу сутності ринку праці та особливості його функціонування в сучасних ринкових економіках, які сформувалися в розвинутих країнах світу. У табл. 1.1 представлені окремі наукові підходи до розгляду сутності такого ринку.

Таблиця 1.1

Наукові підходи до розгляду сутності ринку праці

Сутність трактування	Джерело
1	2
Ринок праці – система правових, соціально-трудоових, економічних та організаційних відносин, що виникають між особами, які шукають роботу, працівниками, професійними спілками, роботодавцями та їх організаціями, органами державної влади у сфері задоволення потреби працівників у зайнятості, а роботодавців - у найманні працівників відповідно до законодавства.	[64]
Ринок праці – механізм розподілу та перерозподілу суспільної праці по галузях господарства, видах та формах діяльності, за критерієм ефективності праці та виробництва згідно зі структурою суспільних потреб та форм власності.	[52, с. 6]
Ринок праці у широкому розумінні розглядається як система суспільних відносин, соціальних норм і інститутів, що забезпечують на основі дотримання загальноприйнятих прав і свобод людини формування, обмін за ціною, визначуваною співвідношенням попиту та пропозиції, і використання робочої сили.	[6, с. 18]
Ринок праці – система суспільних відносин, соціальних, у тому числі юридичних (норм та інститутів), які забезпечують нормальне відтворення та ефективне використання праці, кількість і якість якої відповідним чином винагороджується.	[43, с. 12]
Ринок праці – особлива економічна категорія, яка охоплює оплачувану зайнятість, до якої належать претенденти на робоче місце й усі зайняті, крім тих, що навчаються, і домашніх працівників, які ведуть натуральне господарство.	[9]
Ринок праці – підсистема ринкової економіки, що охоплює всі соціально-економічні відносини найму та зайнятості робочої сили, у процесі яких забезпечується реалізація послуг праці в кількісно-якісному вимірюванні, передбаченому конкретною економічною потребою.	[32, с. 283]
Ринок праці – це складна, динамічна система суспільних, економічних, правових відносин щодо попиту та пропозиції робочої сили та форм і методів узгодження інтересів його ринкових суб'єктів.	[11, с. 56-57]
Ринок праці – ринок зобов'язань, які відображені в договорі найму.	[8]
Ринок праці – засіб організації трудової діяльності, умови якої визначаються купівлею-продажем товару «робоча сила» за критерієм найбільшої ефективності.	[49]
Ринок праці – невід'ємна сфера соціально-економічного розвитку суспільства, одна з найважливіших складових у системі чинників виробництва, умов	[86, с. 8]

Продовження табл. 1.1

1	2
економічного зростання. Ринок праці є особливою формою ринкових відносин, де здійснюється купівля-продаж специфічного товару – робочої сили, своєрідним індикатором, що значною мірою визначає ефективність використання праці найманих працівників.	
Ринок праці є не тільки комплексом соціально-трудоових відносин, не тільки економічною категорією, а специфічним механізмом саморегулювання, що історично склався. Він реалізує певне коло соціально-трудоових відносин на основі інформації, що надходить у вигляді ціни праці, і сприяє встановленню і дотриманню балансів інтересів між найманими працівниками, працедавцями, державою і профспілками.	[18]
Ринок праці – це система обміну індивідуальних здібностей до праці на фонд життєвих цінностей, необхідних для відтворення робочої сили.	[85, с. 13]
Ринок праці – це сукупність соціально-трудоових відносин, що виникають із приводу способів залучення індивідуальної праці в процес виробництва, способів координації та використання праці та її оцінки, у які ступають працівники, надаючи трудові послуги і підприємці, купуючи та використовуючи їх.	[26, с. 239].
Ринок праці – це система суспільних відносин, пов'язаних із наймом і пропозицією праці, тобто з її купівлею і продажем праці; це також економічний простір - сфера працевлаштування, де взаємодіють покупці та продавці праці.	[2, с. 77]
Ринок праці – сукупність механізмів, які забезпечують координацію попиту та пропозиції праці, купівлю/продаж робочої сили, визначення її вартості, організацію оплати праці, соціальну опіку через підприємницькі структури.	[87, с 229].

Джерело: систематизовано авторкою.

Отже, враховуючи зміст концепцій розгляду сутності категорії «ринок праці», які представлені в табл. 1.1, можна запропонувати такий ринок розглядати як невід'ємну сферу соціально-економічного розвитку суспільства, систему правових, соціально-трудоових, економічних та організаційних відносин, котрі виникають між суб'єктами господарювання у процесі формування попиту і пропозиції робочої сили, та узгодження їхніх інтересів з купівлі та продажу цього ресурсу.

Зважаючи на запропоноване трактування сутності ринку праці, можна констатувати, що такий ринок дійсно відображає значну кількість відносин різної природи, які виникають та розвиваються між усіма без винятку економічними суб'єктами. Для їх регламентації і захисту прав учасників такого ринку в розвинутих країнах створена відповідна інфраструктура, а саме складна система нормативно-правового регулювання зазначених відносин (окремий напрям права – трудове право), відповідні державні інститути, які реалізують державну політику в цій сфері, створюють умови для стабільного функціонування такого ринку,

забезпечення економіки необхідними кадровими ресурсами, згладжування дефіциту та профіциту в робітниках різних професій. На рис. 1.1 представлено концептуальну схему функціонування ринку праці.

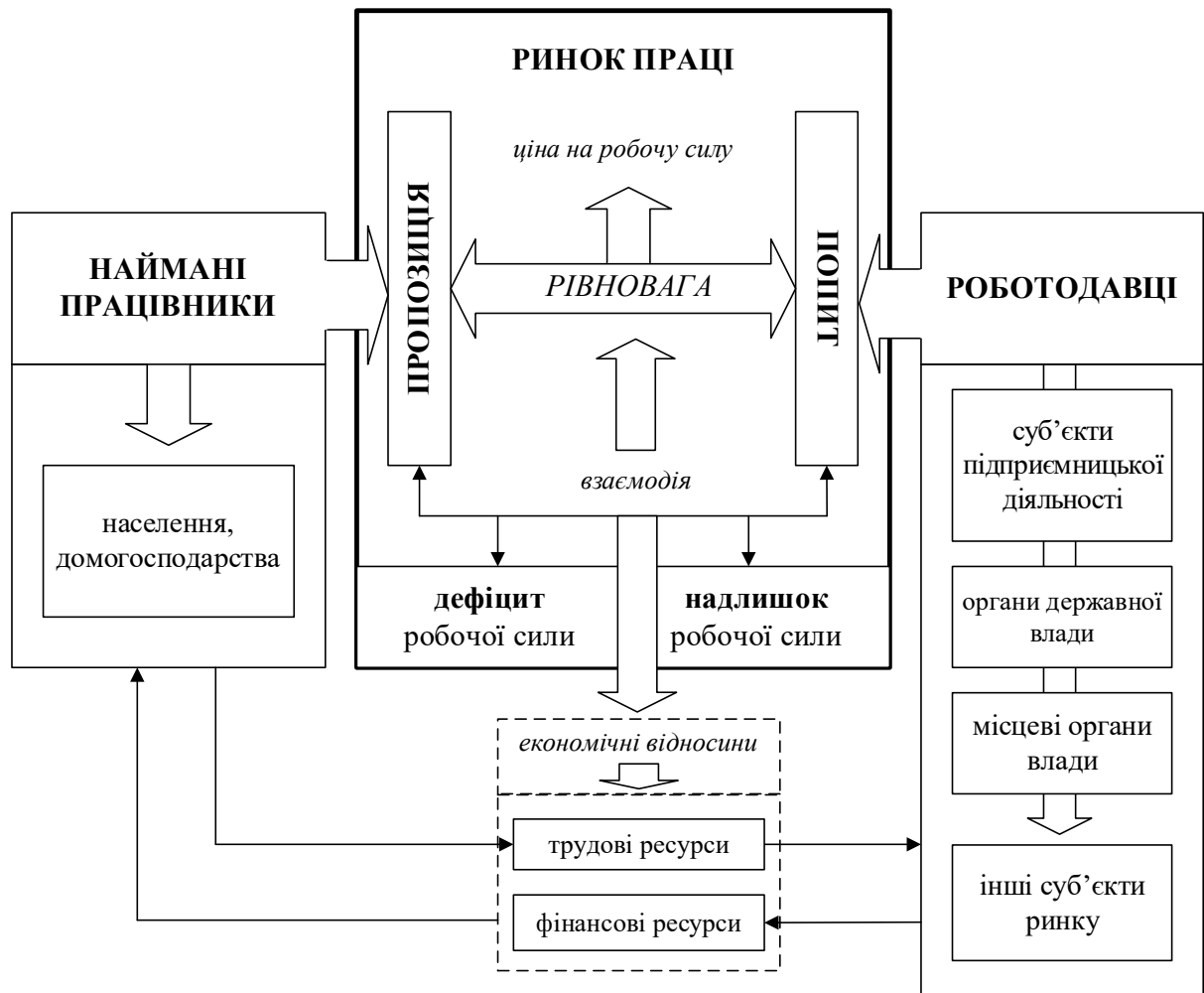

Рис. 1.1. Концептуальна модель ринку праці

Джерело: складено авторкою.

Отже, аналізуючи основні процеси у формуванні та функціонуванні ринку праці, можна деталізувати особливості його розвитку в сучасних економічних системах, а саме:

– ринок, на якому формується попит та пропозиція на робочу силу, що свідчить про залученість усіх без винятку економічних відносин до функціонування такого ринку;

– динамічно змінюється під дією численних ендегенних та екзогенних чинників, ураховуючи вплив органів державної влади, у результаті впровадження поточної моделі національної економічної політики;

– органи державної влади виступають, з одного боку, у ролі державних інститутів, які впроваджують відповідну модель політики зайнятості в країні, а з іншого – є одними з найбільших роботодавців у країні;

– ринок праці виступає основним індикатором стану сучасної економіки, відображає рівень розвитку суспільства, а рівновага між попитом та пропозицією на ньому свідчить про стабільність економічного розвитку країни;

– складноструктурована система, яка відображає економічні відносини, що виникають у різних сферах та галузях національної економіки і яким у кожній із цих підсистем притаманні власні особливості формування і розвитку ринку праці, що зумовлені специфікою господарської діяльності;

– важливу роль у розвитку ринку праці відіграють соціальні передумови, необхідність регулювання доходів громадян, встановлення мінімальних соціальних стандартів з метою визначення основних соціальних державних гарантій;

– системи відносин, де на основі поєднання ринкового та державного механізмів регулювання відбуваються трансформаційні зміни у використанні інтелектуально-трудоного потенціалу;

– ринок праці є похідним ринком від ринку товарів та ринку капіталів, однак, на відміну від цих ринків, має здатність формувати в суспільстві складні соціальні та економічні проблеми (бідність, безробіття, соціальна нерівність, соціальна напруженість тощо);

– розвивається сьогодні у всьому світі в просторі активного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які впливають як на вимоги працівників до умов роботи, так і змінюють вимоги роботодавців до робочої сили, кваліфікації робітників та ін. [11; 49 с. 54; 89 с. 166; 9, с. 28-29; 86, с. 19].

На рис. 1.2 представлено узагальнену концептуальну схему функціонування та розвитку ринку праці.

Розвиток ринку праці, як уже зазначалося, відбувається в умовах постійного впливу ендогенних та екзогенних чинників. Наслідки такого впливу інколи складно передбачити. Звичайно, як і на будь-якому ринку, на цьому ринку відбувається з часом рівновага між попитом та пропозицією і формується ціна на робочу силу. Проте в межах ринкової економіки такі процеси є досить стохастичними, а така рівновага може бути нетривалою, не завжди при цьому враховуються інші важливі складові для гармонійного розвитку національної економіки й суспільства загалом.

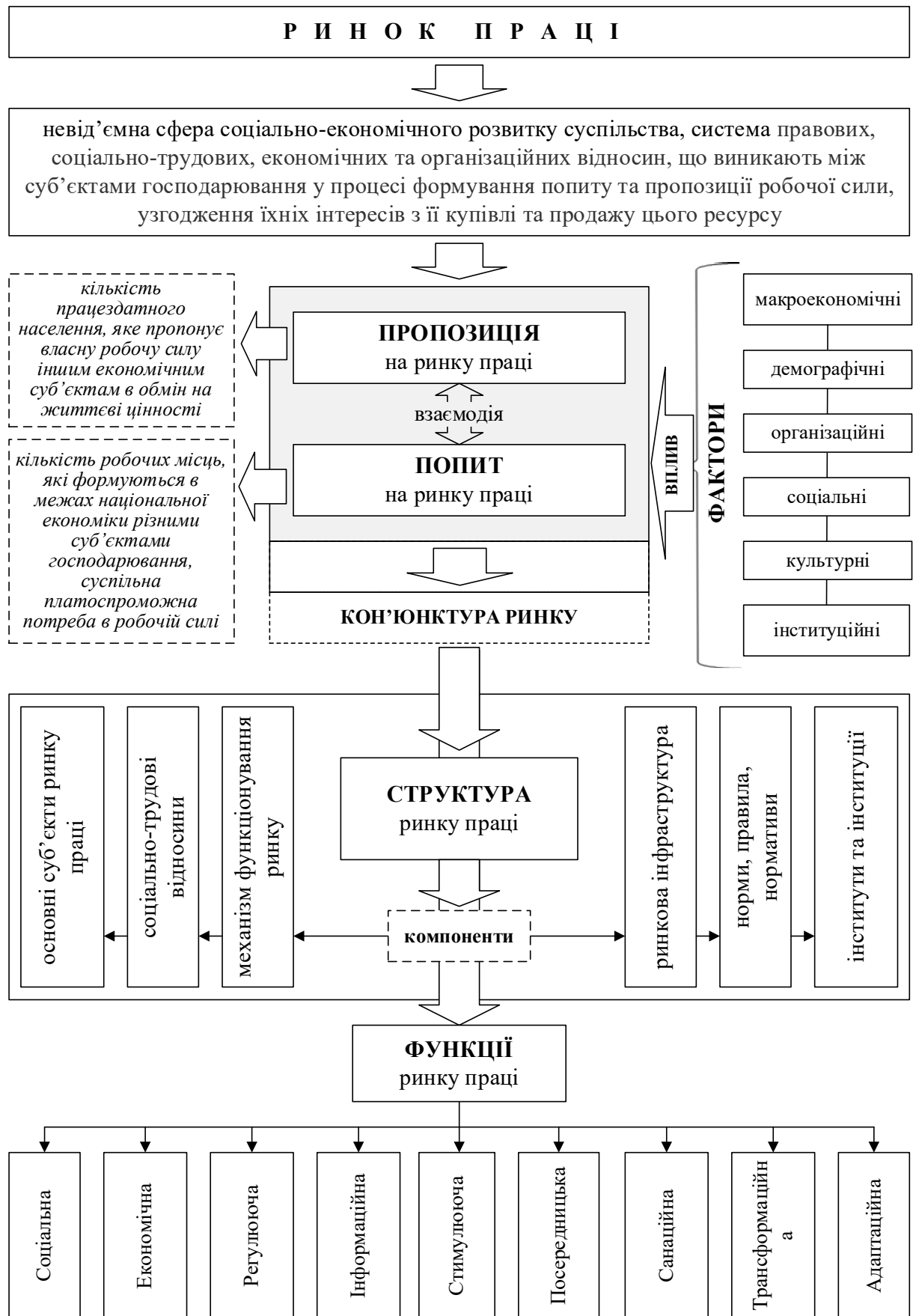

Рис. 1.2. Теоретичні положення функціонування та розвитку ринку праці

Джерело: систематизовано авторкою на основі [1; 11, с. 58; 30, с. 282-283; 33; 86; 5].

Регулювання на ринку праці є необхідним елементом забезпечення його дійсно ефективного, і що досить важливо, стабільного розвитку. Саме тому в переважній більшості країн світу уряди приділяють вагому увагу такому регулюванню, враховуючи важливість ринку праці для національної економіки. Для цього використовується фактично весь спектр економічних і, відповідно, фінансових інструментів, які здійснюють непрямий вплив на відносини, що виникають між суб'єктами господарювання на такому ринку.

Детальніше розглянемо поняття сутності регулювання на ринку праці, що дозволить конкретизувати зміст такого регулювання, визначити особливості його здійснення в межах економічних систем. При цьому важливим також є питання конкретизації сутності процесів саморегулювання та державного регулювання на цьому ринку.

В Академічному словнику української мови регулювання розглядається як похідне явище від слова «регулювати» – впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі [75].

«Регулювання – це процес впливу одного об'єкта, системи на функціонування та розвиток іншого об'єкта або системи. В економіці питання регулювання господарських відносин є надважливими, враховуючи природу економічних систем та їхню здатність до швидкої трансформації в результаті впливу різних чинників.

Регулювання ринку праці – це взаємоузгоджена робота уряду, територіальних органів влади, спілки роботодавців, профспілок і керівників підприємств та установ» [80, с. 323].

Розглядаючи особливості регулювання ринку праці, можна констатувати, що в його межах завжди відбуваються процеси як державного регулювання відповідних економічних відносин, які виникають у межах такого ринку, так і саморегулювання, яке є невід'ємною складовою його розвитку. Розглянемо ці процеси детальніше.

Саморегулювання ринку праці – це процес самостійного, природного розвитку ринку праці, який відбувається в результаті дії об'єктивних економічних законів шляхом поступового й постійного пошуку рівноваги між попитом та пропозицією

робочої сили. Особливо такий процес відіграє важливу роль в економічних системах, у яких саме державне регулювання є неефективним і недієвим. При цьому саморегулюванню притаманна значна кількість недоліків, які були обґрунтовані досить предметно вченими-економістами. Власне, такі недоліки й були причинами виникнення державного регулювання ринку праці. У табл. 1.2 представлено концептуальні засади саморегулювання та державного регулювання ринку праці.

Таблиця 1.2

Особливості саморегулювання та державного регулювання на ринку праці

<i>Саморегулювання</i>	<i>Державне регулювання</i>
– регулювання відбувається виключно на основі об’єктивних законів ринку; – ключову роль відіграє конкуренція між робітниками, роботодавцями за робочу силу; – формує нестабільність та значні коливання в розвитку ринку праці; – регулятором ринку є ціна робочої сили; – відсутність втручання держави в процеси регламентації відносин на ринку праці; – негармонійність та економічна адаптивність ринку праці; – може призводити до соціальних потрясінь та збурень; – вдосконалення, спрощення організації функціонування ринку праці шляхом залучення власних механізмів суб’єктами господарювання; – активна поведінка самих економічних суб’єктів у процесах регулювання ринку праці; – є більш гнучким способом пошуку оптимальних шляхів розвитку ринку праці.	– полягає у втручанні державних інститутів у господарські процеси, які відбуваються на ринку праці; – вплив здійснюється як на роботодавців, так і на потенційних працівників; – спрямоване на охорону інтересів більш вразливих суб’єктів саморегулювання (безробітних, самозайнятих, із низьким доходом); – здійснюється на законодавчій основі; – притаманний більш системний та прогнозований характер впливу на розвиток ринку праці; – потребує відповідного нормативного, економічного, кадрового та інформаційного забезпечення; – може використовувати результати саморегулювання, або створювати умови для його здійснення в окремих сферах, напрямках функціонування ринку праці; – при ефективному здійсненні сприяє збільшенню довіри до держави з боку громадянського суспільства.

Джерело: систематизовано авторкою на основі [14].

З огляду на дані, що представлені в табл. 1.2, проаналізуємо більш докладно сутність державного регулювання ринку праці, особливості його здійснення в сучасних умовах. Для цього спочатку конкретизуємо зміст категорії «державне регулювання». Представимо декілька концепцій трактування цієї дефініції:

1) державне регулювання – це заснована на законодавстві одна з форм державного впливу на економіку шляхом встановлення та застосування державними органами правил, спрямованих на коригування економічної діяльності фізичних та юридичних осіб, що підтримується можливістю застосування правових санкцій у разі їх порушення [71, с. 17];

2) державне регулювання – це процес управлінського впливу держави на стан окремих сегментів ринку (реального ринку, грошового ринку, ринку праці, зовнішньоекономічного сегмента) шляхом зміни мікро- і макроекономічних параметрів з метою досягнення збалансованого зростання (економічного зростання при повній зайнятості всіх факторів) економічної системи. Отже, державне регулювання – це система заходів держави для забезпечення виконання всіх своїх функцій [50, с. 92];

3) механізм державного регулювання – це сукупність функцій, етапів і послідовних процедур регуляторного впливу на організаційну систему, що супроводжується досягненням певного результату цього впливу, який може бути зіставлений з індикаторами/показниками для визначення рівня досягнення управлінських (програмних) цілей функціонування системи [62, с. 8];

4) державне регулювання – це комплекс форм і засобів централізованого впливу на розвиток економічних суб'єктів і процесів з метою стабілізації та пристосування існуючої економічної системи до умов, що змінюються, зокрема пристосування економічних відносин і господарського механізму до заходів та потреб розвитку продуктивних сил [76, с. 17].

Таким чином, аналізуючи зміст наукових підходів до розуміння сутності державного регулювання, можемо конкретизувати особливості його реалізації:

- відображає відносини між економічними суб'єктами в системі національної економіки;

- є процесом впливу державних інститутів на діяльність суб'єктів господарювання;

- є об'єктивно необхідним для забезпечення стабільності національної економіки, сприятливих умов для її подальшого розвитку;

- являє складну систему компонентів, якість взаємодії між якими визначає і дієвість такого регулювання;

- може розглядатися як система, тобто цілісний об'єкт дослідження, якому притаманна своя структура, функції та принципи функціонування і трансформації;

- забезпечує для органів державної влади можливість виконувати відповідно до чинного законодавства власні функції, особливо щодо регулювання господарських процесів у країні;

- набуває специфічних форм та ознак у межах його розгляду та використання для стимулювання діяльності економічних суб'єктів в окремих галузях та сферах національної економіки;

- може реалізовуватися як органами державної влади, так і на рівні окремих територіальних громад органами місцевого самоврядування та ін.

Таким чином, державне регулювання економіки є невід'ємною складовою функціонування органів державної влади і є частиною функціонування господарського механізму в будь-якій країні. Важливу роль, як уже зазначалося, такий вид регулювання відіграє в розвитку ринку праці. Враховуючи представлені підходи до конкретизації сутності категорій «державне регулювання», «ринок праці», визначимо зміст дефініції «державне регулювання ринку праці». Для цього також розглянемо декілька теоретичних концепцій трактування цієї категорії.

І. В. Терон пропонує державне регулювання ринку праці розглядати як цілеспрямовану діяльність, пов'язану з реалізацією державно-владних повноважень суб'єктами публічної влади й регламентовану юридичними нормами, внаслідок чого відбувається безпосередня зміна станів функціонування ринку праці в економічному просторі країни та оптимізація процесів формування попиту та пропозиції на робочу силу в узгодженні із системою довгострокових і поточних пріоритетів соціально-економічного розвитку та загальним курсом реалізації стратегічно важливих соціально-економічних реформ в Україні [79, с. 370].

В. Л. Міненко та В. В. Лагодієнко зауважують, що державне регулювання ринку праці – цілеспрямовані дії держави і її владних структур на таке: забезпечення максимальної зайнятості населення відповідного рівня розвитку

продуктивних сил; усунення диспропорцій та їх попередження в попиті та пропозиції робочої сили; узгодження трудових відносин; забезпечення прав і свобод людини, зокрема соціальне забезпечення, соціальний захист, надання інших соціальних благ на створення умов для підвищення якісного складу людського потенціалу, високого рівня і якості життя населення [42; 53].

К. О. Караченцева, досліджуючи науково-теоретичний базис державного регулювання ринку робочої сили, зазначає, що «державне регулювання ринку робочої сили – це сукупність цілей, принципів, функцій, методів, форм та інструментів, за допомогою яких держава (суб'єкт регулювання) впливає на кон'юнктуру ринку робочої сили з тим, щоб забезпечити функціонування ринку та сприяти позитивному розвитку таких ситуацій, як демографічна, соціально-економічна, наукова та науково-технічна, міграційна» [34, с. 99].

С. С. Гринкевич, І. О. Смолярчук пропонують державне регулювання ринку праці розглядати як «систему правових та організаційно-економічних заходів держави щодо забезпечення ефективної зайнятості, нормальних умов праці та раціонального використання робочої сили» [15, с. 142].

Отже, враховуючи зміст представлених поглядів на сутність дефініції «державне регулювання ринку праці», можемо визначити його зміст та особливості реалізації державними інститутами. На рис. 1.3 представлені відповідні теоретичні положення.

Таким чином, можна констатувати, що в сучасних умовах реалізація такого регулювання є об'єктивно необхідною для забезпечення як стабільного розвитку ринку праці, так і формування умов для стійкості національної економіки. Цілком зрозуміло сьогодні, що механізм саморегулювання зазначеного ринку не дозволяє створити найбільш сприятливі умови для його функціонування. Ринок праці досить швидко реагує на будь-які дисипативні процеси в системі національної економіки. Саме державне регулювання дає можливість згладжувати наслідки таких процесів і для економічних систем і, що дуже важливо, для системи соціального забезпечення громадян.

Рис. 1.3. Сутність та особливості реалізації державного регулювання ринку праці

Джерело: узагальнено авторкою.

Ринок праці є сукупністю складних економічних відносин, які стосуються розвитку будь-якого економічного суб'єкта і, відповідно, всіх без винятку сфер і галузей національної економіки. Для кожної з окреслених систем притаманні власні особливості функціонування, що й зумовлюють специфічні риси такого ринку, який формується в їхніх межах. Саме державне регулювання економіки дозволяє збалансовано підійти до регулювання цих процесів, виокремлення спільних рис, перешкод і пошуку як загальнонаціональних заходів, так і специфічних напрямів забезпечення розвитку й ринку праці загалом, і окремих його структурних компонентів (ринки зайнятості в окремих сферах господарської діяльності, в різних регіонах і т. ін.)

Проте розуміння зазначених положень науковцями не завжди було саме таким. Протягом тривалого часу в процесі зародження та розвитку економіки як науки погляди вчених на питання регулювання ринку праці змінювалися і еволюціонували залежно від стану такого ринку, загалом особливостей економічного розвитку країн. Звичайно для держав з різними типами управління притаманними були і свої специфічні риси формування та розвитку трудових відносин у суспільстві. Відповідно, в економічній науці вченими було сформульовано декілька концепцій реалізації державного регулювання ринку праці. Кожна з таких концепцій має як свої позитивні сторони, так і не позбавлена недоліків.

Розглянемо більш детально зміст зазначених концепцій. З-поміж них традиційно вчені виділяють такі: класичну модель ринку праці, кейнсіанську модель ринку праці, монетаристську модель ринку праці та інституціоналістську модель ринку праці. На рис. 1.4 представлено опис базових специфічних ознак кожної з них.

Отже, враховуючи теоретичні положення, що були представлені на рис. 1.4, можна констатувати, що ринок праці є важливим об'єктом для державного регулювання, враховуючи дійсно вагому його роль у забезпеченні економічного розвитку країни. Відповідно питання формування державної політики у сфері зайнятості сьогодні є актуальними й такими, що потребують свого вирішення.

КЛАСИЧНА МОДЕЛЬ РИНКУ ПРАЦІ	КЕЙНСІАНСЬКА МОДЕЛЬ РИНКУ ПРАЦІ	ІНСТИТУЦІОНАЛІСТСЬКА МОДЕЛЬ РИНКУ ПРАЦІ	МОНЕТАРИСТСЬКА МОДЕЛЬ РИНКУ ПРАЦІ
– на ринку праці регулятором виступає ціна праці; – ринок праці розглядається в умовах досконалої конкуренції; – попит та пропозиція змінюються досить швидко відповідно до економічних умов; – вплив держави мінімальний або взагалі відсутній; – в основі функціонування ринку праці лежить виключно ринковий механізм з притаманними йому особливостями (свобода, конкуренція та ін.); – гнучкість заробітної плати та премій; – зростання заробітної плати — головна причина безробіття – неврахування інших аспектів функціонування національної економіки (соціальних, екологічних, культурних); – конкуренція викликає тривале безробіття й тривалий дефіцит праці;	– ефективний попит визначає обсяг зайнятості; – необхідність втручання держави у процеси розвитку ринку праці; – ринкова ціна на робочу силу не відновлюється на ринку праці швидко; – саморегулювання призводить до стихійного розвитку ринку праці; – держава втручається у процеси пропозиції робочої сили, враховуючи пріоритети національної економічної політики; – відбувається активна співпраця зі сферою освіти, у якій держава стає активним замовником освітніх послуг для громадян, фінансує підвищення кваліфікації, перенавчання та власне саме навчання; – основним інструментом регулювання зайнятості є інвестиційний попит, збільшення державних видатків;	– відхід від макроекономічного аналізу; – пояснення тенденцій на ринку праці особливостями розвитку окремих галузей, демографічних груп; – важлива увага приділяється питанням виникнення та розвитку інститутів, їхньої ролі в розвитку ринку праці; – аналізуються поведінкові моделі працівників та роботодавців у різних умовах функціонування ринку праці; – увага приділяється також відносинам між роботодавцями та потенційними працівниками, захисту їхніх прав, впливу неекономічних чинників на господарські відносини в межах ринку праці;	– необхідність гармонійного поєднання державного регулювання та саморегулювання; – безробіття – природний процес, зменшення рівня якого можливо досягнути за допомогою заходів монетарної політики; – роль держави в регулюванні та розвитку мінімальна; – на ринку завжди є як дефіцит праці, так і її надлишок; – виплат по безробіттю лише стримують пошук нового робочого місця; – соціальні програми держави лише посилюють незайнятність населення; – інфляція стає причиною безробіття.

Рис. 1.4. Змістовні ознаки основних концепцій державного регулювання ринку праці

Джерело: систематизовано авторкою на основі [26; 37; 78; 88].

Однак із макроекономічного погляду ринок праці піддається численним впливам екзогенних і досить часто непрогнозованим чинникам, негативний вплив яких можливо нівелювати за допомогою економічних інструментів. Насамперед у сучасних умовах активно використовуються монетарні інструменти, які дозволяють у неявній формі впливати на основних учасників ринку праці й таким чином забезпечувати його стабільне функціонування в країні. Відповідно, актуалізується необхідність детального аналізу сутності цих інструментів та особливостей їх використання для активізації ринку праці.

1.2. Монетарні інструменти та особливості їх застосування в умовах макроекономічної нестабільності

Монетарні інструменти активно використовуються державними інститутами для регулювання відносин між працівниками та роботодавцями в межах ринку праці. Вплив органів державної влади має непрямий вплив на такі відносини, що відбувається в переважній більшості випадків через регулювання економічного розвитку в країні шляхом зміни передусім доступності фінансових ресурсів для суб'єктів господарювання.

Проте, незважаючи на непрямий вплив монетарних інструментів на розвиток ринку праці, цей взаємозв'язок між ними є досить стійким і тому монетарні інструменти, як засвідчує досвід розвинутих країн, є ефективними для регулювання такого ринку. Відповідно в межах цього підрозділу дисертаційної роботи розглянемо особливості застосування потенціалу таких інструментів для здійснення впливу на процес формування і функціонування відносин між роботодавцями та працівниками в межах національної економіки.

Безпосередньо особливості використання монетарних інструментів пов'язано з особливостями монетарної політики, модель якої впроваджується в той або інший період економічного розвитку країни.

Питання ефективного управління інструментами монетарної політики для стимулювання економічного розвитку активно сьогодні досліджуються вченими в усьому світі. Проте найбільше обґрунтування теоретичних та методологічних

положень монетарної політики було реалізовано вченими в межах розробки макроекономічної теорії монетаризму. Розглянемо її сутність докладніше.

Монетаризм – це об’єктивний набір тверджень про взаємозв’язок між грошовими величинами та іншими економічними змінними [133, с. 200], наукова теорія, у межах якої стверджується, що економічне регулювання можливо забезпечити насамперед за рахунок регулювання грошової маси в обігу.

Монетаризм як економічна теорія зародився у 60-70-ті роки ХХ ст. Звичайно, і до цього часу вченими проводилися певні дослідження у сфері взаємозв’язку між грошовою масою та економічним розвитком країн. Проте вони не були настільки систематизованими та обґрунтованими з наукового погляду.

Основними прихильниками серед учених цієї теорії були М. Фрідман, А. Шварц [106], Л. Роббінс [119], К. Бруннер [98].

М. Фрідмен і А. Шварц у праці «Монетарна історія Сполучених Штатів, 1867-1960 рр.» розглядають виявлену ними закономірність, згідно з якою темпи зростання грошової маси, що перебуває в обігу, пов’язані з рухом ділового циклу, випереджуючи загальні темпи його розвитку. Дослідження Мілтона Фрідмена і Анни Шварц відкрили взаємозв’язок між темпами зростання грошової маси й точками екстремумів у діловому циклі [3, с. 25].

Отже, до основних ознак монетаризму належать такі:

- кількість грошей в обігу є визначальним фактором економічного зростання;
- є прямий зв’язок між масою грошей в обігу та зростанням ВВП;
- сукупний обсяг продукту і рівень цін змінюються залежно від зміни пропозиції грошей;
- важливо контролювати обсяги грошової маси в країні;
- держава повинна мінімально втручатися в господарське життя країни, лише в частині реалізації грошово-кредитної політики;
- неконтрольоване зростання грошової маси призводить до зростання відсоткових ставок та зниженню обсягів відсоткових ставок;
- кредитно-грошова експансія стимулює інфляцію;

- значний рівень державного втручання в економіку призводить до стагфляції
- одночасного зростання безробіття та зайнятості;
- зв'язок між інфляцією та безробіттям є короткостроковим та ін. [92; 109].

Враховуючи базові теоретичні положення монетаристської теорії, розглянемо детальніше сутність категорії «монетарна політика». У табл. 1.3 представлено декілька наукових підходів до розгляду сутності цієї дефініції. Розглянемо їх докладніше.

Таблиця 1.3

**Наукові підходи до розгляду сутності монетарної
(грошово-кредитної) політики**

Сутність трактування	Джерело
«Монетарна (грошово-кредитна) політика - це комплекс заходів, які здійснює держава в особі центрального банку у сфері грошового та фінансово-кредитного секторів, спрямованих на досягнення визначених стратегічних цілей економічного розвитку країни»	[13, с. 5]
«Монетарна, або грошово-кредитна, політика – один із видів стабілізаційної чи антициклічної політики, спрямованої на вирівнювання циклічних коливань економіки (разом із фіскальною, зовнішньоторговельною, валютною політикою)»	[36, с. 20]
«Під монетарною політикою будемо розуміти сукупність заходів центрального банку у сфері фінансів, грошово-кредитного та валютного обігу з метою їх стабілізації для досягнення фінансової безпеки та економічного зростання держави відповідно до національної стратегії економічного розвитку»	[51, с. 123]
«Грошово-кредитна політика – це комплекс взаємозв'язаних, скоординованих на досягнення певних цілей заходів щодо регулювання грошового ринку, які проводить держава через свій центральний банк. Часто її називають монетарною, чи грошовою, політикою»	[31, с. 31]
«Грошово-кредитна політика є однією із базових складових фінансової політики держави, вона спрямовується на стійке забезпечення національної економіки грошовою масою в необхідній кількості, посилення ефективності обігу готівки, залучення коштів економічних суб'єктів до банківської сфери, ефективне спрямування кредитних ресурсів на потреби сталого поступального розвитку економіки»	[39, с. 169]

Джерело: систематизовано авторкою.

Таким чином, враховуючи окреслені підходи, можна виокремити такі особливості монетарної політики, а саме:

- є невід’ємною частиною фінансової та, відповідно, економічної політики країни;
- використовується з метою формування умов для стабільного економічного зростання в країні;
- є складноструктурованим об’єктом дослідження, оскільки із системного погляду складається зі значної кількості компонентів;
- відображає відносини між керуючою (державні інститути) та керованими (економічні суб’єкти) системами;
- постійно змінюється відповідно до тенденцій макроекономічного розвитку країни, тенденцій на світових ринках товарів, продукції та капіталу;
- використовується для формування належного рівня макроекономічної стабільності в країні, забезпечення можливостей національної економіки протидіяти несприятливим внутрішнім та зовнішнім чинникам;
- може бути ефективною виключно при самостійності відповідних державних інститутів, які цю політику впроваджуються (в більшості країн світу це центральні банки);
- важливу роль в ефективності такої політики відіграє рівень кваліфікації працівників державних інститутів, їхній досвід та здатність протистояти перманентному політичному тиску зі сторони виконавчої влади;
- може бути дійсно ефективною лише в поєднанні з ефективно впроваджуваними фіскальною, борговою та іншими видами фінансової політики країни;
- відіграє важливу роль у формуванні певної моделі фінансової поведінки домогосподарств, які здатні приймати швидкі й не завжди прогнозовані рішення щодо використання власних фінансових ресурсів та інші особливості [39, с. 169-170; 134].

На рис. 1.5 представлено основні теоретичні положення про сутність та особливості реалізації монетарної політики.

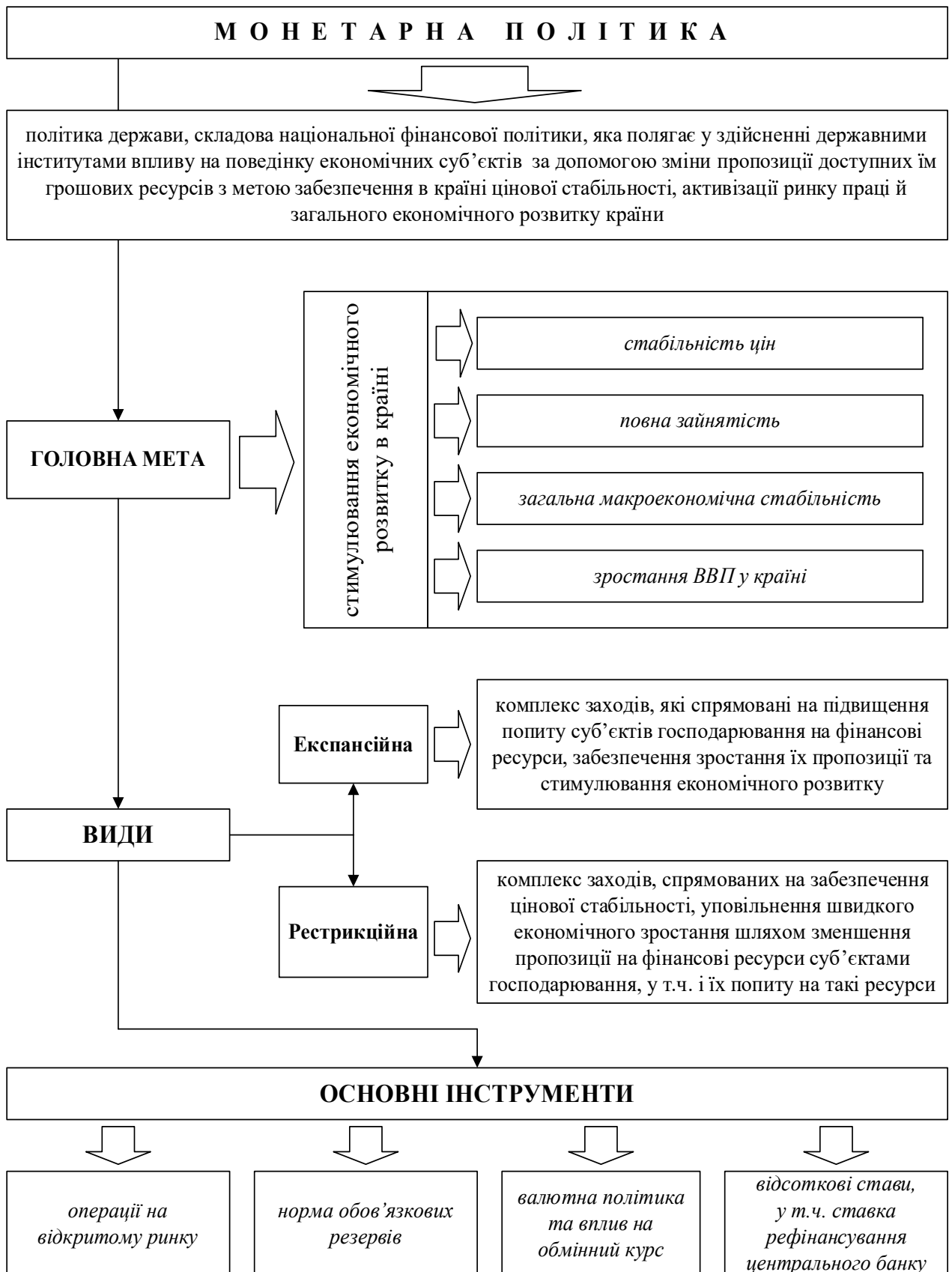

Рис. 1.5. Теоретичні положення розробки та реалізації монетарної політики

Джерело: систематизовано авторкою на основі [27; 77; 96; 99]

Враховуючи окреслені теоретичні положення, можна констатувати, що монетарна політика являє собою політику держави, яка є складовою національної фінансової політики й полягає у здійсненні державними інститутами впливу на поведінку економічних суб'єктів за допомогою зміни пропозиції доступних їм грошових ресурсів з метою забезпечення в країні цінової стабільності, активізації ринку праці і загального економічного розвитку країни.

Безумовно, у реалізації монетарної політики важливу роль відіграє саме мета такої політики в той або інший проміжок часу [19]. Основна мета впровадження певної моделі зазначеної політики зумовлена поточними тенденціями економічного розвитку країни та значною кількістю інших причин. Правильне визначення стратегічної мети такої політики є ключовим і надважливим завданням для органів державної влади. Мета обумовлює методи, інструменти та комплекс дій, які впроваджуються для її досягнення. Доречно зауважує О. О. Примостка, що «стратегія монетарної політики – це метод довгострокової дії, на підставі якого приймаються рішення щодо інструментів, які слід використовувати для досягнення поставленої мети. Одне з головних місць у сучасній теорії і практиці грошово-кредитної політики займає поняття таргетування. Для його чіткого розуміння необхідно визначити ієрархію цілей грошово-кредитної політики» [59, с. 128].

Своєю чергою С. В. Глущенко, розглядаючи теоретичні положення розробки та впровадження монетарної політики, фокусує увагу на базових можливих стратегічних цілях такої політики, а саме:

1) підтримання низьких темпів інфляції, що є обов'язковою умовою підтримання макроекономічної рівноваги в економіці та стану визначеності для всіх економічних агентів, оскільки стійкість грошової одиниці забезпечує можливості для довгострокових заощаджень та інвестицій;

2) забезпечення стабільності національної валюти щодо курсового співвідношення з іншими валютами, що є обов'язковою умовою підтримання довіри до неї з боку національного та іноземного бізнесу, а також полегшення умов праці суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що визначається можливостями

її кращого планування на тривалу перспективу та укладення довгострокових контрактів;

3) забезпечення зовнішньоекономічної рівноваги – підтримання рівноваги платіжного балансу, оскільки діяльність суб'єктів господарювання на зовнішніх ринках та збалансування грошових і товарних потоків країни як учасника світового ринку є обов'язковою умовою стабільного економічного розвитку країни;

4) сприяння високому рівню зайнятості (наприклад, ФРС у США) та ін. [13, с. 5-6].

Монетарна політика відіграє ключову роль у зменшенні економічних диспропорцій, що особливо актуально в умовах, коли розвиток регіонів країни суттєво відрізняється, а деякі території зазнають значних руйнувань через воєнну агресію. Вона виступає інструментом стабілізації економіки, сприяючи нормалізації господарської діяльності в умовах обмеженої ефективності ринкових механізмів. Використання монетарних інструментів підсилює здатність економіки до саморегуляції, нейтралізуючи недоліки ринкової системи, зокрема її неспроможність забезпечити стабільне економічне зростання, рівень зайнятості та контроль над цінами. Через політику рестрикцій чи експансій держава пом'якшує циклічні коливання та стабілізує ключові економічні показники, такі як інфляція та рівень цін. Така стабільність є фундаментом для ефективного функціонування ринкової економіки в цілому. [19]. Таким чином, монетарна політика є невід'ємною складовою фінансової політики в країні, об'єктивно необхідна для формування умов стабільного економічного розвитку країн.

Розглянемо докладніше сутність монетарних інструментів та їхнє місце в системі монетарної політики держави.

Монетарні інструменти (інструменти грошово-кредитної політики) є частиною системи економічних та, відповідно, фінансових інструментів, за допомогою яких відповідні державні інститути (здебільшого центральні банки) здійснюють вплив на економічних суб'єктів. Сутність цих інструментів можемо розглядати так: монетарні інструменти – це такі регулятивні заходи (прийоми, методи), які перебувають у повному розпорядженні центрального банку,

безпосередньо ним контролюються і використання яких впливає на цільові орієнтири грошово-кредитної політики [84, с. 175].

Б. Б. Бричка під грошово-кредитними інструментами пропонує розглядати сукупність економічних важелів, що перебувають у розпорядженні центрального банку та застосовуються ним для впливу на цільові орієнтири грошово-кредитної політики, зокрема на забезпечення стабільності національної грошової одиниці [3, с. 64-65].

Загалом сукупність монетарних інструментів є досить значною. Також протягом останніх десятиліть вчені, активно розвиваючи теорію монетарної політики, пропонували нові заходи, інструменти для здійснення впливу на функціонування грошово-кредитної системи з метою стимулювання економічного розвитку в країні. Однак з-поміж таких інструментів є класичні, які розглядаються науковцями як обов'язкові, невід'ємні від теорії монетаризму. Розглянемо детальніше види монетарних інструментів. У табл. 1.4 представлені різні підходи щодо виокремлення їх типів, які пропонуються науковцям та державними інститутами.

Таблиця 1.4

Види монетарних інструментів

Автор, джерело	Види монетарних інструментів
1	2
Національний банк України [67]	визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для банків; процентна політика, рефінансування банків, валютні інтервенції, операції з цінними паперами, регулювання імпорту та експорту капіталу, запровадження на строк до шести місяців вимоги щодо обов'язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті, зміна строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів, емісія власних боргових зобов'язань та операції з ними, операції з деривативними фінансовими інструментами

Продовження табл. 1.4

1	2
Глушенко С. В. [13, с. 9]	операції з рефінансування комерційних банків, операції з цінними паперами на відкритому ринку, нормативи обов'язкового резервування, валютні інтервенції, облікова ставка та процентні ставки за активними та пасивними операціями центрального банку, інші інструменти
Данилишин О. А. [17, с. 153]	адміністративні: кредитні стелі, адміністративне регулювання процентних ставок, селективна кредитна політика; ринкові: політика обов'язкових резервів, облікова політика центрального банку та політика операцій на відкритому ринку
Дзюблюк О. В. [19, с. 93]	мінімальні обов'язкові резерви; політику облікової ставки, що визначає умови рефінансування комерційних банків; операції на відкритому ринку
Люзняк М. Е., Бартош О. М. [48]	процентна політика, політика обов'язкових резервів, операції на відкритому ринку, політика рефінансування, курсова політика
Стельмах В.С. [54, с. 112-113]	нормативи обов'язкового резервування для банків, процентна політика, рефінансування комерційних банків, управління золотом, валютний резервами, операції з цінними паперами, регулювання імпорту та експорту капіталу, емісія власних боргових зобов'язань та операції з ними

Джерело: систематизовано авторкою.

Таким чином, аналізуючи дані табл. 1.4, можна констатувати, що на сьогодні центральні банки мають досить широкий спектр монетарних інструментів для здійснення впливу на макроекономічні процеси в країні з метою формування очікуваної моделі економічної поведінки основних суб'єктів господарювання. При цьому використання цих інструментів відбувається також з урахуванням певних принципів, правил їх використання. Тобто їх застосування відбувається в межах функціонування трансмісійного механізму. Розглянемо зміст такого механізму більш детально.

Сукупності інструментів і каналів грошово-кредитного регулювання утворюють *трансмісійний механізм*, за допомогою якого центральний банк здатний впливати на фінансовий сектор економіки, а далі – на основні макроекономічні змінні й реальний сектор, зокрема інвестиції, сукупне споживання, заощадження, чистий експорт та ВВП [38].

Національний банк України (НБУ) визначає трансмісійний механізм як процес впливу ключової відсоткової ставки на інфляцію в країні. Відповідно до НБУ, центральний банк впливає на короткострокові відсоткові ставки на міжбанківському ринку за допомогою зміни ключової процентної ставки. Внаслідок такого впливу Національний банк може змінювати сукупний попит, інфляцію та інші макроекономічні змінні через різноманітні канали, зокрема процентний, фондовий, валютний, а також завдяки управлінню очікуваннями населення та підприємств. На ефективність трансмісійного механізму прямо впливає рівень довіри економічних суб'єктів до дій центрального банку, що залежить насамперед від послідовності політики регулятора та ступеня його незалежності [90].

Наведемо розповсюджені в науковій літературі визначення сутності механізму монетарної трансмісії:

1) *трансмісійний механізм* – система змінних, через яку пропозиція грошей впливає на економічну активність [114];

2) *трансмісійний механізм* – це відносини, пов'язані з передачею змін у використанні інструментів грошово-кредитної політики на макроекономічні змінні через складну сукупність ланцюгів проміжних змінних [54];

3) *трансмісійний механізм* – сукупність передавальних ланок, через які монетарні імпульси впливають на економіку. При цьому визначальне значення для ефективності його функціонування має структура, яка передбачає передачу імпульсів через ланки прямої і зворотної зміни [81, с. 219];

4) *трансмісійний механізм* – процес, через який зміни в монетарній політиці будуть перетворені в зміни в доходи та інфляції [135];

5) *монетарний трансмісійний механізм* є механізмом передачі змін при використанні інструментів монетарної політики центрального банку з метою впливу на фінансовий сектор економіки, а надалі – на макроекономічні змінні через складну сукупність каналів (ланок проміжних змінних) і зв'язків прямої та зворотної дії [55, с. 127];

6) *трансмісійний механізм* – канали, через які монетарна політика справляє вплив на реальний національний продукт та рівень цін [35, с. 70];

7) *трансмісійний механізм* – процес впливу ключової процентної ставки на інфляцію [81].

Аналізуючи сформульовані в науковій літературі концепції розгляду сутності трансмісійного механізму, можемо визначити такі його специфічні змістовні ознаки:

1) є складним об'єктом, який містить у собі значну кількість компонентів, які в поєднанні дають можливість за допомогою монетарних інструментів впливати на макроекономічні процеси в країні;

2) безпосередньо пов'язаний із використанням монетарних інструментів, їх комбінацій, сукупність яких і особливість застосування яких визначається цілями монетарної і загалом економічної політики держави;

3) відображає відносини впливу органів державної влади, здебільшого центральних банків, на економічну поведінку суб'єктів господарювання та окремі макроекономічні процеси;

4) за допомогою механізму здійснюється складний, багатокomпонентний вплив на економічний розвиток країни, окремі макроекономічні процеси, окремих господарюючих суб'єктів, включаючи фінансові установи;

5) механізм постійно змінюється, адаптуючись під нові реалії економічного розвитку країни;

6) функціонування механізму об'єктивно необхідне для забезпечення дієвості системи державного регулювання економіки, згладжування наслідків циклічного розвитку економіки та вчасного й дієвого реагування на непередбачувані кризові ситуації та інші ознаки [123; 125; 132; 139].

На рис. 1.6 зображено схему трансмісійного механізму монетарної політики, яка демонструє канали впливу монетарних інструментів на економічні процеси в країні та економічну поведінку суб'єктів господарювання. Кожен із цих каналів слугує інструментом для передачі монетарних імпульсів, що спрямовані на

регулювання ключових показників економіки. Далі розглянемо ці канали детальніше.

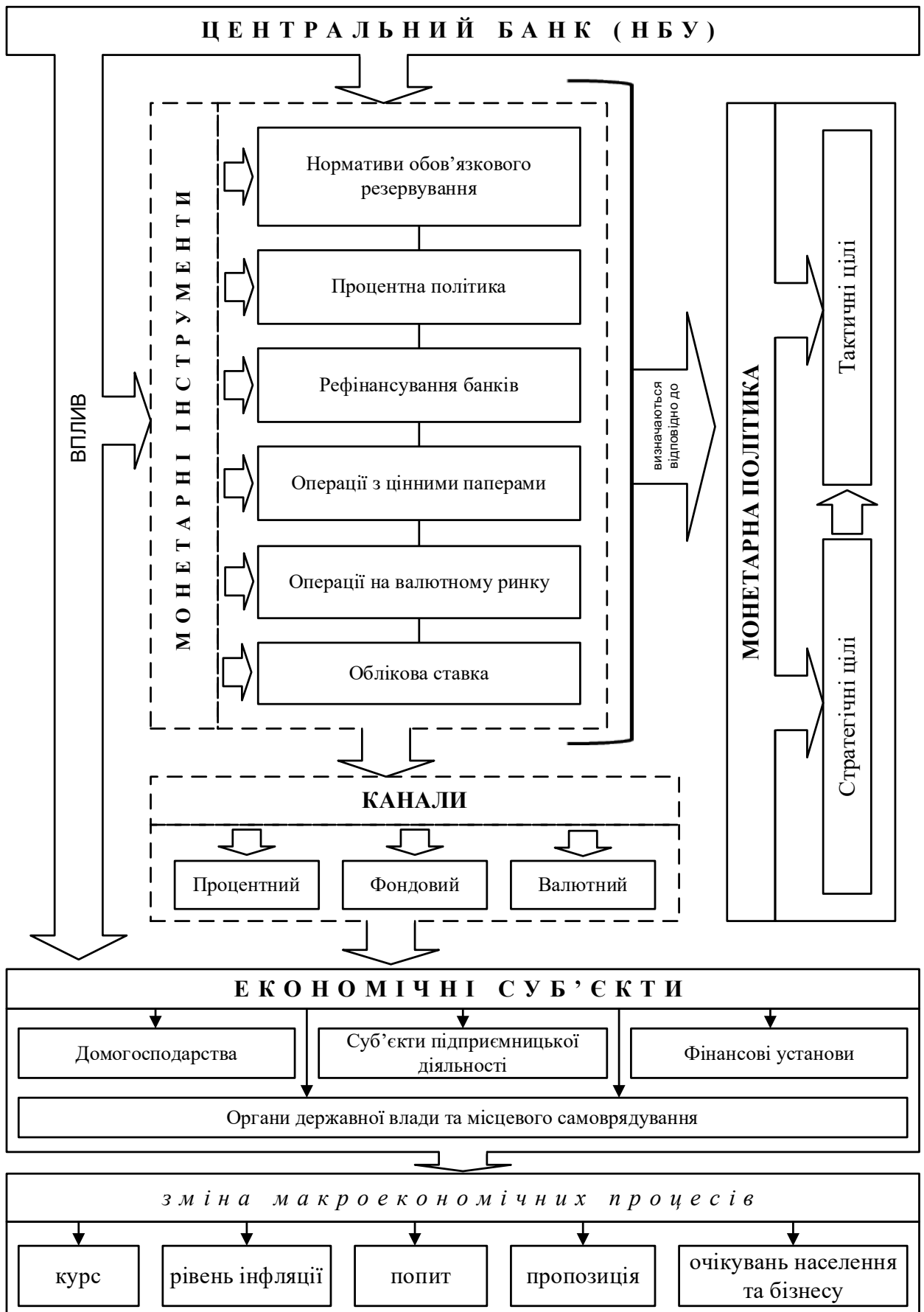

Рис. 1.6. Схема трансмісійного механізму монетарної політики

Джерело: складено авторкою на основі [20;100; 101; 105; 137]

Центральні банки традиційно використовують облікову ставку як один із ключових інструментів впливу на діяльність банківської системи. Через зміну облікової ставки регулюється здатність банківських установ надавати кредитні та інвестиційні ресурси для підтримки економічного зростання. Впливаючи на обсяги ліквідності банків, центральні банки контролюють обсяги їхніх доступних фінансових ресурсів. Зміна облікової ставки відображається насамперед на короткострокових ставках грошового ринку. У разі надлишку ліквідності в системі, що може призводити до підвищення інфляції, центральний банк вилучає її шляхом продажу депозитних сертифікатів або державних цінних паперів. У разі дефіциту ліквідності банки можуть отримувати підтримку через викуп державних цінних паперів, видачу позик під заставу активів або проведення операцій репо.

Довгострокові ставки використовуються центральними банками для формування сприятливих умов довгострокового економічного розвитку. Ці ставки впливають на ощадну поведінку домогосподарств, спонукаючи їх вибирати середньо- та довгострокові депозитні інструменти. Рівень відсоткових ставок за депозитами й кредитами залежить від багатьох чинників, серед яких вартість короткострокових ставок на міжбанківському ринку, конкуренція серед банків, попит на кредитні ресурси, макроекономічна ситуація в країні, рівень довіри до фінансових установ та їх доступність для населення. Вищі депозитні ставки стимулюють заощадження населення, тоді як зростання кредитних ставок стримує економічну активність. Навпаки, доступні кредитні ставки підвищують попит на позики, що сприяє зростанню інвестиційної активності та економічного розвитку, але водночас може підвищувати інфляцію через зростання грошової маси в обігу.

Обмінний курс є ще одним важливим каналом трансмісійного механізму. Високий рівень доларизації економіки України підвищує значущість цього інструменту. Зміна обмінного курсу може впливати на потоки капіталу між країнами. Банки отримують можливість залучати дешевші кошти за кордоном і

вкладати їх у вигідніші активи всередині країни, що сприяє збільшенню валютних надходжень і зниженню попиту на іноземну валюту. Центральний банк може також регулювати обмінний курс для стимулювання експорту, роблячи національну валюту менш дорогою. Це створює вигідніші умови для вітчизняних виробників, але водночас імпортні товари стають дорожчими, що впливає на рівень інфляції. У кризових умовах такий підхід часто використовується для стимулювання економіки, попри можливі ризики зростання цін.

Таким чином, облікова ставка, відсоткові ставки за депозитами й кредитами, а також обмінний курс є ключовими інструментами монетарної політики, які дозволяють центральним банкам впливати на економічну активність, інвестиції та рівень інфляції. Вони сприяють підтримці стабільності на фінансових ринках і створенню передумов для довгострокового економічного зростання. Дослідження перенесення зміни обмінного курсу на зміну рівня цін свідчить, що залежно від швидкості зміни обмінного курсу інфляція реагує по-різному. Так, за незначної зміни номінального ефективного обмінного курсу (до 3 % на квартал) є значний вплив на інфляцію (зміна курсу на 1 % веде до змін інфляції на 0,71 %), за помірної зміни обмінного курсу (від 3 до 16 %) – практично не має впливу, а за суттєвої (понад 16 %) – здійснює значно менший вплив на інфляцію. Також ревальвація має значно менший вплив на ціни за девальвацію [65].

Центральними банками використовуються і інші канали трансмісійного механізму монетарної політики для впливу на економічні процеси. Переважно застосовується цілий спектр монетарних інструментів, які впливають на функціонування різних сфер фінансової системи.

Отже, у межах поточного підрозділу дисертаційної роботи розглянуто особливості монетаризму як наукової теорії, конкретизовано сутність монетарної політики, виокремлено та систематизовано її базові теоретичні положення (сутність, цілі, види та основні інструменти). Також значна увага приділена обґрунтуванню сутності монетарних інструментів та виокремлення їх видів. Розгляд змісту трансмісійного механізму дозволило виокремити сутність його ознаки та обґрунтувати основні канали використання такого механізму для

здійснення впливу на економічні процеси в країні та модель економічної поведінки суб'єктів господарювання. При цьому застосування такого механізму є важливим і для забезпечення ефективного функціонування ринку праці, що можливо реалізувати на основі зростання рівня економічної активності в країні. Забезпечити доходи громадян на належному рівні неможливо без здійснення органами державної влади впливу на ринок праці, а це вимагає вже поглиблення теоретичних та методологічних положень використання монетарних інструментів для здійснення такого впливу.

1.3. Теоретико-методологічні аспекти використання монетарних інструментів для регулювання ринку праці

Забезпечення ефективного функціонування ринку праці в країні є важливою умовою створення умов для поступового та стабільного відновлення та розвитку національної економіки. У сучасних умовах роль зазначеного ринку в розбудові національної економіки є надзвичайно важливою, а тому питання забезпечення сприятливих умов для його функціонування є актуальними для будь-якої країни незалежно від рівня її соціально-економічного розвитку.

Учені-економісти на сьогодні вже визначили, описали та деталізували вплив значної кількості й економічних, і виключно фінансових методів та інструментів на розвиток ринку праці, процеси формування попиту та пропозиції на трудові ресурси. Регулювання цих процесів є невід'ємною складовою системи державного регулювання економіки будь-якої країни. Серед зазначених інструментів важливу роль відіграють і монетарні інструменти, які сьогодні активно використовуються органами державної влади в переважній більшості країн світу для стимулювання економічного розвитку, забезпечення його стабільності та довгостроковості. Монетарні інструменти також покликані забезпечувати можливість швидкого реагування на зміни на фінансових ринках для забезпечення фінансової стабільності в країні. Безпосередньо використання монетарних інструментів відбувається виключно відповідно до основних положень монетарної політики.

Таким чином, для поглибленого визначення ролі монетарних інструментів у розвитку ринку праці, конкретизації можливостей цих інструментів у стимулюванні попиту та пропозиції на трудові ресурси спочатку розглянемо окремі можливі режими монетарної політики, які на сьогодні використовує переважна кількість центральних банків у світі.

Категорію «монетарний режим» вперше використав англійський економіст А. Лейонгуфвуд. За його визначенням, монетарний режим – це «по-перше, система очікувань, яка зумовлює поведінку суспільства, а по-друге, послідовний характер поведінки монетарної влади, яка підтримує ці очікування» [118, с. 87]. У цьому випадку монетарний режим можна визначити як систему інституцій і механізмів, які покликані забезпечити досягнення монетарних цілей шляхом генерації очікувань суспільства стосовно дій суб'єктів монетарної влади й останніх стосовно реакції суспільства на їхні дії. Отже, основою монетарного режиму є вплив на очікування суспільства [74].

На рис. 1.7 представлено теоретичні положення таких режимів: монетарне таргетування, таргетування обмінного курсу, таргетування інфляції і, як наслідок, використання окремих положень кожного з цих режимів – змішаний підхід до реалізації монетарної політики.

Рис. 1.7. Режими монетарної політики

Джерело: складено авторкою на основі [107; 110; 125]

Зауважимо, що звичайно в сучасних умовах впровадження центральними банками моделей грошово-кредитної політики використовуються різні режими монетарного режиму, які можуть змінювати один одного доволі часто й різко. Беззаперечно, модель такого режиму визначається як стабільністю грошово-кредитної системи в країні, так і основними положеннями впроваджуваної в країні економічної політики. При цьому в більш авторитарних державах функції розвитку економіки та забезпечення стабільності грошово-кредитної системи досить часто ототожнюються органами державної влади та визначаються насамперед політичними причинами. У такому випадку наслідки поєднання в одному центрі функцій уряду та центрального банку в довгостроковій перспективі не формують умови для цінової стабільності, реального збільшення доходів громадян. Особливо окреслене відбувається в тих країнах, де фінансова стійкість національної економіки є недостатньою і незначний зовнішній деструктивний вплив призводить до суттєвих змін у макроекономічній стабільності, знижує конкурентоспроможність країни на ринках товарів, продукції, сировини та капіталів. Загалом Україна вже проходила через такі етапи економічного розвитку у своїй історії. Таким чином, можна констатувати, що ринок праці також залежить у своєму розвитку від обраного центральним банком режиму монетарної політики. Кожний із них характеризується не лише моделлю подальших заходів, які варто здійснити для забезпечення його впровадження, але й різними наслідками для національної економіки загалом, її секторів, галузей та базових ринків. Дослідимо взаємозв'язок між монетарними інструментами, їх видами на функціонуванням і розвитком ринку праці, які, як ми вже зазначали, є одним із найбільш якісних показників тих економічних трансформацій та процесів, що відбуваються в країні. Для цього проведемо бібліографічний аналіз сучасного стану досліджень у сфері монетарної політики, функціонування ринку праці та загалом особливостей використання монетарних інструментів для активізації розвитку цього ринку. Етап зростання цікавості науковців до монетарної політики можемо спостерігати в середині 90-х років XX ст., фактично починаючи з цього періоду кількість наукових публікацій, а отже, і реалізованих досліджень у сфері монетарної політики лише

зростає, і з кожним роком таких праць стає дедалі більше. За 1995 р. у зазначеній базі було 67 наукових праць, у 2005 р. – уже 252 од., у 2015 р. – 418 од., наприкінці 2023 р. – 651 робота. Така динаміка лише підкреслює важливість дослідження монетарної сфери в сучасних реаліях, що своєю чергою зумовлено роллю монетарної політики в системі державного регулювання економічних процесів. При цьому питання монетарної політики поступово почали вивчатися не лише в межах економіки, але є і дослідження в інших галузях науки, у межах яких також проаналізовано окремі питання такої політики, її вплив на функціонування інших макроекономічних і загалом соціальних систем. Цілком зрозуміло, що найбільше кількість наукових досліджень монетарної політики належить до економічних, фінансових досліджень. Наприкінці 2023 р. таких публікацій у базі даних Scopus було 8790 од. Значна кількість наукових робіт у цьому напрямку також була проведена в контексті вивчення впливу монетарної політики на розвиток бізнесу, формування бізнес-клімату в країні. У табл. 1.5 представлені дані про кількість наукових публікацій у сфері монетарної політики за країнами, автори яких досліджували ці питання.

Таблиця 1.5

**Країни, вчені яких найбільше опублікували наукових праць
у сфері монетарної політики, од.**

№ з/п	Назва країни	Кількість публікацій, од.	№ з/п	Назва країни	Кількість публікацій, од.
1	США	2892	15	Південна Корея	170
2	Велика Британія	1116	16	Нідерланди	164
3	Німеччина	941	17	Південна Африка	163
4	Китай	645	18	Бельгія	154
5	Італія	489	19	Греція	142
6	Франція	404	20	Чехія	136
7	Канада	368	21	Тайвань	124
8	Австралія	351	22	Австрія	109
9	Японія	344	23	Малайзія	108
10	Іспанія	271	24	Нігерія	103
11	Туреччина	214	25	Польща	101
12	Швейцарія	212	26	Пакистан	100
13	Індія	204	27	Швеція	93
14	Бразилія	180	28	Нова Зеландія	89

Джерело: складно авторкою за даними наукометричної бази Scopus. URL: <https://www.scopus.com/search/form.uri?display=basic#basic>.

Таким чином, лідерами з-поміж дослідників монетарної політики є науковці зі США (2892 од.), Великої Британії (1116 од.) та Німеччини (941 од.). Загалом можна стверджувати, що питання монетарної політики сьогодні активно досліджуються науковцями в усьому світі. Інформація табл. 1.5 лише це підкреслює. Найбільше публікацій на окреслену тематику зафіксовано у країнах, у яких фінансовий ринок є найбільш розвинутим, і, відповідно, питання монетарної політики є важливими для забезпечення його функціонування, контролю його впливу на стабільність національної економіки, оцінки можливих потенційних ризиків у розвитку такого ринку, які можуть набути системного характеру й негативно вплинути на процеси функціонування та розвитку фінансової системи.

Беззаперечно, на кількість наукових праць у сфері монетарної політики в різних країнах впливає загальна кількість населення в них, а отже, і кількість взагалі науковців, які здійснюють свою діяльність у країні. Проте саме в США, Великій Британії працювали основні науковці, які заснували та поглибили теоретичні аспекти монетаризму як наукової течії, запропонували нові напрями реформування економік країн з урахуванням недоліків кейнсіанської моделі. У підсумку сформувалися наукові школи, які активно продовжили досліджувати вплив монетарних інструментів на розвиток національної економіки. Це частково також обґрунтовує значну кількість наукових праць у цьому напрямку в цих країнах.

Розглянемо тепер більш докладно стан наукових досліджень у сфері функціонування ринку праці. Зауважимо, що на відміну від напрямку монетарної політики питанням функціонування такого ринку в науковій літературі була присвячена вченими ще більш увага. Це цілком зрозуміло, враховуючи важливість такого ринку для національної економіки та об'єктивність його функціонування в межах економіки будь-якої країни.

Звичайно інтерес науковців до проведення досліджень ринку праці зумовлений економічними процесами, які відбувалися в розвинутих країнах, актуалізацією питань підвищення продуктивності праці, формуванням нових галузей та сфер господарства в результаті науково-технічного прогресу. Інноваційний розвиток

національної економіки, її інформатизація, яка почалася з 50-х років XX ст., вимагали нових фахівців, працівників, які б володіли новими компетенціями та навичками. Усе це впливало на якісний розвиток ринку праці, залучення нових роботодавців до нього.

Наприкінці 2023 р. в базі Scopus було зафіксовано майже 19 тис. наукових робіт, у темі яких траплялось словосполучення «ринок праці» (18989 од.). Беззаперечно, крім таких робіт, є також значна їх кількість, у яких питання функціонування ринку праці розглядаються опосередковано, фрагментарно в рамках дослідження інших об'єктів. Зауважимо, що науковий інтерес учених до проведення досліджень у сфері функціонування ринку праці також не завжди був однаково стабільним. Однак починаючи з 70-х років XX ст. кількість наукових робіт у цій сфері почала зростати досить швидко. Якщо у 1970 р. у базу було додано 13 робіт відповідної тематики, то вже у 1980 р. – 63 роботи. У подальшому фактично кожні десять років кількість наукових публікацій, у яких досліджувалися питання розвитку, трансформації ринку праці, збільшувалося вдвічі. Наприкінці 1990 р. було опубліковано та додано в базу Scopus 126 робіт, у 2020 р. – 286 робіт, у 2010 р. – 578 робіт, у 2020 р. – 956 робіт.

Якщо аналізувати галузі науки, у яких найбільше проводилося наукових робіт для дослідження ринку праці, то цілком логічно, що переважна більшість таких робіт вивчалася в межах гуманітарних, соціальних наук.

Лідерами з-поміж країн за кількістю проведених досліджень у сфері функціонування ринку праці є США (4360 публікацій), Велика Британія (2572 публікації), Німеччина (1800 публікацій). Відповідна інформація представлена в табл. 1.6.

Аналіз даних табл. 1.6 також засвідчує, що питання функціонування ринку праці вивчаються вченими в переважній більшості розвинутих країн. Це також зумовлено тим, що значний вплив на формування цього ринку здійснюють і національні особливості функціонування національних економік. Саме галузева структура господарства, залученість до світової економіки, рівень розвитку фінансового ринку зумовлюють і специфічні умови формування і трансформації

ринку праці. Досить потужний вплив також здійснює рівень розвитку науки, освіти, особливо сфери вищої освіти.

Таблиця 1.6

**Країни, вчені яких найбільше опублікували наукових праць,
у яких досліджується ринок праці, од.**

№ з/п	Назва країни	Кількість публікацій, од.	№ з/п	Назва країни	Кількість публікацій, од.
1	США	4360	12	Швейцарія	372
2	Велика Британія	2572	13	Данія	368
3	Німеччина	1800	14	Індія	320
4	Італія	907	15	Японія	313
5	Австралія	763	16	Польща	280
6	Нідерланди	741	17	Фінляндія	274
7	Канада	733	18	Бразилія	257
8	Іспанія	664	19	Бельгія	243
9	Франція	617	20	Норвегія	242
10	Швеція	586	21	Австрія	223
11	Китай	463	22	Південна Корея	208

Джерело: складно авторкою за даними наукометричної бази Scopus. URL: <https://www.scopus.com/search/form.uri?display=basic#basic>.

Отже, результати проведеного аналізу сучасних тенденцій вивчення монетарної політики, ринку праці як окремих об'єктів дослідження дають підстави стверджувати, що в сучасному економічному світі науковцями значна увага приділяється пізнанню особливостей функціонування і розвитку цих двох об'єктів. З кожним роком інтерес науковців до їх вивчення лише збільшується, що засвідчує їхню важливість для забезпечення ефективного розвитку національної економіки.

Є також сукупність наукових робіт, у яких науковці аналізують взаємозв'язок між ринком праці та монетарною політикою. У базі даних Scopus таких публікацій не так багато. Проте останніми роками їх кількість поступово зростає. У зазначеній базі публікацій, у назві теми яких траплялися б одночасно словосполучення «монетарна політика», «ринок праці», наприкінці 2023 р. було 53 статті. Однак починаючи з кінця 90-х років XX ст. серед науковців почав зростати інтерес до вивчення питань впливу монетарної політики на функціонування і розвиток ринку праці. Як уже зазначалося, і до цього часу монетаристи вже провели значну

кількість досліджень у цій сфері. Проте саме у 2000-2023 рр. спостерігаємо значне зростання наукових публікацій в окресленій сфері.

Загалом найбільша кількість наукових робіт у сфері впливу монетарної політики на ринок праці здійснена була в найбільш розвинених країнах світу. Відповідно у США було опубліковано 252 статті, які було додано до наукометричної бази Scopus, у Великій Британії – 152 од., у Німеччині – 137 од., в Італії – 94 од.

Таблиця 1.7

Кількість наукових робіт, у ключових словах яких одночасно трапляються словосполучення «ринок праці» та «монетарна політика» за країнами, од.

№ з/п	Назва країни	Кількість публікацій, од.	№ з/п	Назва країни	Кількість публікацій, од.
1	США	252	10	Швейцарія	32
2	Велика Британія	152	11	Японія	28
3	Німеччина	137	12	Бельгія	26
4	Італія	94	13	Китай	25
5	Франція	48	14	Греція	23
6	Іспанія	44	15	Швеція 18	
7	Австралія	40	16	Австрія	16
8	Канада	38	17	Словаччина	15
9	Нідерланди	37	18	Португалія	15

Джерело: складно авторкою за даними наукометричної бази Scopus. URL: <https://www.scopus.com/search/form.uri?display=basic#basic>.

Цілком логічним є те, що найбільша кількість наукових робіт у сфері монетарної політики, функціонування ринку праці безпосередньо проведена в країнах, у яких активно розвивається фінансовий ринок, банківська система. Впливаючи на діяльність кредитних установ, центральні банки мають змогу або прискорювати економічний розвиток, або знижувати його темпи. Відповідно це впливає і на функціонування ринку праці, який відображає одразу наслідки впроваджуваної в країні моделі монетарної політики.

Аналіз інформації, яка представлена в базі даних Scopus, також дає можливість виокремити тих науковців, які підготували найбільшу кількість наукових публікацій у сфері монетарної політики та ринку праці. У табл. 1.8 наведено таких учених.

Таблиця 1.8

Вчені, які мають найбільшу кількість публікацій у наукометричній базі

Scopus у сфері монетарної політики та ринку праці

№ з/п	Прізвище та ім'я науковця	Кількість наукових праць
1	Россі Лоренцо	2
2	Роджерс В. М.	2
3	Проаньо К. Р.	2
4	Маттесіні Фабріціо	2
5	Каракіцос Е.	2
6	Галі Дж.	2
7	Фая Е.	2
8	Карпентер С. Б.	2

Джерело: складно авторкою за даними наукометричної бази Scopus. URL: <https://www.scopus.com/search/form.uri?display=basic#basic>.

З наведених даних у табл. 1.8 можемо зробити висновок, що в цілому взаємозв'язок ринку праці та монетарної політики ще мало досліджений, адже кількість наукових праць присвячених їх взаємозв'язку є обмеженою. Розглянемо більш детально наукові праці, вищезазначених науковців.

Отже, Ф. Маттесіні, Л. Россі у своїх дослідженнях розглядати питання визначення оптимальної монетарної політики для активізації ринку праці. У своїй роботі автори представили результати впливу кількості профспілок на економічний розвиток країни та ринок праці загалом. Науковці стверджують, що чим більше підприємств мають профспілки, тим сильнішої має бути реакція номінальної процентної ставки на екзогенні шоки продуктивності та витрат [128; 129].

С. Б. Карпентер, В. М. Роджерс у своїй науковій праці «Різноманітний вплив монетарної політики на ринок праці» розглядають питання впливу грошово-кредитної політики на ринок праці молоді, національних меншин. Учені встановили, що впроваджувана в країні модель монетарної політики по-різному впливає на окремі верстви населення. При впровадженні рестрикційної монетарної політики, яка спрямована на зниження темпів економічного розвитку в країні, відповідно і зниження темпів інфляції, передусім дефіцит робочих місць відчувають представники національних меншин, молоді, саме в них у першу чергу виникають труднощі з працевлаштуванням. Це, на думку авторів, пояснюється тим, що саме ці

групи громадян працюють у тих сферах та галузях національної економіки, які перші відчувають наслідки застосування центральними банками монетарних інструментів для стримування економічного розвитку [132].

К. Р. Проаньо досліджував питання впливу тенденцій функціонування ринку праці на побудову моделі монетарної політики. Зокрема, автор аналізує чи повинна впроваджувана в країні монетарна політика враховувати наявні на ринку праці диспропорції [126;127]. Вплив монетарної політики зміни валютного курсу на розвиток ринку праці у своїх роботах досліджував Е. Каракіцос [112; 113].

Дж. Галі свої дослідження присвятив питанням взаємозв'язку між монетарною політикою та ринком праці. У своїй праці «Внутрішні-зовнішні ринки праці, гістерезис і монетарна політика» автор розробив версію новокейнсіанської моделі з інсайдерськими зовнішніми ринками праці та гістерезисом, який може пояснити високу стійкість європейського безробіття. Було вивчено наслідки цього середовища для розробки монетарної політики. Оптимальна політика вимагає сильного наголосу на стабілізації (не)зайнятості, чого не може забезпечити стандартне правило відсоткової ставки, оскільки розрив між ними збільшується в ступені гістерезису [110]. У науковій публікації «Ринки праці та монетарна політика: нова кейнсіанська модель з безробіттям» О. Бланшард та Дж. Галі приділяють увагу пошуку оптимальної моделі монетарної політики, яка б сприяла як зниженню безробіття, так і індексу інфляції. Автори зауважують, що «жорстка стабілізація інфляції може призводити до неефективних, великих і постійних рухів безробіття. Оптимальна монетарна політика передбачає певне пристосування інфляції, а також обмежує розміри коливань безробіття» [95, с. 33].

Е. Фая особливу увагу у своїх наукових публікаціях присвятила дослідженню монетарної політики та розбіжностям на ринку праці, аналізувала питання фрикційного безробіття. Зокрема науковиця зауважує, що «традиційні новокейнсіанські моделі передбачають, що оптимальна грошово-кредитна політика має бути спрямована на стабільність цін. За відсутності суперечностей на ринку праці центральні банки не стикаються з необхідністю пошуку компромісу між безробіттям та інфляцією». Авторка аналізує питання конструювання оптимальної

грошово-кредитної політики для структури з постійними цінами та відповідними розбіжностями на ринку праці й зауважує, що оптимальна політика передбачає відхилення від стабільності цін у відповідь як на продуктивність, так і на шоки державних витрат [103; 104].

Проведемо ще аналіз окремих наукових публікацій, у яких вивчаються питання ролі монетарної політики в регулюванні ринку праці. К. Крістоффель, К. Кюстер, Т. Лінцерт у своїй роботі «Роль ринків праці для монетарної політики єврозони» досліджують роль ринків праці в грошово-кредитній політиці в зоні євро в новокейнсіанській моделі, у якій ринки праці характеризуються суперечностями пошуку та підбору. Автори спочатку аналізують як гнучкість і адаптивність ринку праці впливає на зміну ділового циклу та як швидко це впливає на зміну монетарної політики країни. Дослідниками було виявлено, що чим нижчий рівень жорсткості заробітної плати, тим монетарна політика є більш ефективною, тобто шок монетарної політики швидше поширюється на інфляцію, важливість інших жорстких умов ринку праці для передачі шоків досить обмежена. Також авторами було проведено дослідження впливу потрясінь на ринку праці, таких як збої в процесі розміщення вакансій, потрясіння щодо відсотка звільнень і зміни в переговорній силі на коливання бізнес-циклу. Результати вказують насамперед, що збої в процесі переговорів є значним внеском в інфляцію та коливання виробництва [111].

Л. Сала, У. Седерстрем, А. Трігарі досліджували структуру грошово-кредитної політики в розрахунковій моделі з постійними цінами, тертями щодо пошуку та зіставлення, а також ступінчастим переговорами щодо номінальної заробітної плати. Науковці встановили, що розрахунковий природний рівень безробіття узгоджується з описом ділового циклу США Національним бюро економічних досліджень, і що компроміс між інфляцією та безробіттям, з яким стикаються монетарні політики, є кількісно важливим. Також встановлено, що впровадження інструментів монетарної політики в результаті виникнення диспропорцій між виробництвом, безробіттям є більш ефективними, ніж інструменти, які спрямовані на темпи зростання виробництва або безробіття [130].

Питання аналізу моделі загальної рівноваги відкритої економіки для ринків, які розвиваються розглядалися в наукових роботах А. Гоял. Зокрема, встановлено, що оптимізаційна модель малої відкритої ринкової економіки, що розвивається з дуалістичними ринками праці та двома типами споживачів, забезпечує зручну модель монетарної політики. Автор зазначає, що гнучке таргетування внутрішньої інфляції дає найменшу волатильність, хоча є компроміси. Волатильність обмінного курсу є відносно нижчою, але все ще робить значний внесок у контроль над інфляцією. Гнучке таргетування інфляції ІСЦ ефективніше в поєднанні з керованим плаваючим курсом. Таргетування інфляції має бути гнучким [91].

Зазначимо, що фрагментарно питання монетарної політики та її ролі в розвитку ринку праці, крім наведених науковців, також детально досліджувалися і іншими вченими, які сформували основу для реалізації подальших досліджень у цьому напрямку. Важливе місце серед таких учених посідає О. Філіпс, новозеландський учений, який аналізував залежність між зміною макроекономічних показників та рівнем безробіття в країні. У своїй праці «Зв'язок між безробіттям і темпом змін грошової заробітної плати у Сполученому Королівстві в період 1861–1957 рр.» учений вивів та описав відому закономірність між рівнем безробіття та темпом зростання середньої заробітної плати. Надалі ця закономірність була детальніше розглянута та було обґрунтовано залежність саме між темпом інфляції та рівнем безробіття. На рис. 1.8 представлено графічне представлення цієї закономірності.

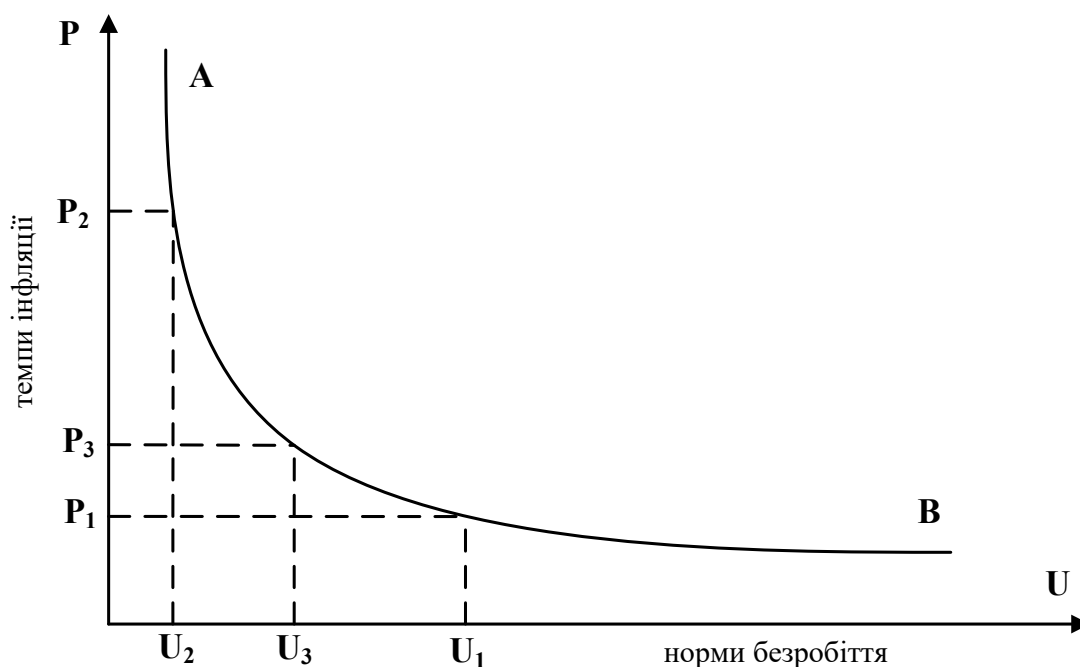

Рис. 1.8. Крива О. Філіпса

Джерело: [117].

У подальшому значна кількість науковців піддавали критиці визначену закономірність, уточнювала випадки, коли вона дійсно існує. Серед них варто виокремити П. Самуельсона і Р. Солоу, які у своїх роботах поглибили теоретичні положення залежності між інфляцією та рівнем безробіття в економіці країни; М. Фрідмана, який ввів у науковий обіг поняття «природного рівня безробіття», яке існує в економіці країни в умовах ринкової рівноваги при досягненні повної зайнятості. Фактично природний рівень безробіття складає фрикційне безробіття та структурне, за вирахуванням обсягу циклічного безробіття. Також М. Фрідман та інші монетаристи, аналізуючи криву Філіпса, зауважували, що виявлена закономірність між інфляцією та рівнем безробіття може спостерігатися лише в короткостроковому періоді й між цими макроекономічними показниками є лише тимчасовий зв'язок. [106]

Розглядаючи взаємозалежності між рівнем безробіття та іншими індикаторами макроекономічного розвитку слід також згадати Закон Оукена. Закон, названий на честь американського економіста А. Оукена, описує взаємозв'язок між змінами рівня безробіття та змінами валового внутрішнього продукту (ВВП).

$$\frac{Y-Y^*}{Y} = -\beta(u - u^*), \quad (1.1)$$

де Y - це фактичний ВВП

Y^ - це потенційний ВВП*

β -це коефіцієнт Оукена

u – це фактичний рівень безробіття

u^ - це природний рівень безробіття*

Наведена залежність передбачає, що за кожен 1% приросту рівня безробіття понад природний рівень, спостерігається відповідне зниження темпів зростання ВВП приблизно до 2%. Відсоток зниження називають «коефіцієнтом Оукена», який є показником чутливості (еластичності) ВВП до динаміки циклічного безробіття. Даний показник може варіюватися від країни до країни, як показали сучасні дослідження, залежно від інституціонального рівня розвитку ринку праці, рівня мобільності трудових ресурсів, а також рівня розвитку національної економіки [93].

Зв'язок між дослідженнями О. Філіпса та А. Оукена полягає в впливі їх концепцій на формування економічної політики. На практиці при розробці економічної політики уряд та ЦБ повинні враховувати як короткостроковий компроміс між інфляцією та безробіттям, як це запропоновано кривою Філіпса, так і довгострокові наслідки для економічного виробництва та зростання, як це запропоновано законом Оукена. Збалансування цих міркувань має вирішальне значення для досягнення макроекономічної стабільності та сталого економічного зростання в довготривалій перспективі. Цей емпіричний взаємозв'язок відображає існування оборотного зв'язку між безробіттям та економічним виробництвом.

Українські дослідники також активно вивчають специфіку ринку праці в контексті впливу внутрішніх та зовнішніх факторів. Особливу увагу приділяючи дослідженню тенденцій, закономірностей та актуальних проблем розвитку ринку праці саме в Україні: оцінки рівня безробіття, нестабільності зайнятості, основних чинників міграції робочої сили, динаміці рівня заробітних плат, регіональному розвитку трудових ресурсів та іншим важливим аспектам. Дослідження українських вчених допомагають розуміти вплив різних економічних, політичних

чинників на процес функціонування ринку праці в Україні. Не виключаючи із поля досліджень й вплив фінансової сфери, зокрема монетарної політики, на даний ринок.

Серед українських вчених-економістів варто виділити дослідження таких науковців: Д. Богиня, Ю. Городніченко, Л. Гриневич, О. Грішнова, Т. Клебанова, В. Козюк, М. Кужелєв, М. Олісевич, Е. Лібанова, І. Лук'яненко, О. Примостка, Л. Сидельнікова, М. Забаштанського та інші. При цьому більшість з них активно використовують економіко-математичний інструментарій, зокрема і для аналізу впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на стан ринку праці в умовах підвищених ризиків. Так наприклад, варто виокремити праці М. Олісевич, яка розробила, зокрема, комплекс авторських економетричних моделей для дослідження динамічних процесів ринку праці. У своїй роботі авторка дослідила асиметричну поведінку зайнятості, безробіття, продуктивності праці й економічної активності населення у розрізі регіонального розвитку [58]. Серед останніх досліджень щодо аналізу впливу монетарної політики на стан ринку праці України під час воєнного стану, слід зазначити М. Кужелева, в якій автор доводить, що воєнний конфлікт призводить до інфляційного тиску, що вимагає використання монетарних інструментів для збалансування цього впливу. Саме стимулююча монетарна політика може сприяти розвитку підприємництва та збільшенню кількості робочих місць. Адаптивність і гнучкість використання монетарних інструментів дозволяє регулювати економічні виклики, що виникають через воєнний стан [40]. Важливими в даному контексті є праці І. Лук'яненко, Ю.Городніченко щодо особливостей розробки та застосування на практиці складних макроеконометричних моделей як української економіки, так і економік інших країн світу [46], а також праці інших українських та західних науковців щодо взаємозв'язку між інструментами монетарної політики та показниками ринку праці [12, 47, 57, 138].

Загалом, проведений аналіз наукових досліджень, у яких вивчаються питання взаємозв'язку між монетарною політикою та ринком праці дає підстави констатувати наступне:

– між монетарною політикою та ринком праці є об'єктивний зв'язок;

– є необхідність у гармонізації використання монетарних інструментів та процесами розвитку ринку праці;

– ринок праці як система перебуває постійно в трансформаційному стані, який супроводжується завжди як позитивними трендами, так і певними диспропорціями у функціонуванні такого ринку, які визначаються передусім особливостями впроваджуваної в певний період моделі економічної політики;

– забезпечення розвитку ринку праці пов'язано з необхідністю здійснювати контроль за індексом інфляції, а отже, вимагає пошуку збалансованого підходу щодо використання монетарних інструментів;

– досліджувані взаємозв'язки між ринком праці, моделлю монетарної політики є макроекономічними показниками й узагальнюють загальні тренди існування таких взаємозв'язків. При цьому розвиток ринків праці в окремих сегментах та галузях національної економіки, серед окремих верств населення може відбуватися інакше, ніж це констатують виявлені загальносистемні закономірності та залежності;

– важливим для розвитку ринку праці на основі використання монетарних інструментів є обов'язкове врахування інших макроекономічних показників, які також будуть змінюватися в результаті застосування таких інструментів; насамперед варто приділити увагу врахуванню показників, які відображають обсяги виробництва, очікування економічних суб'єктів, показники функціонування банківської системи та фондового ринку в країні.

Таким чином, аналіз наукових джерел, у яких досліджено питання функціонування ринку праці та впливу на його розвиток монетарної політики, дає підстави стверджувати, що вченими вже проведено значну кількість наукових досліджень у цьому напрямку, побудовано багато економетричних моделей впливу макроекономічних показників на розвиток ринку праці, проаналізовано особливості його функціонування в різних економічних умовах. Проте, питання розбудови такого ринку є важливими й пов'язані не лише з необхідністю активізації господарської діяльності в країні, але й із соціальними аспектами розвитку суспільства.

Функціонування ринку праці є об'єктивним процесом, а тому його необхідно регулювати, балансуючи, як засвідчили результати проведених досліджень вищезазначених науковців, між необхідністю підтримувати економічний розвиток у країні й важливістю стримувати рівень інфляції, який об'єктивно зростає при прискореному розвитку національної економіки. Цілком зрозуміло, що в умовах економічного пожвавлення ринок праці також активно трансформується і змінюється. Цей ринок насамперед і засвідчує активізацію господарської діяльності в країні, що реалізується через аналіз показників попиту на робочу силу, кількості нових вакансій, сфер, у яких вони створюються.

Отже, було проведено поглиблений теоретико-методологічний та статистичний аналіз обґрунтування сутності монетарної політики, її видів; визначення особливостей функціонування ринку праці; конкретизації впливу монетарних інструментів на розвиток такого ринку підтвердив доцільність доцільності їх використання в різних економічних умовах. При цьому важливим для подальшого дослідження є розуміння поточних трендів розвитку ринку праці, аналіз історичних особливостей його зміни в результатів впливу різних зовнішніх та внутрішніх чинників.

Висновки до розділу 1

1. Проведено дослідження сутності категорії «ринок праці», що реалізовано на основі вивченні сформованих у наукових роботах підходів до трактування цієї дефініції. У підсумку запропоновано такий ринок розглядати як ринок розглядати як невід'ємну сферу соціально-економічного розвитку суспільства, систему правових, соціально-трудова, економічних та організаційних відносин, котрі виникають між суб'єктами господарювання у процесі формування попиту і пропозиції робочої сили, узгодження їхніх інтересів з її купівлі та продажу цього ресурсу. Це дозволило обґрунтувати концептуальну модель ринку праці та конкретизувати основні специфічні риси його функціонування та розвитку в межах національної економіки.

2. Визначено сутність процесів регулювання та саморегулювання на ринку праці, їх роль у забезпечення сприятливих умов функціонування ринку праці, що здійснено на основі аналізу таких дефініцій як «регулювання», «саморегулювання», «ринок праці» та конкретизації особливостей реалізації цих процесів в межах зазначеного ринку. Це дозволило поглибити теоретичні положення щодо здійснення державного регулювання ринку праці в сучасних умовах та запропонувати розглядати такий вид регулювання як систему компонентів, методів та інструментів, використання яких державними інститутами дає змогу впливати на економічну поведінку найманих та потенційних працівників, роботодавців на ринку праці, створювати умови для формування рівноваги між попитом та пропозицією на робочу силу у відповідності до стратегічних напрямків національної економічної політики, яка впроваджується в країні.

3. Розглянуто та обґрунтовано особливості основних моделей державного регулювання ринку праці, серед яких виокремлено такі: класична модель ринку праці, кейнсіанська модель ринку праці, монетаристська модель ринку праці та інституціоналістська модель ринку праці. Це дало можливість обґрунтувати у подальшому роль монетарних інструментів у розвитку ринку праці, виокремити відмінні від інших моделей риси саме монетаристської модель ринку праці.

4. Детальний розгляд теоретичних положень теорії монетаризму, які були визначені та проаналізовані у дисертації, дали можливість визначити основні ознаки цієї теорії та з урахуванням цього обґрунтувати сутність монетарної політики, особливості її впровадження. Запропоновано зміст такої політики розглядати наступним чином: монетарна політика – політика держави, складова національної фінансової політики, яка полягає у здійсненні державними інститутами впливу на поведінку економічних суб'єктів за допомогою зміни пропозиції доступним їх грошових ресурсів з метою забезпечення в країні цінової стабільності, активізації ринку праці і загального економічного розвитку країни.

5. Обґрунтовано сутність монетарних інструментів, їх види та специфічні особливості використання для впливу на функціонування і розвиток економічних систем, включаючи ринок праці. При цьому конкретизовано зміст трансмісійного

механізму, його специфічні змістовні ознаки, що дозволило конкретизувати основні канали, за допомогою може відбуватися вплив на економічні процеси в країні, а саме: використання облікової ставки, використання довгострокових ставок та використання обмінного курсу.

6. Конкретизовано основні режими монетарної політики: монетарне таргетування, таргетування обмінного курсу, таргетування інфляції, визначено їх сутність та особливості використання. Це дало можливість описати роль монетарних інструментів у регулювання та розвитку ринку праці, визначити можливості центральних банків щодо застосування таких інструментів. З'ясовано, що використання окреслених режимів характеризується не лише моделлю подальших заходів, які варто здійснити для забезпечення їх впровадження, але й різними наслідками для національної економіки загалом, її окремих секторів та галузей.

7. Для розкриття теоретичних положень впливу монетарних інструментів на розвиток ринку праці, визначення особливостей взаємодії між цими економічними об'єктами пізнання, проведено бібліографічний аналіз наукових праць, в яких окреслені питання детально вивчаються вченими. На основі вивчення інформації про кількість робіт в наукометричній базі Scopus, в яких розглядаються питання монетарної політики, ринку праці, встановлено, що таких робіт на кінець 2022 р було 59 од. При цьому протягом 1952-2022 р.р., за які проводився аналіз, кількість публікацій у даному напрямку постійно зростає, що засвідчує актуальність проведення нових досліджень ролі монетарних інструментів у розвитку ринку праці. У підсумку з'ясовано, що між окресленими економічними об'єктами існує об'єктивний зв'язок, модель монетарної політики визначає подальші трансформації на ринку праці, економічний розвиток в країні, включаючи і зміни на такому рівні, що відбуваються в результаті такого розвитку, формує нові задачі для центральних банків і визначає ті моделі монетарної політики, які варто використовувати для підтримки національної економіки, забезпечення її довгострокового розвитку.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАСТОСУВАННЯ МОНЕТАРНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ В НЕСТАБІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1. Актуальні тенденції макроекономічного розвитку України у взаємозв'язку з ринком праці України.

Ринок праці є індикатором економічного розвитку країни. У його межах відбуваються процеси, які засвідчують активізацію економічної діяльності суб'єктів господарювання, або навпаки, згортання господарської діяльності, закриття проєктів, бізнесу, що супроводжується вивільненням працівників. Безпосередньо між ринком праці та економічним розвитком країни є складний зв'язок, який віддзеркалює процеси взаємного впливу одного об'єкта на інший.

Цілком слушно зауважує Г. Г. Старостенко, що «вирішальним фактором конкурентоспроможної економіки є не ресурсний потенціал чи географічне положення, а ступінь розвитку людського потенціалу, що є індикатором соціально-економічного розвитку країни на міжнародній арені. Було усвідомлено, що нагромадження грошових коштів чи матеріальних цінностей не є прямим показником ефективного господарського життя. Дійсно розвиненою є та економіка, яка забезпечує розвиток людини, а не використовує її лише як трудовий ресурс суспільного виробництва» [78, с. 16]. Таким чином, зміна протягом ХХ ст. парадигми щодо використання робочої сили, підвищення уваги до розвитку працівників, забезпечення для них якісних умов роботи сприяли і зміні ринку праці загалом.

Ринок праці України є динамічною системою, яка постійно розвивається, змінюється під впливом різних чинників. Зрозуміти це середовище, у якому такий ринок функціонує вже багато років у країні, неможливо без детального аналізу сучасних тенденцій економічного розвитку суспільства. Відповідно, аналіз актуального стану функціонування національної економіки є важливим елементом дослідження ринку праці України, виявлення основних перешкод у його розвитку,

що, в свою чергу, вимагає проведення поглибленого статистичного аналізу сучасного стану макроекономічного розвитку України з урахуванням нових викликів та ризиків.

Зауважимо, що Україна протягом усього періоду своєї незалежності вже пройшла через низку криз, які супроводжувалися значним спадом економічного розвитку, зниженням рівня соціально-економічного забезпечення громадян та іншими негативними подіями. Всі ці кризи призводили до нестабільності зовнішніх фінансових і товарних ринків, і обумовлювалися у значній мірі політичними, соціальними факторами і подіями, серед яких варто виокремити такі: Помаранчева революція, Революція гідності, анексія Криму, АТО на сході країни, війна росії проти України. Усі ці непередбачувані та складні політичні, економічні, психологічні й соціальні події та їхні наслідки змінювали життя в країні, негативно впливали на макроекономічний розвиток та макроекономічну стабільність країни і впливали на стан функціонування і розвитку ринку праці, визначали його вектори трансформації.

Особливо важливим в даному контексті є аналіз динаміки показника валового внутрішнього продукту (ВВП), який є одним з ключових індикаторів макроекономічного розвитку. Зокрема, як показує аналіз динаміки номінального ВВП України протягом 2010-2022 рр., наведеного на рис.2.1., наприкінці 2022 року його значення було зафіксовано на рівні 5,19 трлн.грн., що є найбільшим показником за всі роки незалежності країни. При цьому дані за 2023 р. поки не представлені на офіційному сайті Державної служби статистики, що ускладнює розуміння сучасних темпів економічного розвитку, розуміння наслідків не тільки впливу війни на функціонування національної економіки, але і її адаптація під нові, непрогнозовані та стохастичні процеси.

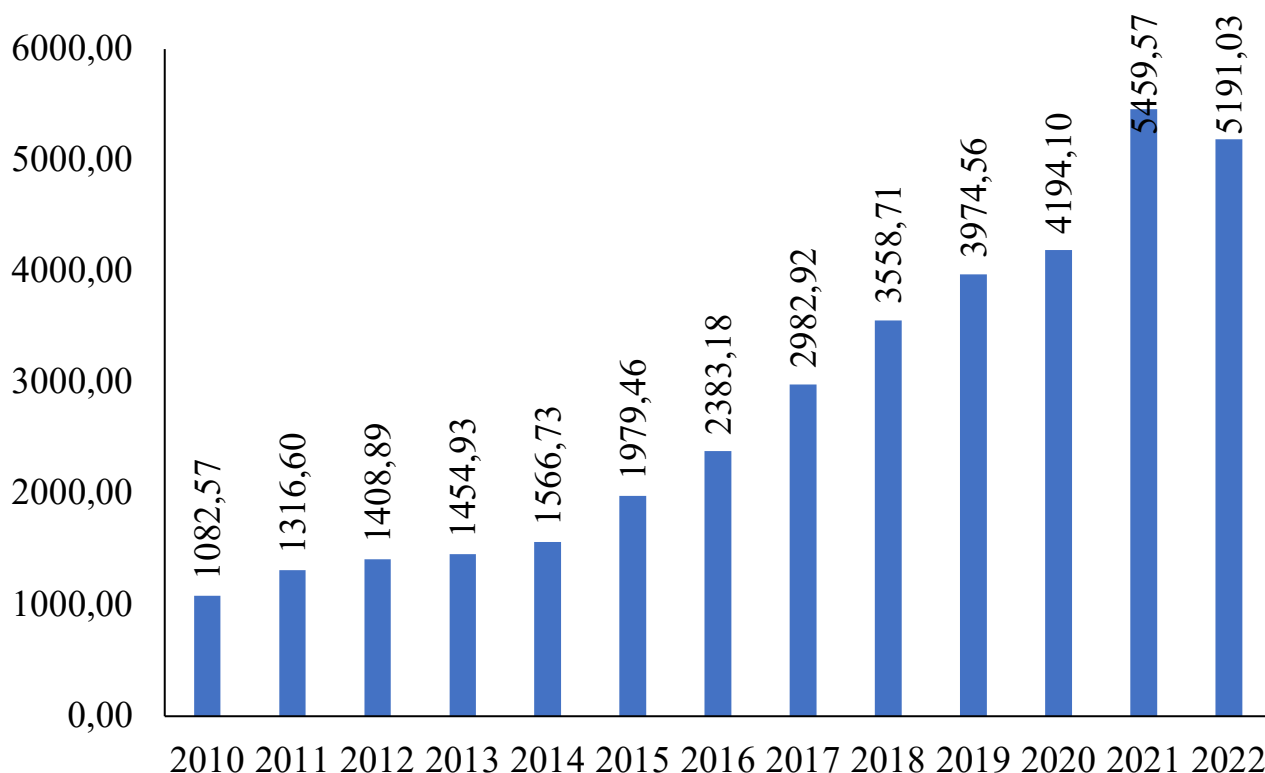

Рис. 2.1. Обсяг ВВП в Україні протягом 2010-2022 рр., млрд грн

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Суттєве зростання ВВП України відбулося саме перед війною, у 2021 р. на 1,27 трлн грн. порівняно з попереднім періодом. Таку ситуацію можна пояснити остаточним відновленням економіки країни після її спаду внаслідок COVID-19. Звичайно війна призвела до значного погіршення показника ВВП України, починаючи з 2022 року. При цьому доцільно аналізувати не лише його номінальний вираз, але й реальний, для більш адекватного врахування реальних процесів у країні та погіршення макроекономічної ситуації в останні роки, викликані, зокрема, інтенсивними військовими діями та руйнуванням російським ворогом української економіки.

Аналізуючи дані, наведені на рис. 2.2, які відображають тренд зміни реального показника ВВП України, визначеного у доларах США, можна констатувати, що представлена тенденція його зміни вже не відображає виключно позитивну динаміку. Особливо це є характерним для 2022 р.

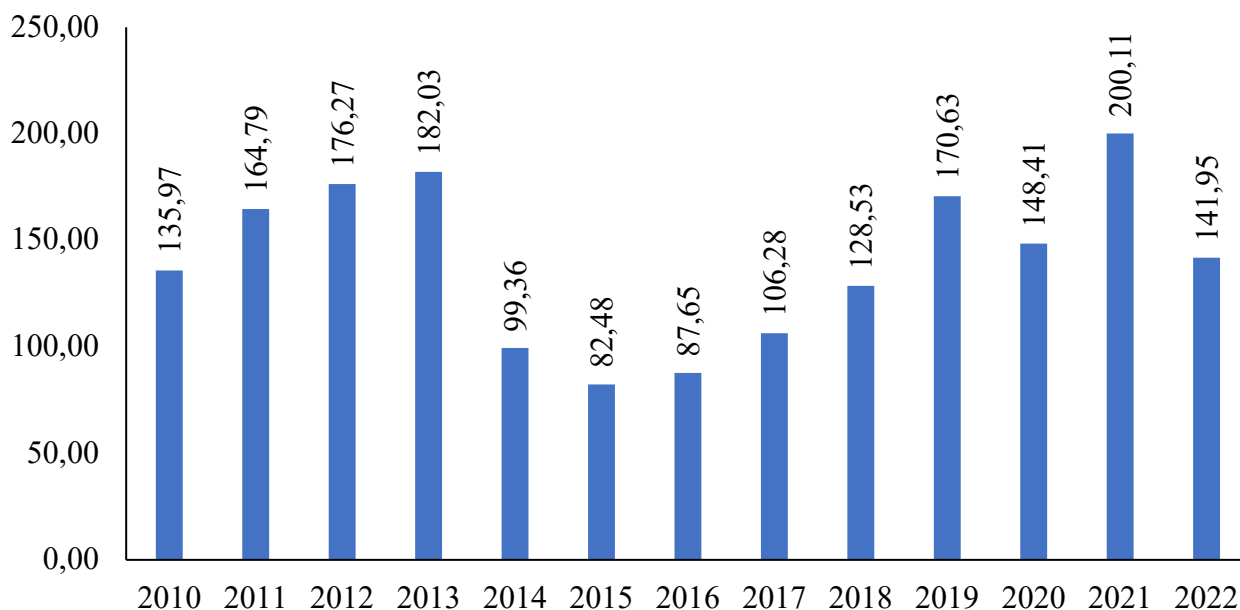

Рис. 2.2. Обсяг ВВП в Україні протягом 2010-2022 рр, млрд дол. США

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Девальвація національної валюти, яка фактично завжди виступала наслідком складних політичних та економічних подій у країні, постійно знижувала реальну вартість ВВП України, незважаючи на її номінальне збільшення протягом усього періоду незалежності. Тренд ВВП, який представлений на рис. 2.2, відображає як періоди найкращого економічного зростання в країні, так і засвідчує кризові періоди, які були найскладнішими для української економіки,

Відповідно можна констатувати, що саме у 2021 р. реальний показник ВВП України був найбільшим за всі роки незалежності – 200,09 млрд дол. США. Зазначимо, що лише у даному році економіка країни змогла перевищити показник 2013 року (через 8 років) – період найбільшого економічного розвитку, після якого зростання цього показника суттєво уповільнилося через політичні, економічні проблеми в країні, Революцію Гідності, проведення АТО, анексію Криму та інші. В результаті на жаль у 2022 р. обсяг ВВП вже склав всього 141,95 млрд дол., що менше за показник 2021 р. на 58,14 млрд. дол. У підсумку ці всі надскладні для економіки процеси вплинули на макроекономічну ситуацію, що мало значні негативні наслідки для країни, особливо в частині значної девальвації національної валюти: з 8,0 грн за 1 дол. США до 24,0 грн за 1 дол. США у 2021 році та до

приблизно 38,16 грн. у 2023 році. Тобто падіння спостерігалось більш ніж у три рази у 2021 році та більше ніж у 4,77 разів наприкінці 2023 року, що, безсумнівно, відобразилося на соціальному та економічному забезпеченні громадян країни. Криза була та залишається настільки масштабною і глибокою, що сьогодні в багатьох сферах та галузях національної економіки не перевищено обсяги виробництва продукції та надання послуг показника 2013 р. При цьому зауважимо, що органами державної влади курс у 2021 році дійсно знижувався та підтримувався на неринковому значенні за рахунок використання золото-валютних резервів. Проте девальвація перед початком повномасштабного вторгнення відбувалася не лише виключно за рахунок штучної підтримки гривні. Для цього також уже накопичилися і значні макроекономічні проблеми, які значно підсилились з початком військових дій у 2022р. та тривають до сьогодні.

На рис. 2.3 відображено динаміку темпу зростання ВВП України протягом 2010-2022 рр., аналіз якого показує, що як вже й зазначалося, у 2021 р. спостерігався найбільший темп зростання ВВП в Україні за останні роки, а у 2022 р. вже різкий спад до рівня 2014-2015 р.р. При цьому у ці роки спостерігався найбільший спад ВВП в Україні. Якщо у 2014 р. спад відбувся майже на 30 %, то у 2015 р. він ще зменшився на 30 % у порівнянні з показником за 2014 р. Фактично, обсяг реального ВВП у країні зменшився за 2014-2015 рр. удвічі. У 2013 р. ВВП становив 183,31 млрд дол., то вже наприкінці 2015 р. – 90,61 млрд дол. Звичайно, це не означало, що в реальності економіка країни зменшилася фізично у два рази. Частково зниження зумовлено, як девальвацією національної валюти, так і іншими надзвичайно негативними подіями, а саме:

1) втратою економічно активних підприємств і частини громадян, що проживали на території АРК, сході країни (Донецька, Луганська області);

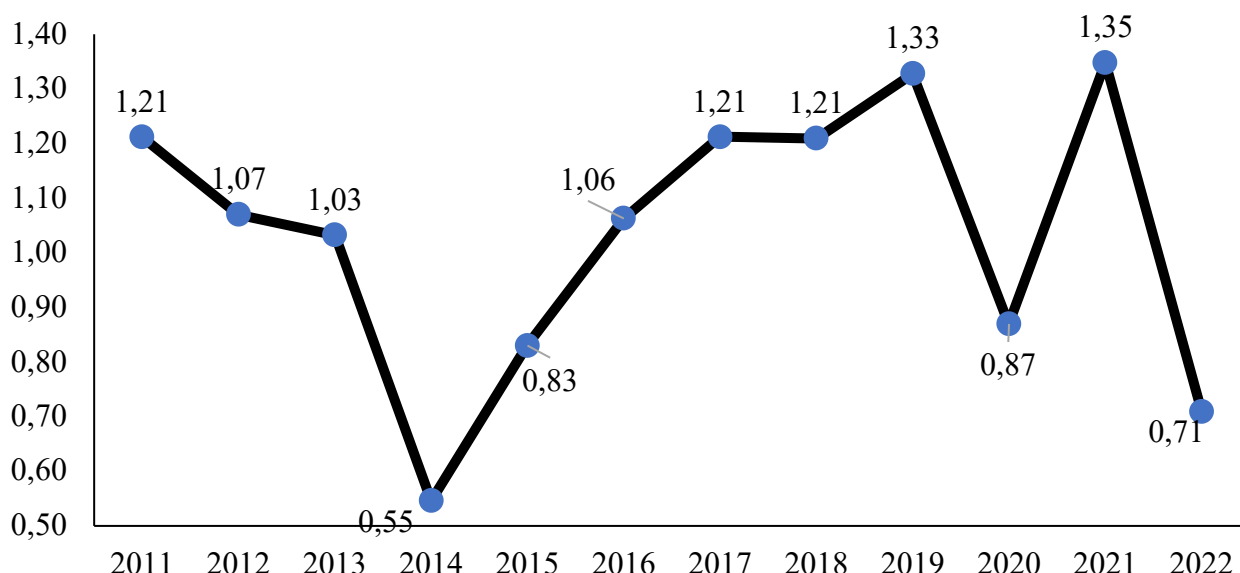

Рис. 2.3. Індекс зміни ВВП України протягом 2011-2022 рр.

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

- 2) зниженням обсягів торгівлі між російською федерацією та Україною;
- 3) розривом економічних відносин українських підприємств із тими, які залишилися на окупованих територіях;
- 4) захопленням підприємств та інших структурних підрозділів компаній, які залишилися працювати в Україні, проте зазнали втрат власного майна і зниження економічного потенціалу;
- 5) різким зниженням транзитного потенціалу України, блокування постачання товарів, які перетинали територію країни-агресора, що негативно вплинуло на торгівлі з країнами Азії та Далекого Сходу;
- 6) втратою громадян, які залишилися також у Луганській та Донецькій областях зумовила і зниження їхньої економічної активності, вилучення їх з процесу економічного розвитку України;
- 7) встановленням лінії фронту, руйнуванням прифронтових територіальних громад, що також деструктивно вплинуло на економічний розвиток цих регіонів та інші негативні наслідки для розвитку національної економіки України.

Аналіз динаміки обсягів ВВП України в розрахунку на одну особу протягом 2011-2021рр., результати якого наведеного на рис.2.4, наочно демонструє, що наприкінці 2021 р. обсяг ВВП у розрахунку на одну особу в Україні становив

4860,61 дол. США, що є найбільшим значенням даного показника за весь період незалежності України.

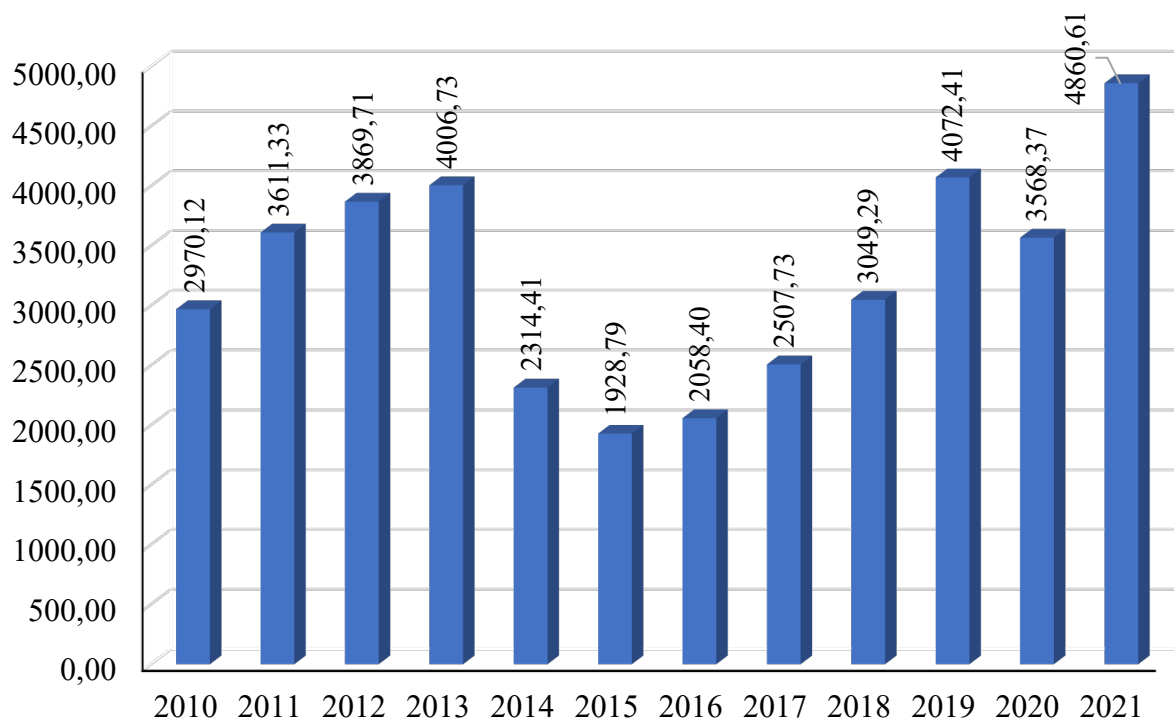

Рис. 2.4. Обсяг ВВП в Україні в розрахунку на одну особу протягом 2010-2021рр дол. США

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Зазначимо, що обчислити показник обсягу ВВП у розрахунку на одну особу за 2022 та 2023 р.р. на сьогодні не можливо, оскільки Державна служба статистики України не надає інформації про кількість населення в країні з лютого 2022 р.

При цьому у 2013 р. цей показник становив 4006,73 дол. США, а найменше його значення спостерігалось у 2014-2015 рр., що є логічним, враховуючи описані вище події, які в цей період відбувалися в країні. Вражає саме зменшення цього показника у 2014 р. фактично майже вдвічі та відновлення докризового показника 2013 року лише в останні роки. Необхідно було понад п'ять років для його досягнення. Звичайно війна негативно вплинула на всі економічні процеси в країні, що призвело до значного погіршення економічного розвитку. Сьогодні спостерігаємо такі її деструктивні наслідки для національної економіки та макроекономічного розвитку України:

- 1) значні жертви серед військових, цивільного населення;
- 2) великі площі окупації території країни, а отже, і втрата економічного потенціалу цих територій;
- 3) значні руйнування територіальних громад, які знаходяться на/біля лінії фронту, у прифронтовій зоні;
- 4) обстріли та руйнування інфраструктури країни, що ускладнює економічний розвиток та відновлення;
- 5) міграція громадян за кордон, зниження їхніх потреб у межах національної економіки, що зумовлено і зниженням попиту на товари та послуги;
- 6) релокація підприємств та витрачання значних їхніх ресурсів для адаптації бізнесу в нових регіонах, а не вкладання коштів у розвиток підприємств;
- 7) значні площі замінованої території країни, що не дозволяє провадити на них економічну діяльність, особливо це стосується сільського господарства;
- 8) руйнування промислових підприємств унаслідок ракетних обстрілів, постійні тривоги, які знижують продуктивність праці;
- 9) складна ситуація у фінансовій сфері, особливо в межах фіскальної системи країни, значний дефіцит державного бюджету, який покривається за рахунок міжнародної допомоги та коштів міжнародних організацій;
- 10) невпевненість у майбутньому і громадян, і суб'єктів підприємницької діяльності також стримує їхній розвиток, оскільки ускладнює планування на тлі непередбачуваності подальшої ситуації в країні, непрогнозованості майбутнього в умовах воєнної агресії.

Загальна кризова ситуація, пов'язана з продовження повномасштабних військових дій росії проти України, уповільнює не тільки економічний розвиток та є загрозою фінансової стабільності, але негативно впливає на соціально-економічний розвиток, загалом та ринок праці, зокрема, про свідчить і детальний статистичний аналіз зміни основних соціально-економічних показників економіки України, включаючи і показники ринку праці. Так, наприклад, динаміка зміни курсу гривні до долара США, котра наведена на рис. 2.5, показує його різке зростання в останні роки, що є цілком очікуваним.

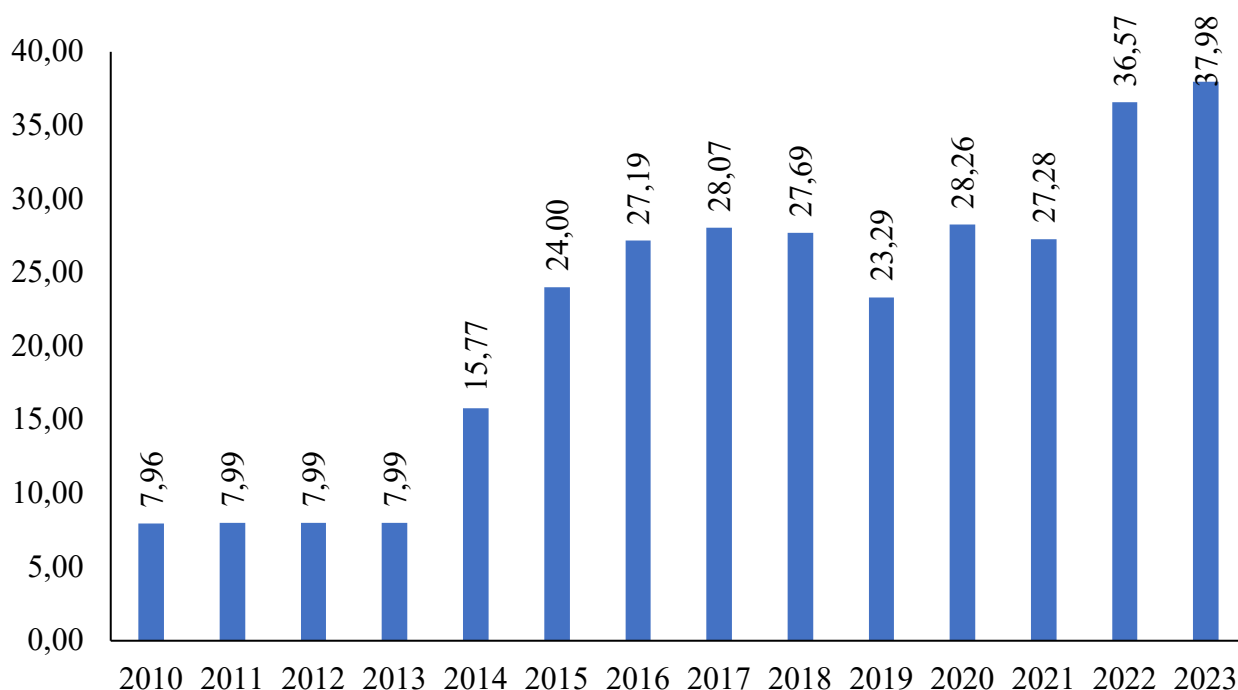

Рис. 2.5. Курс гривні до дол. США

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України [22].

Наприкінці наприкінці 2021 р., до початку військових дій, курс гривні щодо долара США був і так доволі високим і становив 27,28 грн за 1 дол. Фактично такий курс у країні спостерігається з 2016 р., з певними короткостроковими відхиленнями. У 2010-2013 рр. офіційний курс гривні завжди фіксувався НБУ на стабільно однаковому рівні, що не завжди, а у більшості випадків ніколи, не відповідало ринковій ціні національної валюти. У банківських установах придбати валюту за таким курсом було неможливо. Саме ця ситуація досить сильно вплинула на курс гривні у 2014 р., коли забезпечити її підтримку на стабільному рівні 2013 р. стало економічно неможливо. Кризова ситуація в макроекономічній сфері вимагала зміни офіційного курсу для підтримки національної економіки. Поступово у 2014 р. офіційний курс знизився до 15,77 грн за 1 дол. США, а потім – до 24,00 та ще більше. Зауважимо, що в період 2014-2015 рр. курс ситуативно знижувався ще більше, спостерігалися випадки і до 40,0 грн за один долар. Частково така ситуація також була зумовлена недостатнім рівнем фінансової стійкості країни до зовнішніх загроз, дуже низькими обсягами золото-валютних резервів, основна частина яких була використана для підтримки курсу на рівні 7,99 за 1 дол. США. При цьому на

кінець 2023 р. курс гривні становив вже 37,98 грн за один дол. США, що є найбільшим показником за весь період, за який проводиться аналіз.

Пізніше в результаті реформування банківського сектору країни були впроваджені під тиском МВФ і нові підходи до валютного регулювання, а також встановлення офіційного курсу. Було впроваджено механізм ринкового встановлення ціни на національну валюту щодо валют інших країн. Це дало змогу стабілізувати валютний ринок країни, а в сукупності з очищенням банківської системи від спекулятивних фінансових установ, забезпечити стабільність валютного ринку та загалом підвищити фінансову стійкість функціонування банківської системи.

Безперечно, різка зміна курсу, девальвація гривні призвела до традиційних наслідків для економіки країни, які спостерігаються при зниженні вартості національної валюти, а саме: зниження реального рівня доходів громадян; зниження вартості їхніх депозитних ресурсів; підвищення цін, особливо на імпортовані товари, продукцію; підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, які виробляли свою продукцію в Україні та експортували її до інших країн світу; зниження рівня фінансової спроможності вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності, які у своїй роботі використовували імпортні комплектуючі, товари, сировину та ін. Звичайно окреслені процеси надалі мультиплікативно вплинули на функціонування інших сфер та галузей національної економіки. Наприклад, знизилися обсяги внутрішньої торгівлі, зменшилися обсяги придбання автомобілів тощо.

Натомість у 2022 та 2023 р.р. зміна курсу валют також була досить суттєвою, але завдяки впровадженню раніше заходам щодо підвищення рівня фінансової стійкості банківських установ, зростання ефективності державного регулювання, зниження вартості гривні не відбулося досить різко. З 2021 р.р. на кінець 2023 р. вартість національної валюти знизилася з 27,28 грн за один дол США до 37,98 дол США, тобто на майже 30%, що є суттєво, але не настільки, як це було у 2014-2016 р.р. (з 8,00 до 27,19 за один дол США).

Звичайно, девальвація національної валюти призвела також, як уже зазначалося, до підвищення цін на багато позицій товарів, послуг. Це сприяло

зростанню інфляції в країні, що знову ж таки негативно вплинуло на реальний рівень соціально-економічного розвитку країни. Аналіз динаміки рівнів інфляції України протягом 2010-2023 рр. представлено на рис. 2.6.

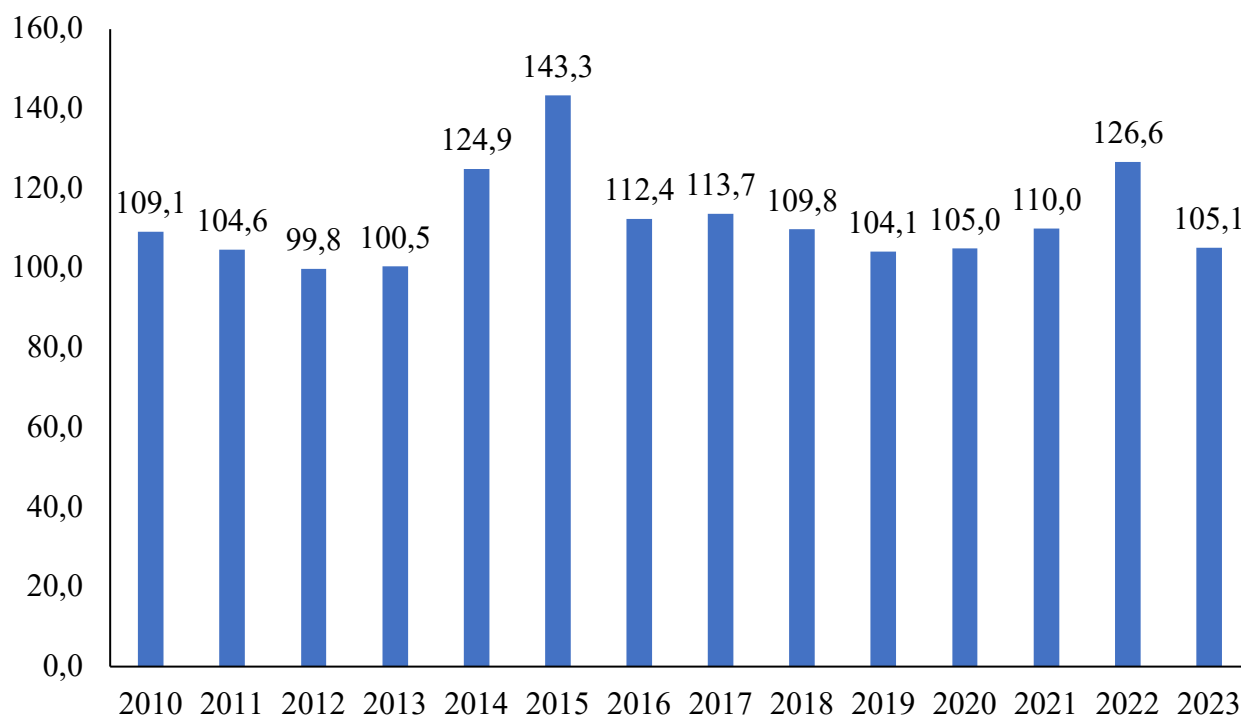

Рис. 2.6. Індекс інфляції в Україні у 2010-2023 рр.

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Отже, з даних рис. 2.6 можна зробити висновок, що найбільший офіційний рівень інфляції в країні було зафіксовано у 2015 р., а саме 43,3 %. У 2022 р. цей показник склав 26,6 %, що є другим найбільш ваговим періодом зростання інфляції в Україні за 2010-2023 р.р. При цьому у 2023 р. спостерігається вже стабілізація зазначеного показника і його річне значення склало вже 5,1%. Це свідчить про поступову стабілізацію функціонування національної економіки, яка адаптується під нові умови власного розвитку. Проте не завжди офіційні дані щодо інфляції відповідали реальній ситуації, яка спостерігалася в країні. Динаміка зростання цін була ще більшою. Загалом в Україні протягом наступних 2016-2018 рр. рівень інфляції також залишався високим, попри дії НБУ.

Монетарні заходи центрального банку дали свої результати у 2023 р. і рівень інфляції значно знизився. На рис. 2.7 представлено щомісячну інформацію про рівень інфляції в Україні у 2021-2023 р.

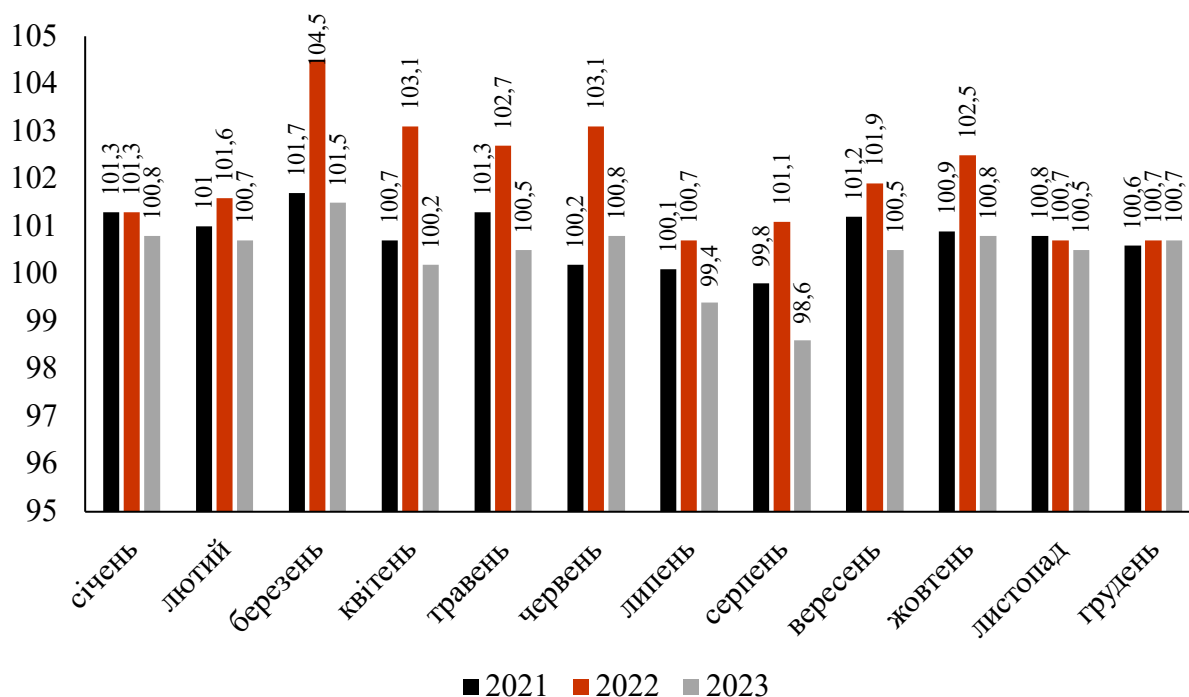
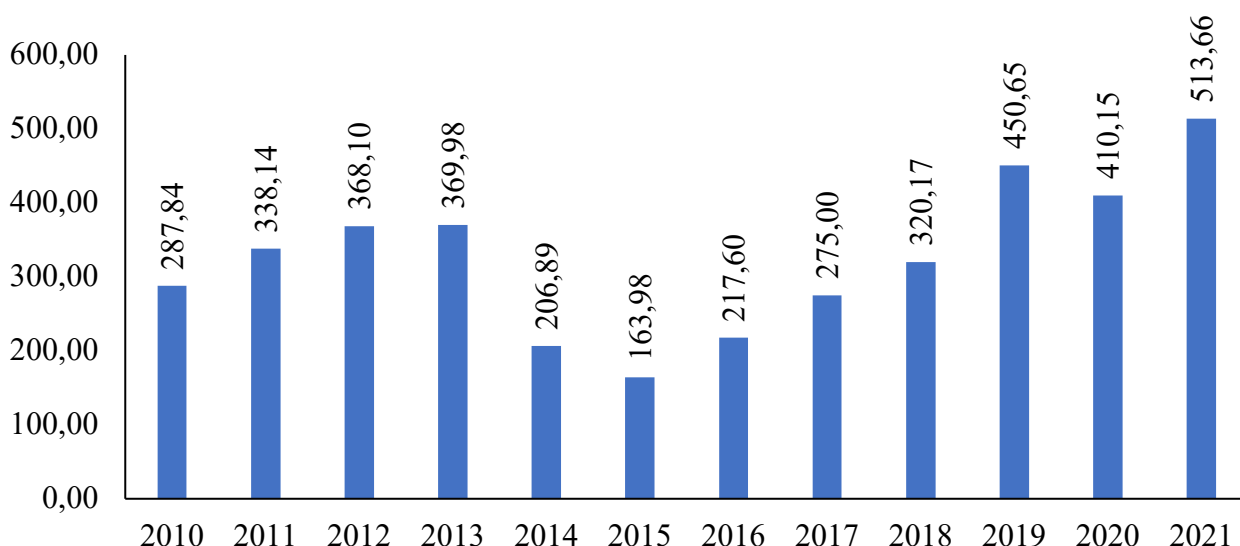

Рис. 2.7. Щомісячний індекс інфляції в Україні у 2021-2023 рр.

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Таким чином, бачимо, що в березні 2022 р., коли вже економіка відчула наслідки повномасштабного вторгнення, рівень інфляції становив 4,5 %, хоча у січні – 1,3 %, у лютому – 1,6 %. Протягом 2022 р. кожного місяці рівень інфляції ставав більшим за аналогічний показник 2021 р. Проте починаючи з липня 2022 р. знизився до менше ніж 1,0 % на місяць. Це можна пояснити вже відчутними для економіки результатами впроваджуваної НБУ політики щодо нормалізації функціонування банківської системи, використання монетарних інструментів для забезпечення стабілізації рівня інфляції. У 2023 р. вже спостерігаємо тренд стабілізації процесів зростання цін.

Важливим показником, що відображає як соціально-економічний розвиток, так і стан ринку праці є рівень середньої заробітної плати в Україні, інформацію щодо зміни якого наведено на рис.2.8. також зазначимо, що Державна служба статистики не надає сьогодні інформації про зміну даного показника у 2022-2023 р.р.

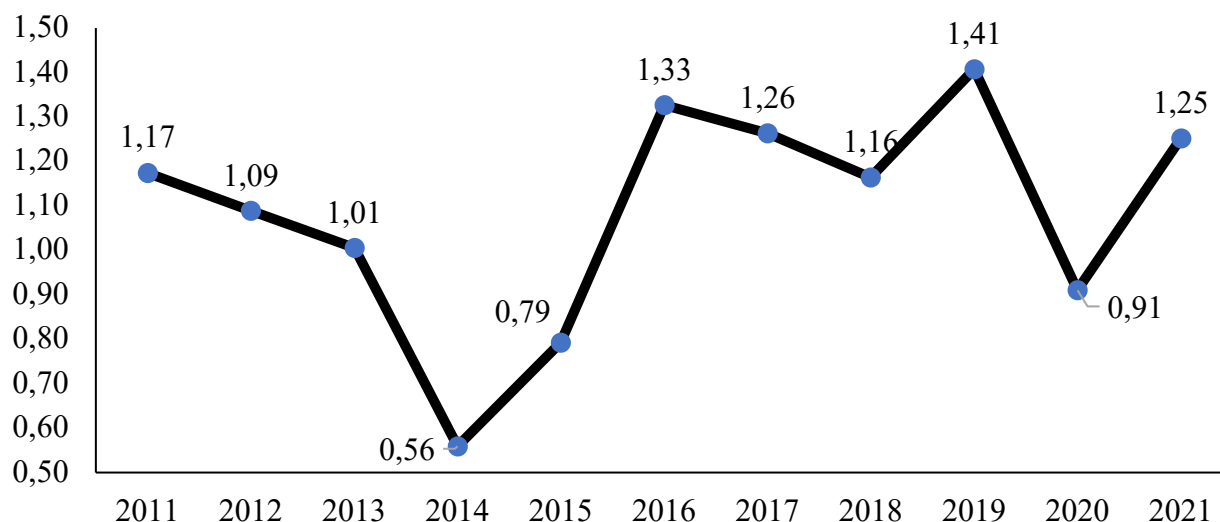

**Рис. 2.8. Рівень середньої заробітної плати в Україні
в розрахунку на одну особу у 2010-2021 рр., дол. США**

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Отже, наприкінці 2021 р. в Україні середня заробітна плата становила 513,66 дол. Звичайно, на цей показник впливають три чинники: макроекономічні умови, які визначають абсолютний рівень середньої заробітної плати в країні, кількість населення в країні та курс національної валюти щодо дол. США. При цьому для України характерним є такі тенденції: до повномасштабного вторгнення в країну спостерігалось економічне відновлення після COVID-19 і національна економіка демонструвала зростання.

На рис. 2.9 представлено дані про динаміку зміни рівня середньої заробітної плати в Україні у 2011-2021 рр.

**Рис. 2.9. Темп зміни середньої заробітної плати в Україні
в розрахунку на одну особу у 2010-2021 рр.**

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Варто розуміти, що індекс зростання заробітної плати є відносним показником і тому його значення в поточному періоді засвідчує його зміну в порівнянні з минулим періодом. Таким чином, у 2021 році, що є цілком логічним, відбулося зростання зазначеного показника порівняно з його значенням у 2020 р. на 25,0 %. У цей період, як уже зазначалося, економіка України відновлювалася після пандемії. Найбільше зростання середньої заробітної плати спостерігаємо у 2019 р., хоча в абсолютному значенні цей показник цього року становив 450,65 дол. США.

Після кризи 2014 р. реальний розмір середньої заробітної плати в Україні зменшився до 206,89 дол. США. Якщо порівняти з 2013 р., то спад становив понад 40 % (44,0 %). Фактично показник 2013 р. в країні буде досягнуто й перевищено у 2019 р., тобто через 5 років. Це ще раз підтверджує, що відновлення економіки і, що найбільш важливо, рівня соціально-економічного забезпечення громадян у країні відбувається досить тривалий період після кризових потрясінь.

Оскільки ринок праці, як було детально обґрунтовано раніше щільно пов'язаний з монетарною політикою держави, проаналізуємо детальніше особливості функціонування банківської системи в Україні. Уже зазначалося, що саме розвиток банківських установ відіграє ключову роль у впровадженні

центральною владою монетарної політики. Фактично всі монетарні інструменти направлені або пов'язані з регулюванням передусім діяльності банківських установ, їхнього фінансового потенціалу та стратегій розвитку відповідно до нових економічних умов, які створюються центральними банками.

В Україні банківські установи є визначальними інститутами, які відіграють ключову роль у розвитку як фінансового ринку країни, так і загалом усієї фінансової системи. Фактично всі кризи, які відбувалися в країні з різних причин, поглиблювалися в подальшому саме через недостатню ефективність роботи комерційних банків, недостатній рівень їхньої фінансової стійкості, неефективну політику НБУ щодо регулювання діяльності цих установ. Проте наслідки таких процесів у довгостроковому періоді відчували насамперед громадяни через втрати реальної вартості власних коштів та загальне погіршення соціально-економічного розвитку країни.

Банківська система України у своєму становленні пройшла вже тривалий історичний період, який супроводжувався як активним, інколи неконтрольованим розвитком, так і складними системними кризами, наслідки яких спостерігаються і сьогодні. Особливо найбільш сильно на цю систему вплинула світова фінансово-економічна криза 2007-2008 рр., яка фактично зупинила активний розвиток комерційних банків в Україні й загалом високі темпи розбудови економіки України. Саме до цього періоду до банківської системи були залучені значні обсяги іноземних інвестицій, у країні створювалися іноземні банки та банківські установи з іноземним капіталом. Це все позитивно впливало на функціонування ринку банківських послуг, підвищення конкуренції на ньому. У цей час активно також розвиваються фактично всі напрями банківського кредитування, що стимулює своєю чергою і економічний розвиток країни.

Після 2007-2008 рр. у країні відбулися складні макроекономічні процеси, які негативно вплинули на курс валюти та інші економічні параметри, що призвело до найглибшої на той час кризи у функціонуванні банківської системи.

Наступний ключовий етап у функціонуванні банківської системи України пов'язаний з реформою цієї системи у 2015-2016 рр. Фактично після виникнення політичної та економічної кризи в країні у 2014 р. фінансова система одразу різко

відреагувала на ці процеси. Девальвація національної валюти у три рази різко вплинула на діяльність банківських установ. Усі сформовані системні кризи у їх функціонуванні стали проявлятися – виявилося, що банківська система в Україні перебуває у складному фінансовому стані, який був зумовлений наступним: недостатній рівень фінансової стійкості банківських установ, відмивання коштів через банківські послуги, значні обсяги виданих банківськими установами позик афілійованим особам, які їх не повертали й не виплачували платежі згідно з графіками погашення, неефективність управління банківськими установами та незрозумілістю, хто є кінцевими їхніми власниками. Саме відсутність інформації про кінцевих бенефіціарів стала особливо важливим елементом забезпечення національної безпеки в умовах анексії Криму та проведення АТО.

Аналіз системних криз у банківській системі у 2014-2015 рр. засвідчив, що забезпечити її стабільність та нормалізувати функціонування всієї фінансової системи вже неможливо без проведення радикальної реформи в цій сфері. На проведенні такої реформи наполягав і МВФ, який виділив Україні позики для стабілізації економічної та фінансової ситуації в країні. Відповідно у 2015-2016 рр. було проведено ґрунтовну та, як засвідчив подальший досвід функціонування банківської системи, якісну реформу банківського сектору, яка супроводжувалася складними політичними, економічними процесами, але була доведена до свого логічного завершення. Це була одна з найбільш успішних реформ в економічній сфері, яка проводилася в країні за останні роки.

У результаті проведення реформи кількість банківських установ у країні знизилася і на сьогодні продовжує знижуватися. Залишаються найбільш стабільні банківські установи, які спроможні виконувати вимоги й нормативи НБУ та провадити ефективну власну діяльність. На рис. 2.10 представлено інформацію про динаміку кількості банківських установ в Україні у 2010-2023 рр.

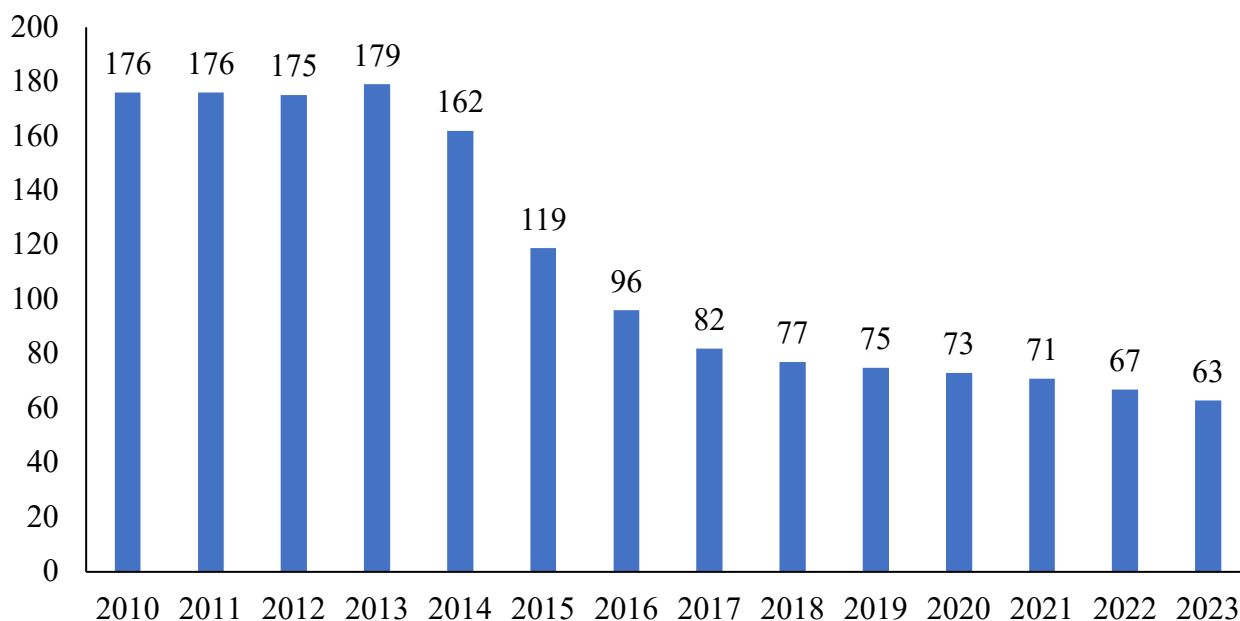
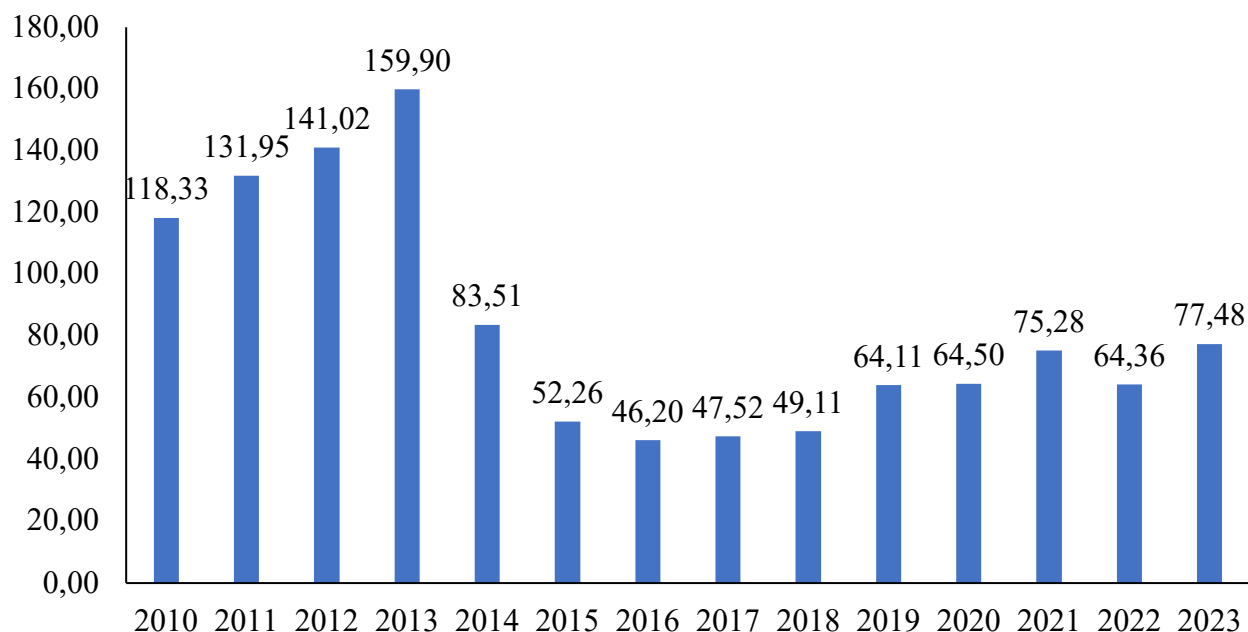

Рис. 2.10. Кількість банківських установ в Україні у 2010-2023 рр., од.

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Отже, за даних рис. 2.10 бачимо, що починаючи з 2014 р. кількість банківських установ в Україні знижується. Якщо у 2010 р. їх було 176 од., у 2013 р. вже 179 од., то вже у 2015 р. – 119 од., а наприкінці 2023 р. – 63 банківські установи. Відповідно з 2010 по 2023 рр. кількість цих установ зменшилася у 2,79 раза. Загалом банківська система України на сьогодні відповідає основним трендам розвитку цих систем у більшості розвинутих країнах світу, особливо в країнах Східної Європи, у яких кількість банківських установ є невеликою і здебільшого представлена дочірніми компаніями великих фінансових конгломератів. Зазначимо, що в банківській системі України такі компанії створили свої дочірні комерційні банки, які активно конкурують на ринку банківських послуг. Проте частка державних банківських установ у структурі активів у загальному розвитку банківської системи залишається високою. Усі найбільші комерційні банки країни є державними. Така тенденція не притаманна розвинутим країнам, а тому сьогодні неодноразово наголошується на необхідності приватизації окремих державних банків.

Підтвердженням описаних вище тенденцій у банківській системі України є показники активів цих установ та їх динаміка протягом певного періоду. На рис. 2.11 представлено відповідні статистичні дані.

**Рис. 2.11. Обсяг банківських активів в Україні
у 2010-2023 рр., млрд дол. США**

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Таким чином, наприкінці 2023 р. обсяг активів банківської системи України становив 77,48 млрд дол. США. З даних рис. 2.11 можемо зробити висновок, що з 2018 р. цей показник почав збільшуватися. Проте порівняно з даними за 2013 р. (навіть 2014 р.) поточний рівень активів банківських установ є значно нижчим, більше ніж удвічі. Цілком зрозуміло, що частково таку ситуацію можна пояснити штучним курсом гривні до долара США, який підтримувався НБУ до 2014 р., значними обсягами проблемних активів, які були в комерційних банках, особливо в структурі їхніх кредитних портфелів. Проте, звичайно, ці причини не змінюють кардинально ситуацію активного розвитку економіки країни, банківської системи до 2014 року. При цьому зауважимо, що 2013 р. став роком максимального розвитку економіки України після фінансової кризи 2007-2008 рр. Підтвердженням цього є дані рис. 2.12.

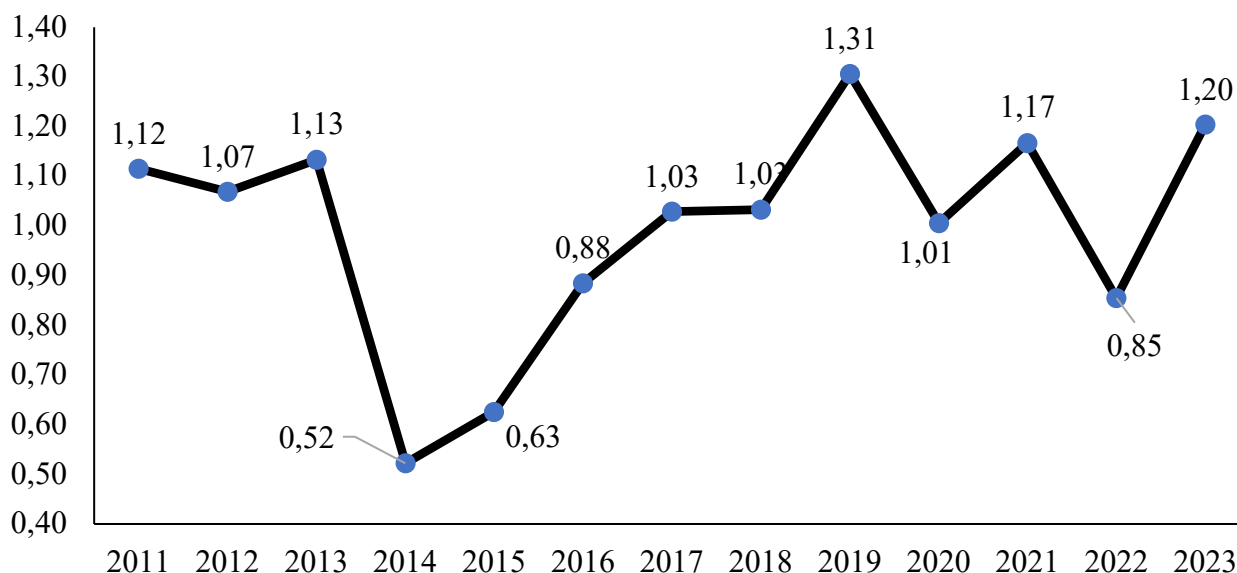

Рис. 2.12. Темп зміни обсягів банківських активів в Україні

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Таким чином, можна зробити висновок, що за абсолютними показниками найбільший обсяг активів у 2010-2013 рр. був зафіксований саме у 2013 р., але найбільшими темпами цей показник збільшувався у 2011, 2019, 2021 та 2023 рр. Проте, якщо переглянути зростання в абсолютних величинах, то знову найбільший приріст активів буде у 2013 р. База порівняння у 2019 р., 2021 р. та 2023 р. є низькою. Відповідно у 2013 р. зростання становило майже 19 млрд дол. США, то у 2019 р. – 15 млрд дол. США, у 2021 р. – 10,78 млрд дол. США, у 2023 р. – 13,12 млрд дол. США.

Зазначимо, що збільшення активів банківських установ саме у 2023 р. з 64,36 млрд дол. США до 77,48 млрд дол. США пов'язано насамперед із стабілізацією грошово-кредитної системи країни після повномасштабного вторгнення, поступовим відновленням кредитування суб'єктів господарювання банківськими установами.

Кредити відіграють найбільш важливу роль у формуванні активів банківських установ. Саме тому для більш повного аналізу тенденцій сучасного функціонування банківської системи проаналізуємо актуальні тенденції кредитної діяльності цих установ. Відповідна інформація представлена на рис. 2.13.

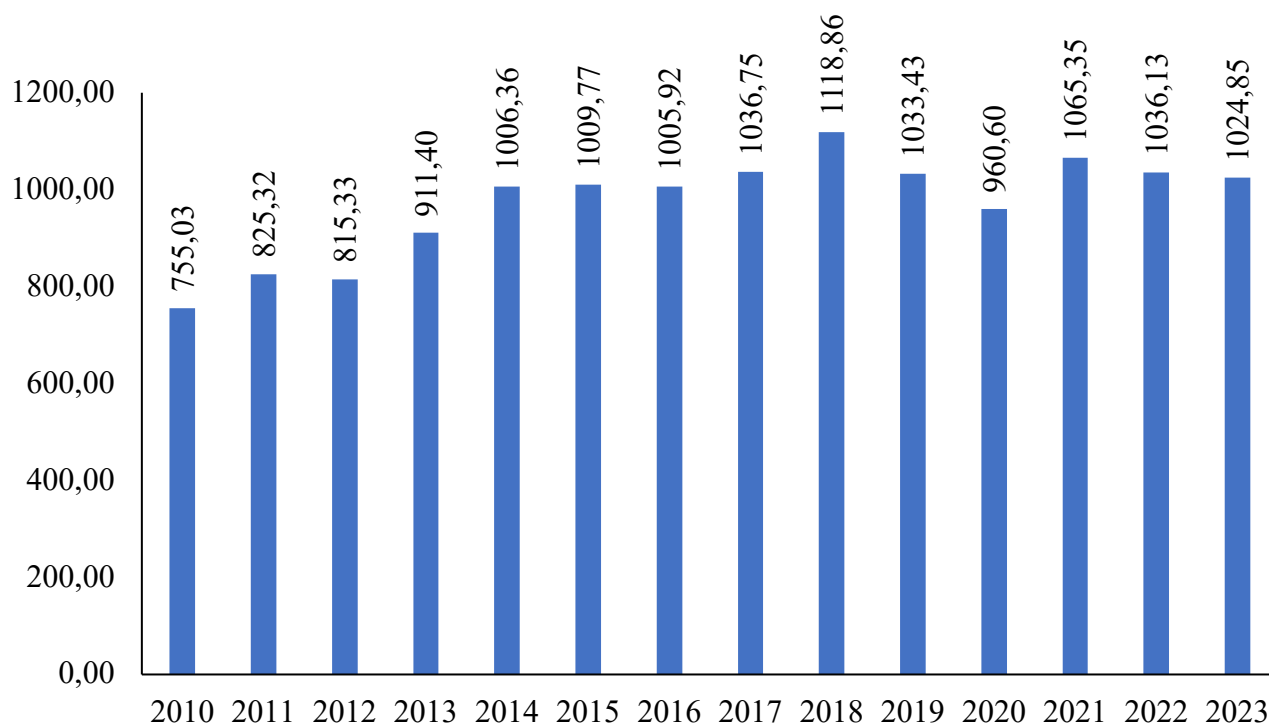

Рис. 2.13. Обсяг виданих банківськими установами кредитів в Україні за 2010-2023 рр., млрд грн

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

З даних рис. 2.13 можна зробити висновок, що загалом у країні спостерігається позитивний тренд зростання банківських позик, які видаються різним економічним агентам. Незначне зменшення банківського кредитування спостерігається у 2020 р., що зумовлено пандемією та зниженням темпів економічного розвитку, та 2023 р. – з 1,036 трл грн. до 1,024 трл грн., що зумовлено поступовим поверненням позик економічними суб'єктами та зниженням темпів видачі нових позик банківськими установами. Найбільше позик було видано у 2018 р. – 1,11 трлн. грн..

Зазначимо, що кредитування для України є основним джерелом фінансових ресурсів для економічних суб'єктів, зокрема й підприємств і інших суб'єктів підприємницької діяльності. Саме тому при недостатньому розвитку кредитного ринку в країні, це відчувають економічні суб'єкти і з певним часом уся економіка країни. Це вже неодноразово було доведено на практиці в кризові періоди, коли кредитування банківськими установами взагалі припинялося.

Як уже зазначалося, банківські установи – найбільш важливі фінансові установи на фінансовому ринку України і відповідно від їхньої активності у фінансовій сфері залежить і активний розвиток економіки країни, її галузей та секторів. Наприклад, до 2007-2008 рр. за рахунок надходження значної кількості іноземного капіталу до банківської сфери економіка країни розвивалася стрімкими темпами, оскільки кредитні ресурси були доступними для фізичних осіб, підприємців. У поєднання з періодом відносної макроекономічної стабільності було досягнуто значних результатів у розвитку національної економіки. Починаючи з 2009 р., коли банківські установи відновлювалися після фінансово-економічної кризи, переглядали власні стратегії розвитку, фактично кредитування було зупинено, окремі напрямки кредитування не відновилися і до цього часу. При цьому найбільшого негативного впливу зазнала сфера кредитування суб'єктів підприємницької діяльності різних видів. Навіть сьогодні позики, які пропонують банківські установи, не є доступними для більшості підприємців через їхню високу вартість, складні вимоги отримання.

Окремого впливу зазнав кредитний ринок країни після 2015 р., коли девальвація національної валюти, ліквідація банківських установ у результаті проведення реформи, значні темпи зниження економічного розвитку кардинально змінили попит та пропозицію фінансових ресурсів на цьому ринку, який на кінець 2013 р. майже по всіх параметрах відновив власне функціонування після 2007-2008 рр. У наступні 2016-2019 рр. в Україні в першу чергу розвивалося споживче кредитування. Банківські установи не ризикували надавати позики суб'єктам підприємницької діяльності, зважаючи на більш підвищений кредитний ризик таких операцій. При цьому вартість позик для домогосподарств стала дуже дорогою.

На рис. 2.14 представлено інформацію про обсяг банківських позик, які були видані економічним суб'єктам і номіновані у дол. США.

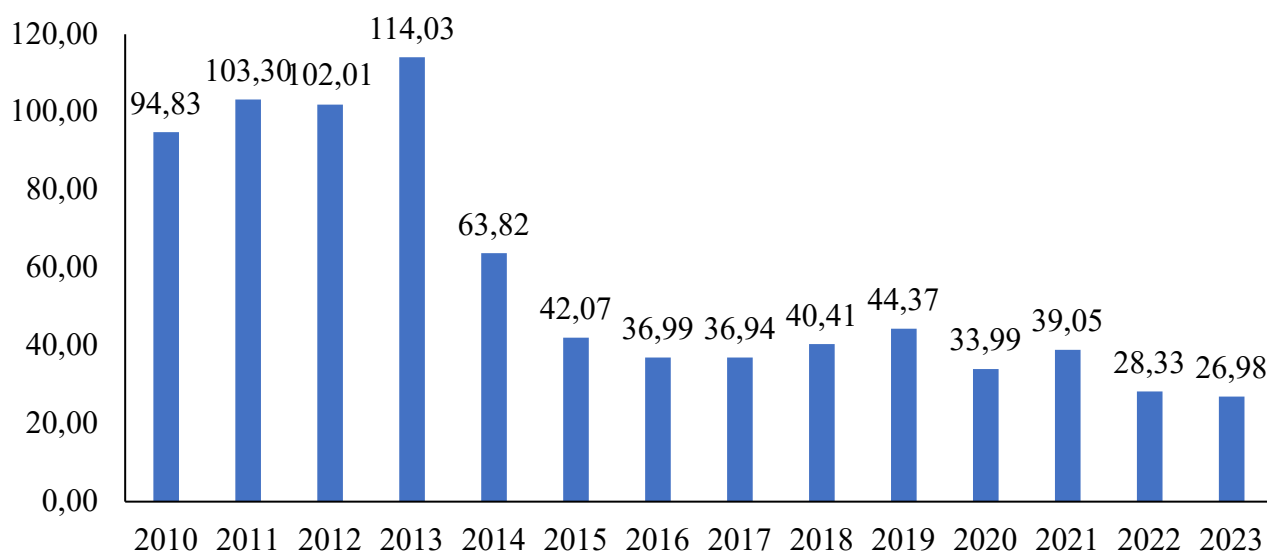

Рис. 2.14. Обсяг виданих банківськими установами кредитів в Україні за 2010-2023 рр., млрд дол.

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Реальна ж вартість виданих банківськими установами позик після 2013 р. в Україні значно знизилася, що підтверджується даними рис. 2.14. Якщо у 2013 р. цей обсяг виданих банківських кредитів становив 114,03 млрд дол. США, то вже у 2014 р. – 63,82 млрд дол. США, у 2015 р. – 42,07 млрд дол. США. Лише у 2019 р. спостерігалось незначне зростання цього показника й було перевищено його значення 2015 р. Проте наприкінці 2021 р. загальна реальна вартість виданих комерційними банками кредитів становила 39,05 млрд дол. США. Це майже рівень 2018 р. і майже втричі менше за показник 2013 р. У 2022 та 2023 р.р. спостерігаємо зменшення відповідного показника до 28,33 та 26,98 млрд дол США, що може бути пов'язане як із зменшенням обсягів кредитування, так і девальвацією національної валюти.

Таким чином, на сьогодні в Україні ситуація з банківським кредитуванням залишається складною. Війна лише поглибила її. Незважаючи на те, що після повномасштабного вторгнення комерційні банки вже через 3-4 місяці відновили кредитування, насамперед домогосподарств, переглянули кредитні ліміти за картковими кредитними продуктами, констатувати відновлення повномасштабного кредитування національної економіки не можна. При цьому,

якщо у 2015-2021 рр. НБУ проводив монетарну політику інфляційного таргетування, що також стримувало кредитування економіки, то у 2022 р. після радикальних рішень щодо нормалізації роботи банківських установ у кризовий період, НБУ використовує монетарні інструменти для стабілізації курсу національної валюти і планує знову повернутися до режиму регулювання розміру інфляції на певному прогнозованому й очікуваному економічними суб'єктами рівні. Активізація кредитування буде відбутися у післявоєнний період, коли економічний розвиток вимагатиме фінансових ресурсів і без залучення позикових коштів забезпечити його неможливо.

На рис. 2.15 представлено інформацію про обсяги залучених банківськими установами ресурсів для власної діяльності.

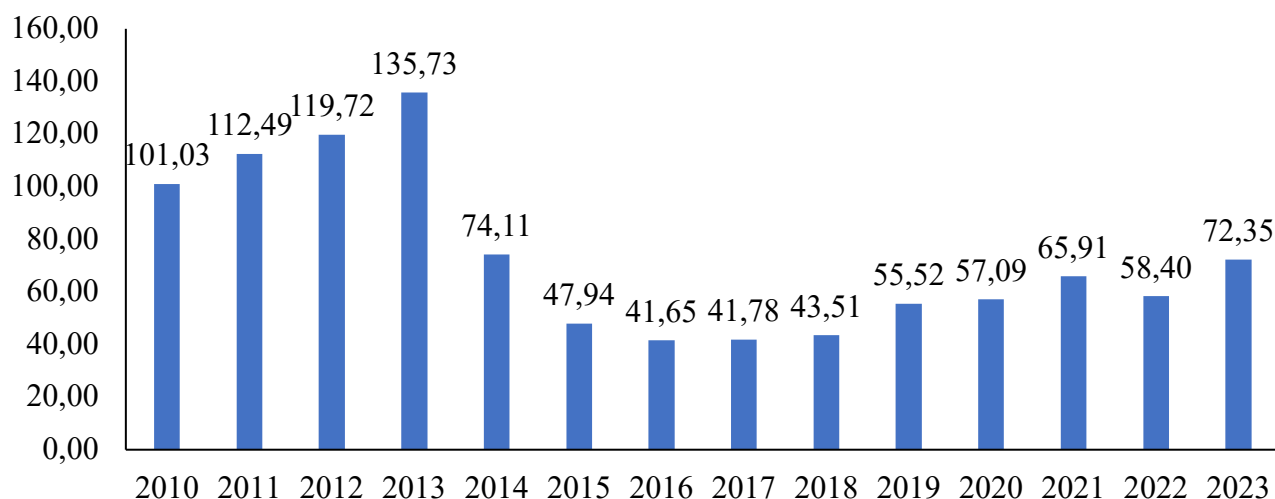

Рис. 2.15. Обсяг депозитів, залучених банківськими установами в Україні, млрд дол. США

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Отже, наприкінці 2023 р. банківськими установами в Україні залучено 72,35 млрд дол. США. Також після 2013 року спостерігаємо значний спад цього показника. Аналіз обсягу акумульованих комерційними банками коштів економічних суб'єктів засвідчує, що їхній обсяг значно перевищує обсяги банківського кредитування в Україні у 2015-2023 рр. Це свідчить про те, що в межах банківської системи існують ліквідні кошти, які можна використовувати для кредитування. Проте економічна ситуація в поєднанні з результатами

монетарної політики не сприяють цьому, і комерційні банки вкладають власні ресурси в інші фінансові інструменти. Враховуючи загальну нерозвиненість інвестиційного ринку в Україні, кошти цими установами вкладаються в купівлю облігацій уряду, сертифікатів НБУ.

Також зауважимо, що обсяг залучених банками коштів економічних суб'єктів у 2023 р. становив 72,35 млрд дол., що лише трохи більше від значення цього показника у 2013 р. При цьому обсяг кредитів, як уже зазначалося, у 2023 р. становив майже третину від їхнього обсягу у 2013 р. Це свідчить, що довіра до діяльності банківських установ з боку економічних суб'єктів відновлювалася швидшими темпами, ніж цих установ до економічних суб'єктів.

Отже, Україна у своєму розвитку пройшла і нині проходить складний процес економічного розвитку, якому притаманні і складні кризові явища, і періоди активізації діяльності економічних суб'єктів. Кожний із цих періодів супроводжувався різними макроекономічними наслідками для країни, що досить часто негативно впливало на рівень і соціального, і економічного забезпечення громадян. Відповідно, всі економічні події в житті країни тісно пов'язані з розвитком ринку праці, оскільки цей ринок досить швидко реагує на зміни економічної кон'юнктури, політичної ситуації в країні. Зазначений ринок також у своєму розвитку, зважаючи на численні зміни, що зумовлені зовнішніми чинниками, зазнав колосальних трансформацій у результаті трансформаційних процесів, які відбувалися і відбуваються як у межах національної економіки, так і в межах фінансової системи країни. Більш детально такі зміни будуть розглянуті в наступному підрозділі дисертаційної роботи.

2.2. Сучасні тенденції розвитку ринку праці в Україні в умовах складних викликів

Ринок праці є невід'ємною складовою функціонування суспільства та національної економіки. Як уже зазначалося, тенденції функціонування цього ринку швидко відображають основні тренди в розвитку економіки країни, розвитку світової

економіки та нових технологій. Як і будь-яка відрита макроекономічна система, ринок праці також піддається значній кількості впливів ендогенних та екзогенних чинників, які не завжди є суто політичними, соціальними чи економічними. Досить вагомий вплив на функціонування такого ринку здійснюють інституційні та інституціональні чинники, тобто формальні, неформальні норми, які існують у суспільстві і формувалися тривалий період.

Ринок праці України також є динамічною системою, яка змінюється розвивається, відображає тенденції функціонування економіки країни і при цьому також впливає на її розбудову. У сучасних умовах на цей ринок серйозний вплив здійснюють політичні, соціальні та безпекові чинники.

Війна повністю змінила сформовану модель економічного розвитку України. Її активізація у 2021 р., що підтверджується аналізом, проведеним у п. 2.1 дисертації, відновлення після кризових періодів змінилася значним спадом після 24 лютого 2022 р. Наслідки війни для економіки країни є колосальними і для ринку праці зокрема. Стохастичність макроекономічного середовища сформувала і дисипативні процеси на цьому ринку, розбалансовуючи попит на робочу силу та її пропозицію. Відповідно, особливої уваги потребує детальний статистичний аналіз особливостей розвитку ринку праці у 2010-2023 рр. та визначенні сучасних особливостей його функціонування, особливо впливу війни. Проте, зазначимо, що на жаль з урахуванням безпекової ситуації в країні та війни значна кількість статистичних даних сьогодні Державною службою статистики України не розголошується, що значно ускладнює аналіз стану та тенденцій функціонування окремих економічних систем в період війни.

Беззаперечно, ринок праці в країні залежить від масштабів економіки, розвитку її сфер, галузей. І, безумовно, одну з найбільших ролей відіграє кількість населення в країні, що потенційно визначає розмір національної економіки й обсяги робочої сили, які необхідні для його функціонування та розвитку. На рис. 2.16 представлено статистику щодо динаміки кількості населення в Україні в розрізі років. Як вже зазначалося, Державна служба статистики України не надає інформації про кількість населення в країні після 1 лютого 2022 р., що не дозволяє провести аналіз сучасних тенденцій у зміні цього показника. Проте, цілком зрозуміло, що даний

показник значно змінився, враховуючи наслідки війни для громадян країни, руйнування міст, окупацію території.

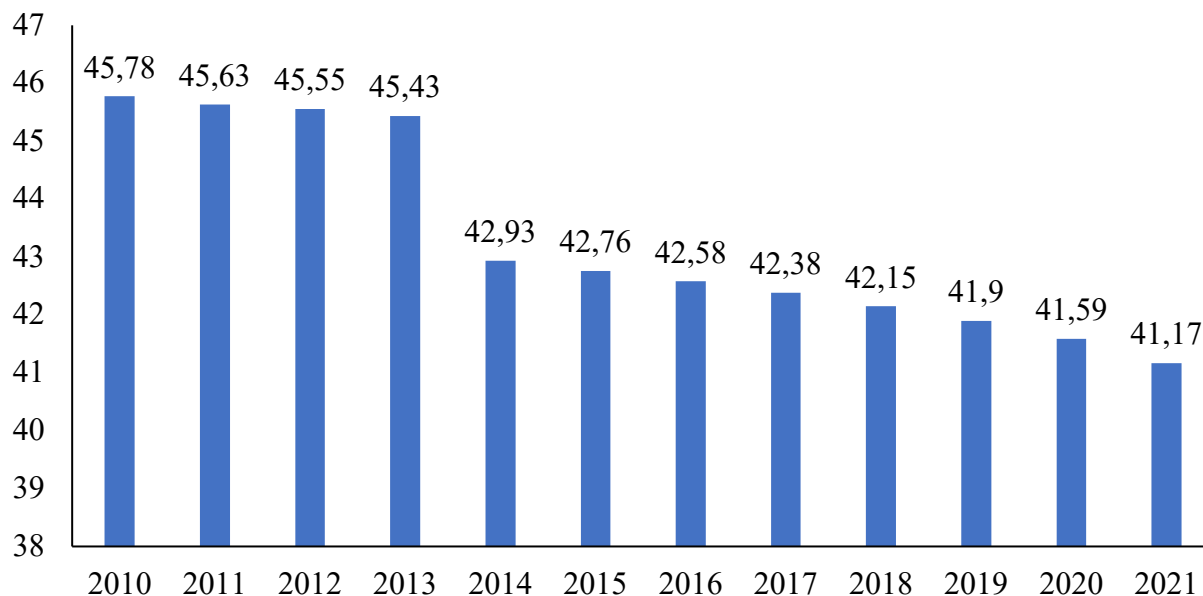

Рис. 2.16. Населення України у 2010-2021 рр., млн осіб

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Отже, враховуючи дані рис. 2.16, можна констатувати, що наприкінці 2021 р. в Україні проживало 41,17 млн громадян. На жаль, дані 2020-2021 рр. засвідчують поступове зниження населення країни, що зумовлено передусім політичними й економічними чинниками. Серед політичних факторів варто виділити анексію АРК та окупацію частини територій Донецької та Луганської областей, кількість населення яких перестали враховувати у відповідній статистиці з урахуванням того, що визначити цей показник стало неможливим. Проте і до 2014 року кількість населення в Україні також зменшувалася. У 2010 р. в країні було 45,78 млн осіб, а у 2013 р. – 45,43 млн осіб. Серед економічних чинників насамперед варто відзначити низький у порівнянні із сусідніми країнами рівень життя в Україні, знову ж таки складні економічні наслідки окупації частини країни у 2014 р., макроекономічну нестабільність, дисипативний розвиток фінансової системи країни, виїзд громадян за кордон.

Зазначимо, що за період 2014-2021 рр. (7 років) населення країни зменшилося на 1,76 млн громадян, що є дуже значною зміною. При цьому у 2017-2021 рр.

економічна ситуація в країні стабілізувалася, певний вплив на функціонування національної економіки здійснила пандемія COVID-19, однак кількість населення продовжувала зменшуватися. Звичайно кількість громадян у країні впливає на всі економічні процеси. Населення формує попит на товари, послуги, здійснює власну підприємницьку діяльність, що позитивно впливає на функціонування національної економіки й ринку праці.

Сучасну кількість населення України після початку повномасштабного втручання агресора визначити складно, особливо стосовно тих громадян, хто реально проживає у країні. Колосальні жертви серед цивільного населення, військових, знову ж таки окупація частини території, на якій залишилися громадяни України, виїзд значної кількості громадян в інші країни негативно вплинуло на показник реальної кількості населення, які залишилися в країні і здійснюють активну економічну діяльність.

Зменшення кількості населення не може не впливати на кількість зайнятого населення. Відповідна інформація представлена на рис. 2.17.

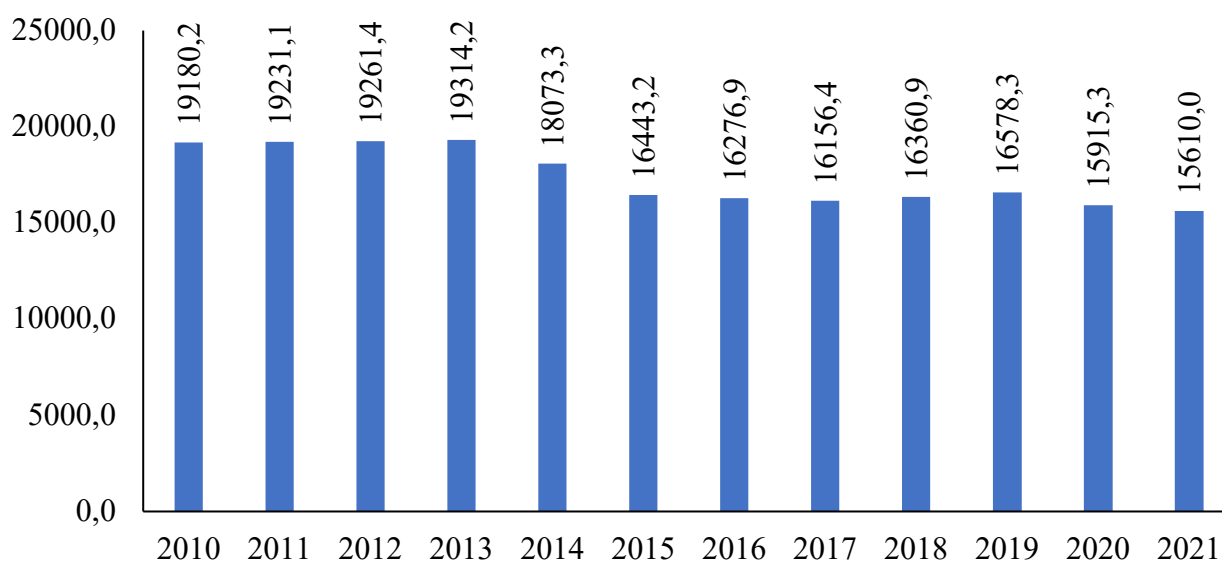

Рис. 2.17. Кількість зайнятого населення у віці 15-70 років, тис. осіб

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Таким чином, наприкінці 2021 р. в Україні було 15,6 млн зайнятого населення, що також є найменшим показником за весь період, за який здійснюється аналіз. Окреслений показник також повторює тренд показника кількості населення в країні. Зауважимо, що враховуючи, що зайнятість – не заборонена законодавством

діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їхніх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їхній власності, у тому числі безоплатно, то зниження цього показника відбувається дещо згодом у часі ніж параметр кількості населення в країні, що є цілком зрозумілим [64].

Відповідно максимальне зниження кількості зайнятого населення віком 15-70 років спостерігаємо у 2014-2015 роках. Якщо у 2014 р. зменшення відбулося на 1,24 млн осіб, то у 2015 р. – ще на 1,6 млн осіб. Це з урахуванням того, що у 2010-2013 рр. відбувалося зростання цього показника. За цей період збільшення становило 134 тис. осіб.

Якщо ж порівняти кількість зайнятого населення у 2013 р. та у довоєнний 2021 р., то зниження становитиме 3,7 млн громадян, а це вже на 20 % менше від показника 2013 р., що є надзвичайно негативним показником для розвитку національної економіки та українського суспільства, оскільки саме зайняте населення є найбільш економічно активними громадянами, які своєю працею забезпечують розвиток національної економіки в країні.

Проаналізуємо структуру кількості зайнятого населення в Україні за видами економічної діяльності. Відповідна інформація представлена в табл. 2.1.

Отже, можна констатувати, що в структурі зайнятого населення протягом 2012-2021 рр. відбулися досить серйозні зміни. Загалом такі зміни відображають основні тенденції в розбудові національної економіки, її галузей та секторів, підтверджують ті процеси, які були описані вище й відбувалися в економічному та соціальному житті українського суспільства.

Таблиця 2.1

Зайняте населення за видами економічної діяльності віком 15-70 років, тис. осіб

Вид економічної діяльності	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Сільське, лісове та рибне господарство	3308,5	3389,0	3091,4	2870,6	2866,5	2860,7	2937,6	3010,4	2721,2	2692,7
Промисловість	3236,7	3170,0	2898,2	2573,9	2494,8	2440,6	2426,0	2461,5	2358,6	2313,2
Будівництво	836,4	841,1	746,4	642,1	644,5	644,3	665,3	699,0	664,4	690,8
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	4160,2	4269,5	3965,7	3510,7	3516,2	3525,8	3654,7	3801,3	3648,7	3604,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1150,9	1163,6	1113,4	998,0	997,2	991,6	995,1	999,0	975,2	961,0
Тимчасове розміщування й організація харчування	326,7	328,9	309,1	277,3	276,7	276,3	283,0	304,0	285,4	285,2
Інформація та телекомунікації	297,9	299,9	284,8	272,9	275,2	274,1	280,3	289,2	283,7	289,0
Фінансова та страхова діяльність	315,8	306,2	286,8	243,6	225,6	215,9	214,0	211,6	212,5	210,6
Операції з нерухомим майном	322,2	314,3	286,1	268,3	255,5	252,3	259,4	259,7	251,2	248,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	504,1	493,6	456,0	422,9	428,1	415,8	437,9	421,6	418,2	422,2
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	343,9	343,3	334,3	298,6	304,3	297,9	304,3	317,9	304,6	317,9
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1003,6 ²	962,3	959,5 ²	974,5 ²	973,1	979,7	939,3	870,5 ²	901,9 ²	873,9
Освіта	1633,2	1611,2	1587,7	1496,5	1441,4	1423,4	1416,5	1388,7	1394,9	1244,0
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1181,4	1171,8	1150,5	1040,7	1030,4	1013,6	995,4	974,2	935,4	913,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	225,6	226,5	221,2	207,9	201,6	199,8	196,9	197,6	196,0	178,7
Інші види економічної діяльності	414,3	423,0	382,2	344,7	345,8	344,6	355,2	372,1	363,4	364,5

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Аналізуючи структуру зайнятого населення фактично за галузевою ознакою, варто зауважити, що найбільші зміни за 2012-2021 рр. відбулися насамперед у таких галузях національної економіки: сільське, лісове та рибне господарство, промисловість, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, освіта, охорона здоров'я.

Наприклад, у галузі сільського, лісового та рибного господарства наприкінці 2021 р. було зайнято 2,69 млн осіб. При цьому у 2012 р. цей показник становив 3,30 млн осіб. Зменшення становило майже 20 %. Звичайно на процеси зайнятості впливають не лише макроекономічні показники. Сама сфера сільського господарства в сучасних умовах розвивалася в Україні активно, але також піддавалася впливу зовнішніх чинників.

Зауважимо, що у 2013 р. спостерігалось навіть зростання кількості зайнятого населення в зазначеній сфері до 3,4 млн осіб. Проте далі відбувався спад. Починаючи з 2017 і до 2019 рр. можемо спостерігати зростання, яке змінилося доволі різким спадом і наприкінці 2021 р. ми спостерігаємо показник, який є найменшим за весь період, за який проводиться аналіз. Зазначимо, що в цьому статистичному матеріалі ще не відображений вплив війни на розвиток сільського господарства, який є колосальним та руйнівним для країни.

Цілком логічно припустити, що вагому роль у розвитку сільського господарства, що впливає і на потреби в робочій силі, відіграють нові технології, інноваційні рішення, які сьогодні активно розробляються в усьому світі для підвищення рівня продуктивності праці в цій сфері, забезпечення зростання рентабельності бізнесу. Відповідно технічне оновлення підприємств у сфері сільського господарства призводить до зниження попиту на робочу силу. При цьому власники цих підприємств уже зіштовхнулися з дефіцитом кваліфікованих кадрів, які необхідні для використання інноваційного обладнання, застосування інноваційних рішень у цій сфері. Внутрішня імміграція молоді до міст, старіння сільського населення та зменшення його чисельності негативно впливають на розвиток підприємств сільськогосподарського призначення, їх релокація, розміщення ближче до міських агломерацій.

Значна кількість зайнятого населення знизилася у промисловості країни, що є цілком зрозумілим, враховуючи загальний спад промислового виробництва в країні, на кінець 2021 р. у цій сфері працювало 2,31 млн осіб. Цей показник є навіть меншим за кількість зайнятого населення у сфері сільського господарства. Наприкінці 2012 р. у країні було 3,24 млн осіб зайнятого населення у промисловості. Таким чином, з 2012 по 2021 рр. у країні цей показник зменшився майже на 30 %, що є колосальним зниженням, враховуючи важливість промисловості як галузі національної економіки, яка формує основу для індустріалізації країни, її довгострокового розвитку.

Загалом кількість зайнятого населення в промисловості України почала зменшуватися фактично з 2012 р., але особливо прискореними темпами зниження цього показника спостерігалось з 2014 р. Загострення політичної та економічної ситуації в країні різко негативно вплинуло на вітчизняну галузь промисловості. Розрив виробничих зв'язків між підприємствами, які залишилися в Україні та тими, які залишилися на окупованих територіях, в АРК мало руйнівні наслідки для розвитку цієї галузі. Недостатній рівень конкурентоспроможності вітчизняної промислової продукції на ринках розвинених країн, особливо ЄС, також негативно вплинуло і на ринки збуту товарів і продукції.

Отже обсяги промислового виробництва в країні знижуються, а кількість зайнятого населення в цій галузі, враховуючи всі економічні та соціальні процеси, значно скоротилася. Фактично у промисловості спостерігається на сьогодні найбільший спад залученого до цієї галузі зайнятого населення. За дев'ять років його кількість зменшилася більше ніж на 920 тис. осіб.

Далі найбільший спад зайнятого населення в Україні спостерігається в галузі оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів. На кінець 2021 р. в країні в цій сфері було зайнято 3,6 млн осіб, що є найбільшим показником серед усіх сфер та галузей національної економіки. У 2012 р. цей показник становив 4,16 млн осіб. З динаміки цього показника видно, що у 2014 р. відбувся його спад на майже 8 %, проте в подальших роках до 2019 р. спостерігалось поступово зростання кількості зайнятого населення в зазначеній сфері. Досить негативно на цю сферу вплинув COVID-19, який призвів до зменшення як обсягів

оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів, так і кількості зайнятих у цій сфері. У 2020 р. зафіксовано зменшення їх чисельності з 3,8 млн осіб у 2019 р. до 3,65 млн осіб у 2020 р.

Зазначимо також, що у сфері оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів притаманний і високий рівень тінізації економічної активності, використання неформальних відносин між покупцями та продавцями. Економічні суб'єкти, які займаються підприємницькою діяльністю, на завжди офіційно працевлаштовують власних працівників, що, безумовно, впливає на загальну кількість зайнятого населення в цій сфері.

Зауважимо, що значне зменшення кількості зайнятого населення спостерігається і у повністю легальних сферах та галузях національної економіки, а саме у сфері охорони здоров'я та освіти. Зокрема, з 2012 по 2021 рр. в Україні кількість працівників у сфері освіти зменшилася з 1,63 млн до 1,24 млн осіб, фактично більше ніж на 23,0 %. У сфері охорони здоров'я у 2012-2021 рр. відбулося зменшення кількості зайнятого населення з 1,18 млн чол. до 913,4 тис. чол. За весь період зменшення становило понад 22 %.

Найбільше зменшення кількості зайнятого населення у сфері охорони здоров'я відбулося у 2015 р. – на 109,8 тис. грн та у 2020 р. – на 38,8 тис. грн. Цілком зрозуміло, що у 2015 році зниження зумовлено виключенням зі статистичних даних інформації про функціонування закладів охорони здоров'я в АРК та в інших окупованих територіях. Також зазначимо, що починаючи з 2016 р. в Україні проводиться системна реформа сфери охорони здоров'я, у межах якої для підвищення ефективності функціонування медичних установ здійснювалося їх закриття, відповідно, і скорочення персоналу.

Розглянемо тепер структуру зайнятого населення за статтю. Відповідна інформація представлена на рис. 2.18.

Отже на кінець 2021 р. в Україні серед усього зайнятого населення було 7,4 млн жінок та 8,2 млн чоловіків, у процентному відношенні це 47,4 % жінок та 52,6 % чоловіків відповідно.

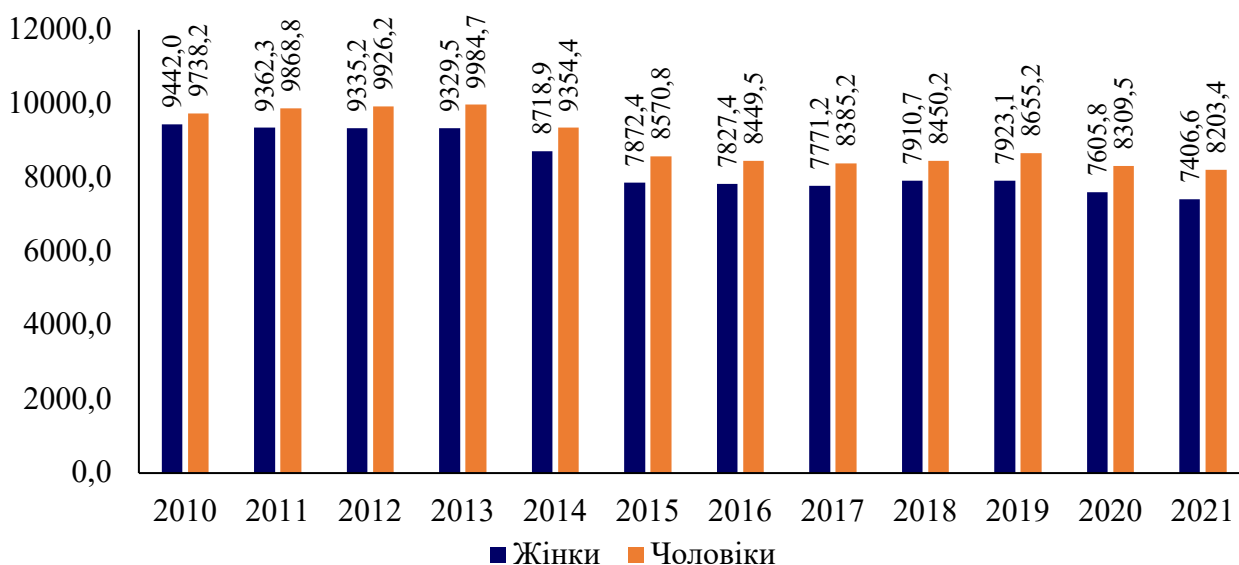

Рис. 2.18. Зайняте населення за статтю у 2010-2021 рр., тис. осіб

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Якщо розглядати більш детально питому вагу кожної зі статті в сукупній кількості зайнятого населення в Україні, то загалом протягом у 2012-2021 рр. питома вага чоловіків є майже сталою і становила 51,5 %, а жінок – 48,5 %. Лише у 2021 р. відбулося зростання кількості зайнятих чоловіків до більше ніж 52,5 %. Загалом ці зміни не є суттєвими, щоб стверджувати про складні на глибокі системні зміни у структурі кількості зайнятого населення за статтю в Україні.

Аналізуючи динаміку кількості зайнятих чоловіків і жінок у 2012-2021 рр., можна констатувати, що протягом цього періоду саме кількість зайнятих чоловіків зменшилася з 9,74 млн осіб у 2012 р. до 8,2 млн осіб у 2021 р. Зменшення становило понад 15,0 %. Кількість зайнятих жінок у 2012-2021 рр. зменшилася з 9,44 млн до 7,41 млн осіб, тобто на 21,56 %.

До кризи 2014 р. в Україні спостерігалось зростання кількості зайнятих чоловіків у країні (за 2011-2013 рр. – на 246,5 тис. осіб) і поступове зменшення працюючих жінок. За цей період (на 112,5 тис. осіб). Проте, починаючи з 2014 р. відбувається різке зниження кількості працюючих громадян, у 2014 р. кількість зайнятих жінок зменшилася на 610,6 тис. осіб, чоловіків – на 630,3 тис. осіб. Насамперед це пов'язано з тим, що у статистичні розрахунки не брали до уваги

кількість населення загалом, яке залишилося на окупованих територіях. Це підтверджується даними 2015 р.: кількість працюючих жінок зменшилася на 846,5 тис. осіб, а чоловіків – на 783,6 тис. осіб.

Позитивними періодами у зростанні кількості працюючого населення в Україні стали 2018 та 2019 рр. За це період кількість зайнятих жінок збільшилася на 151,9 тис. осіб, а чоловіків – на 270,0 тис. осіб. Статистичні дані також засвідчують, що у 2020-2021 рр. країна ще відчувала наслідки пандемії і відповідно кількість зайнятого населення почала знову зменшуватися: працюючих жінок стало менше на 516,5 тис. осіб, а чоловіків – на 451,8 тис. осіб.

Аналіз структури зайнятого населення в Україні за статевою ознакою ще раз підкреслює, що ринок праці є віддзеркаленням усіх економічних процесів і досить швидко реагує на всі політичні, соціальні та господарські події та трансформації, які відбуваються в країні.

На рис. 2.19 представлено інформацію про кількість безробітного населення віком 15-70 років, які проживають в Україні.

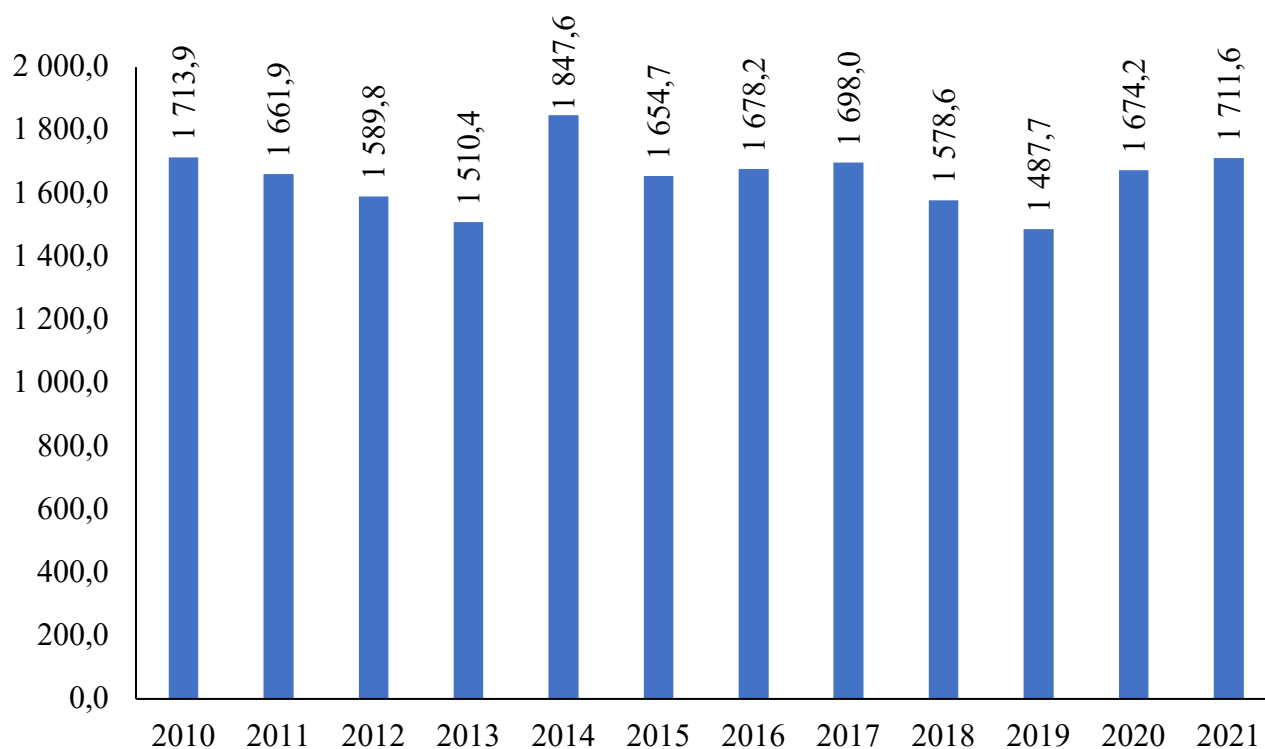

Рис. 2.19. Кількість безробітного населення віком 15-70 років, тис. осіб

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Таким чином, можна зробити висновок, що наприкінці 2021 р. в країні кількість безробітних становила 1,7 млн осіб. Якщо не враховувати дані кризового 2014 р., то показник 2021 р. є найбільшим починаючи з 2010 р. Однак у 2010 р. економіка України відчула всі наслідки для країни світової фінансово-економічної кризи й поступово намагалася виходити з цієї кризи. У 2021 р., ймовірно, ще відчувалися наслідки впливу COVID-19 на економіку країни, що підтверджується динамікою поступового збільшення кількості безробітних після 2019 р. Структура причин безробіття та їх види наведені в табл. 2.2.

Отже, загалом у межах статистичних даних фіксується інформація про досить значну кількість причин незайнятості в Україні. Особливу роль серед них відіграє причина звільнення за власним бажанням або за угодою сторін. У 2021 р. на цю причину у структурі всієї кількості безробітних приходилося 32,4 %. На другому місці за часткою в загальній структурі всіх причин безробіття – вивільнення з економічних причин. Наприкінці 2021 р. на цю причину припадало 27,1 %. Решта причин займають невисоку питому вагу, що свідчить про їхній ситуативний характер та незначний вплив на процеси зайнятості працівників в Україні. Проте і вплив цих причин протягом 2010-2021 рр. також змінювалася.

Якщо аналізувати дані про причину звільнені за власним бажанням, за угодою сторін незайнятості населення України, то варто зауважити, що з 2010 по 2021 рр. питома вага цієї причини в загальному обсязі всіх випадків безробіття збільшилася з 27,2 до 32,4 %. При цьому показник 2021 р. є найнижчим, починаючи з 2016 р. В Україні у переважній більшості випадків у результаті скорочення штату або виникнення конфліктів між працівниками та роботодавцями звільнення відбувається за власним бажанням і в окремих випадках – за угодою сторін.

Аналіз зміни питомої ваги причини незайнятості вивільнення з економічних причин дає підстави стверджувати, що на відміну від показника 2021 р., у 2016-2020 рр. питома вага цієї причини була меншою. Взагалі ця причина пов'язана насамперед зі зниженням рівня економічного розвитку в країні, що супроводжується скороченням працівників, вивільненням їх через зниження господарської діяльності суб'єктів господарювання.

Таблиця 2.2

Причини незайнятості в Україні, %

Назва статті	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
вивільнені з економічних причин	33,0	27,7	23,5	21,9	22,3	27,8	22,4	23,2	20,7	21,5	22,9	27,1
звільнені за власним бажанням, за угодою сторін	27,2	30,1	34,0	34,6	31,8	28,9	33,0	34,5	38,0	39,6	34,1	32,4
звільнені у зв'язку з закінченням строку контракту або договору найму	10,0	9,2	8,4	8,1	7,8	7,5	9,4	8,2	9,5	8,9	9,7	9,6
не працевлаштовані після закінчення закладів освіти	15,5	18,1	16,9	16,8	16,7	16,4	15,6	12,2	9,8	9,4	9,3	10,2
робота має сезонний характер	6,3	6,9	8,8	8,4	9,3	9,9	9,7	10,1	9,4	9,6	10,2	9,4
не зайняті через виконання домашніх (сімейних) обов'язків тощо	2,4	2,5	2,5	3,8	4,6	3,7	3,2	4,9	4,7	3,3	2,9	4,1
звільнені за станом здоров'я, через оформлення пенсії	0,9	0,9	1,5	1,2	1,4	0,9	1,8	2,0	1,1	3,4	3,0	2,4
демобілізовані з військової строкової служби	1,3	1,2	1,4	1,0	0,3	0,3	0,7	0,7	0,9	0,8	0,5	0,6
інші причини	3,4	3,4	3,0	4,2	5,8	4,6	4,2	4,2	5,9	3,5	7,4	4,2

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України, [22].

Позитивно вважаємо тенденцію щодо зменшення кількості незайнятих осіб, які не працевлаштовані після закінчення закладів освіти. Якщо у 2010 р. питома вага цієї причини у загальній кількості незайнятих працівників складала 15,5 %, то вже у 2021 р. – 10,2 %. Також помітні зміни відбулися в кількості осіб, які були звільнені за станом здоров'я, через оформлення пенсії. У 2010 р. питома вага кількості громадян, які були звільнені за цією статтею, становила 0,9 %, то вже у 2021 р. – 2,4 %. Звичайно, у 2022-2023 роках ця частка була ще більшою. Проаналізуємо детальніше місце України в рейтингу за індексом економічної свободи, враховуючи, що в межах цього індексу є два компоненти, які визначають досягнення у сфері монетарної політики та ринку праці. Структура цього індексу представлена на рис. 2.20.

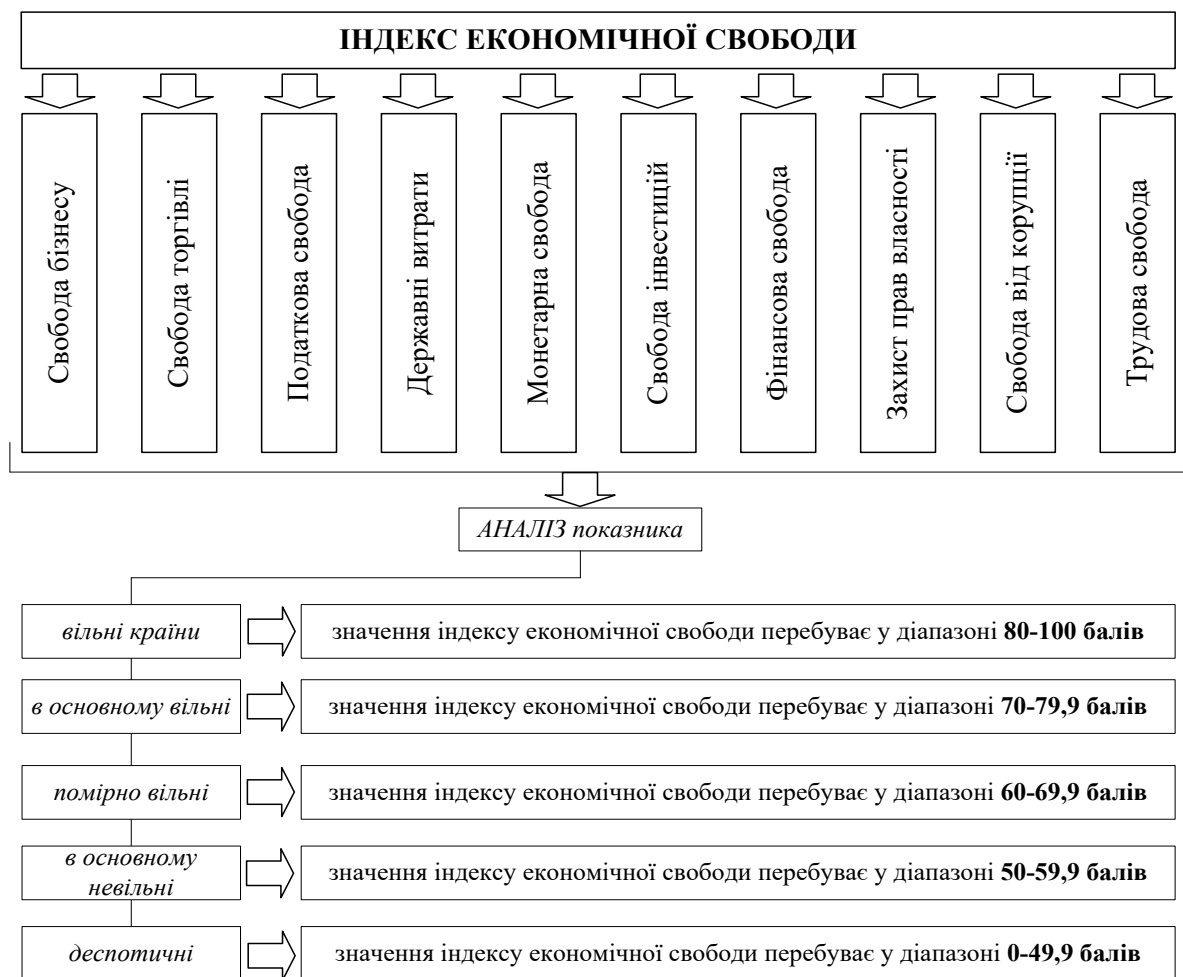

Рис. 2.20. Структура індексу економічної свободи

Джерело: побудовано авторкою на основі [102].

Отже, аналізуючи дані рис. 2.20, можна констатувати, що індекс економічної свободи складається з десяти субіндексів, кожний з яких розраховується на основі статистичної інформації. Загалом цей індекс характеризує стан досягнень країни в різних її сферах, які стосуються розвитку господарського життя в країні, функціонування інститутів, які сприяють такому розвитку. На рис. 2.21 представлено дані про значення індексу економічної свободи в Україні у 1995-2022 рр.

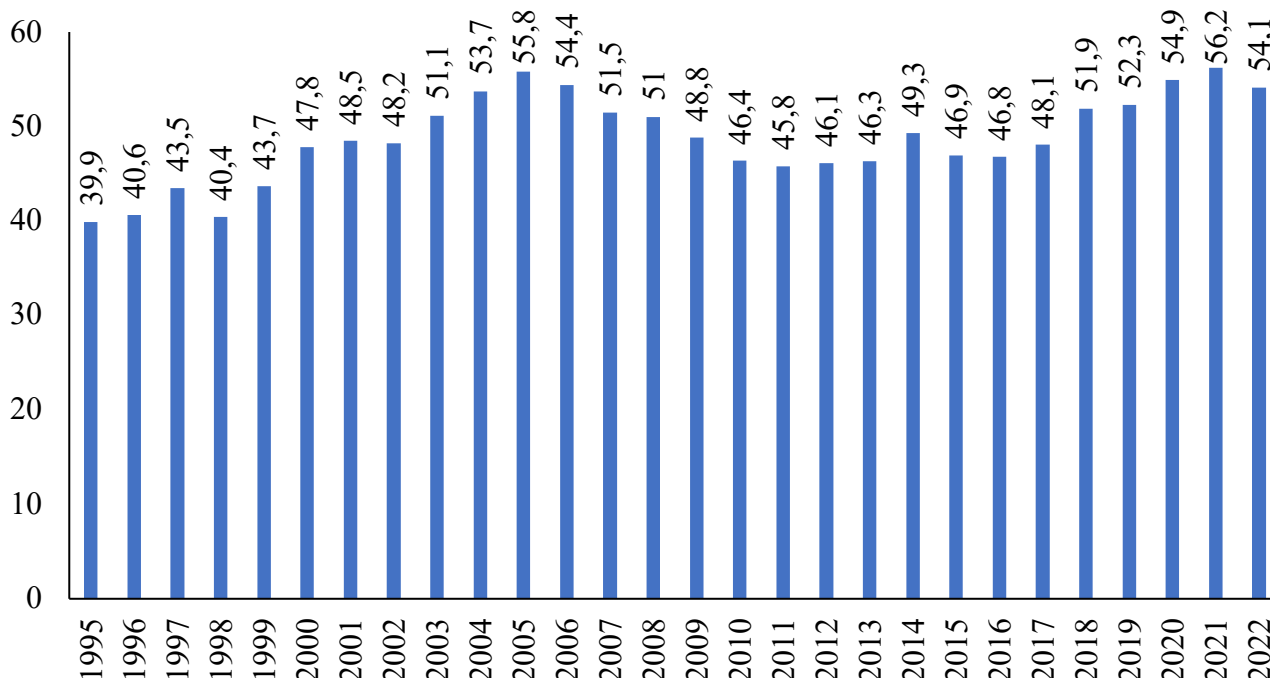

Рис. 2.21. Індекс економічної свободи України у 1995-2022 рр.

Джерело: побудовано авторкою на основі [102].

Наприкінці 2022 р. індекс економічної свободи в Україні становив 54,1 бала зі 100 можливих, де 100 – найкращий результат. Максимальний рівень зазначеного показника був притаманний країні у 2021 р. – 56,2 бала. При цьому цей індекс наочно відображає основні тенденції ретроспективного економічного розвитку країни, а саме досить стрімкий розвиток національної економіки до фінансово-економічної кризи 2007-2008 рр. До цього періоду в країні також активно впроваджувалися реформи, які були спрямовані на лібералізацію економічних відносин, залучення іноземних інвестицій, трансформацію сформованих інституцій з метою формування сприятливого інвестиційного клімату. Відповідно зміни не лише економічних

показників, дали можливість підвищити економічну свободу суб'єктів господарювання і дати поштовх до їхнього розвитку в країні. Фінансово-економічна криза призупинила зростання індексу економічної свободи після пікового його значення у 2005 р. Поступово його значення опустилося до 45,8 бали у 2011 р., що є найменшим показником з 2000 р.

Аналізуючи дані індексу економічної свободи України у 2022 р., зауважимо, що в цей період середньосвітовий показник становить 60 балів. Місця окремих країн: Естонія – 7-е (80 балів), Литва – 17-е (75,8 бала), Латвія – 18-е (74,8 бала), Південна Корея - 19-е (74,6 бала), Чилі – 20-е (74,4 бала), Чехія – 21-е (74,4 бала), Грузія – 26-е (71,8 бала), Словаччина – 35-е (69,9 бала), Польща - 39-е (68,7 бала), Вірменія – 59-е (65,3 бала), Казахстан – 64-е (64,4 бала), Азербайджан – 75-е (61,6 бала), Молдова - 78-е (61,3 бала), Туреччина – 107-е (56,9 бала), Киргизстан – 116-е (55,8 бала), Узбекистан – 117-е (55,7 бала), Білорусь – 135-е (53,0 бала) [42].

Проведемо аналіз поведінки значення субіндексу монетарна свобода. Його значення наведено на рис. 2.22.

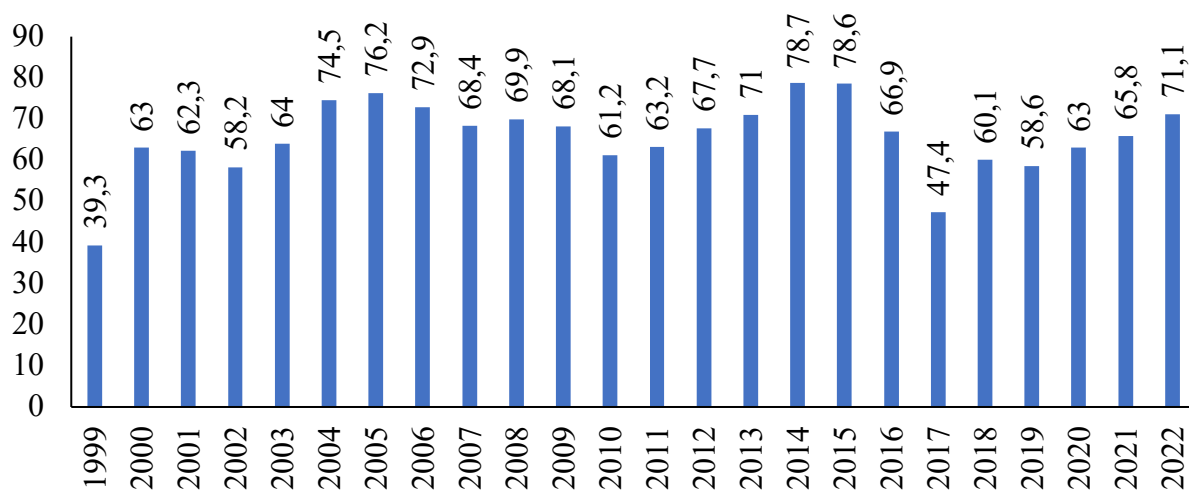
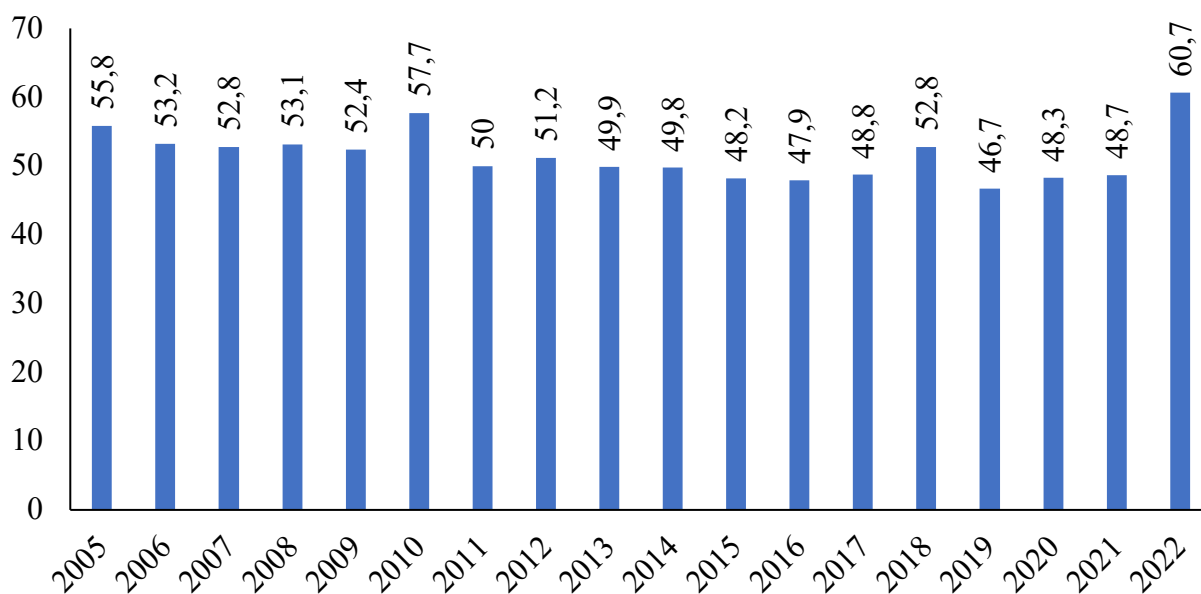

Рис. 2.22. Значення субіндексу монетарної свободи в Україні у 1995-2022 рр.

Джерело: побудовано авторкою на основі [102].

Аналізуючи дані рис. 2.22, варто зауважити, що за рівнем монетарної свободи в Україні є досить значні досягнення і цей індекс фактично за всіма роками є вищим за

загальний індекс економічної свободи, що засвідчує позитивний вплив на нього субіндексу монетарної безпеки. Максимальний рівень за цим субіндексом Україна отримала у 2014-2015 рр., коли відбулися кардинальні зміни в реалізації банківського регулювання, зміни політики НБУ щодо забезпечення фінансової стійкості банківських установ. Подальші дії регулятора дозволили підвищити рівень транспарентності роботи банківських установ. При цьому значних трансформацій зазнала й діяльність центрального банку. Проте в наступні періоди спостерігаємо поступове зниження цього показника, що пов'язано з певними політичними подіями, спробами здійснення впливу на діяльність НБУ з боку виконавчої влади. Однак саме у 2022 р. значення субіндексу монетарної свободи знову стало максимальним за останні 6 років і досягло загалом рівня 2013 р. На рис. 2.23 представлено також значення субіндексу трудової свободи у 2005-2022 рр. Найбільше значення цього показника спостерігаємо у 2022 р. – 60,7 бала. При цьому аналіз динаміки засвідчує, що починаючи з 2010 р. його значення постійно зменшувалося до 2018 р., після чого знову знизилося до найменшого за всі роки значення – 46,7 бала.

**Рис. 2.23. Значення субіндексу трудової свободи
(свободи трудових відносин) в Україні у 2005-2022 рр.**

Джерело: побудовано авторкою на основі [102].

Зауважимо також, що вплив субіндексу трудової свободи на загальний показник індексу економічної свободи протягом 2005-2022 рр. був неоднаковим. У певні періоди цей субіндекс виступав дестимулятором і призводив до зниження індексу економічної свободи (у 2019-2021 рр.). В окремих випадках можемо спостерігати позитивний вплив даного показника, що пояснюється більшим його значенням порівняно з усередненим за всіма складовими показником індексу економічної свободи.

Як вже зазначалося війна негативно вплинула і впливає на функціонування всіх без винятку складових сучасного українського суспільства. Відповідно ринок праці сьогодні також функціонує в складних умовах макроекономічної та політичної нестабільності. Визначимо основні трансформації які сьогодні відбуваються на цьому ринку. Це реалізуємо на основі аналізу думок та висновків експертів, які займаються вивченням сучасних аспектів функціонування зазначеного ринку. До основних із змін, які сьогодні спостерігаються в його межах можна віднести такі:

- приблизне зростання рівня безробіття на початок 2023 р. склало до 30%;
- на кінець 2022 року, щонайменше 5 мільйонів людей через бойові дії в Україні втратили роботу, ще близько 7 мільйонів були змушені покинути країну;
- у регіонах, де досі тривають бойові дії, були зайняті близько 10 мільйонів працівників;
- впровадження КМУ механізму залучення громадян, які втратили роботу до «Армії відновлення»;
- створення онлайн-платформ для пошуку роботи тим громадянам, які виїхали за кордон або до інших регіонів країни (наприклад, UAtalents);
- впровадження КМУ програми єРобота, за якою державою підтримуються підприємці, які створюють нові робочі місця, надання компенсацій роботодавцям, які працевлаштовують внутрішньо переміщених осіб;
- найбільший попит на працівників спостерігається у сфері обслуговування, затребуваними є робочі спеціальності та послуги продажу і закупівель;

- кількість пропозицій від шукачів роботи значно перевищує попит роботодавців, що є цілком зрозумілою ситуацією;
- формується значна невідповідність географічного розташування робочих місць та робочої сили;
- мобілізація здійснює також серйозний вплив на функціонування ринку праці;
- посилюється тінізація ринку праці, що частково обумовлюється наявністю вимоги щодо реєстрації чоловіків у військкоматах для офіційного працевлаштування;
- невідповідність поточного стану підготовки робочої сили потребам економіки та ін.

Таким чином, у межах поточного підрозділу дисертації проведено аналіз сучасних тенденцій розвитку ринку праці в Україні. Результати такого аналізу підтверджують важливу роль ринку праці в розбудові національної економіки, його здатність швидко й об'єктивно реагувати на будь-які зміни в його розвитку. При цьому такі зміни можуть бути як позитивними, так і негативними з позиції розвитку економіки.

Також визначено, що окремі диспропорції у функціонуванні ринку праці можуть негативно впливати на розвиток національної економіки, стримувати розбудову окремих її галузей та сфер економіки, особливо тих із них, які пов'язані з активним використанням інноваційних ідей, застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Результати дослідження також засвідчують, що сучасні реалії економічного та соціального розвитку українського суспільства здійснюють негативний вплив на раціональність, ефективність функціонування ринку праці. Проте вже на сьогодні цілком зрозуміло, що такий ринок адаптувався до нових викликів, враховуючи як нові вимоги роботодавців до працівників, так і пропозицію робочої сили. Однак диспропорції у його функціонуванні не зникли, а лише поглибилися, виникли нові проблеми, вирішення яких є необхідним у подальшому для забезпечення ефективного післявоєнного відновлення національної економіки України.

2.3 Розробка та обґрунтування специфікації макроеконометричної моделі України для оцінювання взаємозв'язку між монетарним сектором та ринком праці в умовах зовнішніх та внутрішніх ризиків

Поглиблений теоретичний та статистичний аналіз, проведений у дослідженні, однозначно свідчить про важливість позитивного впливу адекватних заходів монетарної політики на стан ринку праці. Особливо це стає актуальним у зв'язку з підвищеними ризиками, невизначеністю та стрімким розгортанням непередбачуваних подій в останні роки, викликаних тривалими військовими діями. У цьому контексті використання економіко-математичного інструментарію для проведення подальшого емпіричного аналізу та кількісного оцінювання впливу монетарних інструментів на ринок праці України стає особливо важливим та актуальним. Проведене попереднє ґрунтовне дослідження підкреслює, що в умовах нестабільності та невизначеності, вчасні та ефективні монетарні заходи можуть відігравати ключову роль у підтримці стійкості ринку праці та запобіганні розвитку дестабілізуючих процесів. Аналіз викликів та загроз, пов'язаних із стрімким розвитком непередбачених подій, підкреслює необхідність системного підходу до формулювання та реалізації монетарних стратегій, спрямованих на підтримку зайнятості та стабільності ринку праці як в короткостроковій, так і середньостроковій перспективах. Все це неможливо без розробки та застосування адекватного економіко-математичного інструментарію, зокрема макроеконометричних секторальних макромоделей, які дозволяють визначати та оцінювати як прямі, так і зворотні взаємозв'язки між основними макроекономічними показниками української економіки, включаючи монетарний сектор та ринок праці України. Отже, подальше емпіричне дослідження, враховуючи суттєвість та складність викликів, що стоять перед ринком праці України в умовах підвищених ризиків та тривалих військових дій, дозволить не тільки обґрунтувати та визначити взаємозв'язок між ключовими показниками ринку праці та інструментами

монетарної політики в сучасних непередбачуваних умовах, але й кількісно оцінити за допомогою сценарного аналізу можливість та ефективність впливу останніх на ринок праці України в короткостроковій та довгостроковій перспективах за різних і, початкових умов та припущень, а також визначити стратегічні напрями монетарної політики для регулювання дестабілізуючих процесів на ринку праці України за тривалих військових дій.

Загалом оцінювання взаємозв'язків між монетарним сектором та ринком праці відіграє важливу роль у розумінні економічних процесів та прийнятті рішень стосовно грошово-кредитної політики та зайнятості. Визначення сили впливу застосування монетарних інструментів на зайнятість, безробіття, тощо дозволяє здійснювати комплексний підхід до управління економічними процесами та досягати більш стійких та ефективних результатів. Проведений ґрунтовний теоретичний та статистичний аналіз доводить важливість позитивного впливу на стан ринку праці адекватних заходів монетарної політики, особливо в умовах підвищених ризиків, невизначеності та стрімкого розгортання непередбачуваних подій. В даному контексті застосування економіко-математичного інструментарію для проведення поглибленого емпіричного аналізу кількісного оцінювання впливу монетарних інструментів на ринок праці України набуває особливої актуальності. Одним з перспективних напрямів визначення, обґрунтування та оцінювання дієвості ключових монетарних інструментів щодо їх впливу на основні показники українського ринку праці в короткостроковій та середньостроковій перспективі є розробка та застосування адекватних секторальних макромоделей, зокрема моделей симулятивних рівнянь різного рівня складності, що дозволяє моделювати складні причинно-наслідкових взаємозв'язки, що притаманні економікам різних країн світу. Однією з значущих переваг використання даного типу моделей є можливість застосування покрокового підходу до формалізації кожного окремого рівняння системи, з подальшим об'єднанням їх в єдину в систему (макромодель). При цьому проводиться перевірка на адекватність та прогностичну якість як окремих рівнянь,

так і макромоделі загалом. Розроблена та оцінена на реальній інформації авторська макромодель системи симульативних рівнянь оцінювання впливу монетарних інструментів на ринок праці України наведена у Додатках А-ЛЗ.

Зазначимо, що загалом розроблена макромодель на основі системи симульативних рівнянь дозволяє оцінювати та аналізувати як динаміку основних макроекономічних індикаторів, так і їх чутливість до настання ризиків, що притаманні українській економіці та ринку праці зокрема, особливо в умовах збройного протистояння російській агресії. Крім того, проведення прогнозування та сценарного аналізу реалізації різних як дестабілізуючих, так і стимулюючих факторів на базі даної симульативної моделі дозволяє визначати найбільш сприятливі та, навпаки, песимістичні шляхи можливого подальшого економічного розвитку.

Розроблена для дослідження взаємозв'язків між ринком праці та монетарними інструментами, макромодель симульативних рівнянь має концептуальну близькість до досліджень Городніченко Ю., Лук'яненко І. та інших [46,47,121]. Загалом, подібність ґрунтується на використанні широко відомих економічних теорій при специфікації окремих рівнянь системи, зокрема щодо визначення інструментів монетарного регулювання, тіньової економіки, зайнятості, тощо. Однак розроблена авторська модель позитивно відрізняється від існуючих своєю компактністю, врахуванням взаємозв'язків, характерних як для минулого, так і для поточного економічного стану, а також відносною простотою її практичної реалізації без втрати прогностичної якості та подальшого використання отриманих результатів для проведення широкого спектру сценарного аналізу за різних умов та припущень щодо можливого розвитку як сприятливих, так і негативних подій в короткостроковій та середньостроковій перспективах, що дозволяє своєчасно розробляти ефективні заходи з метою запобігання поглиблення кризових явищ, зокрема на ринку праці України та забезпечення макроекономічної стабільності.

Розроблена симульативна макромодель складається з семи взаємопов'язаних економетричних рівнянь, кожне з яких репрезентує в узагальненому вигляді певний

сектор економіки або економічне явище. Зміна монетарного режиму, а саме перехід від підтримки фіксованого обмінного курсу до таргетування інфляції актуалізувала необхідність включення в модель рівняння облікової ставки, оскільки за поточного режиму монетарної політики вона є основним інструментом, що здійснює вплив на вартість грошей в економіці. Зауважимо, що в умовах сьогодення, особливо враховуючи поточні реалії російсько-української війни, важливим викликом постає підтримка працівників та сприяння зайнятості для забезпечення функціонування економіки країни. Відповідно, процеси, що відбуваються на ринку праці відображено в моделі за допомогою двох окремих рівнянь, а саме – зайнятості та попиту на робочу силу. Обмінний курс та індекс споживчих цін є одними з ключових макроекономічних показників, що характеризують економічні умови в країні, зокрема помірна волатильність курсу валют, а також стабільні низькі темпи зростання цін є індикаторами економічної стійкості, котра створює сприятливі умови для зростання зайнятості та зниження безробіття, відповідно рівняння зміни цих показників також введені в загальну симульативну макромодель. В українських реаліях при аналізі ринку праці доцільним є також врахування в моделі рівня тіньової економіки, оскільки історично частка тіньового сектору протягом останніх декад залишалася високою.

З урахуванням наведених нижче позначень, специфікація розробленої макромоделі системи симульативних рівнянь має такий загальний вигляд:

$$\left\{ \begin{array}{l} DemandWorkers_t = f_1(Empl_t, Wage_t, Business_{t-4}, WageD_t, SalaryFond_t, Shadow_t) \\ Empl_t = f_2(Empl_{t-1}, CPI_{t-2}, Wage_t, Business_{t-1}, Corr_{t-7}, DemandWorkers_t) \\ ExRate_t = f_3(ExRate_{t-1}, KeyRate_{t-4}, Coverage_{t-4}, GDP_{t-5}, Empl_{t-1}, ExRate_{t-2}, DumER) \\ GDP_t = f_4(GDP_{t-1}, NX_{t-1}, Shadow_{t-1}, CPI_{t-2}, Empl_{t-1}, Loans_t) \\ CPI_t = f_5(CPI_{t+1}, CPI_{t-1}, KeyRate_{t-4}, ExRate_{t-2}, IndexFGR_t, Coverage_t, GDPGap_{t-4}) \\ KeyRate_t = f_6(KeyRate_{t-1}, KeyRate_{t-2}, CPI_{t-1}, GDPGap_t, ExRate_{t-4}, DumKPR) \\ Shadow_t = f_7(DemandWorkers_t, Business_t, TurnoverGDP_{t-4}, Empl_{t-5}, MO_{t-4}, DumSh) \end{array} \right. \quad (2.1)$$

де, $DemandWorkers_t$ – попит на працівників на ринку праці (кількість вакансій) у t -й період часу; $Empl_t$ – зайнятість у t -й період часу, у тис. осіб; $Wage_t$ – середня заробітна плата t -й період часу; $Business_t$ – індекс легкості ведення бізнесу у t -й період часу; $WageD_t$ – заборгованість з виплати заробітної плати у t -й період часу, у млн. грн.; $SalaryFond_t$ – фонд оплати праці у t -й період часу, у млн. грн.; $Shadow_t$ – рівень тіньової економіки розрахований монетарним методом у t -й період часу, у %; CPI_t – індекс споживчих цін відповідно до місяця попереднього року, у %; $Corr_t$ – індекс сприйняття корупції t -й період часу; $ExRate_t$ – обмінний курс t -й період часу, у грн./дол.; $KeyRate_t$ – облікова ставка НБУ t -й період часу, у п. п.; $Coverage_t$ – покриття міжнародними резервами НБУ обсягів імпорту у t -й період часу; GDP_t – ВВП у t -й період часу, у млн. грн.; NX_t – чистий експорт товарів та послуг у t -й період часу, у млн. грн.; $Loans_t$ – процентні ставки за новими кредитами резидентам (крім інших депозитних корпорацій) у t -й період часу, у %; $IndexFGR_t$ – індекс цін на паливо, газ та нерухомість у t -й період часу, у %; $GDPGap_t$ – розрив ВВП у t -й період часу, у млн. грн.; $TurnoverGDP_t$ – відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП у t -й період часу; $M0_t$ – готівкові кошти поза депозитними корпораціями у t -й період часу, у млн. грн.; $DumSh$ – даммі-змінна до рівняння тіньової економіки; $DumKPR$ – даммі-змінна до рівняння облікової ставки; $DumER$ – даммі-змінна до рівняння обмінного курсу.

Як зазначалось вище, розроблена макромодель відрізняється як компактністю, так і максимально необхідною інформативністю та складається з семи багатofакторних регресійних рівнянь, а саме: рівняння облікової ставки; рівняння зайнятості; рівняння попиту на робочу силу; рівняння індексу споживчих цін; рівняння обмінного курсу; рівняння обсягів ВВП; рівняння рівня тіньової економіки. Відповідно модель загалом включає сім ендогенних змінних та двадцять дев'ять екзогенних, предетермінованих та Dummy (якісних) змінних.

Схема взаємозв'язків між досліджуваними показниками розробленої макромоделі системи симулятивних рівнянь наведена на рис.2.24.

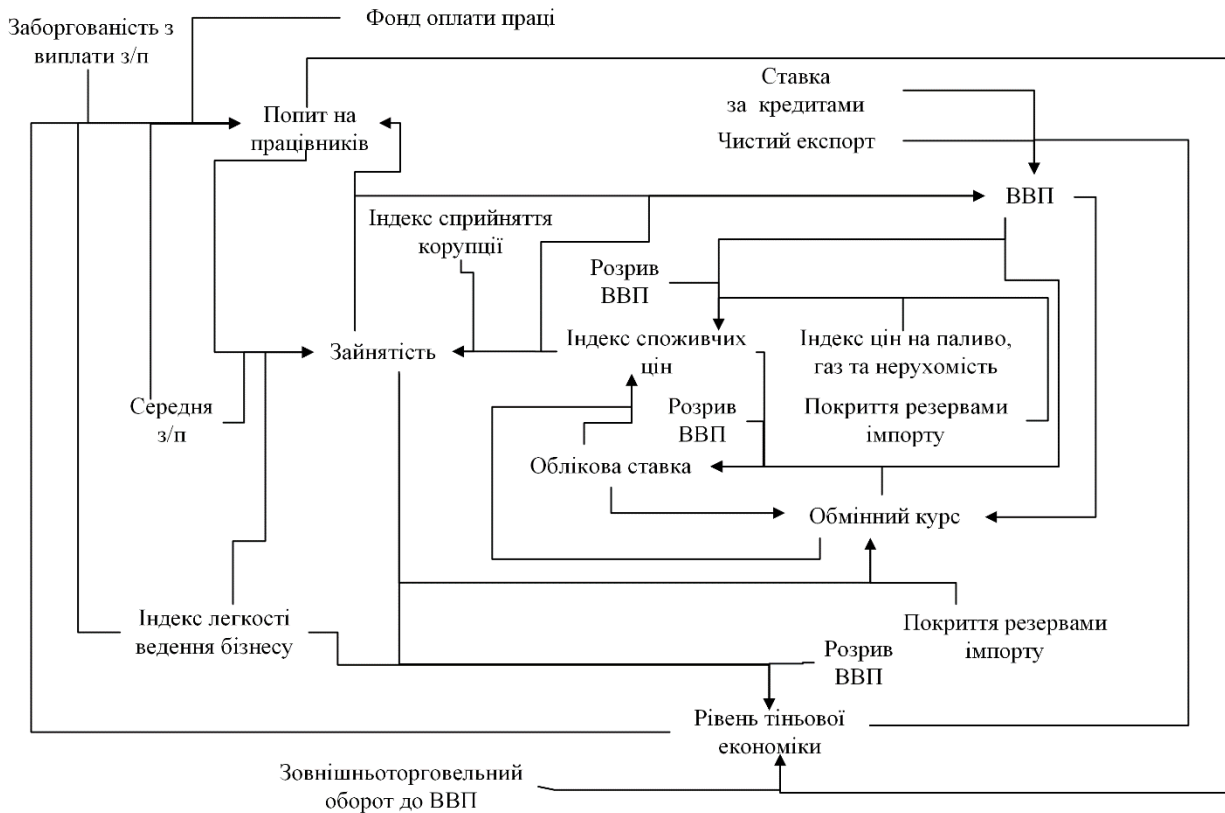

Рис. 2.24 Схема взаємозв'язків між змінними макромоделі системи симулятивних рівнянь

Джерело: розроблено авторкою у програмному пакеті MS Visio

На схемі вище (рис. 2.24) стрілками позначено напрямок впливу одних показників на інші.

Для подальшого поглибленого аналізу розробленої симулятивної макромоделі детально обґрунтуємо коректність специфікації кожного з її рівнянь.

Рівняння облікової ставки. За режиму інфляційного таргетування, котре застосовується Національним банком України, основним інструментом монетарної політики є облікова ставка. За допомогою ключової ставки здійснюється вплив на вартість грошей в економіці. Класично центробанки світу розраховують поточний доцільний рівень облікової ставки на наступний період покладаючись на модифіковане правило Тейлора. Національний банк України для визначення облікової ставки послуговується модифікацією, що включає минулі значення облікової ставки,

нейтральну процентну ставку, очікувану інфляцію, розрив ВВП та відхилення індексу споживчих цін від таргету.

Розроблене у рамках оцінювання симультативної макромоделі України рівняння облікової ставки також включає ставку у попередніх періодах, а саме з лагом один та два. Даний факт пов'язаний з тим, що центробанк завжди бере до уваги ефект від зміни облікової ставки у минулому, оскільки її вплив на ціни повною мірою відбувається лише через 9-18 місяців. Підвищення ключової ставки створює тиск на економіку та сповільнює економічне зростання шляхом подорожчання кредитних коштів, а отже споживання скорочується, а розвиток бізнесової діяльності, що функціонує зі значним залученням кредитних коштів сповільнюється.

Тому врахування попередніх значень облікової ставки – важлива складова обчислення її нового рівня. Основним завданням монетарної політики НБУ є підтримка низької та стабільної інфляції, що передбачає обов'язковий постійний моніторинг індексу споживчих цін.

Специфікація рівняння облікової ставки, котре є частиною розробленої узагальненої макроекономічної моделі виглядає наступним чином:

$$\begin{aligned} \text{Log}(\text{KeyRate}_t) = & \alpha_0 + \alpha_1 \text{Log}(\text{KeyRate}_{t-1}) + \alpha_2 \text{Log}(\text{KeyRate}_{t-2}) + \\ & + \alpha_3 D(\text{CPI}_{t-1}) + \alpha_4 D(\text{GDPGap}_t) + \alpha_5 D(\text{ExRate}_{t-4}) + \alpha_6 \text{DumKPR} \end{aligned} \quad (2.2)$$

де, KeyRate_t – облікова ставка НБУ t -й період часу, у п. п.; CPI_t – індекс споживчих цін відповідно до місяця попереднього року, у %; GDPGap_t – розрив ВВП у t -й період часу, у млн. грн.; ExRate_t – обмінний курс t -й період часу, у грн./дол.; DumKPR – даммі-змінна до рівняння облікової ставки.

Застосування даммі-змінної обумовлене необхідністю згладжувати пікові значення облікової ставки у часи макроекономічної дестабілізації, котрі супроводжувались проведенням жорсткої монетарної політики, зокрема у 2014-2016 рр. під час економіко-політичної кризи, та у 2022-2023 рр. після початку повномасштабної російсько-української війни.

Рівняння зайнятості. У сучасному світі глобалізація та ринкова конкуренція стають домінуючими характеристиками економічного середовища, Україна не є винятком. Рівень зайнятості в країні зазвичай залежить від сукупності факторів, таких як загальна макроекономічна стабільність, насиченість ринку праці кадрами, кваліфікації робочої сили, попиту на працівників, та багатьох інших. Зайнятість взаємопов'язана з великою кількістю макроекономічних змінних, таких як виробництво, інфляція та споживання, тощо. Наприклад, зростання рівня зайнятості може призвести до збільшення споживчого попиту, що в свою чергу стимулює виробництво та економічне зростання. З іншого боку, значний рівень безробіття негативно впливає на рівень споживання та соціальну стабільність.

Специфіковане, у рамках розробки макроекономічної симулятивної моделі рівняння зайнятості передбачає залежність останньої від власних лагових значень, індексу споживчих цін, попиту на робочу силу, середньої заробітної плати, індексу легкості ведення бізнесу та індексу сприйняття корупції. Залежність між зайнятістю та індексом споживчих цін (ІСЦ) визначається комплексним взаємодією економічних чинників. Помірне підвищення індексу цін свідчить про зростання вартості товарів та послуг для споживачів, що стимулює підприємців виробляти та продавати більше, а отже створює додатковий попит на робочу силу, що в результаті сприяє зростанню зайнятості, оскільки для забезпечення більших обсягів виробництва потрібно наймати більше працівників. Однак можливі й дещо інші наслідки впливу ІСЦ на зайнятість, зокрема у випадку якщо зростання цінового індексу є результатом високої інфляції. Волатильна та висока інфляція призводить до нестабільності в економіці та зниження ділової активності підприємців, як наслідок сповільнюються пов'язані з виробничим процесом інвестиційні проекти, а попит на робочу силу знижується.

Середня оплата плаці прямо впливає на рівень зайнятості, оскільки більший розмір компенсації за виконану роботу мотивує працевлаштовуватися. Не менш значний ефект має попит на робочу силу, зокрема його динаміка свідчить про стан економіки в цілому та готовність бізнесу наймати нові кадри. Під час економічних

підйомів, у періоди інтенсивного розвитку та розбудови традиційно потреба у робочій силі зростає, а отже зайнятість населення також збільшується. Індекси легкості ведення бізнесу та сприйняття корупції є індикаторами макроекономічного середовища, а отже визначають наскільки сприятливі умови для розвитку та функціонування підприємств. Значення індексу простоти провадження підприємницької діяльності базується на таких важливих індикаторах як оцінювання швидкості / легкості процесів відкриття бізнесу, отримання кредитів та дозволів на будівництво, реєстрації майна, та багатьох інших. Рівняння рівня зайнятості застосоване в макромоделі виглядає наступним чином:

$$\begin{aligned} \log(Empl_t) = & \alpha_0 + \alpha_1 Empl_{t-1} + \alpha_2 CPI_{t-2} + \alpha_3 Wage_t + \\ & + \alpha_4 \log(Business_{t-1}) + \alpha_5 \log(Corr_{t-7}) + \alpha_6 \log(DemandWorkers_t) \end{aligned} \quad (2.3)$$

де $Empl_t$ – зайнятість у t-й період часу, у тис. осіб; CPI_t – індекс споживчих цін відповідно до місяця попереднього року, у %; $Wage_t$ – середня заробітна плата t-й період часу; $Business_t$ – індекс легкості ведення бізнесу у t-й період часу; $Corr_t$ – індекс сприйняття корупції t-й період часу; $DemandWorkers_t$ – попит на робочу силу на ринку праці (кількість вакансій) у t-й період часу.

Рівняння попиту на робочу силу. Глибшого розуміння процесів, що відбуваються на ринку праці також додає включене до макроекономічної моделі рівняння попиту на робочу силу. Це особливо важливо при аналізі ринку праці в умовах дії внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих факторів, що здійснюють значний вплив на працевлаштування. Дослідження попиту на робочу силу також допомагає визначати та прогнозувати зміни в рівні оплати праці, що відображає динаміку змін у вартості праці, та є одним з ключових факторів для оцінювання рівня життя населення.

Залежність між попитом на роботу силу та зайнятість передбачається прямою, оскільки збільшення кількості зайнятих осіб свідчить про активізацію ділової активності, а отже попит на працівників очікується вищим. Вплив рівня оплати праці на можливість підприємств наймати нові кадри може бути як прямим, так і оберненим

залежно від циклу, на якому перебуває економіка країни. У часи економічного зростання, коли підвищення середньої заробітної плати є природнім наслідком покращення добробуту бізнесу, підвищення зарплати може відбуватися синхронно з подальшим розгортанням нових виробничих потужностей, а отже й додатковим попитом на робочу силу. За кризових періодів підприємці навпаки утримуватимуться від найму додаткових кадрів, бажаючи більш ефективно розподілити бюджет враховуючи можливе зниження продажів та, відповідно, чистого прибутку. Загальна заборгованість по оплаті праці (її наявність, а особливо збільшення) свідчить про неспроможність державних та приватних роботодавців частково або повністю сплачувати зарплату, і, як наслідок, наймати нових працівників. Протилежний ефект на попит на робочу силу спостерігається у випадку розширення фонду оплати праці, оскільки як підвищення заробітних плат, так і розширення штату працівників передбачають утворення більшого зарплатного фонду. Індекс легкості ведення бізнесу є ще одним індикатором поточного макроекономічного середовища, таким чином просування України на сходинку вище відповідно до значення індексу дозволяє зробити припущення про створення ліпших умов для провадження бізнесової діяльності і зростання потреби у нових працівниках.

Залежність попиту на робочу силу від рівня тіньової економіки в Україні з одного боку є оберненою, тому що зростання частки підприємств, що працюють неофіційно негативно впливає на загальний економічний розвиток та спотворює конкурентне середовище, особливо для структур, що функціонують на засадах справедливості, а з іншого – прямою за рахунок найму додаткових кадрів для роботи саме у тіньовому бізнесі. Специфікація рівняння попиту на робочу силу, котре наведено нижче, передбачає залежність від рівня зайнятості, середньої оплати праці, індексу легкості ведення бізнесу, заборгованості з виплати заробітної плати, фонду оплати праці та рівня тіньової економіки.

$$\begin{aligned} DemandWorkers_t = & \alpha_0 + \alpha_1 Log(Empl_t) + \alpha_2 Log(Wage_t) + \\ & + \alpha_3 Log(Business_{t-4}) + \alpha_4 Log(WageD_t) + \alpha_5 Log(SalaryFond_t) + \\ & + \alpha_6 Log(Shadow_t) \end{aligned}$$

(2.4)

де, $DemandWorkers_t$ – попит на працівників на ринку праці (кількість вакансій) у t -й період часу; $Empl_t$ – зайнятість у t -й період часу, у тис. осіб; $Wage_t$ – середня заробітна плата t -й період часу; $Business_t$ – індекс легкості ведення бізнесу у t -й період часу; $WageD_t$ – заборгованість з виплати заробітної плати у t -й період часу, у млн. грн.; $SalaryFond_t$ – фонд оплати праці у t -й період часу, у млн. грн.; $Shadow_t$ – рівень тіньової економіки розрахований монетарним методом у t -й період часу, у %.

Рівняння індексу споживчих цін. Відповідно до специфікованого рівняння індекс споживчих цін увійшли такі змінні як облікова ставка НБУ, обмінний курс гривні до долара, індекс цін на паливо, газ та нерухомість, покриття міжнародними резервами імпорту майбутнього періоду та розрив ВВП. З огляду на існування значної прив'язки поточного рівня цін до попереднього, у рівнянні використовується авторегресійна складова. Доведено, що інфляція також формується під впливом інфляційних очікувань, котрі позначають той рівень цін, котрий прогнозують на наступний період економічні агенти, зокрема банки, домогосподарства, фінансові аналітики та інші учасники ринкових відносин.

Залежність індексу споживчих цін від облікової ставки НБУ пояснюється поточним режимом монетарної політики. Застосування інфляційного таргетування передбачає використання облікової ставки у якості ключової ставки політики, що здійснює вплив на вартість грошей в економіці, та, як наслідок, на інфляцію. Лаг у чотири квартали пояснюється тим, що повною мірою ефект від зміни облікової ставки на рівень цін передається через 9-18 місяців. Включення до рівняння індексу цін на паливо, газ та нерухомість дозволяє додатково оцінити ефект від зміни адміністративно регульованих тарифів, котрі є прерогативою Уряду на ціни в країні. Варто зазначити, що НБУ не долучений до встановлення таких тарифів, а має справу лише з інфляцією, яка формується за рахунок їх підняття. Крім того, при оцінці інфляції варто враховувати також покриття імпорту майбутнього періоду

міжнародними резервами центробанку, оскільки у випадку виникнення кризових явищ, необхідні мати запас міцності для стабілізації національної грошової одиниці.

Історично в Україні населення та професійні економічні агенти схильні прив'язувати власні очікування щодо інфляції до коливань обмінного курсу за рахунок тривалого періоду (до 2015 р.) використання монетарного режиму фіксації курсу гривні до долара. Українськими та західними дослідниками виявлено існування ефекту перенесення (pass thought effect) волатильності обмінного курсу на інфляцію, що властивий також і за інших режимів монетарного регулювання. Класично при аналізі цін за інфляційного таргетування беруть до уваги розрив ВВП, що вказує на скільки поточний рівень виробництва по відношенню до потенційного.

Нижче наведено специфіковане рівняння індексу споживчих цін:

$$CPI_t = \alpha_0 + \alpha_1 CPI_{t+1} + \alpha_2 CPI_{t-1} + \alpha_3 KeyRate_{t-4} + \alpha_4 Log(ExRate_{t-2}) + \alpha_5 IndexFGR_t + \alpha_6 D(Coverage_t) + \alpha_7 GDPGap_{t-4} \quad (2.5)$$

де, CPI_t – індекс споживчих цін відповідно до місяця попереднього року, у %; $KeyRate_t$ – облікова ставка НБУ t-й період часу, у п. п.; $ExRate_t$ – обмінний курс t-й період часу, у грн./дол.; $IndexFGR_t$ – індекс цін на паливо, газ та нерухомість у t-й період часу, у %; $Coverage_t$ – покриття міжнародними резервами НБУ обсягів імпорту у t-й період часу; $GDPGap_t$ – розрив ВВП у t-й період часу, у млн. грн.

Рівняння обмінного курсу. У рамках сучасних глобалізаційних трендів сформувався щільний взаємозв'язок між економіками світу, в свою чергу економіко-політичні процеси, що відбуваються в Україні можуть як залежати, так і впливати на міжнародне середовище. Зважаючи на турбулентні реалії розуміння впливу монетарних інструментів на ринок праці стає ключовою задачею для економістів та політиків. Оскільки так історично склалося, що НБУ від незалежності до 2015 р. застосовував режим фіксованого обмінного курсу, все ще зберіглася вагома прив'язка суджень економічних агентів щодо стабільності макроекономічного середовища до коливань гривні по відношенню до долара. Саме тому, долучення рівняння обмінного

курсу до макроекономічної моделі – є невід'ємним елементом для комплексного аналізу та прогнозування взаємодії між монетарною політикою та ринком праці.

Фінальна специфікація рівняння обмінного курсу гривні до долара включає лагові значення обмінного курсу, покриття міжнародними резервами НБУ імпорту майбутнього періоду, облікової ставки, ВВП та зайнятість. Використання декількох лагових значень зумовлене існуванням суттєвої прив'язки формування поточного курсу валют до попередньої динаміки. Облікова ставка з лагом в один рік позначає валютний канал обмінного курсу, зокрема підвищення ключової ставки за інших рівних умов призводить до зміцнення національної валюти. Зростання процентних ставок в економіці у результаті проведення жорсткої монетарної політики, робить активи більш привабливими для інвесторів, включаючи зовнішніх. Збільшення пропозиції іноземної валюти на місцевому ринку, при відсутності втручання з боку центрального банку, призводить до зміцнення національної валюти. В свою чергу, у разі виникнення потреби згладжування балансу між попитом та пропозицією валюти на ринку витрачаються або накопичуються міжнародні резерви НБУ, а достатнє (нормативним показником вважається 3 місяці) покриття ними імпорту майбутнього періоду є одним з індикаторів здатності центробанку протистояти кризовим явищам.

Зв'язок між зайнятістю та обмінним курсом є складним і може бути двостороннім. По-перше, девальвація робить експорт товарів більш дорогим для іноземних покупців, що призводить до зменшення обсягів експорту та, відповідно, зниження виробництва в експортно-орієнтованих секторах економіки. Як результат, зайнятість знижується, оскільки менша потреба у виробництві зумовлює скорочення штату. По-друге, ревальвація зменшує привабливість іноземних інвестицій, оскільки зростає вартість іноземних активів, що зумовлює зменшення інвестиційних вливань у нові підприємства та розвиток інфраструктури. Наслідком є зниження рівня зайнятості у залежних від інвестиційної підтримки секторах економіки.

$$ExRate_t = \alpha_0 + \alpha_1 ExRate_{t-1} + \alpha_2 KeyRate_{t-4} + \alpha_3 Log(Coverage_{t-4}) + \alpha_4 GDP_{t-5} + \alpha_5 Empl_{t-1} + \alpha_6 ExRate_{t-2} + \alpha_7 DumER \quad (2.6)$$

де, $ExRate_t$ – обмінний курс t-й період часу, у грн./дол.; $KeyRate_t$ – облікова ставка НБУ t-й період часу, у п. п.; $Coverage_t$ – покриття міжнародними резервами НБУ обсягів імпорту у t-й період часу; GDP_t – ВВП у t-й період часу, у млн. грн.; $Empl_t$ – зайнятість у t-й період часу, у тис. осіб; $DumER$ – даммі-змінна до рівняння обмінного курсу.

Рівняння ВВП. Специфікація рівняння внутрішнього валового продукту передбачає його залежність від чистого експорту, індексу споживчих цін, рівня тіньової економіки, зайнятості та процентних ставок за кредитами резидентам України. Зв'язок між ВВП і чистим експортом має велике значення для економічної політики та стратегій розвитку. Країни з високим чистим експортом можуть інвестувати доходи від зовнішньої торгівлі в соціальний розвиток, інфраструктуру та інші сектори економіки. Натомість, країни з негативним чистим експортом можуть зіткнутися з потребою в збалансуванні торговельного балансу через зміцнення внутрішнього виробництва або регулювання імпорту. Крім того, чистий експорт є однією з компонент, що входять до розрахунку ВВП за методом витрат, поряд зі споживанням, інвестиціями та державними витратами. Взаємозв'язок між ВВП і тіньовою економікою є складним і багатогранним, впливаючи на економічну політику, соціальний розвиток і довгострокове планування. Тіньова економіка включає всю нелегальну економічну діяльність, а також легальну діяльність, що не декларується з метою уникнення оподаткування. Тому при оцінці рівня ВВП в країні важливо враховувати неофіційну частину виробництва, що сформувалась у результаті існування незареєстрованого бізнесу, аби повною мірою дослідити валовий продукт України та його вплив як на монетарні показники, так і ринок праці.

Між індексом споживчих цін та обсягами ВВП очікується пряма залежність, оскільки при підвищенні інфляції номінальний внутрішній виготовлений продукт буде зростати. Зміна ставок за кредитами для резидентів є результатом типу монетарної політики, зокрема експансіоністська грошово-кредитна політика зумовлює зниження процентних ставок комерційних банків, що робить кредити

дешевшими, а отже сприяє розширенню виробництва за рахунок активізації бізнесу, що функціонує за позичкові кошти. Зростання зайнятості відбувається переважно в умовах економічних підйомів, під час активного розвитку підприємницької діяльності, оскільки виникає додатковий попит на працівників у зв'язку з розширенням штату, відкриттям нових бізнес-напрямків і т. д.

$$GDP_t = \alpha_0 + \alpha_1 GDP_{t-1} + \alpha_2 NX_{t-1} + \alpha_3 \text{Log}(Shadow_{t-1}) + \alpha_4 CPI_{t-2} + \alpha_5 Empl_{t-1} + \alpha_6 \text{Log}(Loans_t) \quad (2.7)$$

де, GDP_t – ВВП у t-й період часу, у млн. грн.; NX_t – чистий експорт товарів та послуг у t-й період часу, у млн. грн.; $Shadow_t$ – рівень тіньової економіки розрахований монетарним методом у t-й період часу, у %; CPI_t – індекс споживчих цін відповідно до місяця попереднього року, у %; $Empl_t$ – зайнятість у t-й період часу, у тис. осіб; $Loans_t$ – процентні ставки за новими кредитами резидентам (крім інших депозитних корпорацій) у t-й період часу, у %.

Рівняння рівня тіньової економіки. Врахування тінізації економіки в Україні важливе при аналізі впливу монетарних інструментів на ринок праці з кількох причин. По-перше, рівень тіньової економіки відображає нелегальну або/та неофіційну економічну діяльність, яка не відображена в державних реєстрах. Історично, протягом незалежності України спостерігається значний рівень тінізації (близько 30-45%), а отже вагома частина економічної активності залишається не врахованою, оскільки здійснюється поза офіційними каналами. По-друге, ефект від зміни монетарних інструментів на ринок праці може бути спотворений за рахунок існування ринкових відносин «у тіні», зокрема через неможливість центробанку повною мірою впливати на ведення бізнесу та зайнятість у неформальному секторі.

Специфікація рівняння тінізації економіки містить такі незалежні змінні як попит на робочу силу, індекс легкості ведення бізнесу, відношення зовнішньоторговельного товарообороту до ВВП, зайнятість та грошові кошти поза банками. Зв'язок тіньового сектору з попитом на робочу силу пояснюється тим, що неформальний ринок може створювати додаткові можливості для зайнятості та

працевлаштування, особливо для тих, хто не може знайти роботу в офіційному секторі. Особливості провадження бізнесової діяльності у конкретній країні відображені у багатокомпонентному індексі легкості ведення бізнесу. Реєстрація підприємства, отримання кредиту, оформлення необхідних документів, ведення обов'язкового податкового обліку – все це, і багато інших складових, у сукупності формує умови ведення бізнесу. У випадку, якщо дані умови ускладнені, частина підприємницької діяльності переміщується у неформальний сектор, щоб спростити адміністрування діяльності та збільшити прибутковість. Між зайнятістю та тінізацією економіки передбачається обернений зв'язок, оскільки зростання працевлаштованих у офіційному секторі свідчить про зменшення мотивації українців шукати роботу з тіньовими заробітними платами. Відповідно зростання готівки в обігу поза банками є вагомим індикатором розширення тіньової діяльності, оскільки її фінансування відбувається здебільшого готівковим способом.

$$\begin{aligned} Shadow_t = & \alpha_0 + \alpha_1 Log(DemandWorkers_t) + \alpha_2 Log(Business_t) + \\ & + \alpha_3 Log(TurnoverGDP_{t-4}) + \alpha_4 Log(Empl_{t-5}) + \alpha_5 Log(M0_{t-4}) + \alpha_6 DumSh \end{aligned} \quad (2.8)$$

де, $Shadow_t$ – рівень тіньової економіки розрахований монетарним методом у t -й період часу, у %; $DemandWorkers_t$ – попит на робочу силу на ринку праці (кількість вакансій) у t -й період часу; $Business_t$ – індекс легкості ведення бізнесу у t -й період часу; $TurnoverGDP_t$ – відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП у t -й період часу; $Empl_t$ – зайнятість у t -й період часу, у тис. осіб; $M0_t$ – готівкові кошти поза депозитними корпораціями у t -й період часу, у млн. грн.; $DumSh$ – даммі-змінна до рівняння тіньової економіки. Таким, чином, розроблена з метою оцінювання впливу інструментів монетарної політики на ринок праці України система симульативних рівнянь авторської макромоделі складається з основних семи багатofакторних регресійних рівнянь, теоретичне підґрунтя формування яких представлено у розділі два. До фінальної специфікації системи увійшли рівняння попиту на працівників, облікової ставки, зайнятості, обмінного курсу гривні до

долара, тіньової економіки, індексу споживчих цін та внутрішнього валового продукту. Для оцінювання розробленої економетричної макромоделі системи симулятивних рівнянь та перевірки на адекватність як моделі загалом, так і її окремих рівнянь за всіма діагностичними тестами для подальшого практичного застосування використовувалась вибірка квартальних даних, що покриває період від 1 кв. 2007 року по 4 кв. 2023 року. Результати оцінювання макроекономічної симулятивної моделі наведено у Таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Результати оцінювання системи симулятивних рівнянь

№	Специфікація рівняння моделі (у дужках значення t-статистики)	Коефіцієнт детермінації, статистика Дарбіна- Уотсона
1	Рівняння попиту на робочу силу, у тис.осіб	R ² =62.4% DW=2.0
	$DemandWorkers_t = 53.5 - 4.5 * Log(Empl_t) -$ (2.0) $-1.09 * Log(Wage_t) - 0.37 * Log(Business_{t-4}) +$ (-3.5) (2.1) $+0.44 * Log(WageD_t) + 0.2 * Log(SalaryFond_t)$ (-2.4) (2.3) $-0.15Log(Shadow_t)$ (-2.5)	
2	Рівняння зайнятості, у тис. осіб	R ² =93.8% DW=1.7
	$Log(Empl_t) = 3.1 - 6.7 * CPI_{t-2} - 1.5 * Wage_t +$ (5.3) (-3.8) $+0.03 * Log(Business_{t-1}) - 0.08 * Log(Corr_{t-7}) -$ (-4.4) (-2.0) $-0.03 * Log(DemandWorkers_t) + 0.68 * Log(Empl_{t-1})$ (2.4) (2.0)	
3	Рівняння обмінного курсу, у грн./дол.	R ² =98.7% DW=1.8

Продовження таблиці 2.3

	$ExRate_t = 5.08 + 0.9 * ExRate_{t-1} - 0.02 * KeyRate_{t-4} +$ $(3.2) \quad (-2.3)$ $+ 0.9 * Log(Coverage_{t-4}) + 1.8 * GDP_{t-5} - 0.0007 * Empl_{t-1} -$ $(7.2) \quad (6.8) \quad (-3.0)$ $- 0.1 * ExRate_{t-2} + 2.8 * DummyExRate$ $(1.9) \quad (2.7)$	
4	Рівняння ВВП, у млн. грн.	$R^2=84.0\%$ $DW=1.8$
	$GDP_t = 30890 + 0.55 * GDP_{t-1} - 0.09 * NX_{t-1}$ $(2.1) \quad (-3.4)$ $+ 9774.0 * Log(Shadow_{t-1}) + 2466.1 * CPI_{t-2} -$ $(4.4) \quad (12.6)$ $- 97.3 * Empl_{t-1} - 35436 * Log(Loans_t)$ $(-2.0) \quad (2.1)$	
5	Рівняння індексу споживчих цін, у %	$R^2=96.6\%$ $DW=2.2$
	$CPI_t = 0.2 + 0.4 * CPI_{t+1} + 0.5 * CPI_{t-1} - 0.1 * KeyRate_{t-4} +$ $(11.3) \quad (3.4) \quad (7.0)$ $+ 0.4 * Log(ExRate_{t-2}) + 0.03 * IndexFGR_t +$ $(2.0) \quad (3.1)$ $+ 0.8 * D(Coverage_t) + 0.1 * GDPGap_{t-4}$ $(-2.1) \quad (-1.9)$	
6	Рівняння облікової ставки, у п. п.	$R^2=90.8\%$ $DW=1.8$
	$Log(KeyRate_t) = 0.4 + 0.9 * Log(KeyRate_{t-1}) -$ (4.3) $- 0.1 * Log(KeyRate_{t-2}) + 0.007 * D(CPI_{t-1}) -$ $(3.1) \quad (6.3)$ $- 0.01 * D(GDPGap_t) + 0.01 * D(ExRate_{t-4}) + 0.1 * DummyKPR$ $(3.5) \quad (-3.1) \quad (10.6)$	
7	Рівняння рівня тіньової економіки, у %	$R^2=72.0\%$ $DW=1.8$
	$Shadow_t = -1.7 - 0.3 * Log(DemandWorkers_t) +$ (2.5) $+ 2.7 * Log(Business_t) + 4.5 * Log(TurnoverGDP_{t-4}) -$ $(-2.0) \quad (-3.0)$ $- 3.4 * Log(Empl_{t-5}) + 7.6 * Log(M0_{t-4}) + 1.8 * DummyShadow$ $(2.1) \quad (-2.8) \quad (7.1)$	

Джерело: розроблено авторкою у програмному пакеті EViews 12

Адекватність та прогностична якість розробленої та оціненої на реальній інформації моделі системи симульативних рівнянь була підтверджена проведеним

детальним діагностичним аналізом як кожного окремого рівняння, так і системи загалом (див. п. 3.1.), що дозволяє використовувати її на практиці, зокрема як для прогнозування взаємопов'язаних макроекономічних показників української економіки, так і для визначення дієвих заходів монетарної політики, спрямованих на подолання негативних наслідків дестабілізації ринку праці за різних припущень та умов як в короткостроковій, так і середньостроковій перспективах.

Висновки до розділу 2

1. Проведено аналіз та виявлені основні тренди макроекономічного розвитку України у 2010-2023 р.р., що здійснено на основі дослідження зміни наступних показників: ВВП, курс національної валюти, індекс інфляції, рівень середньої заробітної плати. Встановлено, що в цілому Україна пройшла у своєму економічному розвитку з 2010 р. три складні періоди: 2007-2008 р.р. – в наслідок фінансово-економічної кризи в країні значно знизилися темпи економічного розвитку, погіршився інвестиційний клімат для подальшого розвитку банківського сектору; 2014-2016 р.р. – період значних кардинальних трансформацій у розвитку національної економіки, сфери фінансових послуг, причинами яких стали політична та економічна криза (Революція гідності, анексія АРК, проведення АТО); 2022-2023 р.р. – період економічного спаду, в наслідок військової агресії росії проти України.

2. Досліджено сучасні тенденції у функціонуванні банківської системи країни як одного з найбільш важливих сегментів національної економіки України, який відіграє ключову роль у забезпеченні такого розвитку, макроекономічній стабільності, включаючи стан ринку праці. Встановлено, що у 2014-2015 р.р. в країні було проведено якісну реформу банківського сектору, яка дозволила стабілізувати роботу комерційних банків, забезпечити підвищення рівня їх фінансової стійкості. Обґрунтовано, що впроваджені після 2016 р. зазначені заходи дозволили у 2022-2023

р.р. більш швидко стабілізувати роботу зазначених установ та унеможливити кризу банківської системи і відповідно поширення її наслідків на національну економіку.

3. Здійснено аналіз сучасного стану функціонування ринку праці в Україні, що реалізовано за допомогою вивчення трендів зміни таких показників: кількість зайнятого населення, зайняте населення за видами економічної діяльності, зайняте населення за статтю, кількість безробітного населення. Встановлено, що актуальні дані про розвиток ринку праці України у 2022-2023 р.р. на сьогодні не надаються Державною службою статистики України, а відповідно аналіз можливо провести лише за період з 2010 до 2021 р.р. Проведення такого дослідження дало змогу обґрунтувати модель функціонування ринку праці в умовах макроекономічної нестабільності, поступового відновлення економічного розвитку в країні. Встановлено, що ринок праці досить швидко реагує на будь-які зміни у функціонуванні національної економіки або її окремих галузей та сфер. Також констатовано, що війна мала деструктивний вплив на функціонування ринку праці, уточнено наслідки сучасної нестабільності для такого ринку.

4. Конкретизовано наслідки впливу війни на розвиток ринку праці, що здійснено на основі вивчення думок експертів, які проводять дослідження у цьому напрямку. Встановлено, що війна і надалі продовжує здійснювати значний вплив на ринок праці. В результаті попит трудових ресурсів значно перевищує їх пропозицію. Поступово зазначений ринок адаптується під нові тенденції економічного розвитку країни. Проте, існуючі до війни системні проблеми у функціонуванні ринку праці лише поглибилися з початку агресії та не можуть бути вирішені без втручання держави. Виявлено, що органи державної влади намагаються створити умови для розвитку зазначеного ринку, зменшення рівня безробіття. Однак такі заходи є фрагментарними, несистематичними і не дозволяють отримати значні результати в межах всієї країни.

5. Розроблено та оцінено на реальній інформації авторську симульативну секторальну макромодель економіки України, яка на відміну від існуючих аналогів забезпечує максимальну інформативність за допустимого мінімуму агрегації з

необхідною деталізацією взаємозв'язків між монетарним сектором та ринком праці, що дозволяє навіть за умов обмеженої інформації оцінювати та аналізувати як динаміку основних макроекономічних індикаторів та їх чутливість до настання ризиків, що притаманні українській економіці та ринку праці зокрема, так і оцінювати вплив монетарних інструментів на ринок праці України за різних початкових умов та можливих внутрішніх та зовнішніх ризиків, особливо в умовах збройного протистояння російській агресії. Крім того, проведення прогнозування та сценарного аналізу реалізації різних як дестабілізуючих, так і стимулюючих факторів на базі розробленої симульативної макромоделі моделі дозволяє визначати найбільш сприятливі та, навпаки, песимістичні шляхи можливого подальшого економічного розвитку, а також розробити перспективні заходи монетарної політики, спрямовані на подолання негативних наслідків дестабілізації ринку праці в умовах тривалих військових дій, як в короткостроковій, так і середньостроковій перспективах;

Основні положення другого розділу дисертаційної роботи опубліковані авторкою у таких наукових роботах: [21; 45; 56; 120]

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕСТАБІЛІЗУЮЧИХ ПРОЦЕСІВ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

3.1. Сценарний аналіз впливу інструментів монетарної політики на стан ринку праці України з урахуванням внутрішніх та зовнішніх ризиків

Розроблена та оцінена на реальній статистичній інформації макромодель симульативних рівнянь, яка детально описана у другому розділі, містить сім рівнянь, котрі відображають як монетарні явища, так і динаміку ринку праці. До фінальної оціненої макромоделі, що відображає вплив монетарних показників на ринок праці увійшли наступні рівняння: облікової ставки, тіньової економіки, зайнятості, індексу споживчих цін, попиту на робочу силу, обмінного курсу та ВВП. Оцінювання симульативної макромоделі було реалізовано на вибірці з 1 кв. 2007 р. по 4 кв. 2023 р., яка покриває різні для української економіки періоди – економічне зростання, політико-економічну кризу, локдаун у зв'язку з розповсюдженням обмежень пов'язаних з пандемією COVID-19, початок збройного вторгнення росії на українські землі з подальшою окупацією частини територій та продовження військових дій. Відповідно, розроблена макромодель враховує вплив цих ключових подій на різні аспекти проведення монетарної політики та функціонування ринку праці в країні. Крім того, за її допомогою стає можливим не тільки кількісно оцінювати взаємозв'язки між основними каналами монетарної політики та ключовими показниками ринку праці, але визначити вплив важливих подій та управлінських рішень на соціально-економічний розвиток та макроекономічну стабільність країни загалом. Вагомою перевагою розробленої макромоделі є можливість її застосування як для прогнозування основних взаємопов'язаних макроекономічних показників української економіки, зокрема монетарного сектору та ринку праці, так і для

реалізації широкого спектру сценарного аналізу за різних початкових умов та припущень з метою розробки стратегій економічного розвитку України в умовах нестабільності та підвищених ризиків, а також для визначення та обґрунтування необхідних адекватних дій центрального банку у відповідь на значні зовнішні та внутрішні шоки на ринку праці України у короткостроковому та середньостроковому періодах, спровоковані ризиками макроекономічної дестабілізації, тінізації та тривалими військовими діями.

Проаналізуємо детально кожне оцінене рівняння розробленої симульативної макромоделі, зокрема характер взаємозв'язків між залежними та незалежними змінними, а також вплив факторів на зміну досліджуваних показників.

Рівняння попиту на робочу силу. Оцінене рівняння попиту на робочу силу ($DemandWorkers_t$) містить такі незалежні змінні (табл. 3.1) як зайнятість ($Empl_t$), середня оплата праці ($Wage_t$), індекс легкості ведення бізнесу ($Business_t$), заборгованість по виплаті заробітної плати ($WageD_t$), фонд оплати праці ($SalaryFond_t$) та рівень тіньової економіки ($Shadow_t$). Як показали результати розрахунків на реальній інформації, зростання індексу легкості ведення бізнесу та тінізації економіки на 1 п.п. зумовлює зниження попиту на робочу силу (на 0,0037 тис. осіб та 0,0015 тис. осіб відповідно), оскільки економічні умови в країні погіршуються, а це не сприяє розширенню виробництва та відкриттю нових бізнес напрямків, де були б необхідні додаткові працівники.

Водночас у періоди економічних підйомів підвищення кількості зайнятого населення може вказувати на насичення ринку працівниками та відсутності значної потреби у додаткових кадрах попит на робочу силу знижуватиметься (за отриманими оцінками – на 0,045 тис. осіб). За макроекономічної стабільності заробітні плати працівників поступово зростають, оскільки переглядаються з певною періодичністю відповідно до розпорядку на підприємстві, тому фонд оплати праці розширюється. У випадку сприятливих умов ведення бізнесу збільшення фонду оплати праці не значно (на 0,002 тис. грн.) однак впливає на попит на роботу силу. Заборгованість по

заробітних платах, а саме – її підвищення на 1 тис. грн. зумовлює зростання потреби у нових працівниках на 0,0044 тис. осіб.

Зв'язок між середньою заробітною платою та попитом на робочу силу є оберненим за рахунок того, що необхідність бізнесу нести більші витрати на оплату праці сповільнює додатковий набір кадрів. Тому, зростання середньої заробітної плати на 1 грн. призводить до зниження попиту на робочу силу на 0,109 тис. осіб. Відомим фактом є те, що пошукувачі знаходять робочі місця не лише в офіційному секторі, а й тіньовому також, тому попит на робочу силу формується під впливом цих двох чинників

Таблиця 3.1

**Результати оцінювання рівняння попиту на робочу силу
(у дужках значення t-статистики для кожної змінної)**

Оцінене рівняння	Коеф. де-термінації	Статистика Дарбіна-Вотсона
$DemandWorkers_t = 53.5 - 4.5 * Log(Empl_t) -$ (2.0) $-1.09 * Log(Wage_t) - 0.37 * Log(Business_{t-4})$ (-3.5) (2.1) $+0.44 * Log(WageD_t) + 0.2 * Log(SalaryFond_t)$ (-2.4) (2.3) $-0.15 * Log(Shadow_t)$ (-2.5)	R ² =62.4%	DW=2.0

пройшло Джерело: розраховано авторкою на основі оціненої макромоделі симульативних рівнянь

Якість та точність оціненого рівняння попиту на робочу як одного з елементів симульативної макромоделі підтверджується його доброю пояснювальною здатністю (R²=62.4%). Візуальна оцінка відповідності змодельованих значень реальному часовому ряду даних попиту на робочу силу, наведена на рис. 3.1. свідчить про достатній рівень відтворення основних поворотних точок. Крім того, рівняння попиту на робочу силу пройшло тестування на дотримання класичних припущень

економетрики, зокрема на відсутність автокореляції та гетероскедастичності, а також нормальність розподілу залишків.

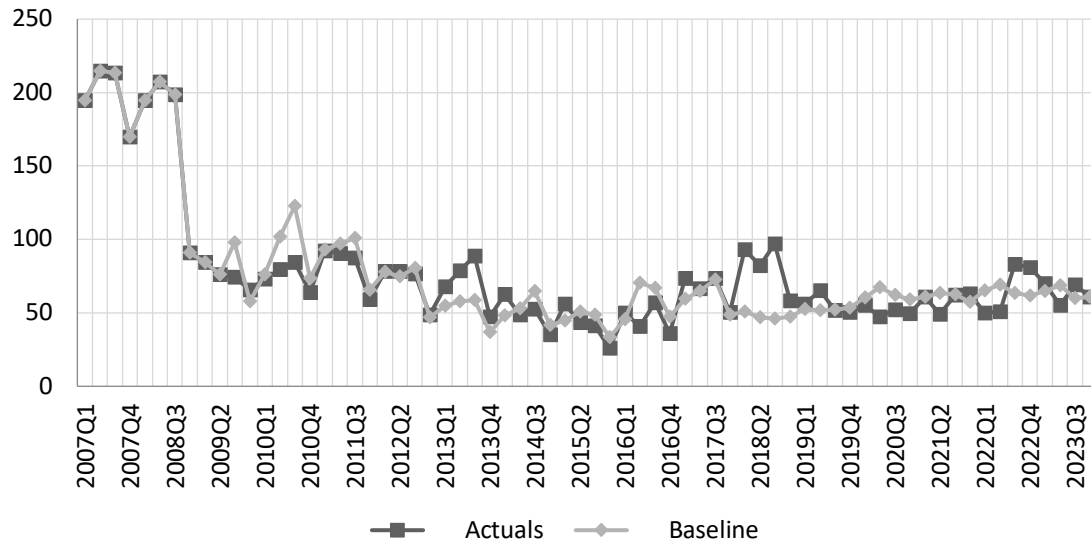

Рис. 3.1. Динаміка реальних (Actuals) та розрахункових на основі динамічного прогнозу симультавної моделі (Baseline) значень попиту на робочу силу на ринку праці (кількість вакансій)

Джерело: розраховано авторкою на основі оціненої моделі симультавних рівнянь.

Рівняння рівня зайнятості. Відповідно до отриманих результатів розрахунків (табл. 3.2) динаміка рівня зайнятості ($Empl_t$) пояснюється змінами у середній оплаті праці ($Wage_t$) у поточному періоді, при чому спостерігається підтвердження деяких специфічних ефектів, притаманних динаміці зміни даного показника в період тривалих військових дій та тінізації економіки. З одного боку, відповідно до економічної теорії, при підвищенні оплати праці зростає кількість зайнятого населення, однак, з іншого – враховуючи суттєвий рівень тіньової економіки в Україні зниження середньої зарплати сприяє частковому виходу підприємців на офіційну площину. Отже, в українських реаліях нижчі середні заробітні плати мотивують

бізнес сплачувати кошти найманим працівникам безготівково та офіційно, уникаючи тіньового ринку. Даний факт підтверджується також при аналізі індексу сприйняття корупції ($Corr_{t-7}$), зокрема його зростання спричиняє зниження зайнятості на 0,08 тис. осіб з лагом у майже 2 роки. Поліпшення умов ведення бізнесу ($Business_{t-1}$) незначно, однак підвищує кількість офіційно працевлаштованих (на 0,03 тис. осіб). Одним з вагомих факторів, що формують сприятливе бізнес-середовище в країні, в якому розширюються виробничі потужності, відкриваються нові проекти, наймаються нові кадри, є цінова стабільність. Остання вимірюється індексом споживчих цін (CPI_{t-2}), підвищення на один відсоток якого зумовлює зниження зайнятості на 6,7 тис. осіб. Обернена залежність між попитом на робочу силу та зайнятістю пояснюється циклічністю економічних процесів – економічний спад традиційно супроводжується скороченням робочих місць, а зростання, навпаки, передбачає більш інтенсивну діяльність бізнесу, що потребує додаткових кадрів. Тому, незначне зниження зайнятості (на 0,03%) супроводжується підвищенням попиту на робочу силу на 1%.

Таблиця 3.2.

**Результати оцінювання рівняння рівня зайнятості
(у дужках значення t-статистики для кожної змінної)**

Оцінене рівняння	Коеф. де-термінації	Статистика Дарбіна-Вотсона
$\begin{aligned} \log(Empl_t) = & 3.1 - 6.7 * CPI_{t-2} - 1.5 * Wage_t + \\ & + 0.03 * \log(Business_{t-1}) - 0.08 * \log(Corr_{t-7}) \\ & - 0.03 * \log(DemandWorkers_t) + \\ & + 0.68 * \log(Empl_{t-1}) \end{aligned}$ (5.3) (-3.8) (-4.4) (-2.0) (2.4) (2.0)	$R^2=93.8\%$	DW=1.7

Джерело: розраховано авторкою на основі оціненої моделі симулятивних рівнянь

Розглянуте рівняння має високу пояснювальну здатність (коефіцієнт детермінації – 93.8%), а також пройшло перевірку на дотримання всіх класичних економетричних припущень, зокрема залишки протестовано на нормальність розподілу, перевірено на автокореляцію та гомоскедастичність.

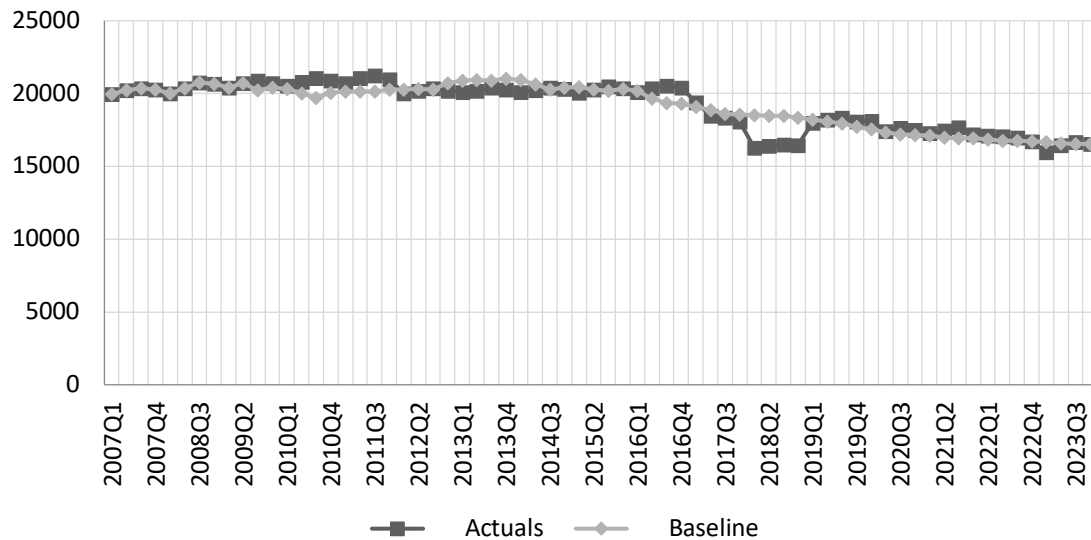

Рис. 3.2 Динаміка реальних (Actuals) та розрахункових на основі динамічного прогнозу симульативної моделі (Baseline) значень рівня зайнятості

Джерело: розроблено авторкою на основі оціненої моделі симульативних рівнянь.

Окрім дотримання формальних критеріїв, важливо також оцінювати відтворення симульативною моделлю поворотних точок притаманних реальним часовим рядам. Порівняння реальних та розрахункових на основі динамічного прогнозу симульативної моделі значень рівня зайнятості (рис. 3.2) підтверджує точність відтворення реальних статистичних даних.

Рівняння рівня тіньової економіки. Тінізація в Україні представлена у макромоделі симульативних рівнянь через регресійне рівняння рівня тіньової економіки. Відповідно до його специфікації (табл. 3.3), тіньова економіка залежить від попиту на робочу силу, індексу легкості ведення бізнесу, відношення загальноторговельного обороту до ВВП, зайнятості та грошового агрегату $M0$. Зростання попиту на робочу силу ($DemandWorkers_t$) на 1 тис. осіб позначається на

тінізації ($Shadow_t$) з позначкою «мінус», а саме – призводить до її зниження на 0,003%. Таким чином загальна тенденція на ринку також притаманна й тіньовому сектору, якщо офіційна економіка працевлаштовує більше населення у зв'язку зі розширенням, то рівень тіньової діяльності знижується, оскільки робота з офіційними заробітними платами та трудовим стажем є більш привабливою для потенційних кадрів. Аналогічний процес відбувається при збільшенні офіційного рівня зайнятості з лагом у п'ять кварталів ($Empl_{t-5}$) на 1 тис. осіб – тінізація стає меншою на 0,34%. Використання лагового значення пояснюється тим, що природньо процес ухвалення рішення про перехід з офіційного сектору до тіньового або ж початок діяльності «в тіні» потребує часу. У випадку погіршення умов веденням бізнесу в країні ($Business_t$) тіньова економіка, навпаки, зростає (у середньому на 0,027%) у зв'язку з ускладнення провадження бізнесової активності офіційно та легально. Як відомо, основна частина тіньового сектору функціонує за рахунок готівкових коштів, тому наслідком збільшення грошового агрегату M0 ($M0_{t-4}$) на 1 млн. грн. є розширення тіньового сектору на 0,76%. Пряма залежність між відношенням зовнішньоторговельного обороту до ВВП ($TurnGDP_{t-4}$) та рівнем тіньової економіки може бути пояснена синхронним розвитком неофіційного сектору разом з всією економічною системою країни.

Таблиця 3.3

**Результати оцінювання рівняння тіньової економіки
(у дужках значення t-статистики для кожної змінної)**

Оцінене рівняння	Коеф. детермінації	Статистика Дарбіна- Вотсона
$Shadow_t = -1.7 - 0.3 * Log(DemandWorkers_t)$ (2.5) $+ 2.7 * Log(Business_t) + 4.5 * Log(TurnGDP_{t-4}) -$ (-2.0) (-3.0) $- 3.4 * Log(Empl_{t-5}) + 7.6 * Log(M0_{t-4})$ (2.1) (-2.8) $+ 1.8 * DummyShadow$ (7.1)	$R^2=72,0\%$	DW=1,8

Джерело: розраховано автором на основі оціненої макромоделі симулятивних рівнянь.

Відповідно до результатів оцінювання рівняння тіньової економіки, пояснювальна здатність становить 72%. Залишки багатфакторного регресійного рівняння перевірено на відсутність автокореляції (за розрахованим коефіцієнтом Дарбіна-Вотсона), а також на гомоскедастичність та нормальний розподіл. Варто зауважити, що за візуальною порівняльною оцінкою графіку (рис.3.3) реальних та розрахункових значень рівня тіньової економіки на основі динамічного прогнозу симультаивної моделі можна стверджувати, що відтворення моделлю реальних даних є на доволі високому рівні.

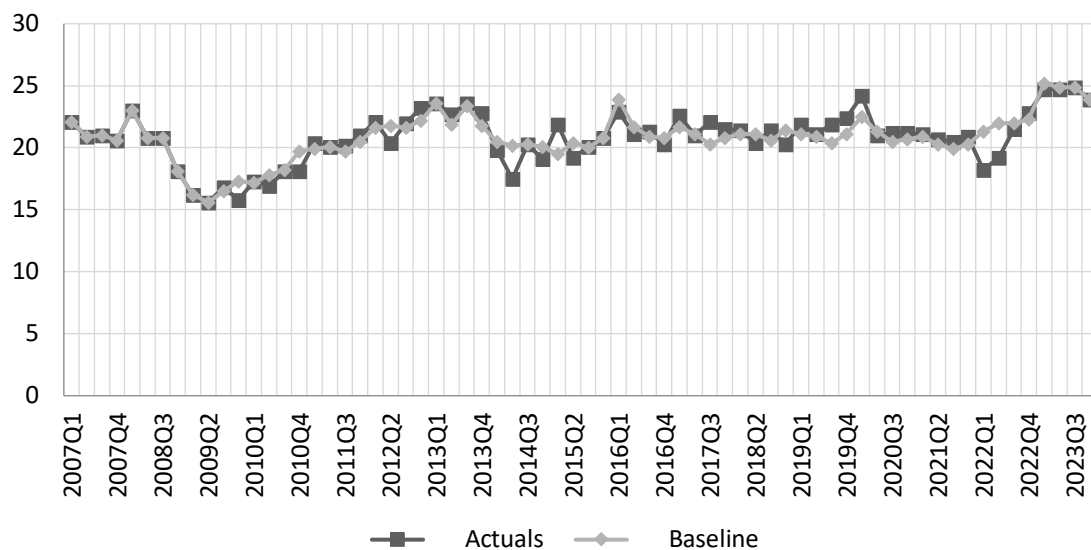

Рис. 3.3 Динаміка реальних (Actuals) та розрахункових значень рівня тіньової економіки на основі динамічного прогнозу симультаивної моделі (Baseline)

Джерело: розраховано авторкою на основі оціненої макромоделі симультаивних рівнянь.

Рівняння обмінного курсу. Специфіковане рівняння обмінного курсу (табл. 3.4) передбачає його залежність від таких показників як власні лагові значення ($ExRate_{t-1}, ExRate_{t-2}$), облікова ставка ($KeyRate_{t-4}$), покриття міжнародними резервами НБУ імпорту майбутнього періоду ($Coverage_{t-4}$), ВВП (GDP_{t-5}) та зайнятість ($Empl_{t-1}$). Обмінний курс залежить від власних попередніх значень,

оскільки зважаючи на існування курсових очікувань економічних агентів поточна волатильність курсу гривні до долара суттєво прив'язується до динаміки минулих кварталів. Таким чином, девальвація обмінного курсу квартал тому та два квартали тому на 1 грн. за долар призводить до підвищення послаблення курсу на 0,9 грн./дол. та посилення на 0,1 грн./дол. відповідно. Різні напрямки впливу пояснюються можливими змінами тенденцій обмінного курсу девальвувати або ревальвувати у тому чи іншому кварталі за рахунок мінливим економічних умов. Тип монетарної політики, що проводиться центральним банком також позначається на обмінного курсі, зокрема останній посилюється при жорсткій політиці НБУ та послаблюється за умови монетарної експансії. Відповідно до отриманих оцінок, підвищення облікової ставки з лагом у чотири квартали на 1 процентний пункт спричиняє ревальвацію обмінного курсу на 0,02 грн./дол. Покриття міжнародними резервами імпорту майбутнього періоду позначає здатність економіки оплачувати свої потреби в імпортованих товарах на найближчі наступні місяці. Незначна девальвація обмінного курсу (на 0,009 грн./дол.) при збільшенні покриття міжнародними резервами НБУ майбутнього імпорту зумовлена тим, що у період накопичення резервів у рамках антикризової політики 2014-2016 рр. відбувався перехід до плаваючого курсу валют, тобто фактично, порівнюючи з попередніми, докризовими, роками – гривня відносно долара послаблювалась. Ревальвація на 0,0007 гривень за долар є результатом зростання зайнятості населення на 1 тис. осіб. Зважаючи на не суттєву зміну обмінного курсу, такий ефект можливий за рахунок імплементації монетарного режиму інфляційного таргетування, котре унеможливорює фіксацію курсу, відповідно останній перебуває у керованому плаванні, а отже може змінюватися під впливом попиту та пропозиції валюти на ринку.

Таблиця 3.4

**Результати оцінювання рівняння обмінного курсу
(у дужках значення t-статистики для кожної змінної)**

Оцінене рівняння	Коеф. де-термінації	Статистика Дарбіна-Вотсона
$ExRate_t = 5.08 + 0.9 * ExRate_{t-1} -$ (3.2) $0.02 * KeyRate_{t-4} + 0.9 * Log(Coverage_{t-4})$ (-2.3) (7.2) $+ 1.8 * GDP_{t-5} - 0.0007 * Empl_{t-1} -$ (6.8) (-3.0) $- 0.1 * ExRate_{t-2} + 2.8 * DummyExRate$ (1.9) (2.7)	$R^2=98,7\%$	DW=1,8

Джерело: розраховано авторкою на основі оціненої моделі симульативних рівнянь.

Розроблене у рамках симульативної моделі багатофакторне регресійне рівняння має високу пояснювальну здатність, оскільки $R^2=98,7\%$. Крім того, прогнозна якість рівняння підтверджується також шляхом візуальної оцінки динаміки реальних та розрахункових на основі динамічного прогнозу симульативної моделі значень обмінного курсу грн./дол. (рис. 3.4). Крім того, залишки рівняння перевірено на дотримання класичних економетричних припущень, зокрема підтверджено їх гомоскедастичність, відсутність автокореляції (за коефіцієнтом Дарбіна-Вотсона (табл. 3.4)), а також перевірено на нормальність розподілу.

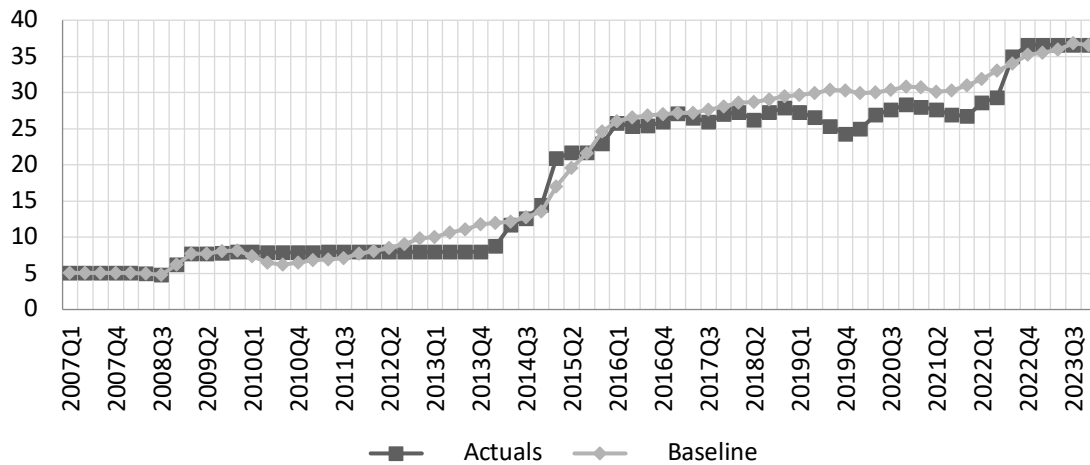

Рис. 3.4 Динаміка реальних (Actuals) та розрахункових на основі динамічного прогнозу симульативної моделі (Baseline) значень обмінного курсу грн./дол.

Джерело: розраховано авторкою на основі оціненої моделі симульативних рівнянь.

Рівняння індексу споживчих цін. Індекс інфляції змодельовано у симульативній моделі як багатofакторне регресійне рівняння (табл. 3.5) у якому незалежними змінними є лагові значення індексу споживчих цін (минулий (CPI_{t-1}) та наступний квартали (CPI_{t+1})), облікова ставка ($KeyRate_{t-4}$), обмінний курс ($ExRate_{t-2}$), індекс цін на паливо, газ та нерухомість ($IndexFGR_t$), покриття міжнародними резервами імпорту майбутнього періоду ($Coverage_t$) та розрив ВВП ($GDPGap_{t-4}$). Теоретично обґрунтованим є реакція інфляції (зниження на 0,1%) на підвищення облікової ставки на 1 п. п. за режиму інфляційного таргетування, коли основним інструментом монетарної політики визначено ключову ставку НБУ. За рахунок існування інфляційних очікувань економічних агентів спостерігається значна прив'язка поточного та майбутнього індексу цін до власних попередніх значень. Таким чином, підвищення цінового індексу на 1% минулого кварталу зумовлює зростання поточного на 0,5%. В свою чергу вищий на 1% очікуваний індекс інфляції через один квартал спричиняє зростання поточного на 0,4%. Незначний ефект на індекс споживчих цін спостерігається від девальвації обмінного курсу на 1 грн./дол.,

а саме через ефект перенесення курсових коливань на внутрішні ціни в країні (pass through effect) інфляція зростає всього на 0,004%. Слабкий зв'язок пояснюється тим, що вибірка охоплює також період до впровадження монетарного режиму таргетування інфляції, коли застосовувалась фіксація обмінного курсу. Відповідно, зміна курсу валют під час попереднього режиму монетарної політики була можлива лише шляхом адміністративного рішення центробанку, а вплив ринкових факторів виключався.

Водночас підвищення облікової ставки як ключового інструменту монетарної політики на 1 п. п. сприяє зниженню індексу споживчих цін на 0,1%. Покриття міжнародними резервами імпорту майбутнього періоду прямо впливає на ціни, оскільки при зростанні покриття на 1 місяць інфляція збільшується на 0,8%. Історично склалося, що антикризова політика НБУ 2014-2016 рр. супроводжувалась накопиченням міжнародних резервів (їх рівень на піку кризи знизився до критично низького значення у 4 млрд. дол.) на тлі розкручування інфляційної спіралі. Тому сформувалася пряма, а не обернена залежність цін від зміни покриття міжнародними резервами імпорту майбутніх періодів.

Розрив ВВП, тобто відхилення поточного його рівня від потенційно можливого в економіці також має вплив на інфляцію, зокрема значний розрив між поточним виробництвом та максимально можливим свідчить про перебування країни на стадії кризи або початку відновлення після неї. Зростання розриву ВВП в Україні на 1 тис. грн. призводить до підвищення індексу споживчих цін на 0,1%. Отже, не зважаючи на той факт, що економічне зростання створює додатковий тиск на ціни, при збільшенні розриву ВВП (віддалення обсягів виробництва в даному періоді від потенціалу країни виробляти товари та послуги загалом) ціни незначно, однак зростають. Індекс цін на паливо, газ та нерухомість є одним з компонентів індексу споживчих цін, а отже його зростання на 1% спричиняє підвищення інфляції на 0,03%.

Таблиця 3.5

**Результати оцінювання рівняння індексу споживчих цін
(у дужках значення t-статистики для кожної змінної)**

Оцінене рівняння	Коеф. де- термінації	Статистика Дарбіна-Вотсона
$CPI_t = 0.2 + 0.4 * CPI_{t+1} + 0.5 * CPI_{t-1} -$ (11.3) (3.4) $-0.1 * KeyRate_{t-4} + 0.4 * Log(ExRate_{t-2}) +$ (7.0) (2.0) $+0.03 * IndexFGR_t + 0.8 * D(Coverage_t) +$ (3.1) (-2.1) $+0.1 * GDPGap_{t-4}$ (-1.9)	R ² =96,6%	DW=2,2

Джерело: розраховано авторкою на основі оціненої макромоделі симульативних рівнянь.

Оцінене в рамках симульативної моделі багатофакторне регресійне рівняння має пояснювальну здатність на рівні 96,6% за розрахованим коефіцієнтом детермінації. Крім того, візуальний аналіз відтворення реальних статистичних даних на основі розробленої системи симульативних рівнянь дозволяє зробити висновок про досить точне відображення поворотних точок (рис. 3.5). Залишки рівняння перевірено на відповідність класичним припущенням економетрики, зокрема відсутність автокореляції (за коефіцієнтом Дарбіна-Вотсона, табл. 3.1.5), а також їх гомоскедастичність та нормальність розподілу. Визначено, що розроблене та оцінене рівняння індексу споживчих цін репрезентує реальні економічні процеси та відповідає необхідним вимогам накладеним економетричними припущеннями.

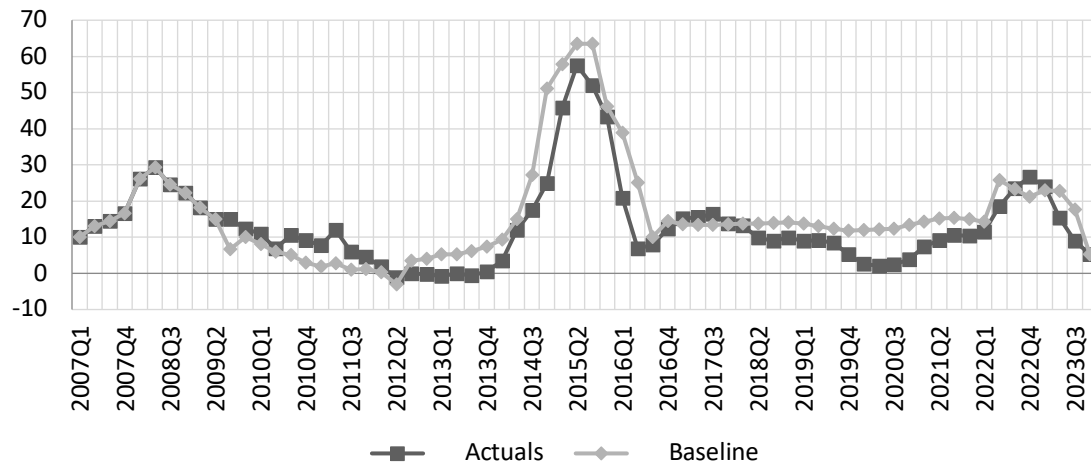

Рис. 3.5 Динаміка реальних (Actuals) та розрахункових на основі динамічного прогнозу симульативної моделі (Baseline) значень індексу споживчих цін

Джерело: розроблено авторкою на основі оціненої макромоделі симульативних рівнянь.

Рівняння облікової ставки. Ключова ставка монетарної політики за режиму інфляційного таргетування відповідно до розробленого рівняння в рамках макромоделі симульативних рівнянь передбачає її залежність від таких показників як власні лагові значення ($KeyRate_{t-1}, KeyRate_{t-2}$), індекс споживчих цін (CPI_{t-1}), розрив ВВП ($GDPGap_t$) та обмінний курс ($ExRate_{t-4}$). Рішення щодо зміни поточної облікової ставки ухвалюються враховуючи попередньо зроблені кроки, наприклад якщо два квартали тому ставка підвищувалась, аби знизити ризики розгортання інфляційної спіралі на прогнозному горизонті, то поточна облікова ставка оцінюється вже з врахуванням ефекту здійсненого у минулому рішення щодо проведення більш жорсткої монетарної політики. Тому, підвищення облікової ставки на 1 п. п. квартал тому та два квартали тому має прямий (зростання на 0,009 п. п.) та обернений (зниження на 0,001 п. п.) вплив на поточну ставку монетарної політики відповідно. Відповідно до класичного правила Тейлора, котрим послуговуються центральні банки для розрахунку релевантного в поточних умовах рівня облікової ставки, до рівняння також включають розрив ВВП та інфляцію. Зростання індексу споживчих цін на 1%

зумовлює підвищення облікової ставки на 0,007 п. п. Водночас, збільшення відхилення поточного рівня ВВП на 1 тис. грн. від потенційного спричиняє зниження ключової ставки політики на 0,01 п. п., таким чином центральний банк намагається стимулювати поживлення економічної активності та повернення до економічного зростання.

Зважаючи на українські реалії монетарної політики, при визначенні облікової ставки важливо також враховувати динаміку обмінного курсу. Економічні агенти та населення навіть після переходу НБУ до інфляційного таргетування схильні прив'язувати власні очікування до волатильності курсових коливань за рахунок високого рівня доларизації. Девальвація обмінного курсу 1 гривню за долар зумовлює підвищення облікової ставки на 0,01 п. п.

Таблиця 3.6.

**Результати оцінювання рівняння облікової ставки
(у дужках значення t-статистики для кожної змінної)**

Оцінене рівняння	Коеф. детермінації	Статистика Дарбіна-Вотсона
$\begin{aligned} \text{Log}(\text{KeyRate}_t) &= 0.4 + 0.9 * \text{Log}(\text{KeyRate}_{t-1}) - \\ &\quad (4.3) \\ &- 0.1 * \text{Log}(\text{KeyRate}_{t-2}) + 0.007 * D(\text{CPI}_{t-1}) - \\ &\quad (3.1) \quad (6.3) \\ &- 0.01 * D(\text{GDPGap}_t) + 0.01 * D(\text{ExRate}_{t-4}) \\ &\quad (3.5) \quad (-3.1) \\ &+ 0.1 * \text{DummyKPR} \\ &\quad (10.6) \end{aligned}$	R ² =90.8%	DW=1.8

Джерело: розраховано авторкою на основі оціненої макромоделі симульативних рівнянь

Оцінене в рамках симульативної моделі рівняння облікової ставки характеризується високою пояснювальною здатністю (коефіцієнт детермінації рівний 90,8%, табл. 3.6). Точність розрахунків також підтверджується на основі порівняння динаміки реальних та розрахункових на основі динамічного прогнозу симульативної

моделі значень облікової ставки (рис. 3.6). На додаток розроблене та оцінене рівняння пройшло перевірку на відповідність економетричним класичним припущенням, зокрема залишки є гомоскедастичними та нормально розподіленими, а відсутність автокореляції підтверджено за допомогою розрахованого коефіцієнта Дарбіна-Вотсона (табл. 3.6).

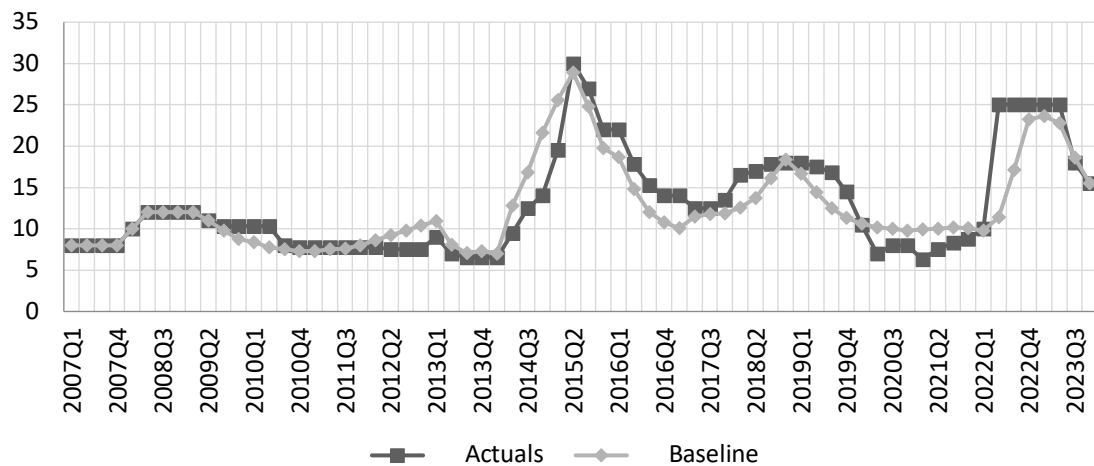

Рис. 3.6. Динаміка реальних (Actuals) та розрахункових на основі динамічного прогнозу симульативної моделі (Baseline) значень рівня облікової ставки НБУ

Джерело: розраховано авторкою на основі оціненої макромоделі симульативних рівнянь

Рівняння рівня ВВП. Виробництво країни є одним з важливих показників економіки та характеризує її розмір, а також потужності. Рівень ВВП України (GDP_t) в симульативній моделі представлений за допомогою багатofакторного регресійного рівняння, та передбачає його залежність від таких показників як власні лагові значення (GDP_{t-1}), чистий експорт (NX_{t-1}), рівень тіньової економіки розрахований монетарним методом ($Shadow_{t-1}$), індекс споживчих цін (CPI_{t-2}), зайнятість ($Empl_{t-1}$) та процентні ставки за новими кредитами резидентам (крім інших депозитних корпорацій) ($Loans_t$). Відповідно до теорії, одним з елементів рівняння ВВП є чистий експорт, взаємозв'язок з яким передбачається оберненим. Зростання чистого експорту на 1 тис. грн. згідно з отриманими оцінками призводить до зниження

ВВП на 0,09 тис. грн. Не менш вагомим фактором при оцінці поточного рівня виробництва в номінальному вимірі вважається індекс споживчих цін, оскільки при обрахунку ВВП варто враховувати фактор інфляції. Відповідно підвищення індексу цін на 1% зумовлює зростання ВВП на 2 466,1 тис. грн. Виробництво значною мірою залежить і від кількості зайнятого населення в країні та продуктивності праці загалом. Обернений зв'язок обумовлений тим, що при практично стабільному рівні зайнятості відбувалися значні інфляційні процеси, відповідно номінальний в цей час ВВП суттєво зростає. Тому при збільшенні зайнятості на 1 тис. осіб виробництво в середньому знижується на 97,3 тис. грн. До рівняння ВВП включено рівень тіньової економіки, оскільки українській економіці характерний значний ступінь тінізації (від 30 до 50% за різними оцінками). Зростання тіньового ринку та ВВП відбувається синхронно, а саме якщо тінізація підвищується на 1%, виробництво зростає на 9 774 тис. грн. Отже, у випадку сприятливої макроекономічної ситуації тіньовий та офіційний ринки розвиваються паралельно. Можливість отримати доступні кредитні кошти для бізнесу та населення безпосередньо впливає на ВВП за рахунок розширення діяльності підприємств на базі позичкового капіталу та формування вищого платоспроможного попиту з боку домогосподарств. Тому, підвищення ставки за кредитами на 1% зумовлює зниження ВВП на 35 436 тис. грн., оскільки гроші стають дорожчими, а отже економічне зростання сповільнюється.

Таблиця 3.7

Результати оцінювання рівняння ВВП
(у дужках значення t-статистики для кожної змінної)

Оцінене рівняння	Коеф. де-термінації	Статистика Дарбіна-Вотсона
$GDP_t = 30890 + 0.55 * GDP_{t-1} - 0.09 * NX_{t-1} + 9774.0 * Log(Shadow_{t-1}) + 2466.1 * CPI_{t-2} - 97.3 * Empl_{t-1} - 35436 * Log(Loans_t)$ (2.1) (-3.4) (4.4) (12.6) (-2.0) (2.1)	R ² =84,0%	DW=1,8

Джерело: розраховано автором на основі оціненої моделі симулятивних рівнянь

Коефіцієнт детермінації рівняння ВВП становить 84% (табл. 3.7.), що підтверджує його добру пояснювальну здатність. Аналіз динаміки розрахованих на основі симульативної моделі та реальних статистичних даних щодо ВВП свідчить про достатній рівень точності співпадіння часових рядів (рис. 3.7.). Залишки розробленого та оціненого рівняння пройшли перевірку на відсутність автокореляції (за розрахованим коефіцієнтом Дарбіна-Вотсона, табл. 3.7.), гомоскедастичність та нормальність розподілу в рамках дотримання класичних припущень економетрики.

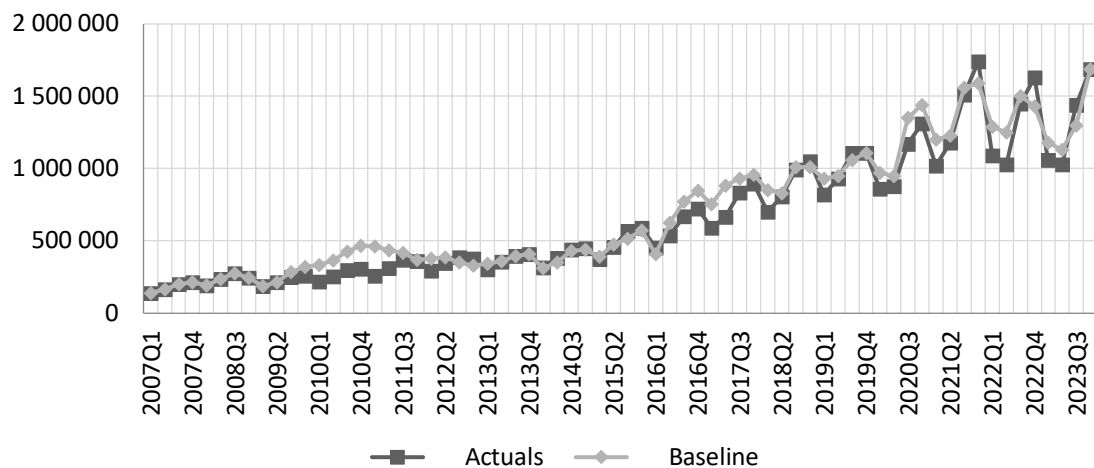

Рис. 3.7 Динаміка реальних (Actuals) та розрахункових на основі динамічного прогнозу симульативної моделі (Baseline) значень ВВП

Джерело: розраховано авторкою на основі оціненої макромоделі симульативних рівнянь

Окрім візуальної оцінки графіків відтворення реальних статистичних даних розробленою та оціненою симульативною макромоделлю, виникає необхідність застосувати також і формальні критерії перевірки прогнозної якості як для кожного окремого її рівняння, так і макромоделі загалом. У Таблиці 3.8 наведено розрахований для кожного зі змодельованих часових рядів критерій якості прогнозу MAPE (Mean Absolute Percent Error). Даний критерій розраховується як середнє значення абсолютних різниць між фактичними та прогнозованими значеннями, виражене у вигляді відсотку від фактичних значень. MAPE є безрозмірною величиною. Вважається, що значення MAPE, яке менше 10%, дає високу точність прогнозу, а значить і якості

оціненого рівняння; від 10% до 20% - добру точність, від 20% до 50% - задовільну точність ; більше 50% - незадовільну точність.

Відповідно до отриманих значень критерію можна зробити висновки про високу ($MAPE < 10\%$) та добру ($MAPE < 20\%$) точність прогнозування кожного окремого рівняння розробленої макромоделі симульативних рівнянь.

Таблиця 3.8.

Розрахований показник прогнозної якості MAPE для кожного з рівнянь оціненої симульативної макромоделі

Часовий ряд	MAPE	Часовий ряд	MAPE
Облікова ставка	10,1%	Зайнятість	2,5%
Індекс споживчих цін	12,5%	Попит на робочу силу	9,2%
Обмінний курс	9,3%	Рівень тіньової економіки	3,2%
ВВП	9,1%		

Джерело: розраховано авторкою у програмному пакеті E.Views 12

Отже, проведений емпіричний аналіз кожного окремого рівняння макромоделі симульативних рівнянь підтверджує їх доволі високу прогностичну якість, і тільки в окремому випадку – добру, що свідчить про ефективність їх використання на практиці. Але даний аналіз має бути доповнений перевіркою на прогнозну якість розробленої макромоделі загалом. Одним з важливих критеріїв прогнозної якості макромоделей є те, наскільки добре вони можуть відтворювати поворотні точки (швидкість зміни) в даних, тобто часових рядах ендогенних змінних. В нашому випадку можемо зробити висновок, виходячи з візуального порівняльного аналізу реальних та розрахованих значень всіх ендогенних змінних макромоделей, наведених вище на графіках (рис. 3.1.- 3.7), що розроблена макромодель загалом доволі точно відтворює всі основні поворотні точки динаміки ендогенних змінних. Таким чином, як розраховані значення формальних критеріїв прогнозної якості окремих рівнянь

макромоделі, так і відтворення макромоделлю поворотних точок в її ендогенних змінних дозволяє зробити висновок про доволі її високу прогностичну якість, а, відповідно, і ефективність використання її на практиці як для прогнозування, так і проведення широкого спектру сценарного аналізу за різних початкових умов та припущень.

Зважаючи на те, що якість прогнозу є досить високою за формальною та візуальною оцінкою, на основі розробленої системи симульативних рівнянь було оцінено базовий прогноз її взаємопов'язаних показників на заданий період упередження, а саме з 1 кв. 2024 р. по 4 кв. 2027 р. Базове прогнозування передбачає незмінність наявних на поточній вибірці тенденцій. Як показали результати розрахунків, на прогнозному горизонті очікується зниження інфляції, облікової ставки та досить значна девальвація обмінного курсу (рис. 3.8). Відповідно до проведеного макроекономічного прогнозування, рівень інфляції в Україні поступово знижуватиметься, що обумовлено зміцненням цінової стабільності та зменшенням інфляційних очікувань серед економічних агентів. Зниження облікової ставки центральним банком також відіграватиме важливу роль у підтримці економічного зростання та стабілізації інфляції, що створюватиме сприятливі умови для інвестицій та споживання у післявоєнний період.

Разом з тим, прогнозується досить суттєва девальвація обмінного курсу гривні до долара, що ймовірно викликано як внутрішніми, так і зовнішніми економічними факторами. Зокрема, коливання обмінного курсу можливі за рахунок нерівномірних надходжень іноземної валюти, змін у торговельних балансах та впливу глобальних економічних тенденцій. Варто зауважити, що привабливість України для інвесторів напряму залежить від безпекової ситуації, а отже у випадку збереження та/або посилення військових ризиків, очікуватиметься відтік іноземної валюти, що створюватиме додатковий тиск на обмінний курс у бік девальвації. Проте, очікуване зниження інфляції та облікової ставки сприятиме певній стабілізації валютного ринку у середньостроковій перспективі. Таким чином, макроекономічний прогноз вказує на

позитивні тенденції у напрямку зниження інфляції та облікової ставки, що сприятиме економічній стабільності та зростанню, водночас потрібно враховувати можливі виклики, пов'язані з волатильністю обмінного курсу.

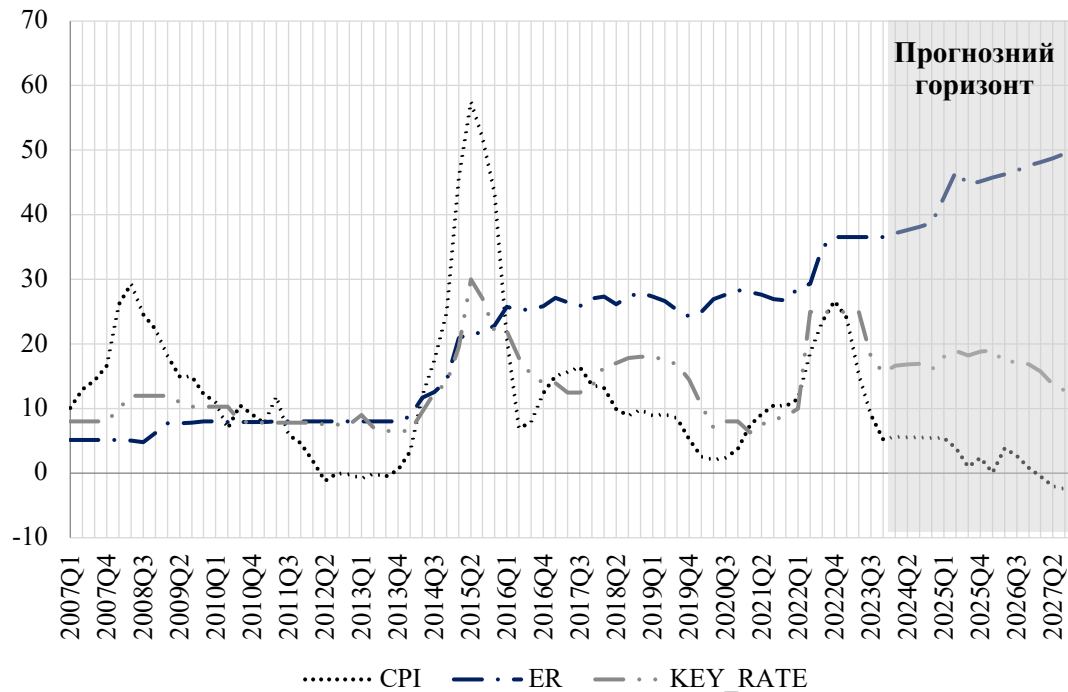

Рис. 3.8. Динамічний прогноз індексу споживчих цін (CPI), обмінного курсу (ER) та облікової ставки (KEY_RATE) за базовим сценарієм

Джерело: розраховано авторкою у програмному пакеті E.Views 12

Зважаючи на прогнозоване сповільнення зростання цін та проведення помірно м'якої монетарної політики очікується поступове збільшення зайнятості населення та стабільний попит на робочу силу на тлі макроекономічної стабілізації. Завдяки прогнозованому стабільному попиту на робочу силу підприємства підтримуватимуть наявний рівень зайнятості без значних коливань (рис. 3.9). Це може бути обумовлено кількома факторами. По-перше, поступове економічне зростання, хоч і незначне, буде достатнім для підтримки поточного рівня зайнятості. По-друге, стабільність попиту на робочу силу зі значною ймовірністю пов'язана з адаптацією підприємств до нових технологій та оптимізацією виробничих процесів, що знижує необхідність значного збільшення найму нових працівників. Крім того, пристосування ринку праці до військових реалій поточного періоду, напрацювання вмінь провадити діяльність в

умовах високих ризиків, блекаутів, перебоїв постачання та проблем з логістикою створює плацдарм для подальшої стійкості перед можливими викликами та дозволяє робити припущення про розвиток на прогностному горизонті.

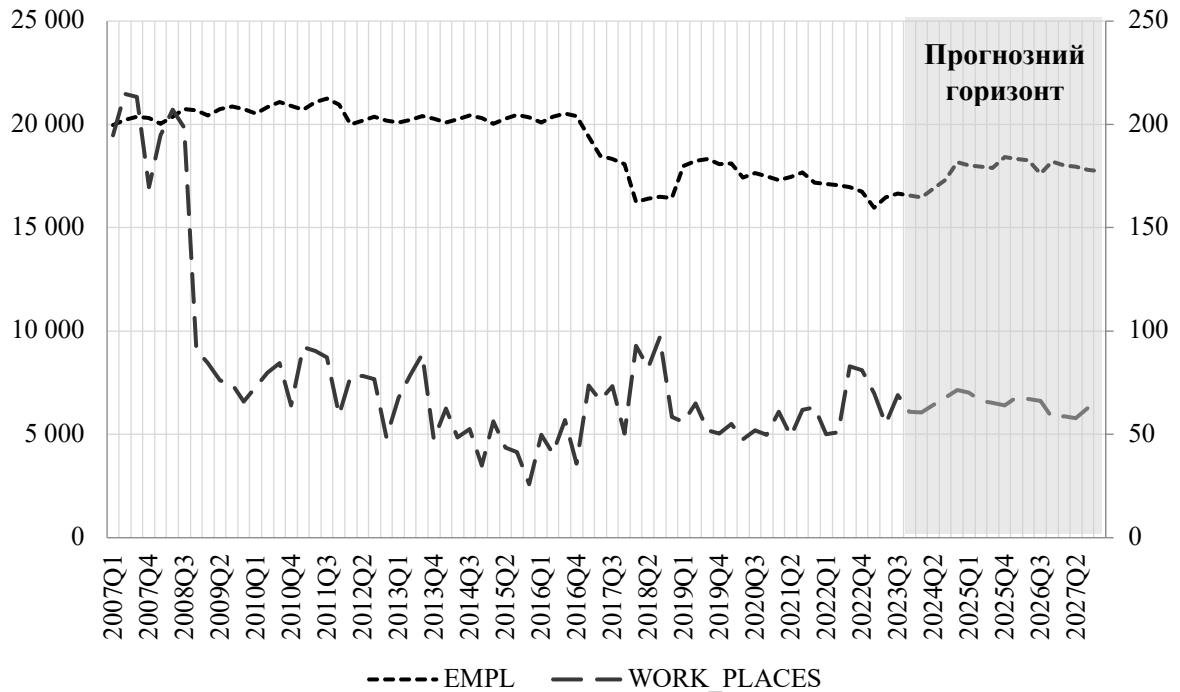

Рис. 3.9 Динамічний прогноз зайнятості (EMPL) та попиту на робочу силу (WORK_PLACES) за базовим сценарієм

Джерело: розраховано авторкою у програмному пакеті E.Views 12

На прогностному горизонті очікується зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) в Україні в результаті комплексного впровадження економічних реформ у післявоєнний період, стабілізації макроекономічного середовища та покращення інвестиційного клімату у рамках антикризової політики (рис. 3.10). Однак, поряд з цим прогнозується і збільшення тіньової економічної активності, що може негативно вплинути на загальні економічні показники. Прогнозоване зростання ВВП обумовлюється кількома ключовими факторами. По-перше, урядові ініціативи щодо поліпшення бізнес-клімату, спрощення регуляторних процедур та стимулювання інвестицій після війни сприятимуть активізації підприємницької діяльності. По-друге, стабілізація макроекономічної ситуації та прогнозоване зниження інфляції створюватимуть сприятливі умови для розвитку внутрішнього

ринку. По-третє, поступове відновлення зовнішньоекономічної діяльності, зокрема експортних галузей у рамках відбудови української економіки, зокрема створення нових виробничих потужностей, також сприятиме зростанню ВВП.

Однак, паралельно з цими позитивними тенденціями спостерігається і ризик підвищення рівня тіньової економіки. Основними чинниками цього явища є складнощі з податковим адмініструванням, корупційні практики та недостатня ефективність правоохоронних органів. Тіньова економіка, як правило, зростає у періоди економічного поживавлення, коли бізнеси намагаються знизити витрати та уникнути надмірної бюрократизації.

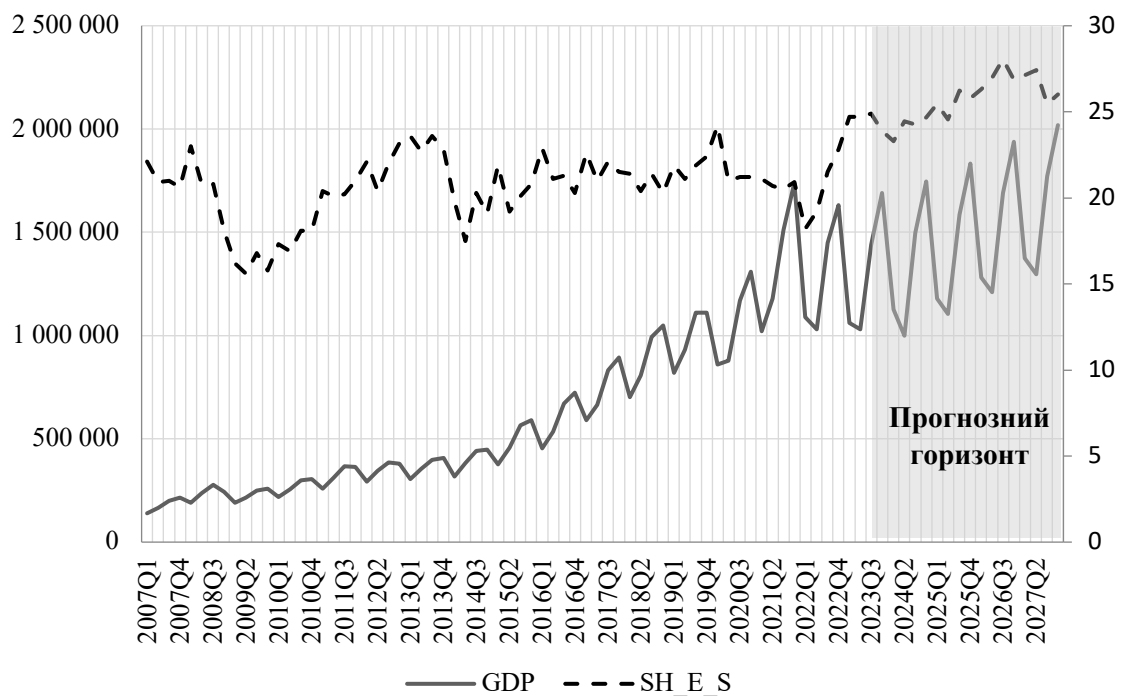

Рис. 3.10 Динамічний прогноз ВВП (GDP) та рівня тіньової економіки (SH_E_S) за базовим сценарієм

Джерело: розраховано авторкою у програмному пакеті E.Views 12

З метою тестування та висвітлення регулювання ринку праці за допомогою монетарних інструментів в умовах дії окремих зовнішніх та внутрішніх факторів ризику притаманних українській економіці у військові часи було розроблено три сценарії можливого подальшого розвитку – базовий, песимістичний та

оптимістичний. Детальна інформація щодо параметрів кожного зі сценаріїв наведена у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Опис сценаріїв впливу інструментів монетарної політики на стан ринку праці України з урахуванням внутрішніх та зовнішніх ризиків

Сценарії / Фактори впливу	Назва сценарію		
	Базовий	Оптимістичний	Песимістичний
Міжнародні резерви НБУ	Збільшення на 5%	Збільшення на 15%	Зменшення на 15%
Заборгованість по виплаті заробітної плати	Незмінна	Зниження на 15%	Зростання на 20%
Стан інфраструктури з урахуванням продовження російсько-української війни	Помірні додаткові руйнування у результаті війни	Початок відбудови	Значні додаткові руйнування у результаті війни
Тип монетарної політики	Рестрикційна	Експансивна	Рестрикційна
Умови ведення бізнесу	Незмінні	Поліпшення на +20%	Погіршення на -35%

Джерело: розроблено авторкою

У рамках дослідження регулювання ринку праці за допомогою монетарних інструментів проведено прогнозування рівня зайнятості в Україні за трьома сценаріями: базовим, песимістичним та оптимістичним (рис. 3.11). Аналіз передбачає

врахування різних факторів, що впливають на зайнятість, таких як заборгованість з виплати заробітних плат, стан інфраструктури, тип монетарної політики та умови ведення бізнесу.

Песимістичний сценарій враховує можливість погіршення економічної ситуації за рахунок зростання заборгованості з виплати заробітних плат, погіршення стану інфраструктури внаслідок руйнувань здійснених під час ведення військових дій та посилення рестрикційної монетарної політики на тлі виникнення додаткових інфляційних ризиків. Відповідно, за реалізації ризиків, очікується зниження рівня зайнятості, оскільки підприємства не лише не наймають нових працівників у скрутні часи, а й можуть скорочувати існуючі робочі місця у відповідь на економічну невизначеність та фінансові труднощі. На противагу, оптимістичний сценарій передбачає поліпшення економічних умов, зокрема виходячи з припущення про перемогу України у війні з російськими загарбниками та деокупацію територій. Крім того передбачається зворотна релокація підприємств, а також повернення населення з вимушеної евакуації та працевлаштування на українському ринку праці. Після війни також очікується притік прямих іноземних інвестицій, що сприятиме збільшенню робочих місць та працевлаштування відповідно.

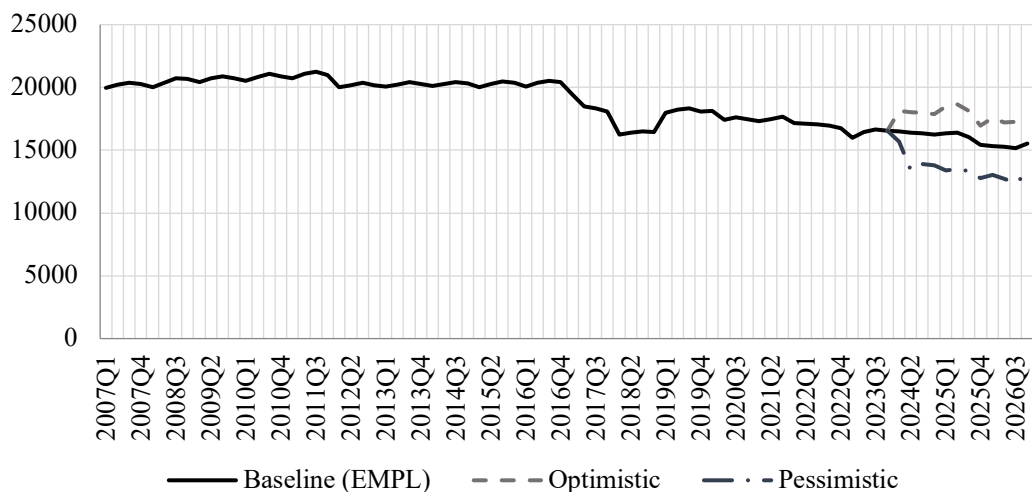

Рис. 3.11 Динамічний прогноз зайнятості за трьох сценаріїв – базового (Baseline (EMPL)), оптимістичного (Optimistic) та песимістичного (Pessimistic)

Джерело: розраховано авторкою у програмному пакеті E.Views 12

Сценарне прогнозування попиту на робочу силу в Україні показало, що цей показник залишається стабільним незалежно від розглянутих економічних умов (рис. 3.12). Як в базовому, так і в песимістичному та оптимістичному сценаріях, попит на робочу силу не зазнає значних змін. Даний ефект пояснюється наявністю комплексу факторів, включаючи структурні особливості ринку праці, збереження довгострокових трудових договорів та високу вартість найму нових працівників. Згідно з результатами дослідження, було виявлено деяку чутливість попиту на робочу силу до змін у монетарній політиці. Зокрема, за умов експансивної монетарної політики, попит на робочу силу має тенденцію до незначного, однак зростання за рахунок стимулювання економічної активності шляхом зниження облікової ставки та здешевлення кредитних ресурсів. Створення сприятливих макроекономічних умов для розширення бізнесу та збільшення зайнятості формує додаткову потребу в працівниках.

Навпаки, при проведенні рестрикційної монетарної політики, яка передбачає підвищення облікової ставки та подорожчання кредитів, попит на робочу силу знижується. Жорсткі монетарні умови обмежують можливості фінансування підприємств для інвестування у розширення виробництва та найму нових працівників. Таким чином, монетарна рестрикція призводить до підвищення витрат на отримання кредитних ресурсів, що спричиняє зниження економічної активності та скорочення попиту на робочу силу. Однак варто зазначити, що попит на робочу силу за поточних економічних умов в Україні слабо чутливий до змін передбачених оціненими сценаріями, оскільки враховуючи військові реалії, велика кількість підприємств припинили діяльність у результаті руйнувань виробничих потужностей, частина скоротила персонал та релокувалась в більш безпечні регіони країни або за кордон. Відповідно, навіть за реалізації оптимістичного сценарію, котрий передбачає перемогу України у війні проти російських загарбників та початок відбудови у найкоротші терміни, необхідний тривалий період часу аби відновити заводи, складські приміщення, виробництва, тощо, котрі були пошкоджені під час ведення

військових дій. Отже, щоб створити нові робочі місця, і, як результат, збільшити попит на робочу силу, українській економіці необхідно пройти тривалий шлях відбудови.

Отримані висновки мають важливе значення для розробки економічної політики, оскільки показують, що монетарна політика не зважаючи на наявність інших суттєвих факторів впливу є одним з інструментів регулювання ринку праці. За інших рівних умов, експансивна монетарна політика сприяє зростанню зайнятості, тоді як рестрикційна політика обмежує можливості для розширення зайнятості.

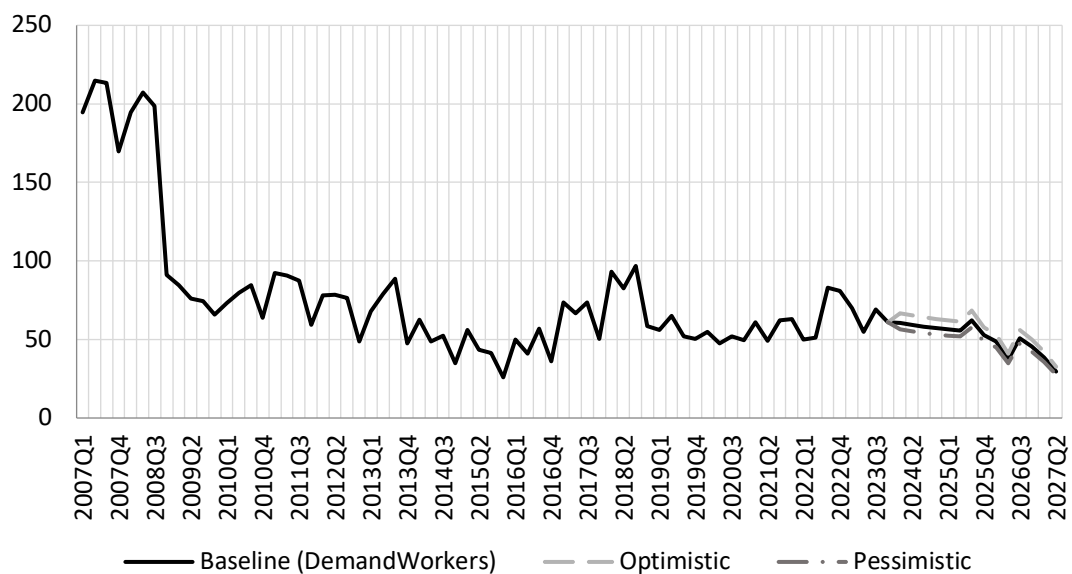

Рис. 3.12 Динамічний прогноз попиту на робочу силу за трьох сценаріїв – базового (Baseline (DemandWorkers)), оптимістичного (Optimistic) та песимістичного (Pessimistic)

Джерело: розраховано авторкою у програмному пакеті E.Views 12

Прогнозування основного інструменту монетарної політики за режиму таргетування інфляції – облікової ставки виявило, що за оптимістичного сценарію провадиться більш м'яка монетарна політика, на противагу у випадку реалізації ризиків передбачених песимістичним сценарієм центробанк переходить монетарної рестрикції (рис. 3.13). Тип поточної політики НБУ визначає економічні умови,

зокрема й на ринку праці. Підвищення облікової ставки стримує економічне зростання шляхом по-перше, впливу на кредитні ставки комерційних банків у бік зростання підвищення, а по-друге, через формування відповідних інфляційних та курсових очікувань щодо майбутнього рівня цін, волатильності обмінного курсу, тенденцій на кредитному ринку та макроекономічних умов загалом. Проведення рестрикційної монетарної політики сигналізує ринку про можливе погіршення умов ведення бізнесу, а отже підприємства з більшою ймовірністю ухвалюють рішення про відтермінування капіталізації, і, як результат, попит на робочу силу та зайнятість не зростатимуть. У середньо- та довгостроковій перспективі можливі й позитивні ефекти від проведення жорсткої монетарної політики, зокрема при вищих, ніж у сусідніх країнах процентних ставках зростають інвестиції, оскільки інвестори мають змогу отримати вищу дохідність. Притік іноземного капіталу в свою чергу стимулює розвиток бізнесу, а також поліпшує баланс між попитом та пропозицією на валютному ринку.

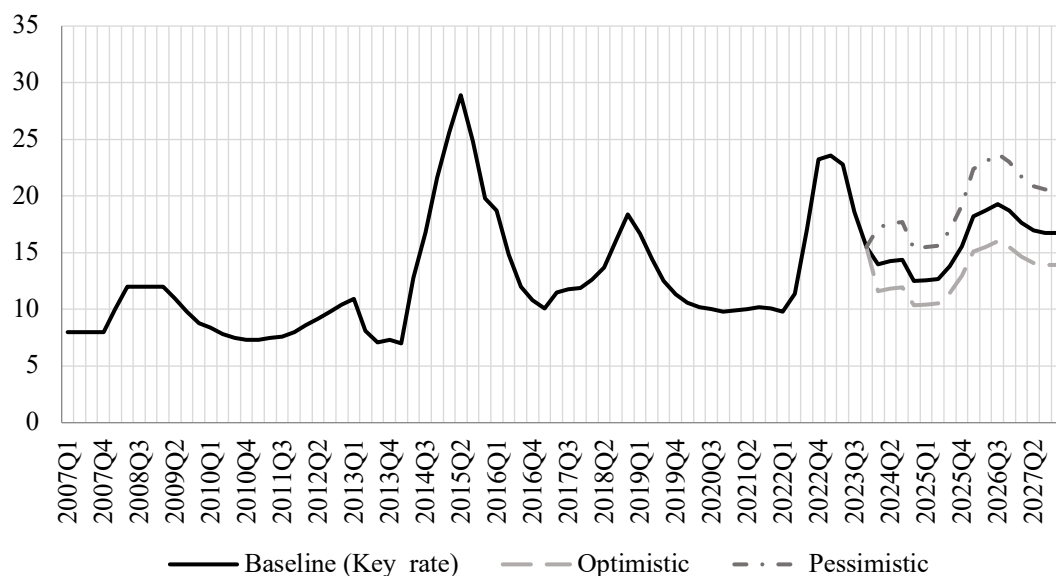

Рис. 3.13 Динамічний прогноз облікової ставки за трьох сценаріїв – базового (Baseline (DemandWorkers)), оптимістичного (Optimistic) та песимістичного (Pessimistic)

Джерело: розраховано авторкою у програмному пакеті E.Views 12

Таким чином, на основі детального аналізу оцінених коефіцієнтів у кожному з рівнянь симульативної моделі було ґрунтовно досліджено взаємозв'язки між монетарними та макроекономічними показниками, а також їх вплив на ринок праці України. За допомогою економетричного моделювання чітко ідентифіковано напрямки та інтенсивність залежності показників ринку праці, таких як зайнятість та попит на робочу силу, від змін монетарних інструментів. Перевірка якості прогнозування на основі системи симульативних рівнянь виявила добрі прогностичні властивості розробленої моделі шляхом порівняння реальних статистичних даних та відтворених моделлю, а також розрахунку формального критерію оцінювання прогностичної якості MAPE. Це уможливило проведення прогнозування ендогенних змінних моделі до 4-го кварталу 2027 р. включно. Окрім того, у рамках дослідження реалізовано сценарний аналіз впливу стимулюючих та дестабілізуючих факторів на показники ринку праці та монетарного сектору. Перевірка припущень передбачених сценаріями (базовий, оптимістичний, песимістичний) виявила, що експансивна монетарна політика стимулює ринок праці, а рестрикційна навпаки, провокує зниження зайнятості та попиту на робочу силу. Водночас одним з визначальних факторів впливу як на ринок праці, так і на макросередовище в цілому є тривалість російсько-української війни. Довший термін військових дій на українській території та, відповідно, продовження руйнувань інфраструктури зумовлюють зниження попиту на нові кадри та рівень зайнятості за рахунок високих ризиків ведення бізнесу під час війни. На противагу, у випадку реалізації оптимістичного сценарію, що передбачає перемогу України у збройному протистоянні російським загарбникам та початок відбудови економіки, на ринку буде спостерігатися зростання економічної активності та активний набір нових працівників на вакантні посади.

Отримані результати мають важливе значення для розробки економічної політики, оскільки показують, що монетарна політика не зважаючи на наявність інших суттєвих факторів впливу є одним з інструментів регулювання ринку праці. За

інших рівних умов, експансивна монетарна політика сприяє зростанню зайнятості, тоді як рестрикційна політика обмежує можливості для розширення зайнятості.

3.2. Особливості відновлення та розвитку регіональних аспектів ринку праці України в період нестабільності

Вплив монетарної політики на регіональний ринок праці є важливим напрямом економічних досліджень, оскільки вплив змін у сфері грошово-кредитної політики можуть виявлятися нерівномірно в різних регіонах країни. Хоча зміни у монетарній політиці зазвичай аналізуються на макрорівні, її вплив на окремі регіони може значно варіюватися в залежності від місцевих економічних умов, структури зайнятості, обсягу інвестицій та рівня розвитку локального бізнесу. Місцеві громади можуть з різною силою реагувати на макроекономічні зміни. Це особливо актуально для України в період повоєнного відновлення. Внаслідок військових дій різні регіони зазнали різного рівня руйнувань, що суттєво вплинуло на економічну активність, інфраструктуру та ринок праці. В одних областях спостерігаються значні втрати інфраструктури та робочих місць, тоді як інші можуть стати новими центрами розвитку через зміни в міграційних потоках та перерозподіл ресурсів. Тому для ефективного відновлення економіки та зниження рівня безробіття необхідно враховувати регіональні відмінності розвитку ринку праці. Соціально-економічні аспекти розвитку ринку праці України в регіональному розрізі досліджували такі вчені-економісти як Е. Лібанова, О. Макарова, В.Онікієнко, О.Чаповський, Т. Заяць, О. Фінагіна та інші. Зокрема, у дослідженні О. Фінагіної [82], яке присвячене визначенню теоретичних аспектів розвитку регіонального ринку праці, цей розвиток розглядається як еволюційний процес ринкових трансформацій системи соціально-економічних відносин на адміністративно-окресленій території, який супроводжується поступовим узгодженням раціональних очікувань учасників ринку, що призводить до якісних і кількісних змін, спрямованих на досягнення збалансованого та ефективного функціонування ринку праці. Еволюційний характер

розвитку ринку праці визначає його схильність до впливу негативних чинників, кожен з яких у певний період часу може здійснювати деформуючу дію. За сучасних умов, система державного регіонального управління повинна бути спрямована на запобігання втраті накопичених знань, систематичну оцінку ймовірності функціонального зниження трудового потенціалу та забезпеченню встановленню рівноваги на ринку праці. Особливу увагу слід приділяти таким аспектам, як створенню, скороченню та вивільненню робочих місць, а також соціальним зрушенням, що виникають на ринку праці внаслідок поширення нових технологій, машинізації виробництва та значній трудовій міграції тощо. Подолання бар'єрів на шляху до розвитку ринку праці передбачає створення та вдосконалення регіональних механізмів цілеспрямованого регулювання професійної підготовки та зайнятості населення. Це покликано забезпечити прискорення темпів науково-технічного прогресу та ініціювати глибокі стабілізуючі зміни в економіці. Досягнення зазначених позитивних зрушень можливе лише шляхом залучення комплексного бачення змін та об'єднання зусиль усіх суб'єктів ринку праці задля максимально швидкого подолання бар'єрів і дисбалансу економічного розвитку в регіонах.

На рис. 3.14 наведені суб'єкти регіонального ринку праці України та їх загальні проблеми на шляху розвитку та збалансування попиту і пропозиції на працю в країні по областях.

Регіональний ринок праці			
Суб'єкти регіонального ринку праці	Органи державної влади (регулятор)	Роботодавці	Наймані працівники

Бар'єри на шляху їх розвитку	Недостатність у територіальних органів виконавчої влади необхідних фінансових і матеріальних коштів для організації ефективної роботи системи працевлаштування; Брак соціальної підтримки безробітних та незахищених верств населення	Відсутність капітальних інвестицій на розвиток персоналу та модернізацію робочих місць; Нестача фахівців, високий рівень невизначенності через бойові дії в Україні Значні інфляційні очікування та нестабільність національної валюти	Низький рівень кваліфікації робочої сили; Безробіття; Низький рівень правового захисту працівників через значну тінізацію зайнятості

Рис. 3.14 Схеми регіонального ринку праці України: суб'єкти і основні бар'єри розвитку

Джерело: складено авторкою на основі даних [82]

Загалом з боку держави політику в сфері зайнятості реалізує Міністерство економіки України, безпосередню роботу з працівниками веде Державна служба зайнятості України. У своїй структурі служба має регіональні (обласні, міські, районні) центри, а також центри професійно-технічної освіти. Згідно з положенням «Про Державну службу зайнятості» «основними завданнями державної служби зайнятості є:

- реалізація державної політики у сфері зайнятості населення та трудової міграції, соціального захисту від безробіття;
- здійснення аналізу стану ринку праці;
- сприяння громадянам у підборі підходящої роботи;
- надання роботодавцям послуг із добору працівників;

- участь в організації проведення громадських та інших робіт тимчасового характеру;
- сприяння громадянам в організації підприємницької діяльності, зокрема шляхом надання індивідуальних та групових консультацій;
- участь у реалізації заходів, спрямованих на запобігання масовому вивільненню працівників, профілактика настання страхового випадку, сприяння мобільності робочої сили та зайнятості населення в регіонах з найвищими показниками безробіття, монофункціональних містах та населених пунктах, залежних від містоутворюючих підприємств;
- організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації безробітних з урахуванням поточної та перспективної потреб ринку праці, підтвердження результатів неформального професійного навчання;
- проведення професійної орієнтації населення;
- додаткове сприяння у працевлаштуванні окремих категорій громадян, які неконкурентоспроможні на ринку праці;
- внесення пропозицій Мінекономіки щодо формування державної політики у сфері зайнятості населення;
- здійснення контролю за використанням роботодавцями та безробітними коштів Фонду.» [66]

Однак кількість громадян, які звертаються до служби зайнятості досі є недостатньою. Адже офіційна статистика щодо чисельності безробітних не відображає реальну ситуацію, оскільки не має даних про осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях. Крім того, частина безробітного населення не реєструється в центрах зайнятості. Понад чверть офіційно зареєстрованих безробітних в Україні становлять особи працездатного віку до 35 років. Утім, під час війни чисельність офіційно зареєстрованих безробітних серед молоді знизилась. Це сталося через зняття з обліку осіб, які емігрували за кордон (серед вимушених мігрантів

близько 78% припадає на найбільш продуктивний вік – 18–40 років), а також через мобілізацію частини населення даної вікової категорії.

Якщо розглядати кількість зареєстрованих безробітних за даними служби зайнятості, то офіційною статистикою, рівень офіційно зареєстрованих безробітних в країні знижується. Наприклад, у лютому 2023 року до Державного центру зайнятості звернулось близько 156 тисяч безробітних, а вже у квітні ця кількість зменшилася до 137,3 тисяч осіб. В свою чергу за даними Мінекономіки, загальний рівень безробіття в Україні залишається високим. Це може пояснюватися, зокрема, тим, що наразі зареєстровані безробітні можуть отримувати допомогу протягом трьох місяців з моменту отримання статусу, а максимальний розмір допомоги по безробіттю становить лише 6700 грн. Важливо відзначити, що 72% зареєстрованих безробітних становлять жінки, що сигналізує про вплив мобілізації на мотивацію тимчасово безробітних ставати на облік до місцевих центрів зайнятості.

Загалом, ще до початку повномасштабного вторгнення ринок праці України стикався з нестачею робочої сили. За оцінкою Міністерства економіки, протягом наступних десяти років Україні доведеться додатково залучити 4,5 мільйона співробітників на ринок праці [4]. Оскільки країна наближається до повоєнної епохи відбудови суспільства, потреби в робочій силі лише зростатимуть, щоб відповідати вимогам економічного відновлення. Для визначення напрямів відновлення ринку праці в регіональному розрізі в повоєнний період спершу окреслимо його сучасний стан. Протягом років незалежності Україна пережила низку економічних та політичних криз. Глобальна фінансова криза 2008 року, пандемія COVID-19 та повномасштабна війна, розпочата росією, мали як спільні риси, так і специфічні відмінності. Дані макроекономічні шоки мають значний як прямий, так і опосередкований вплив на ринок праці, що проявляється через втрату робочих місць, зростання рівня безробіття та зниження добробуту населення як в цілому по країні, так і по регіонах. Враховуючи економічне районування та нерівномірне зосередження промислового виробництва в країні чутливість регіональних та місцевих ринків праці

до макроекономічних шоків не є однаковою. Очевидно, що стан ділової активності північно-східних та південних регіонів, де відбуваються бойові дії, погіршуються, тоді як західні регіони демонструють зворотну тенденцію. Війна, яка триває вже 8 років на Донбасі, мала незначний вплив на позиції Донецької та Луганської областей саме у перші місяці повномасштабного вторгнення, адже дані області вже були під впливом нестабільної політичної ситуації в регіоні. На таблиці 3.10 зображено порівняння областей України за двома показниками: кількість новостворених бізнесів на початку повномасштабного вторгнення та частку нових зареєстрованих підприємств по регіонах від загальної кількості по країні.

Таблиця 3.10

Порівняльна таблиця регіонів України за часткою новоствореного бізнесу та коефіцієнтом активності (на 10 тис. осіб), березень-квітень 2022 року

№	Регіон	Період (03-04.2022)	Частка нових СГД (%)	№	Регіон	Період (03-04.2022)	Коеф. активності (нові СГД на 10 тис. населення)
Україна	16 890	100%	Україна	16 890	4,43		
1	місто Київ	2 707	16,00%	1	місто Київ	2 707	9,13
2	Львівська обл.	1 807	10,70%	2	Львівська обл.	1 807	7,21
3	Дніпропетровська обл.	1 312	7,80%	3	Київська обл.	1 017	5,7
4	Харківська обл.	1 096	6,50%	4	Хмельницька обл.	697	5,58
5	Київська обл.	1 017	6,00%	5	Чернівецька обл.	495	5,51
6	Одеська обл.	904	5,40%	6	Полтавська обл.	674	4,89
7	Хмельницька обл.	697	4,10%	7	Івано-Франківська обл.	650	4,76
8	Полтавська обл.	674	4,00%	8	Тернопільська обл.	478	4,62
9	Івано-Франківська обл.	650	3,80%	9	Черкаська обл.	528	4,45
10	Вінницька обл.	618	3,70%	10	Волинська обл.	449	4,36
11	Запорізька обл.	540	3,20%	11	Дніпропетровська обл.	1 312	4,15
12	Черкаська обл.	528	3,10%	12	Харківська обл.	1 096	4,14

Джерело: [7]

Згідно з наведеними в таблиці даними найбільш негативний вплив повномасштабна війна мала на ділову активність у Сумській (падіння з 14 на 20 місце), Миколаївській (з 12 на 21) та Херсонській (з 11 на 24) областях. Навпаки, правобережні області показали значне покращення: Тернопільська (з 20 на 8), Черкаська (з 18 на 9), Івано-Франківська (з 16 на 7) та Рівненська (з 22 на 13). Лідерами за підприємницькою активністю залишаються такі регіони:

- **м. Київ** - столиця продовжує утримувати лідерські позиції за абсолютними показниками, трирічна динаміка розвитку підприємницької діяльності в столиці та Львівській області свідчить про те, що Київ поступово втрачає свою домінуючу роль. Інші регіони, такі як Львівщина, з більш сприятливим бізнес-кліматом, починають успішно конкурувати з Києвом. Зокрема, частка Києва у загальній кількості новозареєстрованого бізнесу в Україні знизилася з 17,5% до 16%, тоді як у Львівській області вона зросла з 6,5% до 10,7%.
- **Львівська область** – значно піднялася з 5 на 2 місце.
- **Київська область** – впала з 2 на 3 місце.
- **Хмельницька область** – впала з 2 на 4 місце.
- **Чернівецька область** – піднялася з 10 на 5 місце.

Регіони, які вперше потрапили до топ-10 за часткою новоствореного бізнесу за перші два місяці війни є західними областями України, які менше постраждали від активних бойових дій і є віддаленими від лінії фронту: Івано-Франківська, Тернопільська, Черкаська та Волинська області. Пожвавлення ділової активності саме у західних областях є цілком прогнозованим, адже питання безпеки власних інвестицій стало і залишається досі пріоритетним для підприємців в Україні. Крім того іншими важливими факторами, що сприяли цим змінам, стали інтеграція внутрішньо переміщених осіб, взаємодія між військовими адміністраціями та громадами, ефективність місцевих програм підтримки бізнесу, а також розв'язання логістичних питань. Порівняння даних за березень-квітень 2020, 2021 та 2022 років

показує, що пандемія COVID-19 суттєво вплинула на рейтинги регіонів за діловою активністю: 70% регіонів змінили свої позиції. Зміни в рейтингу у 2021 році, порівняно з 2020 роком, значною мірою зумовлені не лише пандемією, але й ефективністю управління, розвитком інфраструктури та підтримкою бізнесу в кризовий період в різних регіонах.

За результатами опитувань підприємств, обидві кризи спричинили скорочення кваліфікованого персоналу, проте причини цього явища були кардинально різними, а негативний вплив війни на діяльність підприємств виявився значно більш суттєвим ніж вплив пандемії. Дистанційні формати роботи, впроваджені під час пандемії, дозволили підтримати певну стабільність виробничих процесів і під час повномасштабного вторгнення. Тим самим перехід на гібридний формат зайнятості виявився дієвим адаптаційним механізмом для підтримки безперервного функціонування бізнесу. Однак конкуренція за деякі категорії кваліфікованих працівників значно зросла, змушуючи підприємства підвищувати заробітні плати темпами, що перевищують зростання продуктивності. Дефіцит кадрів з високою ймовірністю зберігатиметься ще тривалий час, обмежуючи відновлення економіки в довгостроковій перспективі.

Враховуючи те, що лише протягом останніх п'яти років Україна зіткнулася з двома значними кризами (пандемією COVID-19 у 2020 році та повномасштабним вторгненням), кожен з цих шоків мав прямий та опосередкований вплив на економіку, зокрема й на ринок праці. Зниження економічної активності під час криз призводило до значного скорочення попиту на працю та збільшення рівня безробіття. Водночас кожна з цих криз мала свої унікальні риси. Якщо пандемія мала більше короткостроковий вплив на підприємницький клімат, і призвела до тимчасової зупинки виробництва, скорочення попиту та адаптації формату та сфер зайнятості до нових ринкових умов, то вплив війни призводить до глобальних структурних змін та буде відчутним і в довгостроковій перспективі. У відсутності офіційних даних Держстату України через призупинення обстеження робочої сили після

повномасштабного вторгнення оцінити зміни на ринку праці можна тільки за допомогою результатів опитувань підприємств та досліджень незалежних порталів з пошуку роботи. Так наприклад, на рис 3.15 наведено співвідношення кількості вакансій у січні 2024 року до лютого 2022 року по областях України, %

Як у 2021 році, так і в 2023 році підприємства відзначали брак кадрів. Під час пандемії лише 12% респондентів не відчували дефіциту персоналу, тоді як у 2023 році ця частка зросла до 36%. Проте на початок 2024 року дані дослідження платформи Work.ua [69] показали, що за кількістю пропозицій роботи ринок праці відновився на 93% до передвоєнного попиту на робочу силу. Але, як і раніше, це відновлення відбувається нерівномірно.

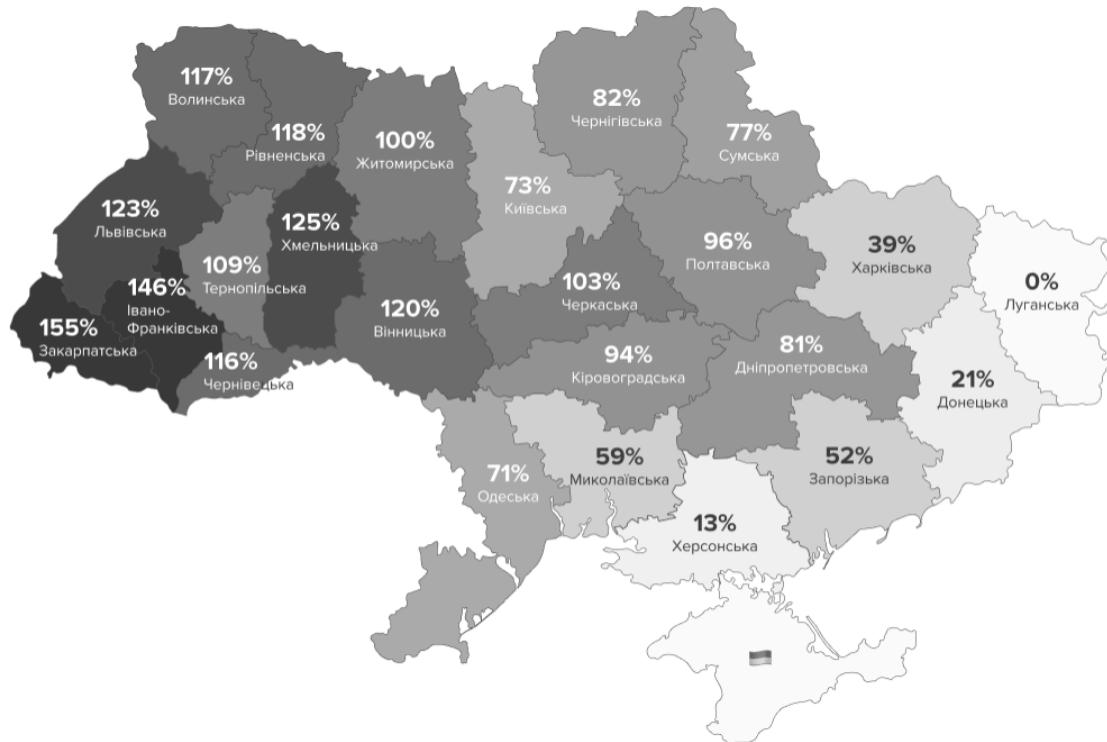

Рис. 3.15 Співвідношення кількості вакансій у січні 2024 року до лютого 2022 року по областях України, %

Джерело: дослідження порталу з пошуку роботи Work.ua [69]

Це можна пояснити як суб'єктивністю оцінок під час опитування, так і тим, що у період війни значна частина підприємств працює не на повну потужність, а

економічний шок від війни мав значно більші масштаби. Брак кадрів також спричинено значною міграцією та мобілізацією військовозобов'язаних громадян. Негативний вплив дефіциту працівників на діяльність підприємств під час війни значно перевищував відповідні оцінки під час пандемії: у першому кварталі 2022 року лише 26% підприємств відзначили, що брак працівників обмежує їх діяльність, тоді як у першому кварталі 2024 року ця частка зросла до 38%. Зокрема, частка підприємств, які відзначали невідповідність навичок пошукачів кваліфікаційним вимогам, збільшилася з 2% у 2021 році до 16% у 2023 році, а 11% зазначали недостатню кваліфікацію наявних працівників. Такі відмінності, ймовірно, обумовлені значним звуженням ринку праці після повномасштабного вторгнення. У 2021 році підприємства мали кадрові труднощі через неможливість запропонувати працівникам гібридні формати роботи під час карантинних обмежень та нестачу вакцинованих працівників, що було законодавчо обов'язковим (23% та 22% відповідей, відповідно). У 2023 році основними причинами дефіциту персоналу були звільнення через мобілізацію (44%) та міграцію (24%). У 2021 році тиск з боку міграції відчували менше 4% підприємств, тоді як після 24 лютого 2022 року міграція набула небачених масштабів, а профіль мігранта суттєво змінився. Як у 2021, так і у 2023 роках дефіцит персоналу нерівномірно розподілявся за видами економічної діяльності. У 2023 році його частіше відчували підприємства у сферах будівництва, транспорту та добувної промисловості. Підприємства цих галузей частіше пов'язували брак працівників з мобілізацією та найвище оцінювали його негативний вплив на свою діяльність. Особливі труднощі підприємства відчували через мобілізацію висококваліфікованих спеціалістів та значний час, необхідний для навчання нових працівників, а також посилення тенденції до неформальної зайнятості серед чоловіків.

Однак вплив мобілізації на ринок праці після повномасштабного вторгнення був менш значним, ніж вплив міграції. За оцінками НБУ, робоча сила у віці 15-70 років у 2023 році скоротилася більш ніж на чверть порівняно з 2021 роком. Майже половину

цього скорочення забезпечила зовнішня міграція, хоча частина мігрантів продовжувала працювати в Україні дистанційно. За даними академіка і директора Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Е. Лібанової наразі кількість населення України становить приблизно 37 млн осіб у кордонах 1991 року, а за вирахуванням окупованих територій, то лише 31,5 млн осіб постійного населення [43]. За останніми оновленими офіційними даними, які фомує ООН, за період повномасштабного вторгнення виїхало понад 6 579 700 вимущених переселенців, які перебувають за межами України [136].

Окрім вимушеної міграції значну роль у скороченні робочої сили мали демографічні втрати, окупація та перехід до економічно неактивного населення. Як наведено на рис 3.2.2 скорочення попиту на робочу силу відносно довоєнного рівня відбулося майже по всіх регіонах України, але найбільш відчутно - у регіонах з активними бойовими діями, а саме Херсонська (13%), Донецька (12%), Харківська (39%), Запорізька (52%). Порівняно з довоєнними показниками, найбільше зростання кількості вакансій спостерігається у таких областях: Закарпатська (155%), Івано-Франківська (146%), Хмельницька (125%), Львівська (123%), Вінницька (120%), Рівненська (118%) та Чернівецька (116%). Областями-лідерами за абсолютною кількістю вакансій залишаються: Київська (30 913 вакансій), Львівська (8 473), Дніпропетровська (8 452), Одеська (5 752) та Харківська (3 347). У цих регіонах зосереджено 63% усіх вакансій, що демонструє незбалансований розвиток ринку праці в регіональному аспекті у період повномасштабного вторгнення.

Підприємства також відзначали інші труднощі у роботі через війну: психологічний стан працівників, зупинення роботи під час повітряних тривог, перебоїв з енергопостачанням тощо. Також підприємства звертали увагу на посилення проблем із забезпеченням продуктивної роботи працівників і зростання потреби в додаткових інвестиціях та інноваціях для підвищення технологічної оснащеності робочих місць та як результат продуктивності праці.

Окрім аналізу динаміки кількості вакантних робочих місць, яка є індикатором попиту на робочу силу в даному контексті, варто також проаналізувати зміну заробітної плати. Адже аналіз динаміки заробітної плати робочої сили є одним з ключових аспектів розгляду поняття ринку праці, фактично дає можливість визначити цінність праці в країні, а також оцінити тенденцію зміни добробуту населення в період нестабільності.

У таблиці 3.11 наведено індекси номінальної та реальної заробітної плати з 2018 до 2023 року темпи зростання/зниження номінальної та реальної заробітної плати до попереднього року. Номінальна заробітна плата вказує на суму грошей, яку працівник отримує від роботодавця без врахування інфляції, тобто це сума, виплачена на договірній основі. З іншого боку, реальна заробітна плата враховує зростання чи зниження цін на споживчі товари і послуги (інфляцію), тобто реальну купівельну потужність цих грошей. Тому показник індексу реальної заробітної плати дає нам уяву про динаміку доходів населення з урахуванням впливу інфляції.

Показник реальної заробітної плати враховує інфляцію і, отже, показує справжню купівельну спроможність зароблених коштів. В таблиці 3.11 наведена динаміка зміни номінальної та реальної заробітної плати, а також індекс споживчих цін та діапазон зміни облікової ставки з 2018 по 2023 рік. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році спостерігаємо зниження реальної заробітної плати на 16,3% через значну річну інфляцію. Загалом 2022 рік був найбільш важким для національної економіки, саме тому НБУ як орган який реалізує монетарну політику в країні був змушений прийняти ряд стримуючих обмежень для забезпечення цінової стабільності та сповільнення девальвації гривні.

Таблиця 3.11

Темпи зміни номінальної та реальної заробітної плат до попереднього року, %

	Індекс номінальної заробітної плати	Індекс споживчих цін	Індекс реальної заробітної плати	Річний діапазон облікової ставки
2018	124,8	109,8	113,6	з 16 до 18
2019	118,4	104,1	113,7	з 18 до 13,5
2020	110,4	105,0	107,4	з 11 до 6
2021	120,9	110,0	110,5	з 6 до 9
2022*	105,9	126,6	83,7	з 10 до 25
2023*	117,5	105,1	111,8	з 25 до 15

**Оцінка показника здійснена з урахуванням рівня подання звітності та інформації з адміністративних джерел.*

Джерело: Складено автором на основі даних Державної служби статистики. [22]

Загалом монетарна політика в умовах війни в Україні має суттєвий вплив на ринок праці та реальні доходи населення. Підвищення рівня інфляції, девальвація гривні та зростання вартості життя призводять до зниження купівельної спроможності громадян, що зменшує реальний рівень доходів. Тим не менш інструментарій контролю над грошово-кредитним ринком, який використовує Національний банк для стабілізації економіки, таких як підвищення облікової ставки або контроль за курсом валют, обмежують інфляційний тиск, але водночас можуть стримувати економічну активність і створення робочих місць. У такій ситуації державне регулювання ринку праці стає критично важливим для підтримки зайнятості та соціальних стандартів, а під час періоду невизначеності дії регулятора мають бути своєчасними і комплексними.

У перший день повномасштабного вторгнення регулятор ухвалив Постанову №18 від 24.02.2022 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [65], якою були введені низка обмежень, зокрема:

- зафіксовано офіційний курс валют на рівні станом на 24.02.2022;
- обмежено зняття готівки;

- заборонено видачу коштів в іноземній валюті;
- призупинено роботу валютного ринку, за винятком продажу валюти;
- заборонено транскордонні валютні перекази;
- зупинено поповнення електронних гаманців електронними грошима та розповсюдження електронних грошей.

Для запобігання відтоку валюти з України було введено поняття критичного імпорту. Запроваджені НБУ тимчасові заходи забороняли переказування іноземної валюти за кордон для погашення та обслуговування боргових зобов'язань українськими підприємствами перед іноземними кредиторами. Фіксація валютного курсу виявилася одним із найефективніших рішень НБУ в цих умовах. Незважаючи на встановлення облікової ставки на рівні 25%, через надлишок ліквідності в економіці, механізм монетарної трансмісії став менш дієвим, а час від впровадження нових норм до їх впливу на ринок значно збільшився. Станом на липень 2024 року облікова ставка НБУ зафіксована на рівні 13%, а оновлений річний прогноз інфляції на 2024 рік складає 8,5% при офіційному таргеті рівня інфляції в 5%. Як показав досвід вдало запроваджених змін до монетарної політики регулятором в умовах повномасштабного вторгнення, економічне відновлення та зростання добробуту населення внаслідок встановлення цінової стабільності є можливим, проте основною загрозою в короткостроковій перспективі є подальше пошкодження енергосистеми.

Складна ситуація в енергетиці через цілеспрямовані атаки росії, а також більший, ніж припускалося в попередньому прогнозі НБУ [63], перегляд тарифів на електроенергію для громадян, спричинили суттєве пришвидшення адміністративної інфляції в 2024 році, що вплине на реальні доходи працівників. На рис 3.16 зображено розмір реальної заробітної плати в розрізі регіонів України станом на січень 2022 року до повномасштабного вторгнення.

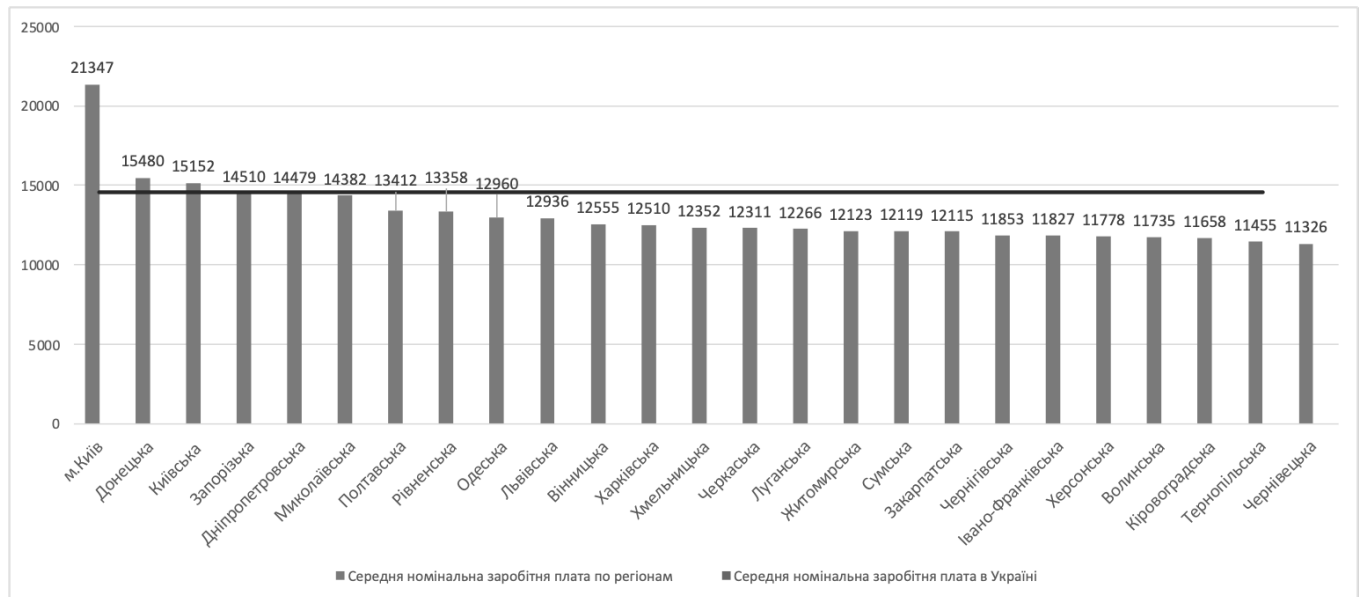

Рис. 3.16 Середня номінальна заробітна плата по регіонах України за січень 2022 року, грн

Джерело: складено авторкою за даними Державної служби статистики України [22]

Горизонтальна лінія на графіку показує середню щомісячну заробітну плату по Україні, яка становить 14 577 грн. З рис 3.16 очевидно, що Київ виділяється як регіон з найвищими середньомісячними заробітними платами. Центральні та східні області України, зокрема Донецька, Київська, Запорізька, Дніпропетровська та Миколаївська, демонструють вищі рівні заробітних плат порівняно з західними регіонами. Західні області, такі як Закарпатська, Івано-Франківська та Волинська, мають нижчі показники середньомісячної заробітної плати, що може бути обумовлено різними економічними факторами, включаючи меншу індустріалізацію та більшу тінізацію ринку праці. Графік наочно показує регіональні відмінності у рівнях заробітних плат по регіонах, які існували ще до війни. Даний дисбаланс між розвитком регіонів та, як результат, оплатою праці є важливим індикатором економічного розвитку. Відмінності у темпах розвитку регіонів притаманні й західним країнам, тим не менш соціально-економічна політика має бути спрямована на те аби створити сприятливий бізнес-клімат в областях, які демонструють уповільнення у створенні виробничих

потужностей, тим самим прагнучі подолати нерівномірний розподіл доходів та вирівнювання добробуту населення по країні в цілому. Особливо актуальним дані реформи стануть у поствоєнний період адже території, які зазнали значних ушкоджень та руйнувань знаходяться на сході та півдні країни, у тих регіонах буде необхідним відновлення умов для ведення бізнесу та створення комфортних та безпечних умови для проживання населення.

На рис. 3.17 проілюстровано динаміку зміни середньої заробітної плати за два роки війни по областях на основі даних оголошень вакансій на порталі з пошуку роботи Work.ua, де наочно продемонстровано динаміки зростання.

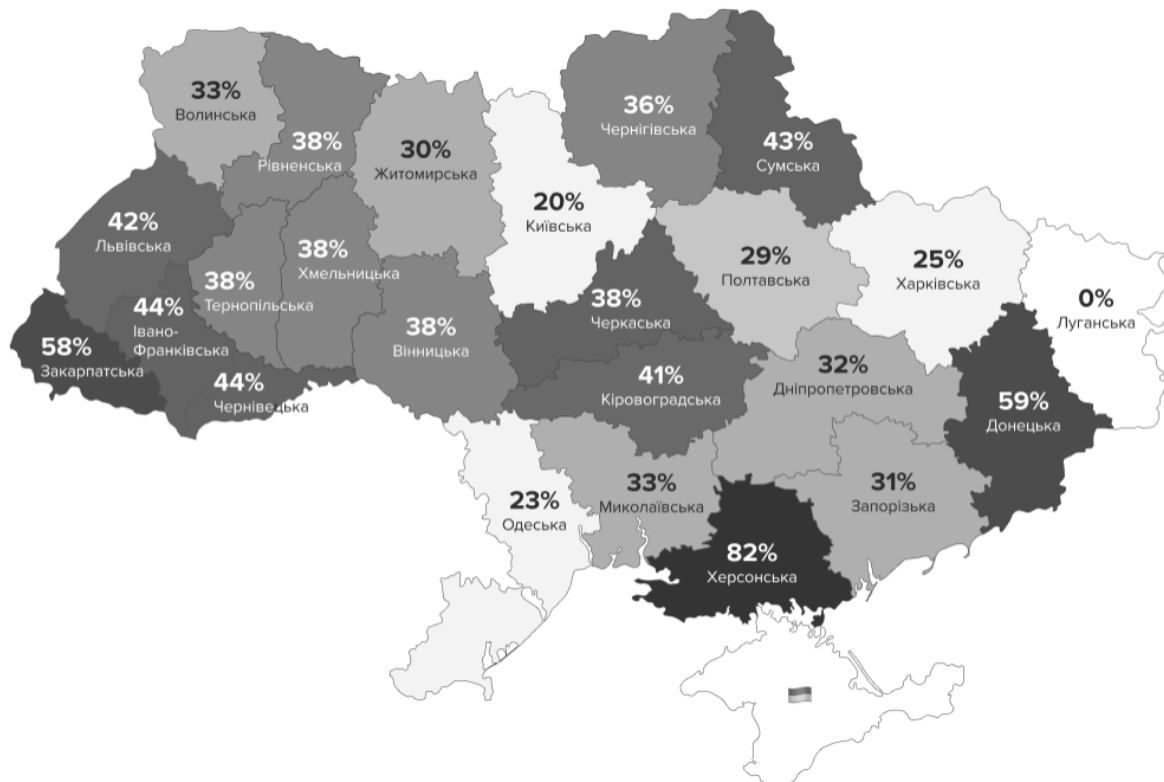

Рис. 3.17 Зростання середньої заробітної плати з січня 2022 року по січень 2024 року по областям України, %

Джерело: дослідження порталу з пошуку роботи Work.ua [69]

Як можна побачити з рис. 3.17 за два роки повномасштабної війни номінальна середня зарплата зросла у кожній області. В абсолютних цифрах найвищі доходи мають мешканці Київщини, однак тут зростання зарплат є найповільнішим. Також було проаналізовано статистичну інформацію щодо нових шукачів, які створили резюме на платформі Work.ua у січні 2022 та 2024 року. Відповідно до дослідження Work.ua щодо трендів зайнятості на ринку праці збільшилася частка жінок з 57% до 62%. Також зросла частка людей у віковій групі від 18 до 24 років. Від початку повномасштабного вторгнення майже рік середня зарплата в Україні не змінювалася і складала 14 577 грн. Лише у січні 2023 року цей показник почав зростати. За останні 2 роки середня зарплата збільшилася на 30%. Однак дане зростання свідчить не про підвищення добробуту населення або сприятливий економічний клімат для відновлення виробничих потужностей та розвитку бізнесу, а є відповіддю на девальвацію національної валюти та підвищення рівня інфляції, про що свідчить наведена статистика порівняння реальної та номінальної заробітних плат.

Ще одним адаптаційним механізмом бізнесу до підвищених ризиків, які створює війна стала релокація виробництва. З початку повномасштабної війни понад 7 820 українських компаній змінили своє місце реєстрації відповідно до даних Opendatabot [23]. Найбільш популярним напрямком для їх переїзду виявився маршрут з Києва до Одещини. Загалом, понад 44% підприємств, що релокувались, належать до сектору оптової торгівлі, а також високу активність виявили компанії у сферах будівництва та нерухомості.

У дослідженні “Куди переїжджає український бізнес під час великої війни?” від 30 листопада 2023 року від Opendatabot вказується, що Київ є переважною точкою прийому для компаній, які змінили своє місце реєстрації, з 22% від загальної кількості компаній, що релокувались, обирають саме столицю. Навіть за умов військових дій та наближення до фронту, підприємці також вибирають Харківщину та Одещину, як регіони для переїзду, що становить по 10% компаній кожен. Дану тенденцію можна пояснити географічною близькістю даних регіонів до зон, де відбуваються активні

бойові дії, або що знаходяться поруч з ними. Найбільш популярними напрямками для переїзду бізнесу є маршрути з Києва до Одещини (350 компаній), з Дніпропетровщини до Києва (300 компаній) та "Київ-Харківщина" (289 бізнесів).

Загалом загальна статистика по релокації підприємств по різних містах України відображена у таблиці 3.12, де подано інформацію з назвою міста, а також дві наступні колонки з інформацією скільки компаній релокувались з даного міста та кількість компаній, які релокувались до даного міста. З таблиці 3.12 бачимо, що до міста Києва переїхало найбільша кількість підприємств, водночас багато бізнесів виїхало з Києва на початку війни, коли була загроза захоплення столиці. Найбільше підприємств також переїхало до Харкова, Дніпра, Одеси, Львову, Київської області. З Донецьку, Дніпра, Харкову та Одеси перелокувалось найбільша кількість компаній.

Таблиця 3.12.

Кількість підприємств, що релокувались з і до міст України

Місто	Переїхало з	Переїхало до
Одеса	592	763
Херсон	107	36
Київ	2110	1753
Житомир	155	203
Суми	106	193
Донецьк	642	49
Дніпро	896	710
Харків	450	818
Луганськ	137	3
Полтава	204	149
Запоріжжя	368	136
Чернігів	46	131
Рівне	70	149
Чернівці	34	121
Івано-Франківськ	68	172

Продовження таблиці 3.12

Хмельницький	55	97
Львів	339	652
Тернопіль	80	113
Закарпаття	89	231
Волинь	103	197
Черкаси	104	119
Кіровоград	167	145
Київська область	385	488
Миколаїв	404	249
Вінниця	80	142

Джерело: Складено автором на основі джерела [23].

Підсумовуючи, дослідження показало, що у період нестабільності основні проблеми ринку праці полягають в тому, що підприємства стикаються зі зниженням економічної активності, втратою ринків, працівники відчують тиск зниження заробітної плати, зростання безробіття, і відсутність соціального захисту, а влада потребує формування нової політики у сфері зайнятості та соціального захисту, а також підсилення дії інструментів грошово-кредитної політики на регулювання стану ринку праці та її ключових показників, зокрема зайнятості та безробіття. Тож наразі на ринку праці присутня необхідність розробки ефективної політики зайнятості та соціального захисту у воєнний та поствоєнні періоди, зокрема і через застосування монетарних інструментів.

Повномасштабне вторгнення росії мало суттєвий вплив на безробіття та зайнятість в Україні, зокрема призвело до значного зростання безробіття через масштабне закриття підприємств і втрату робочих місць у зонах активних бойових дій та окупованих територіях. Рівень безробіття також зріс через зниження економічної активності та потребу багатьох підприємств скорочувати штат у відповідь на економічні труднощі, спричинені війною. Безробіття досягло піку в найбільш

нестабільні періоди військових дій, особливо після початку масштабного вторгнення у 2022 році.

Загалом, як показало проведене дослідження, серед чинників, що мали найбільший вплив на зміну регіонального ринку праці є міграція населення та релокація підприємств. Велика кількість людей, зокрема жінок з дітьми, була змушена залишити свої домівки та емігрувати, як всередині країни, так і за кордон. Ця міграція спричинила велике зниження кількості доступної робочої сили на ринку праці. Також існує ризик, що багато з цих людей можуть не повернутися до України навіть після закінчення війни, що ставить під загрозу наявність достатньої кількості працівників для післявоєнного відновлення країни. Водночас через безпекові загрози багато українських підприємств були змушені релокуватися з тих територій, що зазнали окупації або активних бойових дій. Це включало переміщення як в інші, більш безпечні регіони України, так і за кордон. Релокація спричинила втрату робочих місць у тих регіонах, де підприємства були вимушені закритися, і створила додаткові виклики для зайнятості у місцях нового розташування.

Зокрема, війна спричинила переорієнтацію економічних ресурсів та зміну структури економіки. Деякі галузі, такі як виробництво та будівництво, серйозно постраждали від військових дій і втрати інфраструктури. Інші сектори, такі як інформаційні технології та послуги, зазнали зростання, адаптуючись до нових умов та потреби в роботі на відстані. Зміни в галузевій структурі також зумовлені потребою підприємств шукати нові ринки або модифікувати свою діяльність для відповідності зміненим економічним умовам і вимогам безпеки. Переструктуризація економіки також впливає на зайнятість, оскільки деякі галузі скорочуються, а інші, як ІТ та сфера ВПК, вимагають нових навичок та кваліфікації, на які частина населення може не мати відповідного досвіду.

Ці зміни мають довгострокові наслідки для економіки України, адже ринок праці переживає серйозні випробування, пов'язані із зменшенням кількості працездатного

населення, перерозподілом економічних ресурсів, та потребою у відновленні після війни.

Основними рекомендаціями до впровадження стійкого розвитку ринку праці у період нестабільності можуть бути такі дії з боку уряду у сфері соціально-економічної політики:

- Розвиток системи довгострокового соціального житла. Необхідно стимулювати розвиток системи довгострокового соціального житла з орієнтацією на створення комунальних підприємств, здатних здійснювати фінансово стійке управління таким житлом.
- Регулювання ринку приватної оренди житла. Запровадження ефективних регуляторних механізмів на ринку приватної оренди житла має забезпечити орендарям надійні механізми захисту їхніх прав, включаючи інститут житлового омбудсмена.
- Освітні програми перекваліфікації. Важливо створити короткострокові освітні програми для перекваліфікації, доступні для різних соціальних груп, зокрема безробітних осіб, внутрішньо переміщених осіб та ветеранів.
- Програми працевлаштування для людей старшого віку. Необхідно впровадити програми допомоги у працевлаштуванні, адаптовані до потреб людей старшого віку, та усунути чинники, що знижують їхні шанси на працевлаштування.
- Реформа середньої освіти. Продовжити реформу середньої освіти, зосередившись на компенсації освітніх втрат та подоланні освітніх нерівностей через оптимізацію шкільної мережі в регіонах країни.
- Фінансова підтримка громадянського суспільства. Забезпечити українським організаціям громадянського суспільства базове інституційне фінансування для підвищення їхньої довгострокової стійкості, що виходить за рамки короткострокових проєктів.[25]

Окрім, змін у соціальній політиці доцільним було б також визначення спеціальних економічних зон, до яких увійшли області із найбільшим відсотком руйнації виробничих потужностей, до яких би застосовувались державні пільги у фіскальній та монетарній сфері: податкові пільги у разі відновлення виробництва чи старт нового бізнесу на цих територіях та знижена кредитна ставка для корпоративного кредитування таких підприємств за умови реінвестування певної частки прибутку підприємства. Такі кроки змогли б зацікавити внутрішніх та іноземних інвесторів у розвитку виробництва в таких регіонах України.

Для ефективного регулювання зайнятості необхідно інтегрувати дві взаємодоповнюючі форми організації економічних зв'язків: безпосереднє державне втручання та ринкові механізми. Державне втручання включає реалізацію цільових програм зайнятості, формування державного замовлення на підготовку кадрів, здійснення прямих інвестицій у створення робочих місць, а також надання податкових та кредитних пільг для стимулювання зайнятості. Ці заходи спрямовані на підтримку та розвиток галузей, що потребують докладання праці, а також на зменшення безробіття через стимулювання створення нових робочих місць.

З іншого боку, ринкові механізми взаємодіють переважно з недержавним сектором економіки, виконуючи коригуючу функцію щодо структурної пропозиції робочої сили та її розподілу між галузями. Ринок сприяє гнучкій адаптації робочої сили до змін у попиті, стимулюючи тим самим інновації та підвищення ефективності виробництва. Державні заходи у цьому контексті спрямовані на зближення пропозиції та попиту на робочу силу. Важливим є також використання монетарних інструментів для регулювання ринку праці, зокрема зменшення безробіття як в галузевому розрізі, так і на загальнодержавному рівні. Такі дії будуть сприяти досягненню рівноваги на ринку праці, що має забезпечити стабільність економічного розвитку, зменшити рівень безробіття та сприяти досягненню рівноваги на ринку праці, що забезпечує стабільність економічного розвитку, зменшує рівень безробіття та сприяє оптимальному використанню трудових ресурсів країни. Таким чином, поєднання

державного регулювання з ринковими механізмами дозволить ефективніше вирішувати питання зайнятості, забезпечуючи збалансований та стійкий розвиток ринку праці та підвищення добробуту населення.

3.3. Рекомендації щодо вдосконалення підходів до регулювання ринку праці в умовах підвищених ризиків в Україні

Стабільність макроекономічного середовища є ключовим фактором для розвитку бізнесу та підтримки загальної конкурентоспроможності економіки країни. За умов непрогнозованої інфляції підприємства не мають змоги ухвалювати раціональні рішення щодо інвестицій та планування власної операційної діяльності. Водночас в період економічних криз та рецесії уряд також починає стикатись з труднощами у здійсненні ефективних державних послуг, так як доходи бюджету є обмеженими, а значні ресурси витрачаються на сплату відсотків за попередні боргові зобов'язання, внутрішні та міжнародні позики. Не менш важливим є ефективне функціонування та гнучкість ринку праці, що дозволяє забезпечити оптимальний розподіл робочої сили між секторами економіки. Адаптивний ринок праці сприяє швидкому й маловитратному переміщенню працівників між різними секторами економіки без виникнення соціальної напруги, а це є необхідною умовою для підвищення продуктивності праці та збереження економічної стабільності в країні в майбутньому. Таким чином, макроекономічна стабільність і гнучкість ринку праці створюють сприятливе середовище для довгострокового економічного зростання, сприяють залученню іноземних інвестицій та підвищенню конкурентоспроможності країни на глобальному ринку.

Одним із інструментів забезпечення сталого економічного зростання та, зокрема стабілізації ринку праці в період економічного спаду, є монетарна політика, яка дозволяє регулятору контролювати рівень інфляції, забезпечувати фінансову стабільність та сприяти розвитку бізнесу, враховуючи нові ринкові умови та

структурні зміни спричинені макроекономічними шоками. Реалізація монетарної політики в умовах проведення військових дій має певні особливості та є досить складним завданням для центральних банків.

Ключова ставка НБУ традиційно є основним інструментом його монетарної політики, за допомогою якого здійснюється вплив на економіку, зокрема для досягнення цілей щодо інфляції. Вплив облікової ставки на інші ставки і як результат – на рішення щодо інвестицій, споживання та заощаджень здійснюється через трансмісійний механізм. Проте у кризовий для країни період повномасштабного вторгнення росії сила монетарної трансмісії послабилась. Монетарна трансмісія під час війни набула специфічних рис через профіцит ліквідності у банків, концентрацію ринку депозитів, та втрати довіри до національної валюти. Це знизило ефективність передавання впливу зміни облікової ставки через монетарну трансмісію на депозитні ставки, що стало важливим викликом для регулятора. Щоб зміцнити гривню і знизити попит на іноземну валюту, НБУ в червні 2022 року здійснив значне підвищення облікової ставки на 15%, що змусило банки підвищити процентні ставки за строковими депозитами. У 2023 році НБУ продовжив вживати заходи для посилення монетарної трансмісії, зокрема шляхом підвищення резервних вимог для депозитів на вимогу, що призвело до активізації конкуренції за довгострокові вклади. Крім того, було впроваджено депозитні сертифікати з вищою дохідністю. Завдяки таким заходам конкуренція між банками за строкові гривневі депозити значно посилилася, що підтверджують статистичні дані. Це призвело до суттєвого зростання ставок за гривневими депозитами у першій половині 2023 року, навіть після того, як НБУ розпочав зниження облікової ставки в липні 2023 року. Введені інструменти дали змогу утримати привабливість гривневих депозитів і зменшити попит на іноземну валюту, що сприяло стабілізації обмінного курсу, зниженню інфляційного тиску та підтримці міжнародних резервів.

Таким чином, НБУ дотримується обережної стратегії поступового пом'якшення монетарної політики, зважаючи на високу невизначеність економічної ситуації. Різне

зниження облікової ставки в таких умовах може бути неефективним, оскільки не сприятиме зниженню кредитних ставок і водночас підриватиме довіру до політики центрального банку, що може мати негативні довгострокові наслідки для економіки. Адже політика центрального банку формується у відповідь на зовнішні виклики, при цьому економічні суб'єкти враховують не лише поточні рішення регулятора, але й очікувані зміни в майбутньому. Наприклад, якщо очікується, що зростання ключової ставки буде тимчасовим, банки можуть утримуватися від перегляду ставок за довгостроковими кредитами. Крім того, реакція фінансових інститутів часто є асиметричною: під час зниження ключової ставки кредитні ставки змінюються повільніше і менш значно, ніж при її підвищенні на аналогічний рівень. Саме тому зараз у період значної невизначеності НБУ має чітко транслювати свої наміри щодо цілей монетарної політики і кроків для їх досягнення для гравців ринку загалом, і ринку праці, зокрема – банків та фінустанов, підприємств та домогосподарств.

Одним із основних джерел, які сприяють високому рівню невизначеності в Україні є військовий конфлікт, який триває з 2014 року, а з лютого 2022 року перейшов до своєї критичної фази. Протягом останніх двох років національна економіка перебуває у процесі значних структурних змін і процесу адаптації до військових викликів. Бойові дії на території країни обмежують доступ до промислових ресурсів, а також спричиняють різкий спад виробництва, що у свою чергу стимулює зростання цін та створює додатковий інфляційний тиск. Скорочення виробництва, також спричиняє зменшення доходів до державного бюджету та посилює залежність від міжнародних траншів, збільшуючи обсяги державного боргу та ускладнюючи процес повоєнної відбудови економіки України.

Адаптивність ринку праці до нових реалій стане ключовим фактором для забезпечення відновлення економіки України. Однак, під час проведення військових дій його функціонування визначається сукупністю негативних факторів, які впливають на його стабільність. Загалом можна виокремити три основні агреговані категорії впливу: соціальні, фінансові та політичні. (рис. 3.18)

Рис. 3.18 Схема впливу основних факторів ризику на ринок праці в умовах макроекономічної нестабільності у військовий час

Джерело: розроблено автором

В сучасних умовах уряду та центробанку слід враховувати різні сценарії розвитку подій у короткостроковій та середньостроковій перспективах і адаптувати

свою політику до викликів, які створює тривале продовження війни для добробуту населення. Важливо також зазначити, що скорочення доходів населення через втрату роботи або інфляційний тиск на споживання стане відчутним у середньостроковій перспективі, адже обсяги приватних заощаджень виснажуються. Тому заходи направлені на відновлення виробництва в регіонах віддалених від лінії зіткнення мають бути вжиті завчасно для подальшої стабілізації доходів населення.

Починаючи з лютого 2022 року підприємства в Україні перебувають у стані постійної адаптації, розробляючи нові стратегії найму, спрямовані на підвищення гнучкості та швидкої реакції на змінювані умови. Однак тривалість деструктивного періоду війни, невизначеність та поширення загрозливих тенденцій, ускладнюють їхнє ефективне функціонування. За результатами опитування, проведеного Американською торговельною палатою, основними проблемами для ведення та розвитку бізнесу в Україні залишаються: забезпечення безпеки та захисту співробітників (91 %); ракетні удари Росії по критичній інфраструктурі та бізнес-об'єктах (66 %); стан фізичного і психічного здоров'я працівників (65 %); економічна рецесія та зниження споживчого попиту (45 %); обмежений доступ до електроенергії, водопостачання, мобільного зв'язку та теплопостачання (44 %) [24]. Крім того, представники малого та середнього бізнесу вказують на посилення тиску з боку державних органів і регуляторні труднощі. Подібні проблеми є характерними для всіх регіонів України, незалежно від рівня економічного розвитку.

Монетарна політика, хоча й не єдиний фактор, що впливає на ринок праці, залишається важливим інструментом його регулювання. Вона може значно впливати на рівень зайнятості та умови функціонування ринку праці. За сприятливих макроекономічних умов, експансивна монетарна політика, зокрема через зниження облікової ставки та збільшення доступу до кредитних ресурсів, стимулює економічне зростання. Це призводить до розширення виробництва, зростання попиту на робочу силу та, відповідно, до зниження рівня безробіття. Навпаки, рестрикційний режим монетарної політики, який зазвичай супроводжується підвищенням ставок і

обмеженням доступу до кредитів, стримує інвестиційну активність та економічне зростання. Як наслідок, можливості для розширення зайнятості знижуються, що може призводити до збільшення рівня безробіття. Вплив цих механізмів особливо помітний у періоди економічної нестабільності, коли підприємства більше залежать від фінансових умов та доступності ресурсів для підтримки чи розширення своєї діяльності. Отже, монетарна політика є важливим фактором, що сприяє стабілізації або, навпаки, скороченню зайнятості, і її вплив слід розглядати у взаємозв'язку з іншими макроекономічними чинниками.

Відповідно до проведеного сценарного аналізу, встановлено, що жорстка монетарна політика НБУ сприяє зміцненню обмінного курсу, тоді як експансивна політика його послаблює; підвищення облікової ставки має лаговий ефект, впливаючи на курс через кілька кварталів, що свідчить про необхідність врахування валютної динаміки під час формування монетарної політики. Водночас девальвація гривні стимулює підвищення облікової ставки, що відображає високу залежність економічних агентів від валютних коливань через значну доларизацію української економіки. Також значна роль в адаптації до макроекономічної нестабільності належить тіньовій економіці. Незважаючи на те, що зростання тіньового сектору сприяє збільшенню ВВП, цей процес підриває формальні економічні відносини та призводить до загальної економічної нестабільності. Крім того, підвищення ставок за кредитами знижує обсяг ВВП через зменшення доступності фінансових ресурсів, що впливає на інвестиції та платоспроможний попит.

З точки зору зайнятості, сценарний аналіз прогнозує поступове відновлення ринку праці в умовах помірно м'якої монетарної політики та макроекономічної стабілізації. Підприємства, адаптувавшись до сучасних викликів, зокрема військових ризиків та технологічних змін, підтримуватимуть стабільний рівень зайнятості без значних коливань.

Розглянемо детальніше концепцію необхідних економічних реформ для забезпечення стабілізації ринку праці, та повоєнного відновлення економіки України відповідно до груп ризиків зазначених на рис. 3.19 та результатів сценарного аналізу.

НБУ	Державна служба зайнятості	Уряд, Мінекономіки, ДФС
монетарна політика	політика у сфері зайнятості	економічні реформи
1. Забезпечення цінової стабільності в країні 2. Чітка комунікація цілей і результатів роботи ЦБ для зниження інфляційних очікувань в період невизначеності 3. Координація монетарної та фіскальної політики відповідно до цілей повоєнної відбудови України 4. Кредитна підтримка середнього та малого бізнесу 5. Підвищення довіри до національної валюти 6. Реформа доступу до кредитів для малого та середнього бізнесу	1. Встановити договори найму основним документом для регулювання трудових відносин як у період воєнного стану, так і в період повоєнного відновлення. 2. Ініціювати перегляд Трудового кодексу з метою обмеження його застосування, зокрема щодо мінімальної оплати праці, для приватних компаній. 3. Провести реорганізацію інспекцій праці та установ, які їх здійснюють, з метою обмеження їхніх повноважень. 4. Створити загальнодержавну платформу для координації інспекцій у різних установах, що дозволить приватним компаніям уникати постійних перевірок інспекторами.	1. Запровадження податкових пільг для підприємств у прифронтових регіонах, у регіонах, які зазнали найбільшої руйнації 2. Впровадження пільгових податкових умов для громадян, які повертаються та бажають започаткувати власний бізнес в Україні 3. Розробка спеціальних економічних зон або податкових пільг для інвесторів. 4. Перегляд системи соціальних гарантій для громадян. 5. Розширення доступу до професійної та технічної освіти, зокрема програм підготовки та перепідготовки, які відповідають потребам нової економіки

Рис. 3.19 Схема необхідних економічних реформ в умовах макроекономічної нестабільності для повоєнного відновлення ринку праці

Джерело: розроблено автором

Загалом як видно з розробленої концептуальної схеми змін рекомендації щодо політики на ринку праці включають кілька ключових напрямків, які лежать у сфері

монетарної, соціальної та податкової політики країни. По-перше, важливо створювати сприятливі умови для розвитку підприємницької діяльності шляхом спрощення регуляторних процедур та зменшення адміністративного навантаження. Це призведе до збільшення офіційного рівня зайнятості, що, в свою чергу, знизить рівень тіньової економіки та підвищить зайнятість. По-друге, необхідно контролювати інфляційні процеси, оскільки зростання індексу споживчих цін негативно впливає на ринок праці та економічне зростання в цілому. Політика НБУ повинна бути спрямована на підтримку цінової стабільності. Водночас, державна політика може пропонувати податкові стимули для компаній, що офіційно працевлаштовують фахівців, що дозволить знизити рівень тінізації економіки. Окрім того, покращення доступу до кредитів для малого та середнього бізнесу через зниження відсоткових ставок сприятиме зростанню національної економіки, поліпшенню інвестиційного клімату та збільшенню обсягів виробництва. Нарешті, монетарна політика повинна бути збалансованою, з урахуванням як контролю за інфляцією, так і необхідності підтримки зайнятості. У сукупності ці заходи сприятимуть стабільному розвитку ринку праці, зниженню рівня тінізації та забезпеченню економічного зростання навіть в умовах макроекономічної нестабільності.

Висновки до розділу 3

1. Проведено поглиблений емпіричний аналіз та перевірку прогнозної якості розробленої агрегованої макромоделі української економіки шляхом порівняння реальних статистичних даних та відтворених моделлю, доповнених розрахунком формальних критеріїв прогнозної якості, зокрема MAPE. Відповідно підтверджено як високу прогностичну властивість розробленої макромоделі, так і здатність відтворювати поворотні точки динаміки ендогенних змінних. Що, в свою чергу, доводить ефективність її використання на практиці, як для прогнозування, так і для проведення комплексного сценарного аналізу, зокрема і для ідентифікації напрямку та інтенсивності залежності показників ринку праці, таких як зайнятість та попит на

робочу силу, від змін монетарних інструментів в умовах підвищених ризиків та дестабілізуючих факторів, пов'язаних з тривалими військовими діями. Як показали результати розрахунків, на прогнозному горизонті включно до 4 кварталу 2027 року можна очікувати зниження інфляції, облікової ставки та досить значну девальвація обмінного курсу. Відповідно до проведеного макроекономічного прогнозування, рівень інфляції в Україні поступово знижуватиметься, що обумовлено зміцненням цінової стабільності та зменшенням інфляційних очікувань серед економічних агентів. Зниження облікової ставки центральним банком також відіграватиме важливу роль у підтримці економічного зростання та стабілізації інфляції, що створюватиме сприятливі умови для інвестицій та споживання у післявоєнний період. Разом з тим, прогнозується досить суттєва девальвація обмінного курсу гривні до долара. Зважаючи на прогнозоване сповільнення зростання цін та проведення помірно м'якої монетарної політики очікується поступове збільшення зайнятості населення та стабільний попит на робочу силу на тлі макроекономічної стабілізації. Крім того, пристосування ринку праці до військових реалій поточного періоду, напрацювання вмінь провадити діяльність в умовах високих ризиків, блекаутів, перебоїв постачання та проблем з логістикою створює плацдарм для подальшої стійкості перед можливими викликами та дозволяє робити припущення про розвиток на прогнозному горизонті.

2. Реалізовано на основі авторської агрегованої макромоделі емпіричний аналіз впливу інструментів монетарної політики на ринок праці України в умовах підвищених ризиків, притаманних українській економіці у військові часи, за трьома сценаріями можливого подальшого розвитку – базового, песимістичного та оптимістичного. Як показали результати розрахунків як в базовому, так і в песимістичному та оптимістичному сценаріях, попит на робочу силу не зазнає значних змін. Даний ефект пояснюється наявністю комплексу факторів, включаючи структурні особливості українського ринку праці, збереження довгострокових трудових договорів та високу вартість найму нових працівників. Згідно з результатами дослідження, було доведено певну чутливість попиту на робочу силу до змін у

монетарній політиці. Зокрема, за умов експансивної монетарної політики, попит на робочу силу має тенденцію до незначного, однак зростання за рахунок стимулювання економічної активності шляхом зниження облікової ставки та здешевлення кредитних ресурсів. Навпаки, при проведенні рестрикційної монетарної політики, яка передбачає підвищення облікової ставки та подорожчання кредитів, попит на робочу силу знижується. Жорсткі монетарні умови обмежують можливості фінансування підприємств для інвестування у розширення виробництва та найму нових працівників. Таким чином, монетарна рестрикція призводить до підвищення витрат на отримання кредитних ресурсів, що спричиняє зниження економічної активності та скорочення попиту на робочу силу. Однак варто зазначити, що попит на робочу силу за поточних економічних умов в Україні слабо чутливий до змін передбачених оціненими сценаріями, оскільки враховуючи військові реалії, велика кількість підприємств припинили діяльність у результаті руйнувань виробничих потужностей, частина скоротила персонал та релокувалась в більш безпечні регіони країни або за кордон. Загалом для створення нових робочих місць, і, як результат, збільшення попиту на робочу силу, українській економіці необхідно пройти тривалий шлях відбудови.

3. Проведено системний аналіз стану ринку праці у воєнний період в розрізі регіонів України. Виявлено основні тенденції розвитку регіонального ринку праці в Україні спричинені повномасштабним вторгненням: релокація підприємств та виробництва в західні та центральні регіони країни, дивергенція розміру середньої заробітної плати та темпів її зростання в різних областях країни, активні міграційні процеси в середині країни та трудова міграція закордон. Більш того відчутним є й вплив мобілізації на структуру трудових ресурсів, частка зайнятості жінок у традиційно «чоловічих» секторах економіки як будівництво, енергетика зростає через брак кандидатів-чоловіків. А отже зміни, викликані повномасштабною агресією росії, суттєво впливають на ринок праці України, поглиблюючи диспропорції та нерівномірність розвитку в регіонах. Відновлення регіональних ринків залежить від

таких факторів, як віддаленість від фронту, релокація бізнесу, міграція робочої сили, ефективність політики зайнятості, а також стійкість і мобільність ринку праці.

4. Визначено основні фактори ризику у соціальній, фінансовій та політичній сферах та описано їх вплив на ринок праці у період військових дій. Соціальні ризики, такі як внутрішня міграція, еміграція, депопуляція, зниження доступу до освітніх та медичних послуг, сприяють загостренню соціальної нерівності та маргіналізації вразливих верств населення. Фінансові ризики, пов'язані з інфляцією, зростанням боргового навантаження на економіку країни та девальвацією національної валюти, негативно впливають на макроекономічну стабільність та бізнес-клімат в Україні. Політичні ризики, включно з втратою територій та зниженням підтримки міжнародної спільноти, посилюють невизначеність щодо стабілізації внутрішньополітичної ситуації. Дані фактори безпосередньо впливають на ринок праці, спричиняючи зростання безробіття, міграцію кваліфікованих кадрів, зростання тіньової зайнятості та нерівності в оплаті праці.

5. Запропоновано необхідні дії для подальшого відновлення ринку праці. Стабілізація ринку праці під час війни та в повоєнний період вимагає заходів для відновлення та розвитку бізнесу, адаптації робочої сили, навчання актуальним професіям, залучення внутрішньо переміщених осіб, підтримки працевлаштування молоді, створення нових робочих місць через індустріальні парки, активізації центрів підприємництва, консалтингової допомоги, державних програм відновлення бізнесу та механізмів страхування воєнних ризиків. Особливою важливості набуває проведення регулятором помірної експансивної монетарної політики, яка створила б сприятливі умови для ведення бізнесу та відновлення виробничих потужностей.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретико-методологічне обґрунтування та проведено системне емпіричне дослідження визначення суттєвості взаємозв'язку між монетарною політикою та ринком праці України, а також оцінювання на основі розробленої авторської симульативної секторальної макромоделі України впливу монетарної політики на основні індикатори стабільності ринку праці в умовах підвищених ризиків та визначення ключових інструментів державної політики для запобігання розвитку дестабілізуючих процесів на ринку праці України, викликаних тривалими військовими діями, руйнацією інфраструктури, значним відтоком працездатного населення закордон та іншими пов'язаними макроекономічними шоками. На основі проведеного дослідження було зроблено наступні висновки та рекомендації:

1. Обґрунтовано концептуальну модель ринку праці та досліджено основні риси його функціонування та розвитку в межах національної економіки. Визначено, що ринок праці постійно змінюється під дією численних ендегенних та екзогенних факторів, зокрема під впливом органів державної влади, у результаті впровадження поточної економічної політики спрямованої на стабілізацію національної економіки у період воєнного стану. Проведений аналіз показав, що незважаючи на низьку розвиненість профспілок в Україні, регуляторну функцію та захист інтересів працедавців та працівників забезпечують безпосередньо державні інститути як Міністерство економіки України, Міністерство соціальної політики України, а також Державна служба зайнятості, які впроваджують відповідну модель політики зайнятості. Крім того державні органи та підприємства є одним із найбільших роботодавців у країні в період нестабільності і мають прямий вплив на стабілізацію ринку праці та добробуту населення.

2. Дослідження основних моделей державного регулювання ринку праці (класична, кейнсіанська, монетаристська, інституціоналістська) дозволило визначити

роль монетарних інструментів у розвитку ринку праці та підкреслити особливості монетаристського підходу до державного втручання у збалансування ринку праці: важливість контролю грошової маси; вплив на рівень зайнятості у довгостроковій перспективі через забезпечення цінової стабільності; політика слабого державного втручання у процес встановлення мінімальної заробітної плати та загалом обмежене пряме державне втручання у формування ціни за працю (заробітну плату); а також контроль облікової ставки та забезпечення курсової стабільності. Саме ці положення формують основу монетаристської концепції регулювання ринку праці, яка базується на стабільній грошовій політиці та мінімізації прямого державного втручання у функціонування ринкових механізмів.

3. Відповідно до аналізу впливу монетарних інструментів на розвиток ринку праці виявлено, що даний взаємозв'язок є стійким хоч і непрямим за принципом дії, і відбувається за рахунок ефективного функціонування трансмісійного механізму. Тому було розглянуто особливості впровадження монетарної політики для досягнення економічного зростання та стабілізації економіки у розвинених країнах та країнах що розвиваються, і виявлено певні відмінності. Зокрема, у країнах із більш стабільної макроекономічною системою монетарна політика часто передбачає використання низьких облікових ставок для стимулювання економічної активності, зниження рівня безробіття, а також активізації інвестицій, наданню кредитів бізнесу і збільшенню споживчих витрат, що сприяє створенню нових робочих місць. Крім того, розвинені країни активно застосовують політику таргетування інфляції для забезпечення стабільності цін, що є критично важливим для бізнес-планування та довгострокової зайнятості. Для країн, що розвиваються, монетарна політика часто орієнтована на стабілізацію національної валюти та контроль за інфляцією, що є ключовими завданнями для збереження купівельної спроможності населення і забезпечення стабільності ринку праці в період кризи. Ці країни часто є залежними від зовнішніх капіталів та боргових зобов'язань, що робить їх економіки вразливими до коливань на світових фінансових ринках. Для пом'якшення даного впливу використовуються

інструменти, як-от зміна облікової ставки чи валютні інтервенції. У періоди макроекономічної нестабільності центробанки країн, що розвиваються, можуть застосовувати рестрикційну монетарну політику, яка іноді супроводжується зниженням рівня зайнятості, але спрямована на стабілізацію економіки в умовах високої інфляції чи валютних криз. Водночас важливу роль у таких країнах відіграють інструменти державної підтримки зайнятості, програми перепідготовки кадрів і заходи, спрямовані на зменшення безробіття серед вразливих категорій населення, до прикладу категорія ВПО в Україні. Загалом, як для розвинених, так і для країн, що розвиваються, монетарна політика повинна бути гнучкою та адаптивною до внутрішніх економічних умов та координуватись із фіскальною політикою для досягнення збалансованих результатів у сфері зайнятості, сприяючи створенню сприятливих умов для бізнесу та інвестицій.

4. Проведений поглиблений емпіричний аналіз макроекономічного розвитку України у 2010-2023 роках виявив три ключові періоди кризових трансформацій, кожен з яких суттєво вплинув на економічну стабільність та збалансованість функціонування ринку праці країни. Фінансово-економічна криза 2007-2008 років призвела до уповільнення економічного зростання та погіршення інвестиційного клімату, а також мала довгостроковий вплив на розвиток банківського сектору, що відобразилось у зниженні довіри. Політично-економічна криза 2014-2016 років, спричинена анексією Криму, військовими діями на Сході України та внутрішньополітичними потрясіннями, викликала значні економічні трансформації та вплинула на зайнятість і добробут населення та сприяла хвилі еміграції кваліфікованих кадрів закордон. Нарешті, період економічного спаду, викликаний повномасштабною військовою агресією у 2022-2023 роках, спричинив руйнування інфраструктури, та безпрецедентному відтоку працездатного населення закордон за часів незалежності України та обумовив численні внутрішні релокаційні процеси як серед домогосподарств, так і серед приватних підприємств. Реформи у банківській системі у 2014-2015 роках дозволили стабілізувати діяльність комерційних банків,

підвищити їх фінансову стійкість і зробити фінансову систему країни більш захищеною перед новими економічними викликами. Це сприяло зменшенню масштабів кризи, полегшило впровадження монетарної політики та забезпечило підтримку макроекономічної стабільності у подальші періоди. Водночас, ринок праці України залишається чутливим до будь-яких економічних змін. Він демонструє швидкі коливання у зайнятості, трудовій міграції та інших показниках у відповідь на внутрішні та зовнішні виклики, такі як війна та економічна нестабільність. Аналіз доступної статистичної інформації показує, що без системного державного втручання у вигляді ефективних політик регулювання ринку праці вирішення цих проблем ускладнюється.

5. Розроблено авторську економетричну симульативну макромодель української економіки для проведення поглибленого емпіричного аналізу взаємозв'язку між основними показниками монетарного сектору та ринку праці. Система рівнянь макромоделі включає різні сектори економіки та фактори впливу як на макроекономічну стабільність, так і на стан ринку праці зокрема. Вона описує взаємозв'язки між такими пояснювальними змінними як попит на робочу силу, рівень зайнятості населення, обмінний курс гривні до долара, обсяг ВВП, індекс споживчих цін, облікову ставку та обсяг тіньової економіки. Розроблена та оцінена на реальній інформації макромодель симульативних рівнянь відповідає критеріям адекватності, а її прогностичну якість підтверджено детальним діагностичним аналізом як кожного окремого рівняння, так і системи загалом, що дозволяє використовувати її на практиці, зокрема як для прогнозування взаємопов'язаних макроекономічних показників української економіки, так і для визначення дієвих заходів монетарної політики, спрямованих на подолання негативних наслідків дестабілізації ринку праці, а також визначення дієвих монетарних інструментів впливу на стан українського ринку праці в короткостроковій та середньостроковій перспективах з урахуванням тривалих військових дій.

6. На основі розробленої симульативної макромоделі було проведено сценарний аналіз впливу монетарних факторів на ринок праці в Україні за різних економічних умов та описано три основні сценарії макроекономічного розвитку у середньостроковій перспективі: базовий, оптимістичний та песимістичний. Аналіз підтвердив тісний взаємозв'язок між монетарними показниками та ринком праці, що дозволяє оцінити інтенсивність впливу змін монетарної політики на такі ключові показники, як зайнятість і попит на робочу силу. За базовим сценарієм, як найбільш імовірним, прогнозується поступове зниження інфляції та облікової ставки, що сприятиме стабілізації економіки, та збільшенню зайнятості та помірному попиту на робочу силу. Очікується також девальвація гривні до долара, що може бути обумовлено як внутрішніми, так і зовнішніми економічними чинниками, включно з нестабільністю на валютному ринку. Песимістичний сценарій передбачає погіршення економічних умов, зокрема через продовження військових дій, значних інфраструктурних втрат та виснаженню трудового капіталу країни. У таких умовах зайнятість і попит на робочу силу знижуються через посилення рестрикційної монетарної політики на тлі загострення додаткових інфляційних ризиків. Зростання заборгованості із виплати заробітної плати та руйнування інфраструктури посилюють негативний вплив на ринок праці. Оптимістичний сценарій у проведеному дослідженні передбачає завершення військового конфлікту, початок відбудови економіки, притік інвестицій і покращення умов ведення бізнесу передумовою чого стане зниження облікової ставки та перехід до експансивної монетарної політики повоєнного відновлення України. У цих умовах очікується зростання зайнятості та збільшення попиту на робочу силу, що супроводжуватиметься відновленням економічної активності та поверненням підприємств на ринок. Результати дослідження показали, що експансивна монетарна політика сприяє зростанню зайнятості та економічної активності, тоді як рестрикційна політика обмежує можливості для розширення ринку праці. Основним викликом для регулювання

залишається продовження військових дій, що значною мірою впливає на перспективи відновлення ринку праці в Україні.

7. На основі теоретико-методологічного та емпіричного аналізу було визначено основні три групи ризиків на шляху повоєнної відбудови України: соціальні, фінансові та політичні. Під час повоєнної відбудови ринку праці України існують значні соціальні, фінансові та політичні ризики. Серед соціальних ризиків можна виділити зростання соціальної напруги, міграційні виклики, втрату кваліфікованої робочої сили, внутрішню міграцію населення, а також бідність у прифронтових регіонах. Це створює дисбаланс на ринку праці та вимагає активної соціальної політики. Фінансові ризики включають зростання боргового навантаження країни, інфляцію, нестабільність курсу національної валюти та обмежений доступ до фінансових ресурсів. Ці фактори можуть стримувати економічне зростання та сповільнювати відновлення робочих місць. Крім того, важливими є тінізація економіки та загрози бюджетних дефіцитів, що може уповільнити процеси відбудови. Політичні ризики пов'язані з можливим зниженням міжнародної підтримки, політичною нестабільністю, впливом корупції, а також ризиками, пов'язаними з продовженням війни або можливими новими викликами. Політичні чинники можуть суттєво впливати на темпи відновлення ринку праці, довіру інвесторів і стабільність економічного середовища в Україні.

8. На основі проведеного сценарного аналізу було сформовано концептуальний підхід до впровадження необхідних реформ, які мають бути прийняті на державному рівні у соціальній, монетарній та фіскальній політиці для забезпечення стабільності на ринку праці. Перш за все, важливим є сприяння економічній стабілізації та підтримка макроекономічної рівноваги шляхом належного управління обліковою ставкою, забезпечення стабільного обмінного курсу та стримування інфляції. Це створить сприятливе середовище для бізнесу та стимулюватиме зростання зайнятості. Значну роль відіграє відновлення інфраструктури та реінтеграція економіки після завершення військових дій. Одночасно необхідно стимулювати інвестиційний клімат

та підтримувати підприємницьку діяльність шляхом залучення прямих іноземних інвестицій, спрощення регуляторних процедур і створення оптимальних умов для розвитку бізнесу. Це дозволить активізувати підприємницьку діяльність, розширити виробничі потужності та підвищить рівень зайнятості. Важливим напрямом є активізація державних програм перекваліфікації та професійної підготовки, що дозволить забезпечити відповідність навичок робочої сили сучасним вимогам ринку праці. Також необхідно надавати підтримку малому та середньому бізнесу через пільгові кредити, податкові преференції та спрощення процедур доступу до ринку, що сприятиме створенню нових робочих місць та зміцненню ринку праці. Зменшення рівня тіньової економіки є ще одним важливим завданням у довгостроковій перспективі розвитку національної економічної системи, яке передбачає детінізацію трудових відносин, посилення контролю за сплатою податків та сприяння легалізації бізнесу. Крім того, ключовим викликом стане інтеграція повернутих переселенців у ринок праці через соціальну підтримку, професійну орієнтацію та адаптацію. Використання міжнародної допомоги задля відновлення економіки та ринку праці через фінансову підтримку, технічну допомогу та обмін досвідом також може відіграти визначальну роль. Застосування цілеспрямованої монетарної політики, зокрема стимулюючих інструментів, таких як зниження облікової ставки та доступні кредити, сприятиме активізації економіки, підвищенню споживчого попиту та створенню нових робочих місць. Таким чином, зазначені напрями забезпечать відновлення ринку праці України, його стабільного економічного розвитку та соціального благополуччя громадян в умовах нових викликів та післявоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик І. В. Інституційний механізм ринку праці в аграрному секторі економіки України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01. Львів, 2015. 194 с. URL: <http://lnu.edu.ua/thesis/bilyk-iryna-volodymyrivna> (дата звернення: 10.11.2024).
2. Богиня Д. П., Грішнова О. А. Основи економіки праці : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2002. 313 с.
3. Бричка Б. Б. Грошово-кредитна політика НБУ у забезпеченні стабільності національної грошової одиниці : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Львів, 2020. 244 с. URL: <https://lnu.edu.ua/thesis/brychka-bohdan-bohdanovych> (дата звернення: 21.10.2024).
4. Бережна Т. Відновлення ринку праці – це шлях до нашої перемоги. *Урядовий портал*. 13.07.2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vidnovlennia-rynku-pratsi-tse-shliakh-do-nashoi-peremohy-tetiana-berezhna> (дата звернення: 10.11.2024).
5. Василенко В. М., Дружиніна В. В. Дискурс наукових положень щодо розвитку ринків праці. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 15, ч. 5. С. 118–121. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_15/5/33.pdf (дата звернення: 10.11.2024).
6. Васильченко В. С. Державне регулювання зайнятості : навч. посіб. Київ : КНЕУ 2003. 200 с.
7. Війна та регіони України: як змінюється привабливість для підприємців – аналітика. *Децентралізація*. 23.05.2022. URL: <https://decentralization.ua/news/14970> (дата звернення: 20.10.2024).
8. Волянська-Савчук Л. В., Конопко А. Ю. Ринок праці: основні поняття та проблеми сьогодення. *Приазовський економічний вісник*. 2018. № 5 (10). С. 299–304.
9. Волянська-Савчук Л. В., Красовський В. О. Теоретичні засади ринку праці в економічній системі. *Економіка і організація управління*. 2019. Вип. 1. С. 21–32. URL:

https://www.researchgate.net/publication/334315222_Teoreticni_zasadi_rinku_praci_v_ekonomichnij_sistemi (дата звернення: 20.10.2024).

10. Воронцова О. В. Проблеми формування попиту на працю в умовах нестабільного розвитку економіки. *Бізнес Інформ*. 2014. № 2. С. 228–232. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_2_41

11. Герчанівська С. В., Петренко Н. І., Качмар О. В. Сутність і характеристика основних понять ринку праці в соціально-економічній системі. *Агросвіт*. 2021. № 7–8. С. 53–59. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/7-8_2021/9.pdf (дата звернення: 08.11.2024).

12. Геець В. М., Скрипниченко М. І. Макроекономічне моделювання за секторами національної економіки у програмно-аналітичному інструментарії «Макропрогноз економіки України». *Математичне моделювання в економіці*. 2013. Вип. 1. С. 116–129.

13. Глущенко С. В. Монетарна політика: теоретико-методологічні аспекти : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : НаУКМА, 2017. 64 с. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12413> (дата звернення: 30.09.2024).

14. Гончаренко О. Державне регулювання та саморегулювання господарської діяльності: пошук балансу. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 40–45. URL: <http://pgrp-journal.kiev.ua/archive/2018/3/9.pdf> (дата звернення: 25.09.2024).

15. Гринкевич С. С., Смолярчук І. О. Важелі державного регулювання ринку праці в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2006. № 16 (3). С. 141–144.

16. Гур'янова Л. С., Кучук А. О. Моделі оцінки соціально-економічних наслідків шоку, індукованого COVID-19. *Актуальні питання діяльності суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 26 лют. 2021 р. Харків : ХНУВС, 2021. С. 243–249.

17. Данилишин О. А. Сучасні інструменти грошово-кредитної політики як важливий чинник забезпечення економічного зростання в Україні. *Регіональна*

економіка. 2008. № 2. С. 151–159. URL: http://re.gov.ua/re200802/re200802_151_DanylyshynOA.pdf (дата звернення: 18.09.2024).

18. Демуш О. Економічна природа і роль ринку праці в економіці перехідного періоду. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. 2003. № 14. С. 21–24.

19. Дзюблук О. В. Удосконалення інструментів монетарного регулювання економіки України з урахуванням досвіду Європейського центрального банку. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2010. № 5. С. 92–99. URL: <http://surl.li/oskya> (дата звернення: 18.09.2024).

20. Донкоглова Т., Решетилов Д. Види монетарних інструментів та особливості їх використання для стимулювання економічного розвитку держави. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. 4(36). С. 302–315. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4\(36\)-302-315](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4(36)-302-315)

21. Донкоглова Т. О. Вплив монетарної політики в період правового режиму воєнного стану на ринок праці в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. Т. 8, вип. 1. С. 47–53. <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.47-53> (дата звернення: 25.09.2024).

22. Державна служба статистики України: вебсайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.09.2024).

23. 7820 компаній переїхали по Україні від початку повномасштабного вторгнення. Куди переїжджає український бізнес під час великої війни? *Опендатабот*. 30.11.2023. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/relocation-in-war-2> (дата звернення: 25.09.2024).

24. Відновлення України. *American Chamber of Commerce. Ukraine*. URL: <https://chamber.ua/ua/ukraines-recovery-ua/> (дата звернення: 25.09.2024).

25. Вербицький І. Соціальне відновлення та згуртованість для України: 15 рекомендацій. *Cedos*. 11.06.2024. URL: <https://cedos.org.ua/researches/soczialne->

vidnovlennya-ta-zgurtovanist-dlya-ukrayiny-15-rekomendacij/ (дата звернення: 18.09.2024).

26. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник / А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін. ; за наук. ред. А. М. Колота. Київ : КНЕУ, 2009. 711, [1] с.

27. Єфименко Т. І. Монетарні інструменти економічної безпеки держави. *Фінанси України*. 2018. № 1. С. 7–30. URL: https://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=4479 (дата звернення: 25.09.2024). посилання по тексту

28. Забаштанський М. М., Забаштанська Т. В. Сучасні аспекти використання монетарного інструментарію регулювання ринку праці в умовах цифровізації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 1 (37). С. 197–206. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1\(37\)-197-206](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-197-206).

29. Мекшун Л. М., Забаштанський М. М. Фінансове забезпечення стимулювання розвитку трудового потенціалу в умовах активізації міграційних процесів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 1 (21). С. 229–237.

30. Загороднюк О. В. Теоретична сутність ринку, його функції та структурні складові. *Формування ринкової економіки* : зб. наук. пр. / редкол.: О. О. Беляєв (відп. ред.) та ін. Київ : КНЕУ, 2009. Спец. вип.: Аграрна економічна освіта в розбудові конкурентоспроможного сільського господарства України. С. 279–288. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197264011.pdf> (дата звернення: 25.09.2024).

31. Зянько В. В., Лук'янова О. В. Монетарні інструменти макроекономічного регулювання і їх застосування Національним банком України. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2008. № 2. С. 31–35. URL: https://fk.vntu.edu.ua/images/documents/vpi_082.pdf (дата звернення: 30.09.2024).

32. Ільїч Л. М. Теоретичні аспекти дослідження структурних трансформацій ринку праці. *Управління економікою: теорія та практика. Другі Чумаченківські читання* : зб. наук. праць / редкол.: О. І. Амоша (голов. ред.) та ін. Донецьк : Ін-т

економіки промисловості, 2013. С. 281–293. URL: https://www.researchgate.net/publication/319263207_TEORETICNI_ASPEKTI_DOSLID_ZENNA_STRUKTURNIH_TRANSFORMACIJ_RINKU_PRACI (дата звернення: 17.08.2024).

33. Ільїч Л. М., Акіліна О. В. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник. Київ : Київський ун-т ім. Бориса Грінченка, 2020. 952 с.

34. Караченцева К. О. Державне регулювання ринку робочої сили: науково-теоретичний базис. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 22. С. 98–101. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2011/26.pdf (дата звернення: 25.08.2024).

35. Касперович Ю. В. Фіскальна трансмісія та її наслідки на формування доходів бюджету. *Економіка та держава*. 2012. № 3. С. 69–73. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2012/19.pdf (дата звернення: 25.08.2024).

36. Козюк В. В. Вплив відкритості економіки на характер зв'язку між інфляцією та безробіттям. *Фінанси України*. 2007. № 12. С. 17–26.

37. Колядич О. І., Другова Є. В. Аналіз моделей ринку праці: світовий досвід для України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2020. № 3 (59). С. 8–15. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/307/335> (дата звернення: 10.10.2024).

38. Коробкова О. Інструменти монетарної політики: що на що впливає? *Юридична газета online*. 2020. 11 лютого. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankivske-ta-finansove-pravo/instrumenti-monetarnoyi-politiki-shcho-na-shcho-vplivae.html> (дата звернення: 10.10.2024).

39. Коровій В. В. Грошово-кредитна політика в умовах економічних перетворень. *Проблеми економіки*. 2020. № 3. С. 167–175. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-3_0-pages-167_175.pdf (дата звернення: 10.10.2024).

40. Кужелєв М. О., Федина В. В., Стабіас С. М. «Срібна економіка»: соціальні аспекти та сталий розвиток. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип. 17, т. 2. С. 227–235.
41. Кужелєв М. О., Нечипоренко А. В. Вплив монетарних інструментів на ринок праці України в умовах війни. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2023. Т. 2, № 12. С. 135–143. <http://doi.org/10.32750/2023-0210> (дата звернення: 10.10.2024).
42. Лагодієнко В. В. Стан та перспективи розвитку зайнятості населення в аграрній сфері Миколаївської області. *Бізнес навігатор*. 2011. № 22. С. 5–11.
43. Лібанова Е. М. Ринок праці : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 224 с.
44. Лук'яненко І. Г. Динамічні макроеконометричні моделі: новий концептуальний підхід. Київ : КМ "Academia", 2003. 50, [1] с. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/27235>
45. Лук'яненко І. Г., Донкоглова Т. О. Емпірична оцінка процесів дестабілізації на ринку праці України. *Ефективна економіка*. 2018. № 9. [9] с. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6517> (дата звернення: 30.10.2024).
46. Лук'яненко І. Г., Городніченко Ю. О. Сучасні економетричні методи у фінансах : навч. посіб. Київ : Літера ЛТД, 2002. 349 с.
47. Лук'яненко І. Г., Новік А. Ю. Дослідження ринку праці України за допомогою методів системної динаміки. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2016. Т. 1, вип. 1. С. 106–117. <https://doi.org/10.18523/2519-4739112016124804>
48. Люзняк М. Е., Бартош О. М. Інструменти грошово-кредитної політики НБУ та їх вплив на депозитний і кредитний ринки. *Ефективна економіка*. 2011. № 12. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=838> (дата звернення: 30.10.2024).
49. Маршавін Ю. М. Регулювання ринку праці України: теорія і практика системного підходу : монографія. Київ : Альтерпрес, 2011. 396 с.

50. Миргородський Д. Ю. Теоретичні підходи до дефініції поняття «державне регулювання економіки». *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2012. № 49. С. 90–98. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/7486> (дата звернення: 30.10.2024).

51. Миськів Г. В., Вінічук М. В. Вплив монетарної політики на формування монетарної безпеки держави. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2022. № 1 (124). С. 122–127. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2022/1_2022/23.pdf (дата звернення: 30.10.2024).

52. Мімандусова Г. І. Ринок праці в Україні: тенденції та перспективи (соціально-економічний аналіз) : монографія. Київ : Інститут соціології НАНУ, 1999. 96 с.

53. Міненко В. Л. Державне регулювання ринку праці та зайнятості населення у глобалізованому світі: стан та тенденції розвитку. *Державне будівництво*. 2012. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_1_29 (дата звернення: 30.10.2024).

54. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін : монографія / за ред. В. С. Стельмаха. Київ : Центр наук. дослідж. НБУ : УБС НБУ, 2009. 404 с.

55. Монетарний трансмісійний механізм в Україні : науково-аналітичні матеріали. Вип. 9 / Міщенко В. І. та ін. Київ : Нац. банк України, Центр наук. дослідж., 2008. 144 с.

56. Насаченко М. Ю., Донкоглова Т. О. Оцінювання впливу монетарних інструментів на ринок праці України в умовах зростаючих ризиків. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2024. Т. 9, вип. 1. С. 72–79. <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2024.9.1.72-79>

57. Новік А. Ю. Побудова моделі системної динаміки формування тіньової зарплати в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 1. С. 122–128. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-1-122-128>

58. Олісевич М. О. Економетричне моделювання динамічних процесів функціонування та розвитку ринку праці України : автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2016. 34 с.

59. Примостка О. О. Сучасні режими монетарної політики. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2016. Вип. 17, ч. 3. С. 129–130. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_17/3/34.pdf (дата звернення: 30.10.2024).

60. Примостка О. О. Концептуальні засади державної політики на ринку праці в умовах підвищених ризиків. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 2 (49). С. 331–336. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-53>

61. Primierova O., Sparish A. Modelling of the Ukrainian Labor Market: System Dynamics Approach. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2024. Т. 9, вип. 1. С. 80–86. <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2024.9.1.80-86>

62. Приходько В. П. Механізм державного регулювання та управління економічною безпекою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 15. С. 6–8.

63. Прогноз НБУ. Інфляційний звіт. Липень 2024 року / Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q3.pdf?v=7 (дата звернення: 30.10.2024).

64. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення: 25.10.2024).

65. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 (дата з № 18). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text> (дата звернення: 25.10.2024).

66. Про затвердження Положення про Державну службу зайнятості : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 16.12.2020 № 2663. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1305-20#Text> (дата звернення: 25.10.2024).

67. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 25.10.2024).

68. Кужелєв М. О., Федина В. В., Щербина В. Ю. Напрями зміцнення фінансової безпеки підприємства в умовах економічної нестабільності. *Економіка і управління*. 2022. Вип. 2. С. 73–78.

69. Кузенкова Є. Ринок праці оживає: у січні зростали зарплати, кількість шукачів і конкуренція. *Work.ua*. 6.02.2024. <https://www.work.ua/articles/analytics/3234/> (дата звернення: 25.10.2024).

70. Романчук Я. Україна – 130-а у світі в Індексі економічної свободи-2022. *Проект «Лібертаріанець»*. URL: <https://libertarian.com.ua/analytics/blogs/yaroslav-romanchuk/novuj-resurs2.html> (дата звернення: 25.10.2024).

71. Саніахметова Н. О. Поняття державного регулювання підприємництва. *Українське комерційне право*. 2005. № 6. С. 10–17.

72. Сідельникова Л. П. Монетарні впливи на ринок праці в умовах невизначеності. *Проблеми економіки*. 2024. № 1. С. 121–127. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-1-121-127>

73. Сідельникова Л. П. Стан та перспективи кредитування малого і середнього бізнесу в Україні. *Вісник ХНТУ*. 2022. № 1 (80). С. 158–168. <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.1.19> (дата звернення 10.10.2024)

74. Сліпченко Т. О. Теоретичний аналіз монетарних режимів та критерії його вибору для України. *Науковий вісник НЛТУ України* : зб. наук.-техн. праць. 2010. Вип. 20.10. С. 232–238.

75. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/reghuljuvaty> (дата звернення: 25.10.2024).

76. Смолин Г. В. Державне регулювання господарської діяльності : курс лекцій. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 58 с.

77. Сомик А. В. Підходи та проблеми оцінки ефективності грошово-кредитної політики національного банку України. *Ефективна економіка*. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3697> (дата звернення: 25.10.2024).

посилання по тексту

78. Старостенко Г. Г. Теоретичні засади дослідження світового ринку праці. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 16–21. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/33_2018/5.pdf (дата звернення: 25.10.2024). посилання по тексту

79. Терон І. В. Теоретичні питання державного регулювання ринку праці України та її регіонів. *Формування ринкової економіки* : зб. наук. праць / редкол.: О. О. Беляєв (відп. ред.) та ін. Київ : КНЕУ, 2010. Спец. вип.: Соціально-трудова відносини: теорія та практика : у 3 т. Т. 2. С. 368–377. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c8026664-29b2-4256-92d1-220816ec2786/content> (дата звернення: 20.08.2024).

80. Тюленев С. А. Механізм регулювання ринку праці: комплексний підхід. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. № 4. С. 322–327. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Tyulyenyev-S.A..pdf> (дата звернення: 20.08.2024).

81. Федірко М. Трансмісійний механізм монетарної політики Європейського валютного союзу. *Світ фінансів*. 2012. № 4. С. 218–230. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/18577/1/%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%BE%20%D0%9C..pdf> (дата звернення: 10.08.2024).

82. Фінагіна О. В., Захарова О. В., Скібська К. О. Теоретичні особливості та складники розвитку регіонального ринку праці. *European Journal of Management Issues*. 2018. Vol. 26, No. 1-2. Р. 14–21. <https://doi.org/10.15421/191802> (дата звернення: 10.08.2024).

83. Фінансова політика в умовах тінізації та дисбалансів на ринку праці : методологія та інструментарій : монографія / за ред. І. Г. Лук'яненко ; Нац. ун-т

"Кисво-Могилян. акад.". Київ : НаУКМА, 2020. 441 с. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/19492> (дата звернення 25.10.2024).

84. Центральний банк та грошово-кредитна політика : підручник / за ред. А. М. Мороза, М. Ф. Пуховкіної. Київ : КНЕУ, 2005. 556 с.

85. Чернявська О. В. Ринок праці : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 522 с.

86. Шаманська Н. В. Зайнятість і ринок праці: теоретико-методологічні засади. *Світ фінансів*. 2007. Вип. 2 (11). С. 7–20. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/174/182> (дата звернення: 30.10.2024).

87. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки. Київ : Знання, 2008. 462 с.

88. Швець В. Я., Єфремова Н. Ф., Галаганов В. О. Аналіз моделей ринку праці: теоретичне та практичне значення. *Економіка та держава*. 2015. № 2. С. 70-74. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2015/17.pdf (дата звернення: 10.10.2024).
посилання по тексту

89. Юдіна М. І., Мельник І. В. Еволюція концепцій ринку праці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 16 (2). С. 166–169. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/16_2_2017ua/38.pdf (дата звернення: 10.10.2024).

90. Як Національний банк може впливати на інфляцію, використовуючи облікову ставку. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/about/keyrate-inflat> (дата звернення: 15.10.2024).

91. Ashima G. A General equilibrium open economy model for emerging markets: Monetary policy with a dualistic labor market. *Macroeconomics Working Papers*. No. 22377. East Asian Bureau of Economic Research.

92. Influence of monetary policy instruments and indicators on dynamics of financing innovation: empirical evidence / Belgibayeva A., Samoilikova A., Vasylieva T., Lieonov S.

Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2022. № 3 (44). P. 30–42.
URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3798/3572> (date of access: 09.08.2024).

93. Ball L., Leigh D., Loungani P. Okun's law: Fit at 50?. *Journal of Money, Credit and Banking*. 2017. Vol. 49, issue 7. P. 1413–1441. <https://doi.org/10.1111/jmcb.12420>

94. Barro R. The Persistence of Unemployment. *American Economic Review*. 1988. Vol. 78, issue 2. P. 32–37.

95. Blanchard O., Gali J. Labor markets and monetary policy: a new-keynesian model with unemployment. *Working Paper*. 2008. No. 13897. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w13897/w13897.pdf (date of access: 09.08.2024).

96. Boivin J., Giannoni M. P. Global Forces and Monetary Policy Effectiveness. *International Dimensions of Monetary Policy* / ed. by J. Galí, M. Gertler ; National Bureau of Economic Research. Chicago : The University of Chicago Press, 2009. P. 429–478.

посилання по тексту

97. Borjas G. J. Labor economics. 6th ed. New York : McGraw-Hill, 2013. xvi, 576 p. URL:

https://students.aiu.edu/submissions/profiles/resources/onlineBook/q3e6P2_Labor_Economics-_6th_Edition.pdf

98. Brunner K. The "Monetarist Revolution" in Monetary Theory. *Weltwirtschaftliches Archiv*. 1970. Bd. 105. P. 1–30. URL: <https://www.jstor.org/stable/40437378> (date of access: 09.08.2024).

99. Campbell C. D., Campbell R. G., Dolan E. G. Money, banking, and monetary policy. Chicago : Dryden Press, 1988. XX, 617 p. посилання по тексту

100. Monetary Policy, R&D and Economic Growth in an Open Economy / Chu A., Cozzi G., Lai C., Liao C. *Munich Personal RePEc Archive. MPRA Paper*. 2013. No. 47364. URL: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/47364/> (date of access: 09.08.2024). посилання по тексту

101. Innocent Bystanders? Monetary policy and inequality / Coibiona O., Gorodnichenko Yu., Kueng L., Silvia J. *Journal of Monetary Economics*. 2017. Vol. 88. P. 70–89. <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2017.05.005> (date of access: 24.10.2024)

посилання по тексту

102. Economic Freedom. *Fraser Institute*. URL: <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/graph?geozone=world&min-year=1975&max-year=2021&countries=UKR&page=graph&area1=0&area2=0&area3=0&area4=0&area5=1&type=line> (date of access: 17.09.2024).

103. Faia E. Optimal monetary policy rules with labor market frictions. *Working Paper Series*. 2006. No. 698. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp698.pdf> (date of access: 17.09.2024).

104. Faia E. Ramsey monetary policy with labour market frictions. *Working paper series*. 2007. No. 707. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp707.pdf> (date of access: 17.09.2024).

105. Forbes K., Reinhardt D., Wieladek T. The spillovers, interactions, and (un)intended consequences of monetary and regulatory policies. *Journal of Monetary Economics*. 2017. Vol. 85. P. 1–22. doi.org/10.1016/j.jmoneco.2016.10.008 (date of access: 17.09.2024). посилання по тексту

106. Friedman M., Schwartz A. J. A Monetary History of the United States, 1867-1960. Princeton : Princeton University Press, 1963. 888 p. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7s1vp> (date of access: 17.09.2024).

107. Gil P. M., Iglésias G. Endogenous Growth and Real Effects of Monetary Policy: R&D and Physical Capital Complementarities. *Journal of money credit and banking*. 2020. Vol. 52, Issue 5. P. 1147–1197. URL: <https://doi.org/10.1111/jmcb.12632> (date of access: 17.09.2024). посилання по тексту

108. Monetary Policy Strategies and Tools: Financial Stability Considerations / Goldberg J., Klee E., Prescott E. S., Wood P. *Finance and Economics Discussion Series*. 2020. URL: <https://doi.org/10.17016/FEDS.2020.074> (date of access: 17.09.2024).

109. Jiang Yu., Wang G. Monetary Policy Surprises and the Responses of Asset Prices: An Event Study Analysis. *SocioEconomic Challenges*. 2017. Vol. 1 (3). P. 22–44. URL: <https://armgpublishing.com/journals/sec/issue-3/article-2> (date of access: 15.10.2024). посилання по тексту

110. Galí J. Insider-Outsider Labor Markets, Hysteresis, and Monetary Policy. *Journal of Money, Credit and Banking*. 2022. Vol. 54 (S1). P. 53–88. <https://doi.org/10.1111/jmcb.12898> (date of access: 10.11.2024).

111. Christoffel K., Kuester K., Linzert T. The Role of Labor Markets for Euro Area Monetary Policy. 2009. *Working Paper Series*. No. 1035. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1035.pdf> (date of access: 10.11.2024).

112. Karakitsos E. Monetary Policy Exchange Rate Dynamics and the Labour Market. *Oxford Economic Papers*. 1989. Vol. 41 (2). P. 408–433.

113. Karakitsos E. Monetary Policy Exchange Rate Dynamics and the Labour Market. *Journal of Economic Dynamics and Control*. 1986. Vol. 10 (1-2). P. 281–289.

114. Keynes J. M. Theory of Employment, Interest, and Money. London : Stellar Classics, 2016. 168 p.

115. Classification Of Regions Of Ukraine By The Level Of Social Tension / Klebanova T. S., Rudachenko O. O., Gvozdytskyi, V. S., Mozgovyi I., Guryanova L. S. *WSEAS Transactions on Systems and Control*. 2020. Vol. 15. P. 576–584. DOI: 10.37394/23203.2020.15.57.

116. The impact of inflation targeting on macroeconomic indicators in Ukraine / M. Kuzheliev, D. Zherlitsyn, I. Rekunencko, A. Nechyporenko, G. Nemsadze. *Banks and Bank Systems*. 2020. Vol. 15 (2). P. 94–104. [http://dx.doi.org/10.21511/bbs.15\(2\).2020.09](http://dx.doi.org/10.21511/bbs.15(2).2020.09)

117. Leeson R. A. W. H. Phillips. *An Encyclopedia of Keynesian Economics*. Cheltenham, 1997. P. 1–8. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/61296082.pdf> (date of access: 10.11.2024).
118. Leijonhufvud A. Constitutional Constraints on the Monetary Powers of Government. *Journal of Public Finance and Public Choice*. 1983. Vol. 1 (2). P. 87–100. <https://doi.org/10.1332/251569298X15668907116535> (date of access: 10.11.2024).
119. Robbins L. R. The economist in the twentieth century, and other lectures in political economy. London : Macmillan, 1954. 224 p.
120. Lukianenko I., Donkohlova T. Comparative Analysis of Current Trends in Wage Dynamics in Ukraine and in the European Union. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2019. Т. 4, вип. 1. С. 66–74. <https://doi.org/10.18523/2519-4739.20194.1.66-74>. на стор.139
121. Lukianenko I., Oliskevych M. Labour market in Ukraine: an empirical dynamic analysis using error correction model. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2014. № 6 (159). С. 52–58. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/26900>
122. Lukianenko I., Oliskevych M. The Effects of Shocks on the Ukrainian Labor Market: SVEC Modeling. *Procedia Economics and Finance : 22nd International Economic Conference, IECS 2015, 15-16 May 2015, Sibiu, Romania*. 2015. Vol. 27. P. 311–322. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01002-3](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01002-3)
123. Modigliani F. Monetary policy and consumption. *Consumer spending and monetary policy: the linkages*. 1971. Vol. 5. P. 9–84. посилання по тексту
124. Monetary Policy-Related Interest Rate. Monetary and Financial Statistics. *International Monetary Fund*. URL: <https://data.imf.org/regular.aspx?key=63087881> (date of access: 15.10.2024).
125. Moyen S., Sahuc J.-G. Incorporating Labour Market Frictions into an Optimizing Based Monetary Policy Model. Evry : Universite d'Evry, 2003. 42 p. URL: <https://www.univ-evry.fr/fileadmin/mediatheque/ueve->

[institutionnel/03_Recherche/laboratoires/Epee/wp/03-03.pdf](#) (date of access: 15.10.2024).

посилання по тексту

126. Proaño C. R. Gradual wage-price adjustments, labor market frictions and monetary policy rules. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2012. Vol. 82 (1). P. 220–235.

127. Proaño C. R. Should monetary policy take account of national labor market asymmetries in a currency union? *Economics Bulletin*. 2012. Vol. 32 (3). P. 1878–1889.

128. Rossi L., Mattesini F. Optimal Monetary Policy in a Dual Labor Market Economy. *MPRA Paper*. No. 2827. 2007. URL: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/2827> (date of access: 10.11.2024).

129. Rossi L., Mattesini F. Productivity Shock and Optimal Monetary Policy in a Unionized Labor Market. Forthcoming: The Manchester School. *MPRA Paper*. No. 8775. 2007. P. 1–34. URL: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/8775/> (date of access: 10.11.2024).

130. Sala L., Söderström U., Trigari A. Monetary policy under uncertainty in an estimated model with labor market frictions. *Journal of Monetary Economics*. 2008. Vol. 55 (5). P. 983–1006.

131. Sargent T. J., Wallace N. "Rational" Expectations, the Optimal Monetary Instrument, and the Optimal Money Supply Rule. *Journal of Political Economy*. 1975. Vol. 83 (2). P. 241–254. DOI: doi.org/10.1086/260321 (date of access: 10.11.2024).

посилання по тексту

132. Carpenter S. B., Rodgers W. M. III. The disparate labor market impacts of monetary policy. *Journal of Policy Analysis and Management*, 2004. Vol. 23, Issue 4. P. 813–830. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/pam.20048> (date of access: 10.11.2024).

133. Snowdon B., Vane H. R. Modern Macroeconomics and Its Evolution from a Monetarist Perspective: An Interview with Professor Milton Friedman. *Journal of Economic Studies*. 1997. Vol. 24 (4). P. 191–221. doi.org/10.1108/01443589710188957 (date of access: 12.11.2024).

134. Stein J. C. Monetary policy as financial stability regulation. *The Quarterly Journal of Economics*. 2012. Vol. 127, Issue 1. P. 57–95.

135. Taylor J. B. The monetary transmission mechanism: an empirical framework. *Journal of economic perspectives*. 1995. Vol. 9, № 4. P. 11–26.

136. Ukraine Refugee Situation. *Operational Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 25.10.2024).

137. Walsh C. E. *Monetary Theory and Policy*. (3d ed.). Cambridge, Massachusetts : The MIT Press, 2010. 613 p. посилання по тексту.

138. Walsh C. Labor Market Search, Sticky Prices, and Interest Rate Policies. *Review of Economic Dynamics*. 2005. Vol. 8, issue 4. P. 829–849. <http://dx.doi.org/10.1016/j.red.2005.03.004>. посилання по тексту.

139. The impact of US monetary policy on Chinese enterprises' R&D investment / Zhang D., Guo Y., Wang Z., Chen Y. *Finance Research Letters*. 2020. Vol. 35. Art. no. 101301. URL: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2019.09.016> (date of access: 12.11.2024).

Додаток А

Таблиця А1

Перелік та опис змінних розробленої системи симулятивних рівнянь

№	Назва	Вимір	Змінна	Статус в моделі
1	$DemandWorkers_t$	тис. осіб	попит на працівників на ринку праці (кількість вакансій)	Ендогенна
2	$Empl_t$	тис. осіб	зайнятість	Ендогенна
3	$Wage_t$	млн. грн.	середня заробітна плата	Екзогенна
4	$Business_t$	-	індекс легкості ведення бізнесу	Екзогенна
5	$WageD_t$	млн. грн.	заборгованість з виплати заробітної плати	Екзогенна
6	$SalaryFond_t$	млн. грн.	фонд оплати праці	Екзогенна
7	$Shadow_t$	%	рівень тіньової економіки розрахований монетарним методом	Ендогенна
8	CPI_t	%	індекс споживчих цін відповідно до місяця попереднього року	Ендогенна
9	$Corr_t$	-	індекс сприйняття корупції	Екзогенна
10	$ExRate_t$	грн./дол.	обмінний курс	Ендогенна
11	$KeyRate_t$	п. п.	облікова ставка НБУ	Ендогенна

Продовження Таблиці А1

12	$Coverage_t$	міс.	покриття міжнародними резервами НБУ обсягів імпорту	Екзогенна
13	GDP_t	млн. грн.	ВВП	Ендогенна
14	NX_t	млн. грн.	чистий експорт товарів та послуг	Екзогенна
15	$Loans_t$	%	процентні ставки за новими кредитами резидентам (крім інших депозитних корпорацій)	Екзогенна
16	$IndexFGR_t$	%	індекс цін на паливо, газ та нерухомість	Екзогенна
17	$GDPGap_t$	млн. грн.	розрив ВВП	Екзогенна
18	$TurnoverGDP_t$	-	відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП	Екзогенна
19	$M0_t$	млн. грн.	готівкові кошти поза депозитними корпораціями	Екзогенна
20	$DummyShadow$	-	даммі-змінна до рівняння тіньової економіки	Екзогенна

Продовження Таблиці А1

21	<i>DummyKPR</i>	-	даммі-змінна до рівняння облікової ставки	Екзогенна
22	<i>DummyExRate</i>	-	даммі-змінна до рівняння обмінного курсу	Екзогенна

Додаток Б
Тестування на дотримання класичних припущень рівняння попиту на працівників

Таблиця Б1

Результати виконання тесту Вайта на відсутність гетероскедастичності

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	0.738526	Prob. F(25,35)	0.7831
Obs*R-squared	21.06596	Prob. Chi-Square(25)	0.6889
Scaled explained SS	15.25453	Prob. Chi-Square(25)	0.9352

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	9.706898	47.85503	0.202840	0.8404
LOG(EMPL)^2	0.295418	0.853139	0.346272	0.7312
LOG(EMPL)*LOG(WAGE)	-1.162860	0.859079	-1.353612	0.1845
LOG(EMPL)*LOG(BUSINESS(-7))	-0.592219	1.801306	-0.328772	0.7443
LOG(EMPL)*LOG(WAGE_DEBT(-6))	0.484533	1.283481	0.377514	0.7081
LOG(EMPL)*LOG(FOND(-3))	-0.058508	0.494101	-0.118412	0.9064
LOG(EMPL)*LOG(SH_E_S)	1.415274	3.607962	0.392264	0.6972
LOG(WAGE)^2	0.040856	0.236595	0.172685	0.8639
LOG(WAGE)*LOG(BUSINESS(-7))	0.409760	0.800119	0.512124	0.6118
LOG(WAGE)*LOG(WAGE_DEBT(-6))	-0.048347	0.228874	-0.211237	0.8339
LOG(WAGE)*LOG(FOND(-3))	-0.030196	0.118503	-0.254811	0.8004
LOG(WAGE)*LOG(SH_E_S)	0.176142	0.692928	0.254200	0.8008
LOG(WAGE)	9.117188	7.803663	1.168322	0.2506
LOG(BUSINESS(-7))^2	0.157384	1.230428	0.127910	0.8990
LOG(BUSINESS(-7))*LOG(WAGE_DEBT(-6))	-0.139912	0.750006	-0.186547	0.8531
LOG(BUSINESS(-7))*LOG(FOND(-3))	0.050968	0.213976	0.238193	0.8131
LOG(BUSINESS(-7))*LOG(SH_E_S)	0.459434	1.216244	0.377749	0.7079
LOG(WAGE_DEBT(-6))^2	0.077693	0.147702	0.526016	0.6022
LOG(WAGE_DEBT(-6))*LOG(FOND(-3))	0.072056	0.047394	1.520370	0.1374
LOG(WAGE_DEBT(-6))*LOG(SH_E_S)	0.264088	0.472520	0.558892	0.5798
LOG(WAGE_DEBT(-6))	-6.493004	11.48569	-0.565313	0.5755
LOG(FOND(-3))^2	-0.003122	0.040034	-0.077986	0.9383
LOG(FOND(-3))*LOG(SH_E_S)	0.117766	0.218127	0.539897	0.5927
LOG(FOND(-3))	-0.227516	4.998866	-0.045514	0.9640
LOG(SH_E_S)^2	-0.696359	0.743328	-0.936812	0.3553
LOG(SH_E_S)	-16.73715	36.96605	-0.452771	0.6535

R-squared	0.345344	Mean dependent var	0.025174
Adjusted R-squared	-0.122268	S.D. dependent var	0.034507
S.E. of regression	0.036555	Akaike info criterion	3.483039
Sum squared resid	0.046771	Schwarz criterion	2.583322
Log likelihood	132.2327	Hannan-Quinn criter.	3.130432
F-statistic	0.738526	Durbin-Watson stat	2.475957
Prob(F-statistic)	0.783103		

Таблиця Б2

Результати виконання LM-тесту Бреуша-Годфрі на відсутність автокореляції

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

Null hypothesis: No serial correlation at up to 15 lags

F-statistic	1.101979	Prob. F(15,39)	0.3862
Obs*R-squared	18.15806	Prob. Chi-Square(15)	0.2544

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1.426088	8.932932	0.159644	0.8740
LOG(EMPL)	-0.150635	0.890881	-0.169085	0.8666
LOG(WAGE)	-0.043269	0.146101	-0.296156	0.7687
LOG(BUSINESS(-7))	0.010053	0.318940	0.031520	0.9750
LOG(WAGE_DEBT(-6))	0.044284	0.114042	0.388310	0.6999
LOG(FOND(-3))	0.008106	0.052863	0.153338	0.8789
LOG(SH_E_S)	-0.014209	0.306972	-0.046287	0.9633
RESID(-1)	0.180407	0.168406	1.071262	0.2906
RESID(-2)	-0.161741	0.169230	-0.955746	0.3451
RESID(-3)	-0.227124	0.164629	-1.379613	0.1756
RESID(-4)	0.269587	0.174015	1.549221	0.1294
RESID(-5)	-0.220056	0.177483	-1.239875	0.2224
RESID(-6)	-0.012510	0.183259	-0.068264	0.9459
RESID(-7)	-0.053433	0.180551	-0.295947	0.7688
RESID(-8)	0.015468	0.182953	0.084545	0.9331
RESID(-9)	-0.199197	0.195196	-1.020499	0.3138
RESID(-10)	0.183684	0.204113	0.899910	0.3737
RESID(-11)	-0.062733	0.207478	-0.302361	0.7640
RESID(-12)	-0.084453	0.207097	-0.407793	0.6857
RESID(-13)	0.278297	0.188689	1.474897	0.1483
RESID(-14)	-0.024399	0.195615	-0.124728	0.9014
RESID(-15)	-0.219014	0.201524	-1.086791	0.2838

R-squared	0.297673	Mean dependent var	-8.74E-15
Adjusted R-squared	-0.080503	S.D. dependent var	0.159980
S.E. of regression	0.166295	Akaike info criterion	-0.476105
Sum squared resid	1.078509	Schwarz criterion	0.285193
Log likelihood	36.52121	Hannan-Quinn criter.	-0.177745
F-statistic	0.787128	Durbin-Watson stat	1.982237
Prob(F-statistic)	0.716850		

Таблиця БЗ

Результати виконання тесту на правильність специфікації рівняння

Ramsey RESET Test

Equation: DEMANDWORKER_LAST

Omitted Variables: Powers of fitted values from 2 to 4

Specification: LOG(WORK_PLACES) C (LOG(EMPL(-)))

(LOG(WAGE(-))) (LOG(BUSINESS(-7))) (LOG(WAGE_DEBT(-6))) LOG(FOND(-3)) LOG(SH_E_S)

	Value	df	Probability
F-statistic	2.688761	(3, 51)	0.1560
Likelihood ratio	8.956911	3	0.1299

F-test summary:

	Sum of Sq.	df	Mean Squares
Test SSR	0.209710	3	0.169903
Restricted SSR	1.535623	54	0.128437
Unrestricted SSR	1.325913	51	0.125998

LR test summary:

	Value
Restricted LogL	25.74385
Unrestricted LogL	30.22231

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	93659.68	76507.90	1.224183	0.2265
LOG(EMPL)	-7722.562	6306.368	-1.224566	0.2264
LOG(WAGE)	-2238.833	1828.220	-1.224597	0.2264
LOG(BUSINESS(-7))	-1379.892	1126.733	-1.224684	0.2263
LOG(WAGE_DEBT(-6))	693.2660	566.1648	1.224495	0.2264
LOG(FOND(-3))	453.7950	370.5826	1.224545	0.2264
LOG(SH_E_S)	1018.090	831.3243	1.224660	0.2263
FITTED^2	-661.1671	548.8927	-1.204547	0.2339
FITTED^3	106.6331	89.86324	1.186615	0.2409
FITTED^4	-6.444440	5.507676	-1.170083	0.2474
R-squared	0.708558	Mean dependent var		4.125796
Adjusted R-squared	0.657128	S.D. dependent var		0.275363
S.E. of regression	0.161240	Akaike info criterion		-0.663026
Sum squared resid	1.325913	Schwarz criterion		-0.316982
Log likelihood	30.22231	Hannan-Quinn criter.		-0.527408
F-statistic	13.77691	Durbin-Watson stat		1.794237
Prob(F-statistic)	0.000000			

Додаток В

Тестування на дотримання класичних припущень рівняння зайнятості

Таблиця В1

Результати виконання тесту Вайта на відсутність гетероскедастичності

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	1.248384	Prob. F(19,46)	0.2635
Obs*R-squared	22.45395	Prob. Chi-Square(19)	0.2622
Scaled explained SS	90.35340	Prob. Chi-Square(19)	0.0000

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	2.556148	1.137833	2.246506	0.0295
CPI(-2)^2	-8.59E-07	1.62E-06	-0.528754	0.5995
CPI(-2)*LOG(WAGE)	4.62E-05	0.000156	0.296284	0.7683
CPI(-2)*LOG(EMPL(-1))	-0.000397	0.001010	-0.392444	0.6965
CPI(-2)*LOG(CORR(-1))	-4.33E-05	0.000667	-0.064955	0.9485
CPI(-2)*LOG(WORK_PLACES(-1))	3.60E-05	6.51E-05	0.553828	0.5824
CPI(-2)	0.003497	0.011034	0.316929	0.7527
LOG(WAGE)^2	0.005051	0.003617	1.396446	0.1693
LOG(WAGE)*LOG(EMPL(-1))	0.044997	0.033180	1.356132	0.1817
LOG(WAGE)*LOG(CORR(-1))	-0.049913	0.029147	-1.712483	0.0935
LOG(WAGE)*LOG(WORK_PLACES(-1))	0.007360	0.004692	1.568649	0.1236
LOG(WAGE)	-0.513143	0.372183	-1.378738	0.1746
LOG(EMPL(-1))^2	-0.023569	0.009630	-2.447584	0.0183
LOG(EMPL(-1))*LOG(CORR(-1))	-0.153950	0.170209	-0.904476	0.3705
LOG(EMPL(-1))*LOG(WORK_PLACES(-1))	0.051453	0.023180	2.219672	0.0314
LOG(CORR(-1))^2	0.110386	0.093868	1.175976	0.2457
LOG(CORR(-1))*LOG(WORK_PLACES(-1))	-0.027816	0.021935	-1.268098	0.2111
LOG(CORR(-1))	1.840620	1.823459	1.009411	0.3181
LOG(WORK_PLACES(-1))^2	0.002022	0.001833	1.103217	0.2757
LOG(WORK_PLACES(-1))	-0.561779	0.264022	-2.127770	0.0387

R-squared	0.340211	Mean dependent var	0.000484
Adjusted R-squared	0.067690	S.D. dependent var	0.001523
S.E. of regression	0.001470	Akaike info criterion	9.961786
Sum squared resid	9.94E-05	Schwarz criterion	9.298254
Log likelihood	348.7389	Hannan-Quinn criter.	9.699593
F-statistic	1.248384	Durbin-Watson stat	2.277570
Prob(F-statistic)	0.263545		

Таблиця В2

Результати виконання LM-тесту Бреуша-Годфрі на відсутність автокореляції

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

Null hypothesis: No serial correlation at up to 15 lags

F-statistic	1.170266	Prob. F(15,45)	0.3282
Obs*R-squared	18.52102	Prob. Chi-Square(15)	0.2363

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-1.246852	2.181471	-0.571565	0.5705
CPI(-2)	8.38E-05	0.000253	0.331685	0.7417
LOG(WAGE)	0.006452	0.022743	0.283667	0.7780
LOG(EMPL(-1))	0.118538	0.198809	0.596239	0.5540
LOG(CORR(-1))	0.035922	0.061069	0.588226	0.5593
LOG(WORK_PLACES(-1))	-0.003332	0.012483	-0.266916	0.7908
RESID(-1)	-0.121019	0.232337	-0.520878	0.6050
RESID(-2)	-0.176788	0.204502	-0.864483	0.3919
RESID(-3)	-0.040523	0.172732	-0.234599	0.8156
RESID(-4)	-0.108714	0.186228	-0.583770	0.5623
RESID(-5)	-0.243220	0.160941	-1.511232	0.1377
RESID(-6)	-0.295949	0.156453	-1.891614	0.0650
RESID(-7)	-0.338694	0.162448	-2.084940	0.0428
RESID(-8)	-0.083009	0.173521	-0.478378	0.6347
RESID(-9)	0.039149	0.162720	0.240591	0.8110
RESID(-10)	-0.193269	0.155162	-1.245597	0.2194
RESID(-11)	-0.087189	0.152298	-0.572488	0.5698
RESID(-12)	-0.030993	0.159775	-0.193977	0.8471
RESID(-13)	-0.144071	0.155158	-0.928549	0.3581
RESID(-14)	-0.283075	0.155246	-1.823397	0.0749
RESID(-15)	-0.023006	0.164373	-0.139959	0.8893

R-squared	0.280621	Mean dependent var	2.99E-17
Adjusted R-squared	-0.039102	S.D. dependent var	0.022174
S.E. of regression	0.022603	Akaike info criterion	4.488086
Sum squared resid	0.022991	Schwarz criterion	3.791377
Log likelihood	169.1068	Hannan-Quinn criter.	4.212783
F-statistic	0.877700	Durbin-Watson stat	2.003006
Prob(F-statistic)	0.613532		

Таблиця В3

Результати виконання тесту на правильність специфікації рівняння

Ramsey RESET Test

Equation: EMPLOYMENT_FINAL_LAST

Omitted Variables: Squares of fitted values

Specification: LOG(EMPL) C (CPI(-2)) LOG(WAGE(-)) LOG(EMPL(-1))
LOG(CORR(-1)) LOG(WORK_PLACES(-1))

	Value	df	Probability
t-statistic	0.644091	59	0.5220
F-statistic	0.414853	(1, 59)	0.5220
Likelihood ratio	0.462449	1	0.4965

F-test summary:

	Sum of Sq.	df	Mean Squares
Test SSR	0.000223	1	0.000223
Restricted SSR	0.031959	60	0.000533
Unrestricted SSR	0.031736	59	0.000538

LR test summary:

	Value
Restricted LogL	158.2377
Unrestricted LogL	158.4689

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	25.50750	34.99814	0.728824	0.4690
CPI(-2)	-0.000945	0.001612	-0.585934	0.5602
LOG(WAGE)	0.309769	0.525283	0.589719	0.5576
LOG(EMPL(-1))	-7.865275	13.34376	-0.589435	0.5578
LOG(CORR(-1))	0.318976	0.540374	0.590287	0.5573
LOG(WORK_PLACES(-1))	0.099234	0.168647	0.588416	0.5585
FITTED^2	0.602336	0.935173	0.644091	0.5220
R-squared	0.937834	Mean dependent var		9.856654
Adjusted R-squared	0.931513	S.D. dependent var		0.088622
S.E. of regression	0.023193	Akaike info criterion		-4.589967
Sum squared resid	0.031736	Schwarz criterion		-4.357731
Log likelihood	158.4689	Hannan-Quinn criter.		-4.498200
F-statistic	148.3465	Durbin-Watson stat		1.787451
Prob(F-statistic)	0.000000			

Додаток Г

Тестування на дотримання класичних припущень рівняння обмінного курсу

Таблиця Г1

Результати виконання тесту Вайта на відсутність гетероскедастичності

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	1.911255	Prob. F(34,28)	0.1233
Obs*R-squared	44.02873	Prob. Chi-Square(34)	0.1165
Scaled explained SS	106.2399	Prob. Chi-Square(34)	0.0000

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-308.1042	532.7071	-0.578374	0.5676
KEY_RATE(-4)^2	-0.020959	0.047289	-0.443212	0.6610
KEY_RATE(-4)*ER(-1)	-0.040407	0.218808	-0.184667	0.8548
KEY_RATE(-4)*LOG(COVERAGE(-4))	0.725192	0.770121	0.941659	0.3544
KEY_RATE(-4)*GDP(-5)	6.49E-08	1.01E-06	0.064022	0.9494
KEY_RATE(-4)*EMPL(-1)	0.000231	0.000438	0.526943	0.6024
KEY_RATE(-4)*ER(-2)	-0.132521	0.169149	-0.783460	0.4399
KEY_RATE(-4)	-4.480697	9.851530	-0.454822	0.6527
ER(-1)^2	0.140068	0.467661	0.299509	0.7668
ER(-1)*EMPL(-1)	-0.000281	0.001217	-0.231053	0.8190
ER(-1)*ER(-2)	-0.183686	0.756175	-0.242914	0.8098
ER(-1)	1.050418	25.06011	0.041916	0.9669
LOG(COVERAGE(-4))^2	1.653427	7.181242	0.230243	0.8196
LOG(COVERAGE(-4))*GDP(-5)	-6.23E-05	2.16E-05	-2.883146	0.0075
LOG(COVERAGE(-4))*DUMMY	-16.90377	19.17955	-0.881343	0.3856
LOG(COVERAGE(-4))*EMPL(-1)	0.003003	0.004982	0.602755	0.5515
LOG(COVERAGE(-4))*ER(-2)	-1.327607	4.226601	-0.314107	0.7558
LOG(COVERAGE(-4))	-76.43543	122.8003	-0.622437	0.5387
GDP(-5)^2	-2.43E-11	1.75E-11	-1.386820	0.1764
GDP(-5)*DUMMY	3.85E-05	2.75E-05	1.399718	0.1726
GDP(-5)*EMPL(-1)	-4.72E-09	5.96E-09	-0.790808	0.4357
GDP(-5)*ER(-2)	1.92E-06	3.61E-06	0.531165	0.5995
GDP(-5)	0.000198	0.000135	1.460025	0.1554
DUMMY^2	-291.9393	187.9210	-1.553522	0.1315
DUMMY*EMPL(-1)	0.015126	0.007947	1.903367	0.0673
DUMMY*ER(-2)	-1.907601	3.962792	-0.481378	0.6340
EMPL(-1)^2	-6.37E-07	9.97E-07	-0.638659	0.5282
EMPL(-1)*ER(-2)	-0.000662	0.000935	-0.707716	0.4850
EMPL(-1)	0.028681	0.045599	0.628986	0.5345
ER(-2)^2	0.126972	0.357334	0.355332	0.7250
ER(-2)	15.48436	20.95018	0.739104	0.4660

Продовження Таблиці Г1

R-squared	0.698869	Mean dependent var	1.115878
Adjusted R-squared	0.333209	S.D. dependent var	2.830479
S.E. of regression	2.311292	Akaike info criterion	4.813671
Sum squared resid	149.5780	Schwarz criterion	6.004302
Log likelihood	-116.6306	Hannan-Quinn criter.	5.281952
F-statistic	1.911255	Durbin-Watson stat	2.320185
Prob(F-statistic)	0.041287		

Таблиця Г2

Результати виконання LM-тесту Бреуша-Годфрі на відсутність автокореляції

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

Null hypothesis: No serial correlation at up to 15 lags

F-statistic	0.926415	Prob. F(15,40)	0.5440
Obs*R-squared	16.24348	Prob. Chi-Square(15)	0.3661

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	4.025259	6.154000	0.654088	0.5168
KEY_RATE(-4)	0.023170	0.054072	0.428498	0.6706
ER(-1)	-0.649318	0.336184	-1.931436	0.0605
LOG(COVERAGE(-4))	-0.428825	0.792020	-0.541432	0.5912
GDP(-5)	-7.74E-07	1.21E-06	-0.638982	0.5265
DUMMY	0.703473	1.249034	0.563214	0.5764
EMPL(-1)	-0.000127	0.000258	-0.490530	0.6264
ER(-2)	0.587489	0.295295	1.989498	0.0535
RESID(-1)	0.491312	0.315938	1.555090	0.1278
RESID(-2)	-0.051200	0.159723	-0.320557	0.7502
RESID(-3)	-0.172186	0.170559	-1.009543	0.3188
RESID(-4)	-0.073230	0.157574	-0.464732	0.6446
RESID(-5)	-0.251399	0.168944	-1.488064	0.1446
RESID(-6)	-0.541153	0.214363	-2.524469	0.0157
RESID(-7)	-0.098456	0.199239	-0.494163	0.6239
RESID(-8)	-0.159453	0.219264	-0.727220	0.4713
RESID(-9)	-0.169377	0.210783	-0.803557	0.4264
RESID(-10)	-0.233293	0.199400	-1.169973	0.2489
RESID(-11)	-0.359170	0.196646	-1.826477	0.0752
RESID(-12)	-0.374060	0.193158	-1.936549	0.0599
RESID(-13)	-0.325627	0.210325	-1.548205	0.1294
RESID(-14)	-0.193838	0.223211	-0.868407	0.3904
RESID(-15)	-0.142892	0.221905	-0.643934	0.5233

R-squared	0.257833	Mean dependent var	3.48E-16
Adjusted R-squared	-0.150359	S.D. dependent var	1.064836
S.E. of regression	1.142088	Akaike info criterion	3.379497
Sum squared resid	52.17459	Schwarz criterion	4.161911
Log likelihood	-83.45414	Hannan-Quinn criter.	3.687224
F-statistic	0.631647	Durbin-Watson stat	1.871892
Prob(F-statistic)	0.874199		

Таблиця ГЗ

Результати виконання тесту на правильність специфікації рівняння

Ramsey RESET Test

Equation: EX_RATE_FINAL_LAST

Omitted Variables: Squares of fitted values

Specification: (ER) C (KEY_RATE(-4)) (ER(-1)) LOG(COVERAGE(-4))
GDP(-5) DUMMY EMPL(-1) ER(-2)

	Value	df	Probability
t-statistic	0.872948	54	0.3866
F-statistic	0.762039	(1, 54)	0.3866
Likelihood ratio	0.882831	1	0.3474

F-test summary:

	Sum of Sq.	df	Mean Squares
Test SSR	0.978262	1	0.978262
Restricted SSR	70.30034	55	1.278188
Unrestricted SSR	69.32208	54	1.283742

LR test summary:

	Value
Restricted LogL	-92.84685
Unrestricted LogL	-92.40543

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	4.404112	4.933631	0.892671	0.3760
KEY_RATE(-4)	-0.032461	0.041073	-0.790322	0.4328
ER(-1)	0.793616	0.221592	3.581432	0.0007
LOG(COVERAGE(-4))	-1.801137	0.639605	-2.816013	0.0068
GDP(-5)	1.34E-06	1.19E-06	1.123661	0.2661
DUMMY	3.276695	1.065779	3.074460	0.0033
EMPL(-1)	4.10E-05	0.000214	0.191585	0.8488
ER(-2)	-0.122827	0.134060	-0.916206	0.3636
FITTED^2	0.003009	0.003447	0.872948	0.3866
R-squared	0.989580	Mean dependent var		19.41207
Adjusted R-squared	0.988036	S.D. dependent var		10.35878
S.E. of regression	1.133023	Akaike info criterion		3.219220
Sum squared resid	69.32208	Schwarz criterion		3.525382
Log likelihood	-92.40543	Hannan-Quinn criter.		3.339635
F-statistic	641.0507	Durbin-Watson stat		1.882747
Prob(F-statistic)	0.000000			

Додаток Д

Тестування на дотримання класичних припущень рівняння облікової ставки

Таблиця Д1

Результати виконання тесту Вайта на відсутність гетероскедастичності

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	1.417987	Prob. F(26,36)	0.1640
Obs*R-squared	31.87509	Prob. Chi-Square(26)	0.1973
Scaled explained SS	158.5988	Prob. Chi-Square(26)	0.0000

Variable	Coefficient	t	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.430542		0.502166	0.857370	0.3969
LOG(KEY_RATE(-1))^2	-0.197661		0.303706	-0.650831	0.5193
LOG(KEY_RATE(-1))*LOG(KEY_RATE(-2))	0.109342		0.575735	0.189917	0.8504
LOG(KEY_RATE(-1))*D(CPI(-1))	-0.004801		0.021212	-0.226338	0.8222
LOG(KEY_RATE(-1))*D(GDP_GAP)	0.226120		0.132825	1.702386	0.0973
LOG(KEY_RATE(-1))*DLOG((ER(-4)))	0.036149		1.938524	0.018648	0.9852
LOG(KEY_RATE(-1))*DUMMY1	0.108483		0.320099	0.338903	0.7367
LOG(KEY_RATE(-1))	0.509873		0.774282	0.658511	0.5144
LOG(KEY_RATE(-2))^2	0.154701		0.381945	0.405036	0.6878
LOG(KEY_RATE(-2))*D(CPI(-1))	0.007238		0.024029	0.301213	0.7650
LOG(KEY_RATE(-2))*D(GDP_GAP)	-0.229897		0.130406	-1.762935	0.0864
LOG(KEY_RATE(-2))*DLOG((ER(-4)))	-0.008312		1.806442	-0.004601	0.9964
LOG(KEY_RATE(-2))*DUMMY1	-0.413451		0.300846	-1.374293	0.1778
LOG(KEY_RATE(-2))	-0.850941		0.878353	-0.968791	0.3391
D(CPI(-1))^2	0.000326		0.000378	0.861744	0.3945
D(CPI(-1))*D(GDP_GAP)	0.001662		0.002423	0.685973	0.4971
D(CPI(-1))*DLOG((ER(-4)))	-0.034665		0.035403	-0.979160	0.3340
D(CPI(-1))*DUMMY1	-0.001069		0.010116	-0.105627	0.9165
D(CPI(-1))	-0.001947		0.024215	-0.080394	0.9364
D(GDP_GAP)^2	0.000421		0.001583	0.265634	0.7920
D(GDP_GAP)*DLOG((ER(-4)))	-0.213644		0.266762	-0.800881	0.4285
D(GDP_GAP)*DUMMY1	0.026803		0.043015	0.623112	0.5371
D(GDP_GAP)	0.016420		0.070255	0.233718	0.8165
DLOG((ER(-4)))^2	2.053840		2.026324	1.013579	0.3175
DLOG((ER(-4)))	-0.066487		0.508209	-0.130826	0.8966
DLOG((ER(-4)))	-0.400313		1.400298	-0.285877	0.7766
DUMMY1^2	0.931633		0.263119	3.540729	0.0011
R-squared	0.505954	Mean dependent var	0.018034		
Adjusted R-squared	0.149143	S.D. dependent var	0.064513		
S.E. of regression	0.059508	Akaike info criterion	2.507873		
Sum squared resid	0.127485	Schwarz criterion	1.589387		
Log likelihood	105.9980	Hannan-Quinn criter.	2.146628		
F-statistic	1.417987	Durbin-Watson stat	1.625493		
Prob(F-statistic)	0.164047				

Результати виконання LM-тесту Бреуша-Годфрі на відсутність автокореляції

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

Null hypothesis: No serial correlation at up to 15 lags

F-statistic	0.914416	Prob. F(15,41)	0.5555
Obs*R-squared	15.79281	Prob. Chi-Square(15)	0.3960

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.249331	0.213647	-1.167023	0.2499
LOG(KEY_RATE(-1))	-0.021522	0.255168	-0.084343	0.9332
LOG(KEY_RATE(-2))	0.124772	0.268082	0.465425	0.6441
D(CPI(-1))	-0.003047	0.004799	-0.634889	0.5290
D(GDP_GAP)	0.002884	0.009432	0.305766	0.7613
DLOG((ER(-4)))	-0.026105	0.320328	-0.081495	0.9354
DUMMY1	0.014945	0.062039	0.240894	0.8108
RESID(-1)	-0.038091	0.260437	-0.146258	0.8844
RESID(-2)	-0.132558	0.192427	-0.688878	0.4948
RESID(-3)	-0.125733	0.200593	-0.626809	0.5343
RESID(-4)	0.030926	0.192989	0.160246	0.8735
RESID(-5)	-0.328203	0.176145	-1.863249	0.0696
RESID(-6)	-0.211897	0.216073	-0.980673	0.3325
RESID(-7)	-0.193789	0.261064	-0.742302	0.4621
RESID(-8)	-0.307717	0.248615	-1.237728	0.2229
RESID(-9)	-0.186308	0.244821	-0.760998	0.4510
RESID(-10)	0.051021	0.244108	0.209008	0.8355
RESID(-11)	0.258757	0.245732	1.053003	0.2985
RESID(-12)	0.166253	0.245528	0.677126	0.5021
RESID(-13)	0.288709	0.254076	1.136311	0.2624
RESID(-14)	-0.050645	0.250459	-0.202209	0.8408
RESID(-15)	-0.257295	0.261590	-0.983582	0.3311

R-squared	0.250680	Mean dependent var	-2.13E-16
Adjusted R-squared	-0.133119	S.D. dependent var	0.135368
S.E. of regression	0.144097	Akaike info criterion	0.767815
Sum squared resid	0.851317	Schwarz criterion	0.019419
Log likelihood	46.18619	Hannan-Quinn criter.	0.473468
F-statistic	0.653155	Durbin-Watson stat	2.007911
Prob(F-statistic)	0.851685		

Результати виконання тесту на правильність специфікації рівняння

Ramsey RESET Test

Equation: KEY_P_RATE_FINAL_LAST

Omitted Variables: Powers of fitted values from 2 to 3

Specification: LOG(KEY_RATE) C LOG(KEY_RATE(-1))

LOG(KEY_RATE(-2)) D(CPI(-1)) D(GDP_GAP(-)) DLOG((ER(-4))) DUMMY1

	Value	df	Probability
F-statistic	3.870275	(2, 54)	0.3269
Likelihood ratio	8.439283	2	0.3147

F-test summary:

	Sum of Sq.	df	Mean Squares
Test SSR	0.142438	2	0.371219
Restricted SSR	1.136119	56	0.320288
Unrestricted SSR	0.993681	54	0.318402

LR test summary:

	Value
Restricted LogL	37.09565
Unrestricted LogL	41.31529

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1.506417	2.288984	0.658116	0.5133
LOG(KEY_RATE(-1))	-3.124076	6.002603	-0.520454	0.6049
LOG(KEY_RATE(-2))	0.566880	1.220268	0.464554	0.6441
D(CPI(-1))	-0.022971	0.046813	-0.490693	0.6256
D(GDP_GAP)	0.029254	0.046176	0.633539	0.5291
DLOG((ER(-4)))	-0.829070	1.703271	-0.486752	0.6284
DUMMY1	-0.627990	1.200672	-0.523032	0.6031
FITTED^2	1.920284	2.363021	0.812640	0.4200
FITTED^3	-0.280423	0.302348	-0.927482	0.3578
R-squared	0.921867	Mean dependent var		2.476984
Adjusted R-squared	0.910292	S.D. dependent var		0.452909
S.E. of regression	0.135652	Akaike info criterion		-1.025882
Sum squared resid	0.993681	Schwarz criterion		-0.719720
Log likelihood	41.31529	Hannan-Quinn criter.		-0.905467
F-statistic	79.64137	Durbin-Watson stat		1.866136
Prob(F-statistic)	0.000000			

Додаток Ж
Тестування на дотримання класичних припущень рівняння ВВП

Таблиця Ж1

Результати виконання тесту Вайта на відсутність гетероскедастичності

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	10.34861	Prob. F(27,38)	0.1523
Obs*R-squared	58.09861	Prob. Chi-Square(27)	0.1005
Scaled explained SS	103.8679	Prob. Chi-Square(27)	0.0000

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-7.06E+11	5.20E+12	-0.135832	0.8927
NET_EXPORT(-1)^2	14.03823	3.082710	4.553862	0.0001
NET_EXPORT(-1)*LOG(SH_E_S(-1))	8838445.	1487484.	5.941878	0.0000
NET_EXPORT(-1)*CPI(-2)	-119357.7	34338.44	-3.475921	0.0013
NET_EXPORT(-1)*D(LOG(EMPL(-1)))	-17835730	5148177.	-3.464475	0.0013
NET_EXPORT(-1)*LOAN_R	613367.4	195469.7	3.137915	0.0033
NET_EXPORT(-1)*GDP(-1)	2.951228	0.727149	4.058630	0.0002
NET_EXPORT(-1)	-35289656	6062100.	-5.821358	0.0000
LOG(SH_E_S(-1))^2	-3.35E+11	5.07E+11	-0.661893	0.5120
LOG(SH_E_S(-1))*CPI(-2)	-1.48E+10	8.59E+09	-1.724038	0.0928
LOG(SH_E_S(-1))*D(LOG(EMPL(-1)))	-2.12E+12	3.88E+12	-0.546518	0.5879
LOG(SH_E_S(-1))*LOAN_R	4.80E+10	3.75E+10	1.279699	0.2084
LOG(SH_E_S(-1))*GDP(-1)	794253.1	255669.3	3.106563	0.0036
LOG(SH_E_S(-1))	1.29E+12	3.15E+12	0.409318	0.6846
CPI(-2)^2	15219273	34801753	0.437313	0.6644
CPI(-2)*D(LOG(EMPL(-1)))	5.75E+09	4.05E+10	0.142181	0.8877
CPI(-2)*LOAN_R	15969409	5.44E+08	0.029363	0.9767
CPI(-2)*GDP(-1)	-2702.437	3748.793	-0.720882	0.4754
CPI(-2)	4.19E+10	2.79E+10	1.498828	0.1422
D(LOG(EMPL(-1)))^2	8.24E+11	2.42E+12	0.340728	0.7352
D(LOG(EMPL(-1)))*LOAN_R	-1.24E+10	1.28E+11	-0.096761	0.9234
D(LOG(EMPL(-1)))*GDP(-1)	-2325007.	683125.1	-3.403486	0.0016
D(LOG(EMPL(-1)))	7.12E+12	1.21E+13	0.589969	0.5587
LOAN_R^2	2.19E+08	1.51E+09	0.144604	0.8858
LOAN_R*GDP(-1)	51508.59	20159.24	2.555086	0.0147
LOAN_R	-1.54E+11	1.34E+11	-1.144706	0.2595
GDP(-1)^2	0.224489	0.047686	4.707648	0.0000
GDP(-1)	-3270543.	923945.3	-3.539758	0.0011
R-squared	0.880282	Mean dependent var	2.78E+10	
Adjusted R-squared	0.795219	S.D. dependent var	5.92E+10	
S.E. of regression	2.68E+10	Akaike info criterion	51.15728	
Sum squared resid	2.73E+22	Schwarz criterion	52.08622	
Log likelihood	-1660.190	Hannan-Quinn criter.	51.52435	
F-statistic	10.34861	Durbin-Watson stat	2.200951	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Результати виконання LM-тесту Бреуша-Годфрі на відсутність автокореляції

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:
Null hypothesis: No serial correlation at up to 15 lags

F-statistic	57.33164	Prob. F(15,44)	0.1505
Obs*R-squared	62.78752	Prob. Chi-Square(15)	0.1223

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	530259.2	215761.2	2.457621	0.1180
NET_EXPORT(-1)	0.296803	0.149331	1.987546	0.2531
LOG(SH_E_S(-1))	-190509.2	66520.37	-2.863923	0.3064
CPI(-2)	680.9122	631.6835	1.077932	0.2869
D(LOG(EMPL(-1)))	-1056946.	282724.1	-3.738438	0.1005
LOAN_R	-2015.151	4198.817	-0.479933	0.6337
GDP(-1)	0.113068	0.039829	2.838877	0.1068
RESID(-1)	-0.157276	0.122316	-1.285816	0.2052
RESID(-2)	-0.132131	0.137574	-0.960435	0.3421
RESID(-3)	0.026592	0.133302	0.199488	0.8428
RESID(-4)	0.375769	0.121549	3.091500	0.0035
RESID(-5)	0.073146	0.125633	0.582218	0.5634
RESID(-6)	-0.033912	0.134676	-0.251804	0.8024
RESID(-7)	-0.117180	0.134653	-0.870236	0.3889
RESID(-8)	0.021555	0.173078	0.124542	0.9015
RESID(-9)	-0.263077	0.164082	-1.603328	0.1160
RESID(-10)	-0.114384	0.167557	-0.682659	0.4984
RESID(-11)	0.275285	0.176449	1.560140	0.1259
RESID(-12)	0.713608	0.170782	4.178480	0.1001
RESID(-13)	0.086310	0.177824	0.485371	0.6298
RESID(-14)	-0.012789	0.182683	-0.070006	0.9445
RESID(-15)	-1.005357	0.198916	-5.054188	0.0500

R-squared	0.951326	Mean dependent var	1.45E-10
Adjusted R-squared	0.928095	S.D. dependent var	167950.9
S.E. of regression	45036.11	Akaike info criterion	24.52952
Sum squared resid	8.92E+10	Schwarz criterion	25.25940
Log likelihood	-787.4741	Hannan-Quinn criter.	24.81793
F-statistic	40.95117	Durbin-Watson stat	2.003092
Prob(F-statistic)	0.000000		

Результати виконання тесту на правильність специфікації рівняння

Ramsey RESET Test

Equation: GDP_EQ_FINAL_LAST

Omitted Variables: Squares of fitted values

Specification: (GDP) C (NET_EXPORT(-1)) (LOG(SH_E_S(-1))) (CPI(-2)) D(LOG(EMPL(-1))) (LOAN_R(-)) GDP(-1)

	Value	df	Probability
t-statistic	3.383622	58	0.3013
F-statistic	11.44890	(1, 58)	0.3013
Likelihood ratio	11.88978	1	0.3006

F-test summary:

	Sum of Sq.	df	Mean Squares
Test SSR	3.02E+11	1	3.020011
Restricted SSR	1.83E+12	59	3.110010
Unrestricted SSR	1.53E+12	58	2.641210

LR test summary:

	Value
Restricted LogL	-887.2203
Unrestricted LogL	-881.2754

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	429529.8	747908.0	0.574308	0.5680
NET_EXPORT(-1)	-1.086068	0.474625	-2.288262	0.0258
LOG(SH_E_S(-1))	-80802.68	228900.8	-0.353003	0.7254
CPI(-2)	308.4963	2109.634	0.146232	0.8842
D(LOG(EMPL(-1)))	2349511.	906210.5	2.592677	0.0120
LOAN_R	-20415.51	15063.98	-1.355254	0.1806
GDP(-1)	1.618012	0.221977	7.289097	0.0000
FITTED^2	-4.96E-07	1.47E-07	-3.383622	0.0013
R-squared	0.871942	Mean dependent var		667926.7
Adjusted R-squared	0.856487	S.D. dependent var		428904.8
S.E. of regression	162482.4	Akaike info criterion		26.94774
Sum squared resid	1.53E+12	Schwarz criterion		27.21315
Log likelihood	-881.2754	Hannan-Quinn criter.		27.05262
F-statistic	56.41730	Durbin-Watson stat		1.824544
Prob(F-statistic)	0.000000			

Додаток К

Тестування на дотримання класичних припущень рівняння тіньової економіки

Таблиця К1

Результати виконання тесту Вайта на відсутність гетероскедастичності

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	0.287248	Prob. F(24,35)	0.9989
Obs*R-squared	9.873438	Prob. Chi-Square(24)	0.9950
Scaled explained SS	11.87445	Prob. Chi-Square(24)	0.9813

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1312.361	1632.099	0.804094	0.4268
LOG(WORK_PLACES(-1))^2	1.403770	6.144933	0.228444	0.8206
LOG(WORK_PLACES(-1))*LOG(BUSINESS)	-7.501208	23.63437	-0.317386	0.7528
LOG(WORK_PLACES(-1))*LOG(ZTO_GDP(-4))	-12.35925	19.08903	-0.647453	0.5216
LOG(WORK_PLACES(-1))*LOG(EMPL(-5))	25.33557	58.03672	0.436544	0.6651
LOG(WORK_PLACES(-1))*LOG(M0(-8))	-2.191177	14.91723	-0.146889	0.8841
LOG(WORK_PLACES(-1))*D_SH	5.292761	12.17698	0.434653	0.6665
LOG(WORK_PLACES(-1))	-202.0471	606.0829	-0.333365	0.7408
LOG(BUSINESS)^2	19.85028	36.67392	0.541264	0.5918
LOG(BUSINESS)*LOG(ZTO_GDP(-4))	-0.409865	47.32781	-0.008660	0.9931
LOG(BUSINESS)*LOG(EMPL(-5))	5.918024	97.77261	0.060528	0.9521
LOG(BUSINESS)*LOG(M0(-8))	14.93584	36.05130	0.414294	0.6812
LOG(BUSINESS)*D_SH	-39.82349	94.51382	-0.421351	0.6761
LOG(BUSINESS)	-398.9762	685.1343	-0.582333	0.5641
LOG(ZTO_GDP(-4))^2	-57.99760	33.20348	-1.746732	0.0895
LOG(ZTO_GDP(-4))*LOG(EMPL(-5))	64.73366	116.5661	0.555339	0.5822
LOG(ZTO_GDP(-4))*LOG(M0(-8))	-0.423407	34.37317	-0.012318	0.9902
LOG(ZTO_GDP(-4))*D_SH	-13.86169	53.92194	-0.257070	0.7986
LOG(ZTO_GDP(-4))	-585.7485	1139.783	-0.513912	0.6105
LOG(EMPL(-5))^2	0.477945	41.87260	0.011414	0.9910
LOG(EMPL(-5))*LOG(M0(-8))	-10.58508	41.71070	-0.253774	0.8012
LOG(EMPL(-5))*D_SH	65.36237	158.5563	0.412234	0.6827
LOG(M0(-8))^2	1.716830	10.07617	0.170385	0.8657
LOG(M0(-8))*D_SH	-24.59786	60.30189	-0.407912	0.6858
D_SH^2	-176.8253	492.8469	-0.358783	0.7219

R-squared	0.164557	Mean dependent var	1.077704
Adjusted R-squared	-0.408318	S.D. dependent var	1.908149
S.E. of regression	2.264449	Akaike info criterion	4.766877
Sum squared resid	179.4705	Schwarz criterion	5.639520
Log likelihood	-118.0063	Hannan-Quinn criter.	5.108215
F-statistic	0.287248	Durbin-Watson stat	1.787448
Prob(F-statistic)	0.998935		

Таблиця К2

Результати виконання LM-тесту Бреуша-Годфрі на відсутність автокореляції

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

Null hypothesis: No serial correlation at up to 15 lags

F-statistic	1.240850	Prob. F(15,38)	0.2859
Obs*R-squared	19.72638	Prob. Chi-Square(15)	0.1827

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	58.47476	43.57937	1.341799	0.1876
LOG(WORK_PLACES(-1))	-1.523208	0.827203	-1.841397	0.0734
LOG(BUSINESS)	0.259963	1.430540	0.181723	0.8568
LOG(ZTO_GDP(-4))	-4.522557	2.241580	-2.017576	0.0507
LOG(EMPL(-5))	-4.964688	4.122197	-1.204379	0.2359
LOG(M0(-8))	-0.345249	0.912793	-0.378234	0.7074
D_SH	-0.480752	0.595304	-0.807574	0.4244
RESID(-1)	0.197656	0.167474	1.180221	0.2452
RESID(-2)	0.090361	0.157086	0.575230	0.5685
RESID(-3)	-0.442328	0.163686	-2.702297	0.0102
RESID(-4)	-0.038833	0.165686	-0.234376	0.8160
RESID(-5)	-0.094334	0.177059	-0.532781	0.5973
RESID(-6)	-0.414582	0.172381	-2.405041	0.0211
RESID(-7)	-0.162494	0.188093	-0.863900	0.3931
RESID(-8)	-0.162278	0.236902	-0.684999	0.4975
RESID(-9)	-0.580786	0.219003	-2.651957	0.0116
RESID(-10)	-0.227725	0.203444	-1.119349	0.2700
RESID(-11)	-0.301843	0.215529	-1.400476	0.1695
RESID(-12)	-0.557093	0.239131	-2.329658	0.0252
RESID(-13)	-0.197303	0.191719	-1.029126	0.3099
RESID(-14)	-0.139333	0.198465	-0.702052	0.4869
RESID(-15)	-0.343117	0.233599	-1.468827	0.1501

R-squared	0.328773	Mean dependent var	1.60E-15
Adjusted R-squared	-0.042168	S.D. dependent var	1.046886
S.E. of regression	1.068731	Akaike info criterion	3.247396
Sum squared resid	43.40305	Schwarz criterion	4.015322
Log likelihood	-75.42187	Hannan-Quinn criter.	3.547774
F-statistic	0.886321	Durbin-Watson stat	1.854048
Prob(F-statistic)	0.607219		

Таблиця КЗ

Результати виконання тесту на правильність специфікації рівняння

Ramsey RESET Test

Equation: SHADOW_FINAL_LAST1

Omitted Variables: Squares of fitted values

Specification: (SH_E_S) C LOG(WORK_PLACES(-1))

LOG(BUSINESS(-)) LOG(ZTO_GDP(-4)) LOG(EMPL(-5))

LOG(M0(-8)) D_SH

	Value	df	Probability
t-statistic	0.076871	52	0.9390
F-statistic	0.005909	(1, 52)	0.9390
Likelihood ratio	0.006818	1	0.9342

F-test summary:

	Sum of Sq.	df	Mean Squares
Test SSR	0.007347	1	0.007347
Restricted SSR	64.66226	53	1.220043
Unrestricted SSR	64.65491	52	1.243364

LR test summary:

	Value
Restricted LogL	-87.38131
Unrestricted LogL	-87.37790

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-70.23395	102.1088	-0.687834	0.4946
LOG(WORK_PLACES(-1))	-0.225737	0.624141	-0.361677	0.7191
LOG(BUSINESS)	7.501235	9.487340	0.790657	0.4327
LOG(ZTO_GDP(-4))	5.197802	7.018914	0.740542	0.4623
LOG(EMPL(-5))	-4.098039	6.693297	-0.612260	0.5430
LOG(M0(-8))	8.032356	10.18086	0.788966	0.4337
D_SH	2.104680	3.361839	0.626050	0.5340
FITTED^2	-0.002810	0.036560	-0.076871	0.9390
R-squared	0.771706	Mean dependent var	20.83134	
Adjusted R-squared	0.740974	S.D. dependent var	2.190925	
S.E. of regression	1.115062	Akaike info criterion	3.179263	
Sum squared resid	64.65491	Schwarz criterion	3.458509	
Log likelihood	-87.37790	Hannan-Quinn criter.	3.288492	
F-statistic	25.11091	Durbin-Watson stat	1.826136	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Додаток Л

Тестування на дотримання класичних припущень рівняння індексу споживчих цін

Таблиця ЛІ

Результати виконання тесту Вайта на відсутність гетероскедастичності

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	4.082958	Prob. F(35,26)	0.2156
Obs*R-squared	52.45609	Prob. Chi-Square(35)	0.2093
Scaled explained SS	51.12118	Prob. Chi-Square(35)	0.0085

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-116.9708	116.3390	-1.005430	0.3240
CPI(1)^2	-0.021443	0.020661	-1.037845	0.3089
CPI(1)*LOG(KEY_RATE(-4))	-0.865658	1.002876	-0.863176	0.3959
CPI(1)*LOG(ER(-2))	-0.807491	0.559958	-1.442056	0.1612
CPI(1)*RE_G_W_PI	-0.004613	0.018737	-0.246207	0.8075
CPI(1)*LOG(COVERAGE)	-0.159609	1.158756	-0.137741	0.8915
CPI(1)*GDP_GAP(-5)	0.143130	0.097387	1.469704	0.1536
CPI(1)*CPI(-1)	0.066706	0.052960	1.259568	0.2190
CPI(1)	4.590812	2.500799	1.835738	0.0779
LOG(KEY_RATE(-4))^2	39.17753	15.17723	2.581336	0.0158
LOG(KEY_RATE(-4))*LOG(ER(-2))	-80.37159	17.62074	-4.561192	0.0001
LOG(KEY_RATE(-4))*CPI(-1)	0.777349	0.739797	1.050760	0.3030
LOG(KEY_RATE(-4))	217.4401	61.42062	3.540181	0.0015
LOG(ER(-2))^2	39.26438	15.70725	2.499761	0.0191
LOG(ER(-2))*RE_G_W_PI	-0.172964	0.412767	-0.419035	0.6786
LOG(ER(-2))*LOG(COVERAGE)	68.55460	18.91974	3.623442	0.0012
LOG(ER(-2))*GDP_GAP(-5)	-4.581371	2.869232	-1.596724	0.1224
LOG(ER(-2))*CPI(-1)	0.638270	0.564500	1.130681	0.2685
LOG(ER(-2))	-116.2117	84.41550	-1.376663	0.1804
RE_G_W_PI^2	-0.007655	0.007485	-1.022782	0.3158
RE_G_W_PI*LOG(COVERAGE)	-0.572512	0.806765	-0.709638	0.4842
RE_G_W_PI*GDP_GAP(-5)	0.030807	0.054283	0.567514	0.5752
RE_G_W_PI*CPI(-1)	0.016023	0.014794	1.083060	0.2887
RE_G_W_PI	0.074527	1.723165	0.043250	0.9658
LOG(COVERAGE)*GDP_GAP(-5)	-1.826165	3.192156	-0.572079	0.5722
LOG(COVERAGE)*CPI(-1)	-2.186243	1.741814	-1.255153	0.2206
LOG(COVERAGE)	-12.28468	70.34673	-0.174630	0.8627
GDP_GAP(-5)^2	-0.070754	0.075419	-0.938143	0.3568
GDP_GAP(-5)*CPI(-1)	-0.177535	0.111161	-1.597102	0.1223
GDP_GAP(-5)	0.556113	5.733910	0.096987	0.9235
CPI(-1)^2	-0.024108	0.012173	-1.980487	0.0583
CPI(-1)	-2.002788	3.310622	-0.604958	0.5505

Продовження Таблиці ЛІ

R-squared	0.846066	Mean dependent var	5.108469
Adjusted R-squared	0.638847	S.D. dependent var	8.255381
S.E. of regression	4.961154	Akaike info criterion	6.333406
Sum squared resid	639.9393	Schwarz criterion	7.568517
Log likelihood	-160.3356	Hannan-Quinn criter.	6.818342
F-statistic	4.082958	Durbin-Watson stat	2.178882
Prob(F-statistic)	0.000197		

Результати виконання LM-тесту Бреуша-Годфрі на відсутність автокореляції

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

Null hypothesis: No serial correlation at up to 15 lags

F-statistic	1.845362	Prob. F(15,39)	0.1628
Obs*R-squared	25.73748	Prob. Chi-Square(15)	0.1409

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	2.321117	2.843231	0.816366	0.4192
CPI(1)	-0.009347	0.046248	-0.202116	0.8409
LOG(KEY_RATE(-4))	0.926107	1.091868	0.848185	0.4015
LOG(ER(-2))	-0.845360	0.746955	-1.131741	0.2647
RE_G_W_PI	0.019778	0.018557	1.065812	0.2931
LOG(COVERAGE)	-1.079424	1.490912	-0.724003	0.4734
GDP_GAP(-5)	0.158654	0.114800	1.382001	0.1748
CPI(-1)	-0.067325	0.054327	-1.239250	0.2227
RESID(-1)	-0.176240	0.166541	-1.058235	0.2965
RESID(-2)	-0.163149	0.166890	-0.977584	0.3343
RESID(-3)	0.030478	0.173272	0.175899	0.8613
RESID(-4)	-0.727357	0.179276	-4.057183	0.5002
RESID(-5)	-0.442133	0.220345	-2.006549	0.0518
RESID(-6)	-0.325426	0.232734	-1.398270	0.1699
RESID(-7)	0.121589	0.207192	0.586844	0.5607
RESID(-8)	-0.410175	0.190864	-2.149048	0.0379
RESID(-9)	-0.326047	0.196675	-1.657799	0.1054
RESID(-10)	-0.269711	0.206666	-1.305056	0.1995
RESID(-11)	0.028588	0.192685	0.148369	0.8828
RESID(-12)	-0.087446	0.169085	-0.517175	0.6080
RESID(-13)	-0.216172	0.170828	-1.265437	0.2132
RESID(-14)	-0.315653	0.178057	-1.772765	0.0841
RESID(-15)	0.054588	0.174867	0.312170	0.7566

R-squared	0.415121	Mean dependent var	-1.42E-15
Adjusted R-squared	0.085189	S.D. dependent var	2.278643
S.E. of regression	2.179426	Akaike info criterion	4.674363
Sum squared resid	185.2459	Schwarz criterion	5.463461
Log likelihood	-121.9052	Hannan-Quinn criter.	4.984182
F-statistic	1.258201	Durbin-Watson stat	1.818498
Prob(F-statistic)	0.259459		

Таблиця ЛЗ

Результати виконання тесту на правильність специфікації рівняння

Ramsey RESET Test

Equation: INFLATION_FINAL_LAST

Omitted Variables: Squares of fitted values

Specification: CPI C CPI(1) LOG(KEY_RATE(-4)) (LOG(ER(-2)))

RE_G_W_PI LOG(COVERAGE(-)) GDP_GAP(-5) CPI(-1)

	Value	df	Probability
t-statistic	1.477326	53	0.1455
F-statistic	2.182492	(1, 53)	0.1455
Likelihood ratio	2.501936	1	0.1137

F-test summary:

	Sum of Sq.	df	Mean Squares
Test SSR	12.52662	1	12.52662
Restricted SSR	316.7251	54	5.865279
Unrestricted SSR	304.1985	53	5.739594

LR test summary:

	Value
Restricted LogL	-138.5321
Unrestricted LogL	-137.2811

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-2.698916	2.850597	-0.946790	0.3480
CPI(1)	0.472974	0.051990	9.097406	0.0000
LOG(KEY_RATE(-4))	-1.975996	1.137929	-1.736484	0.0883
LOG(ER(-2))	1.377449	0.781118	1.763433	0.0836
RE_G_W_PI	0.013985	0.023408	0.597439	0.5528
LOG(COVERAGE)	3.071666	1.562583	1.965761	0.0546
GDP_GAP(-5)	0.079332	0.097319	0.815175	0.4186
CPI(-1)	0.460537	0.049909	9.227600	0.0000
FITTED^2	0.002656	0.001798	1.477326	0.1455
R-squared	0.966565	Mean dependent var		13.21613
Adjusted R-squared	0.961518	S.D. dependent var		12.21275
S.E. of regression	2.395745	Akaike info criterion		4.718746
Sum squared resid	304.1985	Schwarz criterion		5.027523
Log likelihood	-137.2811	Hannan-Quinn criter.		4.839979
F-statistic	191.5211	Durbin-Watson stat		2.363853
Prob(F-statistic)	0.000000			

Додаток М

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

2. Донкоглова Т. О. Вплив монетарної політики в період правового режиму воєнного стану на ринок праці в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. Т. 8, вип. 1. С. 47–53. <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.47-53>
6. Насаченко М. Ю., Донкоглова Т. О. Оцінювання впливу монетарних інструментів на ринок праці України в умовах зростаючих ризиків *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2024. Т. 9, вип. 1. С. 72-79. DOI: 10.18523/2519-4739.2024.9.1.72-79
7. Донкоглова Т., Решетилів Д. Види монетарних інструментів та особливості їх використання для стимулювання економічного розвитку держави. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. 4(36). С.302-315. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4\(36\)-302-315](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4(36)-302-315)
8. Lukianenko I., Donkohlova T. Comparative Analysis of Current Trends in Wage Dynamics in Ukraine and in the European Union. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2019. Т. 4, вип. 1. С. 66–74. <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2019.4.1.66-74>
9. Лук'яненко І. Г., Донкоглова Т. О. Емпірична оцінка процесів дестабілізації на ринку праці України. *Ефективна економіка*. 2018. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6517> (дата звернення: 30.10.2024).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

2. Donkohlova T. Labor Market Imbalances in Ukraine. *Національні та світові фінансово-економічні системи в умовах сучасних викликів* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 23 січня 2019 р.) / редкол.: Лук'яненко І. Г., Прімерова О. К. Київ : Інтерсервіс, 2019. С. 26–28. <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/15515>

3. Lukianenko I., Donkohlova T. Dynamic approach of the key destabilizing factors on the ukrainian labor market. *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегії, моделі та технології управління економічними системами»*, 8-9 жовтня 2020 року, Хмельницький / [відп. ред. Хрущ Н. А. та ін. ; Хмельницький національний університет та ін.]. Хмельницький : ХНУ, 2020. С. 125–129.
http://lib.khnu.km.ua/konfer_HNU/2020/konfer_20.pdf
4. Donkohlova T., Shportyuk V. A Dynamic Analysis of the Key Destabilizing Factors on the Ukrainian Labor Market. Wage Management. *3rd Annual Research Conference "Theory and practice of system dynamics in finance"* : proceedings, December 7, 2020, Kyiv / ed. by Olena Primierova ; National University of Kyiv-Mohyla Academy, Department of Finance, Center of Financial and Economic Research. Kyiv, 2020. P. 5-9.
<https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/19751>
5. Donkohlova T. Empirical analysis of the impact of monetary policy on the labor market in Ukraine during the wartime. *31st RSEP International Conference on Economics, Finance and Business*, 22-23 June 2023, MERCURE Paris 19 Philharmonie La Villette, Paris, France. P. 1–7. <https://doi.org/10.19275/RSEPCONFERENCES261>
7. Donkohlova T. Empirical analysis of the impact of monetary policy on the labor market in Ukraine during wartime. *Стратегічні пріоритети розвитку фінансової системи України в умовах невизначеності* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Київ, 22 лютого 2023 року / редкол.: Лук'яненко І. Г., Прімерова О. К. ; Національний університет "Києво-Могилянська академія". Київ : Інтерсервіс, 2023. С. 45–50. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/27026><https://ekmair.ukma.edu.ua/items/464aba5d-92e5-4c55-9499-e521e4a77f4e>
8. Донкоглова Т.О. Аналіз динаміки оплати праці в Україні у період нестабільності. *Актуальні питання фінансової політики України задля забезпечення фінансової стабільності*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 22 лютого 2024 р.) –

Київ: НаУКМА. – 2024. – 159 с.; С.38-40.
<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/10e471ef-0cef-4532-a86d-456cb23a73b7/content>

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Фінансова політика в умовах тінізації та дисбалансів на ринку праці: методологія та інструментарій: монографія / Лук'яненко І. Г., Віт Девід, Олісевич М. О., Шумська С. С., Близнюк В. В., Прімерова О. К., Семко Р. Б., Зварич О. В., Токарчук Т. В., Дадашова П. А., Новік А. Ю., Донкоглова Т. О., Насаченко М. Ю., Донкоглова Н. А. ; за ред. І. Г. Лук'яненко. Київ : НаУКМА, 2020. 443 с. С. 32–63. (п.1.2, розд.1).
<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d21088ea-ecca-4754-8607-e489f948a12f/content>. **Свідоцтво про авторське право на твір №101897** Колективна монографія "Фінансова політика в умовах тінізації та дисбалансів на ринку праці: методологія та інструментарій", автори: Лук'яненко І. Г., Віт Девід, Олісевич М. О., Шумська С. С., Близнюк В. В., Прімерова О. К., Семко Р. Б., Зварич О. В., Токарчук Т. В., Дадашова П. А., Новік А. Ю., Донкоглова Т. О., Насаченко М. Я., дата реєстрації 18 січня 2021 р.
2. The role of informal institutions in the development of the financial services market / Maksym Dubyna, Olena Panchenko, Olena Bazilinska, Tetyana Donkohlova, Alla Shpomer, Oksana Rudenko. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol. 21, no. 11. P. 207-215. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.11.29>

Документ підписано у сервісі Вчасно (продовження)

Дисертація Донкоглова Т.О. 15.12.24.pdf

Документ відправлено: 16:30 15.12.2024

Документ отримано: 16:30 15.12.2024

Відправник документу

Електронний підпис

16:30 15.12.2024

Ідентифікаційний код: 3516907329

Донкоглова Тетяна Олександрівна

Власник ключа: Донкоглова Тетяна Олександрівна

Час перевірки КЕП/ЕЦП: 16:30 15.12.2024

Статус перевірки сертифікату: Сертифікат діє

Серійний номер: 2DBD5940D955E12A04000000F24D0200C4CF0A00

Тип підпису: кваліфікований